

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BURSA İLE İLGİLİ OSMANLI DEVRİ GÖRSEL
BELGELERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurten ÇALIŞKAN

Enstitü Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Candan NEMLİOĞLU

EYLÜL – 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BURSA İLE İLGİLİ OSMANLI DEVRİ GÖRSEL
BELGELERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurten ÇALIŞKAN

Enstitü Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Bu tez 24/09/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yaşar ÇORUHLU Doç.Dr. Candan NEMLİOĞLU Yrd.Doc.Dr. Gülsen TEZCAN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitenin tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nurten ÇALIŞKAN

24.09.2010

ÖNSÖZ

Yüzyıllar boyunca yeşiller diyarı olarak anılan Bursa, pek çok sanat eserine konu olmuştur. Bu sanat eserlerinin bir kısmı müzelerde ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır. Bunların dışında özgün örneklerine ulaşılamayan eserler ise albümlerde, seyahatnamelerde ve süreli yayınlarda bulunmaktadır. Bursa'yı tanıtmayı hedeflenerek bir araya toplanan eserler "Bursa ile ilgili Osmanlı devri görsel belgelerinin sanat tarihi açısından değerlendirmesi" konusunu araştırmaya değer kılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Candan Nemlioğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunar, çalışmamı hazırlarken paylaşımlarını esirgemeyerek destek olan, İstanbul ve Bursa'daki öğretmen arkadaşlarıma da teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Nurten ÇALIŞKAN

24 Eylül 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
RESİM LİSTESİ	iv
HARİTA LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BURSA’NIN TARİHÇESİ	5
BÖLÜM 2: TEKNİKLERİNE GÖRE GRUPLANDIRILAN GÖRSEL MALZEMENİN İNCELENMESİ	11
2.1. Kitap Tasvir Sanatı (Minyatür)	11
2.2. Suluboya.....	14
2.3. Guvaj Boya	25
2.4. Sepya Boya	26
2.5. Yağlıboya	27
2.6. Gravür	29
2.7. Litografi (Taş Baskı).....	36
BÖLÜM 3: OSMANLI DÖNEMİ GÖRSEL BELGELERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	43
3.1. Mimarlık Tarihi	43
3.2. Kent Dokusunun Gelişimi.....	46
3.3. Sosyo-Kültürel Tarih.....	47
BÖLÜM 4: KATALOG	50
4.1. Kitap Tasvir Sanatı (Minyatür)	50
4.2. Suluboya Tablolar	54
4.3. Guvaj Boya Tablolar	98
4.4. Sepya Tablolar.....	104

4.5. Yağlıboya Tablolar.....	113
4.6. Gravür Eserler	135
4.7. Litografi Eserler (Taş Baskı).....	197
BÖLÜM 5: KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	275
5.1. Karşılaştırma	275
5.2. Değerlendirme	277
SONUÇ.....	280
KAYNAKLAR	283
EKLER.....	293
ÖZGEÇMİŞ.....	308

KISALTMALAR LİSTESİ

c.	: Cild
Çev.	: Çeviren
EBA.	: Ecole Nationale des Beaux Arts Biblioteque
Env. No.	: Envanter No
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İÜK T	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (T=Türkçe)
km.	: Kilometre
m.	: Metre
M.	: Miladi
M.K.N.E. Bl.	: Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MSÜ	: Mimar Sinan Üniversitesi
Pl.	: Plan
s.	: Sayfa
TSMK A	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (A=III. Ahmed)
t.y.	: Tarihi Yok
y.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl

RESİM LİSTESİ

Resim 1	: Kazıklıderbend-Dikilitaş (Derbend-i Kazıklı–Dikilitaş).....	50
Resim 2	: İznik Kalesi-Yenişehir-Akbıyık (Kal'a-i İznik–Yenişehir–Akbıyık)	52
Resim 3	: Bursa'da Osman Gazi Türbesi	54
Resim 4	: Orhan Gazi Türbesi–Bursa.....	56
Resim 5	: Bursa'da Tophane'de Bey Sarayı Kapısı.....	58
Resim 6	: Pınarbaşı Civarından Bursa'nın Görünüşü.....	60
Resim 7	: Emir Sultan Camii Civarından Bursa'nın Görünüşü	62
Resim 8	: Bursa Yıldırım Bayezid Camii.....	64
Resim 9	: Bursa'da Muradiye Senti ve Camii.....	66
Resim 10	: Muradiye Semtinden Bursa'nın Görünüşü.....	68
Resim 11	: Bursa Yakınlarında Çekirge (Köyü) Ve Kaplıcaları.....	70
Resim 12	: Bursa Yakınlarında Çekirge'de I. Murad Hüdâvendigâr Camii	72
Resim 13	: Çekirge'de Bir Hanın Yanından Bursa Ovası'na Bakış.....	74
Resim 14	: Çelik Sulu Kaplıcaların Civarından Bursa'nın Görünüşü.....	75
Resim 15	: Apollonia'nın Görünüşü	77
Resim 16	: Hayreddin Kapısı–İznik.....	79
Resim 17	: İznik Yakınlarındaki Berbertaş Denilen Anıt	81
Resim 18	: İznik Gölü'nün Doğu Kıyısı.....	82
Resim 19	: Yenişehir	83
Resim 20	: Kestel Köyü ve Yıkıntılar	85
Resim 21	: Yeşil Türbe-Bursa (Mausoleum of Sultan Mehmed, Bursa)	86
Resim 22	: İznik İstanbul Kapısı (Nicaea-Nicée, La Porte D'İstanbul)	87

Resim 23	: Bursa İçkalesi-Bey Sarayı Kapısı (La Citadelle Interieure A Bursa – La Porte De Bey Sarayı).....	89
Resim 24	: Bursa Hisarı-Saltanat Kapısı (Brousse Acropole, La Forteresse De Bursa-La Porte Du Sultanat)	91
Resim 25	: Bursa	93
Resim 26	: Bursa'dan	95
Resim 27	: Şehr-i Bursa.....	98
Resim 28	:Bursa-Setbaşı, Irgandı Köprüsü (Setbaşı A Brousse, Le Pont D' Irgandı)	100
Resim 29	:Bâli Bey Hanı (L' Auberge De Bali Bey).....	102
Resim 30	: Bursa'da Üftade Mahallesi.....	104
Resim 31	: Hisar'ın Kaplıca Kapısı- Bursa	106
Resim 32	: İznik Eli Belinde (İstanbul) Kapısı	108
Resim 33	: Apollonia (Apolyont) Gölü'nün Görünüşü.....	110
Resim 34	: Apollonia.....	112
Resim 35	: Bursa'da Avlu	113
Resim 36	: Yeşil Türbe'de Dua	115
Resim 37	: Bursa'da Büyük Havuz (Grande Piscine de Brousse).....	118
Resim 38	: Bursa'da Yeşil Cami'de (A La Mosquée Verte De Brousse)	120
Resim 39	: Bursa'dan Yeni Kaplıca Civarı	122
Resim 40	: Bursa'dan Çekirge.....	124
Resim 41	: Bursa Ulu Camii.....	126
Resim 42	: Bursa (Brousse).....	128

Resim 43	: Bursa ve Uludağ.....	131
Resim 44	: Bursa'dan Hüsamettin Dergâhı	133
Resim 45	: Bursa	135
Resim 46	: Ankara Yolundan Bursa (Prusa, du chemin d'Angora)	136
Resim 47	: Uludağ'dan Bursa (Du Mont d' Olympe)	138
Resim 48	: Bursa (Boursa)	140
Resim 49	: İznik Dikilitaş (a Triangular Obelisk, Near Nice).....	142
Resim 50	: Osman Gazi Han'ın Türbesi (Mausolée D'Osman I)	144
Resim 51	: Uludağ ve Bursa Şehri (Der Stadt Brussa Und Des Olympos).....	146
Resim 52	: Bursa Irgandı Köprüsü (Roman Bridge At Broussa)	148
Resim 53	: Bursa, Uludağ ve Abdal Köprüsü (Mount Olympus and Brusa)	150
Resim 54	: Bursa Emir Sultan (Emir Sultan Brusa)	152
Resim 55	:Sultan Mehmed Çelebi Türbesi (Mausoleum of Sultan Mahomed Brusa).....	154
Resim 56	: İznik (Nicée).....	156
Resim 57	: Ulu Cami'nin Görünümü (Veü De La Grande Mosquée).....	158
Resim 58	:Bursa Kalesi-Bey Sarayı (Château de Brousse (Castillo de Brousse) ..	160
Resim 59	: İznik Yeşil Camii (Eglise à Nicée).....	162
Resim 60	:Bursa Şehrinin Genel Görünüşü (Vue Générale De La Ville De Brousse)	164
Resim 61	: Bursa-Mehmed Çelebi'nin Yeşil Camii Ana Kapısı (Porte pr'ncipale de la mosquée Verte de Mohammed I er, à Brousse).....	166
Resim 62	: Bursa Şadırvanlı Pazar (Chadirvan-li-bazar à Brousse).....	168

Resim 63	: Bursa (Brusa)	170
Resim 64	: Gemlik.....	172
Resim 65	: Bursa Ulu Camii.....	174
Resim 66	: Bursa Ulu Camii.....	176
Resim 67	: Bursa Ulu Camii (La Grande Mosquée a Brousse).....	178
Resim 68	: İznik Kuzey Kapı (Fortifications de Nicée Porte du Nord)	179
Resim 69	: İznik Yenişehir Kapı (Fortifications de Nicée Porte de Yeni-Cheher)	180
Resim 70	: İznik'te Lefke Kapı (Fortifications de Nicée Porte de Lefkó)	181
Resim 71	: Bursa Kapalı (Irgandı) Köprü (Pont couvert á Brousse).....	183
Resim 72	: Bursa'nın Genel Görünüşü (Brousse Vue Générale)	185
Resim 73	: Bursa-Sultan Mehmed Çelebi Türbesi (Brousse-Tombeau De Mahomet II Dans La Mosquée Verte)	187
Resim 74	: İznik (Nicaea).....	188
Resim 75	: İznik'te Lefke Kapısı (Das Lefkethor bon Nicaea).....	189
Resim 76	: Bursa (Broussa).....	191
Resim 77	: Bursa'da Kebapçı Dükkânı	193
Resim 78	: Bursa Ulu Camii.....	195
Resim 79	: Bursa Roma Kilisesi Bahçesi'nden Ulu Cami (The Roof of Oulou Jame, From The Garden of The Greek Church).....	197
Resim 80	: Bursa'da Bir Türbe (a Turkish Mausoleum).....	199
Resim 81	: Bursa (Brussa).....	201
Resim 82	: Bursa Ulu Camii (Gréat Mosque at Brossa)	203
Resim 83	: Bursa Koza Han (Silk Khan Brussa).....	205

Resim 84	:Bursa Ulu Cami ve Kentin Bir Bölümü (Brousse, Vue de la grande mosquée et d'une partie de la ville).....	207
Resim 85	: Bursa Sultan Mezarları (Brousse, Tombeaux des Sultans).....	209
Resim 86	:İznik'te Tepenin Eteklerinden Büyük Sarcophage'in Görünüşü (Nicée, Vue du Grand sarcophage, prise du pied de la colline).....	211
Resim 87	: İznik, Kasabamın Genel Görünüşü (Nicée, Vue générale de la ville)..	213
Resim 88	:İznik'te İstanbul Kapı (Nicée, Vue de la porte du Nord ou de Constantinople, prise dans la ville)	215
Resim 89	: İznik'te Lefke Kapı (Nicée, Vue de la porte de Lefké ou de l'Est)	216
Resim 90	: Nicée, Porte Ducis, vue prise dans la ville.....	218
Resim 91	:Lefke Kapı (La Porte De Lefke)	219
Resim 92	:Bursa, Sultan Murad Camii (Brousse Vue De Mosquée Du Sultan Mourad I)	220
Resim 93	:Bursa Çekirge.....	222
Resim 94	: Bursa'nın Kükürtlü'den Görünüşü.....	224
Resim 95	:Bursa ve Uludağ (S. E. View of the city of Brusa and Mount Olympus)	226
Resim 96	: Mudanya Yolundan Bursa (Brousse vue de la rounte de Moudania) ..	228
Resim 97	: Ulu Camii (Oulou Djami)	230
Resim 98	:Sultan Osman ve Orhan Gazi'nin Türbeleri (Tombeau des Sultans Osman et Orkhan).....	232
Resim 99	: Şeyh Üftade'nin Tekkesi-Yer Kapı (Scheïk Uftàdé -Yer Capou)	234
Resim 100	: Gökdere Üzerindeki Eski Köprü (Vieux Pont sur le Gueuk déré).....	236

Resim 101	: Gökdere (Gueuk déré).....	238
Resim 102	: Gökdere (Gueuk déré).....	240
Resim 103	: Yeşil Cami (Yeshil Djami).....	242
Resim 104	:Emir Sultan Camii (Mosquée d’Emir Sultan).....	243
Resim 105	: Hisar Kapı-Hisar Kapısından Bir Görünüş (Hissar Capou-Vue prise de Hissar Capou).....	244
Resim 106	:Şehadet Mescidi-Sultan I. Bayezid Türbesi-Geyikli Baba (Mesdjidi Chehadet-Gheikli Baba-Tombeau du Sultan Bayezid I).....	246
Resim 107	:Molla Fenari-Üç Kuzular (Mollah Fenâri-Utch Couzoular).....	248
Resim 108	: Bayezid Paşa-Timurtuş Paşa (Bayezid Pasha-Timour Tasche)	250
Resim 109	: Sultan I. Bayezid Cami’in Genel Görünüşü (Mosquée du Sultan Bayezid I (vue générale).....	252
Resim 110	: Sultan I. Bayezid Camii (Mosquée du Sultan Bayezid I)	254
Resim 111	: Sultan II. Murad Camii (Mosquée du Sultan Mourad II).....	255
Resim 112	: Muradiye Türbeleri (Tombeaux du Mouradiyeh).....	256
Resim 113	: Hastane (L’Hôpital)	258
Resim 114	: Bursa’nın Kayabaşı’ndan Görünüşü (Vue prise de Kaya Bashi).....	259
Resim 115	: Yeni Kaplıca (Yeni Kaplidja)	261
Resim 116	: Büyük Kükürtlü Kaplıcası (Buyuk Kukurdlu).....	262
Resim 117	: Eski Kaplıca (Eski Kaplidja).....	263
Resim 118	: Oteller (Les Hôtels).....	264
Resim 119	:Bursa Setbaşı Köprüsü (Le pont set-bachi à Brousse).....	266
Resim 120	: Bursa’nın Genel Görünüşü (Vue Générale de Brousse)	268

Resim 121	:Bursa-Prenses Helene Camii (Mosquée de la Princesse Hélele a Brousse).....	269
Resim 122	: Bursa Kaplıcaları (Bains D'eaux Minérales a Brousse)	270
Resim 123	: Bursa Köprüsü (Pont de Brousse).....	271
Resim 124	: Bursa	272
Resim 125	: Bursa	273

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1 : Hûdavendigâr Vilayet Sancağı (19. Yüzyıl)	302
Harita 2 : Bursa Sancağı (1325 / 1907)	303

Tezin Başlığı: Bursa İle İlgili Osmanlı Devri Görsel Belgelerinin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Tezin Yazarı: Nurten ÇALIŞKAN **Danışmanı:** Doç. Dr. Candan NEMLİOĞLU

Kabul Tarihi: 24 Eylül 2010 **Sayfa Sayısı:** xiii (ön kısım) + 293 (tez) + 15 (ekler)

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa, kuruluşundan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen altı asırlık zamanda, koca çınarın ilk filizlendiği yer olmuştur. Bu geçen zaman içinde pek çok gezgin, araştırmacı ve ressamın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Kente gelen gezgin ve araştırmacıların bir kısmı sadece yazılarıyla, bazıları ise yazılarının yanında desen, gravür ve litografileriyle de kentin eşsiz güzelliğini belgelemişlerdir. Sanatçılar 19 yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar gezilip görülen yerlerin unutulmayıp başkalarına aktarılabilmesi için gravür ve litografi baskı tekniklerinin yanı sıra, kitap tasvir sanatı (minyatür), suluboya, guvaj boya, karakalem, sepya, yağlıboya gibi temel teknikleri de kullanmışlardır. Bu eserler kentin topografyasını, bitki örtüsünü, mimarisini ve geçirdiği önemli olayları belgeleyen çok kıymetli belgeler olarak tarihe geçmiştir. Bu yıllardan sonra fotoğrafın yaygınlaşması ile farklı tekniklerde yapılan resimler önemini yitirmek yerine foto-gerçekçi resim yöntemi kullanılarak daha çok eser üretilmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde yaşayan sanatçıların yapmış oldukları, Bursa'yı tanıtan görsel belgeler çalışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Bir araya toplanan görsel belgeler, bilimsel metodlar kullanılarak eserin adı, bulunduğu yer, ressamı (sanatçısı), yapım yılı, tekniği, ölçüsü ve tanımı bölümünde de eserin tanıttığı yer ve kompozisyon unsurları açısından değerlendirilerek eserlerin kataloğu hazırlanmış, tekniklerine göre ayrılan eserler kronolojik sırayla incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında, Bursa ile ilgili Osmanlı Devri görsel belgelerinin sanat tarihi açısından değerlendirmesi yapılarak bu dönemdeki Bursa tanıtılmaya çalışılmıştır. Yapıtlarda yer alan öğeler ve anıtlar sanat tarihi ve resim sanatı yayınlarından yararlanılarak çözümlenmiştir.

Bu çerçevede tespit edilen Bursa'yı yansıtan Osmanlı dönemi görsel belgeleri 1534-1922 yılları arasında tarihlenmekte olup kentin yüzyıllar içinde geçirdiği büyük yangınlar, depremler ve işgallerin izleri sanatçıların eserlerinde yerlerini almışlardır.

Çalışma, Bursa'nın zaman içinde yok olan tarihi anıtlarının, değişen doğal güzelliklerinin, ev mimarisinin, giyim-kuşamının, sosyo-kültürel yaşamının, kısaca Osmanlı yaşam kültürünün tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Eser, Görsel Belge, Osmanlı Dönemi, (Yeşil) Bursa

Title of the Thesis: The Assessment of Bursa's Ottoman Empire Visual Documents in terms of Art History

Author:Nurten ÇALIŞKAN **Supervisor:** Assoc. Prof. Dr. Candan NEMLİOĞLU

Date: 24 September 2010 **Nu.of pages:** xiii (pre text) + 293 (main body)+ 15 (appendices)

Department: History of Art

The first capital city of Ottoman Empire, Bursa became the root of the huge sycamore from its beginning to the proclamation of the republic. During this period, this city managed to attract many travellers, explorers, and artists. Some of these people documented its magnificent beauty with their writings, patterns, gravurs and lithographles. By the time they reached the second half of the 19th century, artists had used not only gravur and lithography, but also book depiction art (miniature), aquarelle, guvaj oil, charcoal drawing, sepia and oil paint in order to pass on and not to forget the places that had been seen beforehand. These works had placed in history as very precious ones, making visible the topography, flora, architecture and history of the city. After these years, with the proliferation of photography they did not lose importance, but many were created by the help of photorealistic technique.

The visual works of the artists, who were lived in the Ottoman Empire Region, are the main source of this study. The visual works were listed according to their names, locations, names of the artists, their dates, techniques, sizes and meanings. With these information, Bursa is presented by making the assessment of its Ottoman Empire visual documents in terms of Art History. The works which were collected according to their techniques, were examined chronologically. The items and monuments were analyzed by the works of art history and painting art.

The visual works, depicting Bursa, belongs to the dates between 1534 and 1922, and the traces of big fires, earthquakes and invasions could be seen in many artists' works.

The study is significant as presenting historical monuments which are perishing day by day, changing natural beauty, home architecture, dress and finery, socio-cultural life, namely as presenting Ottoman life culture and transferring it to the next generation.

Key words: Monument, Visual Work, Ottoman Empire, (Green) Bursa

GİRİŞ

Görsel Belgeler

Geçmişten günümüze değin Yeşil Bursa olarak tanınan kent, Osmanlı Döneminde Bilecik'i, Eskişehir Vilayeti'nin bazı kesimlerini, Kütahya Vilayeti'ni, Balıkesir'i Karesi Sancağı'nı, Çanakkale'yi (Gelibolu hariç) de içine alan geniş bölge Hüdavendigâr Vilayeti yönetiminde bulunmaktadır. Vilayetin merkezi Bursa kentidir.

Hızlı bir gelişme göstererek Türk mimarisinin temellerinin atıldığı Bursa, Fatih Sultan Mehmed Han'ın hükümdarlığı döneminde de iktisadi gelişmesini sürdürmüştür.

“Bursa'nın 1326'daki fethinden XV. yüzyılın ortasına, kadar 198 adet büyüklü küçüklü çok çeşitli eser Osmanlı-Türk Dönemi Bursa Mimarisi'nin kendine has üslubunu oluşturmuştur. Bunlardan 33'ü Orhan Gazi Han, 20'si I. Murad Han, 46'sı Yıldırım Bayezid Han, 22'si Çelebi Mehmed Han ve 77'si II. Murad Han devrinde inşa edilmiştir” (Yüksel, 1996:160).

Bursa ile ilgili Osmanlı devri görsel belgelerinin sanat tarihi açısından değerlendirilmesi, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Kent, eşsiz güzelliği ve mimarisiyle pek çok sanatçıyı etkilemiş, birçok gezginin de uğrak yeri olmuştur. Gezginler, dönemin gerçeğine tanıklık eden yazılı notlarının yanında görsel belge niteliği taşıyan tasvirlerle, suluboya, guvaj boya, sepya, yağlıboya resimlere, gravür ve litografi eserlere imza atarak tarihi değer taşıyan kaynaklar sunmuşlardır. Yapıtlar, geçmiş dönemler hakkında bilgi vererek yol gösterici olmuşlardır.

Çalışmanın Amacı

Osmanlı Döneminde yapılmış Bursa'yı tanıtan görsel belgeler (Kitap tasvir sanatı (minyatür), suluboya-guaj-sepya ve yağlıboya tablolar ile gravür ve litografiler) çalışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Görsel Belgeler, bilimsel usuller kullanılarak; eserin adı, bulunduğu yeri, nakkaşı ya da ressamı, yapım yılı, yapım tekniği, ölçüleri ve tanımı bakımından değerlendirilip eserlerin katalogu hazırlanacaktır. Elde edilen bulgular ışığında eserlerin kronolojik olarak tarihlendirilmesi, tekniklere göre sınıflandırılması yapılırken eserin analizi bölümünde, eserin sanat tarihi açısından Bursa'daki yerinin ve öneminin ortaya konulması hedeflenecektir.

Çalışmanın Önemi

İnsanlık tarihini doğrudan ya da dolaylı olarak incelemek ve açıklamak, tarihsel varsayımları sınamak ve geçmiş ile bugünün değerlerinden yola çıkarak geleceği oluşturmak sanat eserlerinin görevlerindedir. Zamanı algılamak ve yorumlamak, insanın gelecek nesillere bıraktığı vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bu bağlamda, Bursa ile ilgili Osmanlı devri görsel belgeleri öncelikle yaşadığı kültüre ait izleri içermektedir. Osmanlı devrine ait Bursa'yı tanıtan eserler evreler içinde, mimari dokudaki değişimler, topografya, çevre ve günlük yaşantıyı yansıtan kılık kıyafet ile toplumsal yaşam hakkında geniş bilgi edinmek mümkündür. Eserlerde kullanılan teknik ve malzemeler, dönemler içerisinde değişen sanatsal gelişmeleri şekillendirme, biçim ve yöntemdeki gelişmeleri de tanıtarak döneme ışık tutan önemli hususlardır. Elde edilen bilgiler Osmanlı Dönemi Sanat Tarihi ve Resim Sanatı'nın incelenmesine de katkıda bulunmaktadır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Konunun belirlenmesinden sonra, çalışmaya kaynak araştırma yöntemi esas alınarak başlanmıştır. Öncelikli olarak, Osmanlı dönemi yağlıboya resimlerinin büyük bölümünün bulunduğu İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ne gidilmiştir. Müzede Osmanlı Dönemine ait üç adet Bursa'yı tanıtan tablo bulunmaktadır. Bu eserlerden bir adedi tarafımızdan incelenerek fotoğraflanmış (Kat No:40), iki adedinin görüntüleri ise (Kat No:39,44) müze görevlilerinin yardımıyla elde edilmiştir. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, Osmanlı Kitap Tasvir Sanatı eserlerinden ikisi (Kat No:1,2), incelenerek ölçüleri alınmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan bir adet guvaj tablo (Kat No:27) müze yetkililerine verilen dilekçeyle birlikte telif ücreti ödenerek edinilmiştir.

Albümlerde, seyahatnamelerde ve süreli yayınlarda bulunan gravür ve litograflerin ilk yayımlandıkları kaynaklardan görülerek inceleme olanağı bulunan eserlerin özgün kaynak araştırması, İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda (Kat No:60-62,74-75,119), Fransız Arkeoloji Enstitüsü Kitaplığı'nda (Kat No:45,48-49,56-57,91-92), Alman Enstitüsü Kitaplığı'nda (Kat No:51,81-90), Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde (Kat No:96-118), Ankara Milli Kütüphane'de (Kat No:52,63,79-80,120-123), Türk Tarih Kurumu

Kitaplığı'nda (Kat No:46-47,50,53-55,58-59,67-73,76,95) yapılmış olup, eserlerin ölçüleri alınarak fotoğrafları çekilmiştir.

Milli Kütüphane'de yer alan (Kat No:65-66,78,124-124) ikisi litografi, üçü gravür toplam beş adet eserin özgün örneği görülememiştir. Kütüphane görevlileri, eserlerin bulunduğu kitapların kaybolduğunu belirttik, mikrofilme aktarılan görüntüleri vermişlerdir. Çalışmada mikrofilmden aktarılan görüntüler kullanılmıştır.

Bursa'da yapılan araştırmalarda, Osmanlı dönemine ait bir yağlıboya tabloya (Kat No:41) ulaşılmıştır. Yerinde incelenen eserin ölçüleri alınarak fotoğrafı tarafımızdan çekilmiştir.

Ayrıca tespitlerimiz sonucu yurt dışında ve bazı özel galerilerde bulunan resimler ne yazık ki imkânların yetersiz oluşundan dolayı yerinde incelenememiştir. Tespit edilen eserlerden; yurt içinde olan (Kat No:25,36) toplam iki adet, yurt dışında olan eserlerden ise (Kat No:3-24,28-29,30-35,37-38) toplam otuz bir adet eser tarafımızca görülmeyip kaynaklar aracılığıyla incelenmiştir.

Osmanlı döneminde Bursa kentini tanıtan fakat nerede oldukları bilinmediğinden özgün örneklerine ulaşılabilen (Kat No:26,42-43,64,77,93-94) toplam yedi adet eser yayınlanan kaynakların sağlayabildiği imkânlar ölçüsünde sunulmuştur.

Konu ile ilgili kaynak araştırmaları İstanbul'da İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde, Atatürk Kitaplığı'nda, Fransız Arkeoloji Enstitüsü Kitaplığı'nda, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kitaplığı'nda, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde, İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde, Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde, MSÜ Kütüphanesi'nde, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde; Ankara'da Milli Kütüphane'de, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı'nda; Bursa'da Şehir Kütüphanesi'nde, Araştırma Kütüphanesi'nde, Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde ve Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi'nde yapılmıştır.

Araştırmalar sonucunda bir araya getirilen toplam yüzyirmibeş eser, ikinci bölümde ele alınmıştır. Eserler, bilimsel usuller kullanılarak tekniklerine göre (kitap tasvir sanatı (minyatür), suluboya, guvaj, sepya, yağlıboya, gravür ve litografi) kronolojik olarak verilmiştir. Tanıtılmaya çalışılan eserlerin her biri katalog numarası, resim numarası,

eserin adı, bulunduğu yer, ressamı, yapım yılı, yapım tekniği, ölçüleri ve tanımı başlıkları altında incelendi ve anlatıldı. Eserlerin analizlerinin yapıldığı bölümlerde olabildiğince; eserin çizildiği çevre, mimari doku, çevre yaşantısı, kompozisyon öğeleri, ışık gölge gibi unsurlar da incelenerek anlatılmıştır. Çalışmada, teknik ve tarihlere göre ayrılarak hazırlanan katalogda yer alan başlıklar ve açıklamaları kısaca şöyledir:

Katalog No: Eserleri tek tek tanıtmak üzere verilen sıra numarasını göstermektedir.

Resim No: Esere ait fotoğraf ya da fotoğrafların numarasını temsil eder.

Eserin Adı: Esere verilen özgün adını göstermektedir.

Bulunduğu Yer: Eserin bulunduğu yeri (müze, kitap, süreli yayın...) ifade eder.

Eserin Ressamı: Eseri çizen ressamın adını belirtir.

Oymacısı belli olan gravür ve litografi eserlere, ilave olarak gravür sanatçısı ve litograf sanatçılarının adları da belirtilmiştir.

Yapım Yılı: Eserin hangi yılda yapıldığını belirten ibaredir. Yapım yılı bulunmayan eserlerde, yayınlandığı kitabın tarihleri ile belirtilir.

Sanatçısı bilinen ama tarih bulunmayan eserler de, sanatçının doğum-ölüm tarihleri arasında tarihlendirilmiştir.

Yapım Tekniği: Eserin yapım ile ilgili, yapıma uygulanma yolunu ve malzemesini belirten yöntemi ifade eder.

Ölçüleri: Eserlerin boyunu ve enini gösterir. Özgün örneklerine ulaşamayan eserlerde, yayınlandığı kitabın ölçüleri belirtilmiştir. Ölçüler cm olarak alınmıştır.

Tanımı: Eserin, tanıttığı çevre, mimari doku, topografya, kent yaşantısı, kişilerin kılık kıyafetleri, dini ve iktisadi yaşantıları, eserin düzenlemesi ve ışık gölge gibi unsurların ifade edildiği alandır.

BÖLÜM 1: BURSA’NIN TARİHÇESİ

Bursa Uludağ’ın (Olympos/Keşiş Dağı) kuzeybatı eteklerindeki yamaçlar üzerinde, aynı isimli ovanın güneyinde kurulmuştur.

Kentin Antikçağlardaki adı Prusa’dır. “Marmara Denizi’nin güneyinden batıya, Kastamonu’ya kadar uzanan topraklar Antik Çağ’da buralarda egemenlik süren krallığın adıyla (Bithynia) anılagelmiştir. Bu krallığın birkaç büyük kentinden en batıda yer alanı Bursa “Prusa ad Olympum” (Olympos Dağı eteğindeki Prusa) olarak bilinmektedir. Bu sözcüğün Bithynia kralı I. Prusias’ın adından geldiği sanılmaktadır” (Kuruyazıcı, 1997:304).

“Antik kaynakların verdiği bilgilere göre, Bithynia bölgesinde aynı adı taşıyan üç adet Prusa kenti olup, bunlar coğrafi konumları itibariyle birbirlerinden ayırt edilebilecek biçimde adlandırılmışlardır. Bunlardan ilki, Prusias apo Talasses veya Latince olarak Prusias ad Mare (deniz kenarındaki Prusia yani önceki adı Kios, bugünkü Gemlik), bir diğeri Prusias pro Hypios Potamus veya Latince kaynaklarda Prusias ad Hypium Hypios dağı veya Hypios ırmağı kenarındaki Prusa (bugünkü Melen çayı yanında yahut Akçakoca dağları eteğindeki Prusa) günümüzde Düzce ilinin Konuralp Beldesidir ve son olarak Prusa ad Olympum (antik Mysia bölgesi Olympos dağının, bugünkü Uludağ eteğindeki Prusa) yani Bursa’dır” (Özgan, 2008:20).

Bursa’nın en büyük yükseltisi 2543 m. yüksekliğindeki Uludağ’dır. Dağ, önceleri Keşiş Dağı antik dönemde de Mysia Olymposu olarak adlandırılmıştır.

Kentin tam olarak kuruluşu bilinmemektedir. “Kentin kuruluşu ile ilgili rivayetleri kanıtlayan arkeolojik belgeler sadece bugüne kadar ele geçen tesadüfî sikkeler ve yazıtlardır ki bunlar da en erken olarak MÖ 3. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu arkeolojik belgelere göre, kesin olan husus, kentte basılan sikkelerde kral Prusias’ın portresinin olasılıkla “ktistes” yani kurucusu olarak betimlenmiştir” (Özgan, 2008:21).

“Yüzey araştırmalarına göre yöredeki ilk yerleşmelerin Kalkolitik Çağ’da başladığı anlaşılmaktadır. Kalkolitik’i izleyen Tunç Çağı’na ilişkin veriler de ele geçmiştir. MÖ. 1200’lerden başlayarak Balkanlar’dan Çanakkale Boğazı yoluyla Anadolu’ya geçen ve genel olarak Phryg (Frig) adıyla anılan topluluklardan Thraklar ve Bithynler, Bursa yöresine yerleşmişlerdir. Daha sonra Yunanistan Yarımadası’ndan gelen İonlar ve

Aioller de buralara gelmiş ve Thraklar'la karışarak çeşitli koloniler kurmuşlardır” (Kuruyazıcı, 1997:304).

“MÖ. 546’da Lidya kralı Kroisos, Pers orduları karşısında mağlup olunca bölge MÖ. 435 tarihine kadar Pers İmparatorluğu sınırları içine girer” (Yalman, 1984:4). Persler “Batı Anadolu’yu Başlıca iki satraplığa ayırarak yönetim yoluna gitmişlerdir. Bursa’nın içinde bulunduğu Bithynia yöresi, bu satraplıklardan birine bağlı olmakla birlikte yerel beylerce yönetilmiş ve Persler’e vergi ödeyerek yarı bağımsız kalmışlardır” (Kuruyazıcı, 1997:304).

“Makedonya İmparatoru İskender’in bu bölgeleri hegemonyasına alması MÖ 325 yılında ölümüne kadar devam eder. Bithynia ve Küçük Asya toprakları ölümü üzerine yapılan paylaşımda Antigonos’un idaresine girer. Fakat İskender’in komutanları arasında bir süre mücadeleler devam eder. Bu fırsattan Bithynia kiralığı yararlanır” (Yalman, 1984:4).

Bithynia, “Helenestik dönemde, zaman zaman Galatlar’la, Pergamon Krallığı’yla ve Anadolu’ya yayılma yolları arayan Romalılar’la savaşarak varlığını sürdürmüştür. MÖ. 1 yy’da Pontos Kralı Mithridates Bithynia’yı işgal etmişse de, kısa bir süre sonra Romalı’lar onu yenerek bölgeyi tümüyle yönetimlerine almıştır” (Kuruyazıcı, 1997:304).

“Roma İmparatoru Traianus tarafından Bithynia’nın başkenti Prusia’dan alınarak Nikomedia’ya taşınmıştır (MS 98-117). Bursa, bu tarihten sonra, çeşitli imar faaliyetleri olsa da, Osmanlı egemenliğine kadar önemini yitirmiştir” (Özgan, 2008:21).

“Selçuklu İmparatorluğunun zayıflayıp dağılması üzerine kurulan Anadolu beylikleri içinde kısa zamanda gelişen Osmanlı Beyliği çevresindeki Tekfurların arazilerini de alarak güçlenip büyümüştür. 1299 yılında İnegöl, Bilecik, Yenişehir ve İznik çevresini beylik topraklarına katılmıştır” (Yalman, 1984:12).

Bursa, “ilk olarak 1308’de diğer tekfurlarla ittifak kurarak Osmanlı kuvvetlerini Dinboz Geçidi’nde durdurmak isteyen Bursa tekfurunun mağlup edilmesinden sonra Osman Bey tarafından kuşatma altına alınmıştır. Bu kuşatma sonuca ulaşmamakla birlikte kent abluka siyaseti ile tazyik edilmeye başlandı. On yıldan fazla bir süre herhangi bir

yardım alamayan Bursa halkını perişanlığa ve açlığa mahkûm eden bu abluka yüzünden şehir 6 Nisan 1326'da Osmanlılara teslim edilmiştir” (İnalcık, 1991:446).

“Bizanslıların bölgedeki son kalesi İznik'i de 1330'da alan Osmanlı Beyi Orhan Gazi Han, önce burayı devlet merkezi yapmışsa da, daha sonra 1335'te Bursa'yı başkent ilan etmiştir” (Kuruyazıcı, 1997:304-305). Böylece Osmanlı Beyliği'nin güçlü bir devlet haline gelmesinin temelleri Bursa'da atılmış ve ilk defa şehir hayatına geçilmiştir.

“Bursa'nın alınması Osmanlı Beyliği'nin gelişmesi açısından önemli bir olaydır. Bursa, Marmara Bölgesi'nin ortasında ekonomik bakımdan önemli bir merkez olduğu kadar, ticaret yollar bakımından da bir kavşak noktasıdır. Bursa'nın daha sonra siyasal bir merkez duruma gelmesi, önemini daha da arttırmıştır” (Anonim, 1982:1631)

Orhan Gazi Han (1326-1360) 34 yıllık beyliği sırasında askeri seferleri sürdürürken bir yandan da kent ile ilgili imar faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak Hisar içinde yer alan bir kiliseyi mescide dönüştürmüş ardından kenti, Hisar'ın dışına taşıyarak Orhan Gazi Külliyesi'ni inşa ettirmiş, Bursa ve çevresinde yoğun bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Osman Bey ve Orhan Bey türbeleri, Bey Sarayı, Yenişehir Süleyman Paşa Türbesi bu yapılardan bir kısmını oluşturmaktadır.

1362'de vefat eden Orhan Bey'in yerine oğlu I. Murad Han (Hüdavendigâr) geçmiştir. Bu dönemden itibaren giderek güçlenen Bursa, I. Murad Han'ın Balkanlara yönelerek geniş topraklara sahip olma isteği ile Bursa'nın sürekli başkent olma özelliğinin yitirilmesine neden olmuş ve başkenti 1365'te Edirne'ye taşımıştır. Böylelikle siyasi ve askeri merkez Bursa'dan Edirne'ye taşınmıştır. Ancak “Fatih Sultan Mehmed Han dönemine kadar Osmanlı sultanlarının tahta çıkış törenleri ve cenaze törenleri Bursa'da yapılmış ve saltanat soyu üyeleri öldüklerinde genellikle Bursa'da yaptırılan türbelerine gömülmüşlerdir. Böylelikle Bursa, devletin simgesel başkenti olma konumunu korumuştur” (Akkılıç, 2002:1331).

1339'da Kosova'da şehit düşen I. Murad Han'ın devri Orhan Gazi Han devrine göre çok daha güçlü olmasına rağmen bu dönemde Bursa'da daha az eser yapılmış, ancak kentin simgesi durumuna gelmiş önemli yapıların bir kısmı bu devirde inşa edilmiştir. Bunlardan Hüdavendigâr Camii, medrese, imaret konukevi, Eski Kaplıca, Kükürtlü Kaplıcası, Şehadet Camii, İznik Yeşil Camii en önemli ve tanınmışlarıdır.

I. Murad Han'ın Kosova Savaşı'nda şehit edilmesi üzerine Osmanlı tahtına I. Bayezid Han (Yıldırım) geçmiştir. "Aydın, Saruhan, Menteşe ve Karaman Beyliklerini ülkesine katmıştır. 1396'da İstanbul'u kuşatmış, Niğbolu savaşını kazanmıştır. 1402'de Timur ordusu ile Ankara ovasına yaptı savaşı kaybedince Bursa Timur'un eline geçmiştir. Bu yenilgiyi gururuna yediremeyen Yıldırım Bayezid Han intihar etmiştir. Timur Osmanlı topraklarını tekrar beylikler paylaşarak, ülkeyi uzun sürecek bir iç savaşa sürüklemiştir" (Yalman, 1984:13). 1402'den 1413'e kadar geçen süre tarihe Fetret devri olarak geçmiştir.

13 yıl gibi kısa bir zamanda tahtta kalan Yıldırım Bayezit Han imar faaliyetleri bakımından babasına oranla daha verimli olmuş, Ulu Cami, Yıldırım Külliyesi, Bedesten, Demirtaş Camii, Molla Fenari Camii dönemin en önemli yapıları olarak tarihe geçmiştir.

"Yıldırım Bayezid Han'ın Timur'a yenilmesiyle oğullar arasında çıkan taht kavgaları sırasında Bursa önce İsa, sonra Musa çelebilerin eline geçmişse de sonunda Çelebi Mehmed kenti alarak sultanlığını ilan etmiş," (Kuruyazıcı, 1997:305) devletin düzenini yeniden kurup imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Yeşil Camii, Türbe, Medrese, Devlet Hatun Türbesi bu dönemde inşa edilen önemli yapılarıdır.

1421'de tahta geçen II. Murad Han "Osmanlı sultanları arasında, Bursa'da tahta çıkan ve vefatından sonra bu kentteki türbesine gömülen son padişah II'dir" (Akkılıç, 2002:1339). Düzmece Mustafa olaylarının da yaşandığı II. Murad Han devrinde inşası gerçekleşen önemli yapılar Muradiye Külliyesi, Irgandı ve Boyacı Kulluğu köprüleridir.

"Bu dönemde Bursa'nın siyasal ve askeri etkinliğinin azalması ve ağırlığın Edirne'ye kaydırılmış olmasına karşın; eski başkent bir bilim, sanat ve ticaret merkezi olma niteliğini korumuştur. Bursa'da Murad II., Mehmed II. (Fatih) ve Bayezid II'nin saltanat yıllarında yaptırılan bayındırlık yapıları, Edirne ve İstanbul'un başkent oluşundan sonra da Bursa'nın önemini sürdürdüğünün kanıtları sayılmaktadır" (Akkılıç, 2002:1343).

1451'de II. Murad Han vefatı üzerine Edirne'de tahta oğlu II. Mehmed (Fatih) Han çıkmış ve 29 Mayıs 1453'de İstanbul'u almıştır. İstanbul'un alınmasıyla Osmanlı Devleti için yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul'un fethine kadar önemli bayındırlık

faaliyetlerine sahne olan Bursa, fethinden sonra da ticaret ve kültür kenti olarak önemini sürdürmüştür ancak Osmanlı Sultanları adına yaptırılan bayındırlık faaliyetleri durmuştur.

1481'de Fatih Sultan Mehmed Han'ın vefatı üzerine tahta geçmek için kardeşi II. Bayezid Han ile savaştan şehzade Cem, sultanlığını Bursa'da ilan etmiş "adına para bastırıp hutbe okutmuştur" (Anonim, 1982:1634). 1495'te Napoli'de ölen Cem Sultan Muradiye'deki türbesine gömülmüştür. II. Bayezid devrinde Bursa'da önemli bir ticaret merkezi konumuna gelen Koza Han ve Pirinç Han yaptırılmıştır.

1512'de II. Bayezid Han tahtı Yavuz Sultan Selim Han'a bırakmış, 1520'de tahta Kanuni Sultan Süleyman Han çıkmış bu devirde Bursa'da Yeni Kaplıca inşa edilmiştir.

Bu dönemden sonra 17. yüzyıla kadar Bursa'da idari, siyasi ve bayındırlık faaliyetleri açısından önemli gelişmeler olmamış 17 yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devletinin karşılaştığı "iç ve dış sorunlar Bursa'yı da etkilemiştir. Anadolu'da çıkan Celâli isyanları sırasında Bursa, Kalenderoğlu gibi asi erbaşlar tarafından tahrip edilmiştir. Yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle kırsal kesimden gelen insanlar kent çevresine yerleşmiş, kent dokusunda yozlaşmalar başlamıştır. Ama sicil kayıtları yine de eski vakıf eserlerinin onarıldığını, hamam, çeşme, medrese, sıbyan mektebi gibi küçük çaplı yapıların inşa edildiğini göstermektedir" (Oğuzoğlu, 1996:44).

18. yüzyılda kenti etkileyen en önemli olaylar, çok sayıda yaşanan yangınlardır. Ahşap yapıların yok olmasına neden olan yangınların "en büyüğü 1801'de Hisar içinde meydana gelen yangında Bursa'nın üçte ikisi yakarak kenti harabeye çevirmiştir" (Baykal, 1948:33-34).

"1839'da Bursa eyaleti Hüdavendigâr adını almış, 1841'de Kütahya'daki valilik merkezi buraya taşınmış, 1867'de de kent vilayet olmuştur" (Kuruyazıcı, 1997:305). Bu yüzyılda kent Osmanlı Devletinin önemli merkezlerinden olmuş, ekonomik yönden de güçlenmiştir. 1841'de I. Abdülmecid Han Bursa'yı ziyaret etmiş, bu arada kent yeni yapılanmalara gitmiştir (Yalman, 1984:18).

1855 yılında yaşanan büyük deprem ve ardından çıkan yangın kentteki yapıların büyük bir kısmına zarar vererek kenti harabeye çevirmiştir.

1911-12 Trablusgarp ve Balkan savaşları ile 1914-18 I. Dünya Savaşı'nda kentte sıkıntılar yaşanmış, 8 Temmuz 1920'de Yunan işgaline uğramış, 11 Eylül 1922'de geri alınmıştır. İşgalden kurtuluşa kadar geçen sũrede “Bursa ve merkezi olduğu vilayet İstanbul'dan gũnderilen valiler tarafından yũnetilmiřtir” (Akkılıç, 2002:1373-1374).

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa, Cumhuriyet'e kadar siyasi, idari ve imar ile ilgili pek çok önemli olaya tanıklık ederken Tũrk ve yabancı çok sayıda gezgin ve sanatçıyı da ağırlamıştır. Diplomatik gũrev, bilimsel araştırma, ticaret, eğitim, gezi, haberleşme, sanat ve kũltũrel alışveriş amacıyla kenti ziyaret eden kişilerin ilk ziyaret ettikleri yer İstanbul olmuştur. “İstanbul'a vardıklarında, çekici ve eski Osmanlı kenti olan Bursa hakkında sũzler işitip bũlgenin gũzellięini gũrmek ve kaplıcalarını denemek için kısa sũrelięine kente gelmişlerdir.” (Lowry, 2004:12). Genellikle deniz yolu ile Mudanya'dan ya da kara yolu ile İznik ũzerinden gelen gezgin ve sanatçılar, geçtikleri yerlerdeki izlenimlerini yazılı ve resimsel olarak betimlemişlerdir. Belgeler gũnũmũze ışık tutarak Osmanlı topraklarında önemli bir yere sahip olan Bursa'nın geçirdiği sũreci gũzler nũne sermektedir.

BÖLÜM 2: TEKNİKLERİNE GÖRE GRUPLANDIRILAN GÖRSEL MALZEMENİN İNCELENMESİ

2.1. Kitap Tasvir Sanatı (Minyatür)

“Nakışresim, eski el yazması kitaplara boya ve yaldızla ince olarak eski usülde yapılan küçük kıtadaki resimlere ve en ince tafsilatı gösterilmek üzere renkli olarak yapılan küçük kıtadaki portrelere denir. Türkler bu resim tarzına, renkli resim manasına gelen nakış ve bunu yapanlara nakkaş demişlerdir” (Arseven, 1966:1415).

Genelde kitap resimleme sanatı olarak görülen ve metini açıklayan resimler, İslam dünyasında resim sanatının temsilcisi olmuş, asırlar boyunca devam eden güçlü ve zarif anlatımıyla günümüze gelebilmeyi başarmıştır.

Minyatürlerin kitap sanatının icra edildiği nakkaşhane adı verilen atölyelerde kolektif bir çalışmayla yapıldığı bilinmektedir. “Selçuklu İmparatorluğu döneminden itibaren hükümdar saraylarının daima bir nakkaşhanesi bulunmaktadır. Bu gelenek Osmanlı döneminde de devam etmiş, ilk merkez olan Bursa’dan Edirne Sarayı’na, İstanbul’un fethinden sonra da İstanbul Sarayı’nda faaliyetini sürdürmüştür” (Keskiner, 2004:13).

Nakkaşlar, Osmanlı sarayı için çalışan sanatçılar ve zanaatkârlar teşkilatı olan ehl-i hiref içinde önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Nakkaşlar yazma eserlerin bezenmesi (müzehhiplik), resimlenmesi (musavvirlik), metinleri sınırlayan cetvellerin çekilmesi (cetvelkeşlik) ve boyaların hazırlanması (renkzenlik) gibi kitap sanatlarıyla ilgili işlerin dışında; kalem işi ya da çini desenleri gibi mimari süslemelerin tasarlanması; ahşap ve mukavvadan yapılan küçük sandıkların bezenmesi; çadır, otağ, halı ve kumaş gibi dokumalarda kullanılan desenlerin hazırlanmasından da sorumludurlar (Mahir, 2005).

Kitap tasvir sanatına (minyatür) ait elimizde bulunan örnek, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han adlı yazma eserdir. “Kanuni’nin ilk İran seferi (940/1533-942/1536)’nin resimli bir tarihi olan bu esere Nasuh, Mecmu’-ı Menazil adını vermiştir. Eser bu sefer sırasında geçilmiş olan bütün konak ve menzilleri Nasuh’un anlatımıyla ile ‘isim ve resimleri’ ile vermiştir” (Yurdaydın, 1976:10). Nasuh’un firçasından çıkan bu yazma; 90 sayfalık bir metin, 107 minyatür ve 25 resimli metinden ibarettir.

Matrakçı Nasuh'un bu eseri "İstanbul'dan Tebriz ve Bağdad'a oradan da Halep ve Eskişehir üzerinden İstanbul'a gidiş ve dönüş yolları üzerindeki tüm şehir ve menzillerin gözleme dayalı tasvirlerini içerir" (Çağman, 2003:899) Nasuh, "bu sefer sırasında konulup göçülen menzilleri gün gün kaydetmiş, yol üzerindeki konak yerlerinin mimarlık örneklerinin topografik özelliklerini kimisi çift sayfa "128" resimle belgelemiştir" (Tanındı, 1996:23).

Osmanlı Hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman Han devrinin (1520-1566), ünlü nakkaşı, Matrakçı Nasuh'un Bursa kentine ait resimlediği ilk yaprak 14 a, (üstte) Derbend-i Kazıklı – (altta) Dikilitaş'tır (Kat No:1).

Nasuh, bölgeye İzmit'i geçtikten sonra, Haziran 1534 gelmiştir. Yaprakta iki bölge birlikte işlenmiştir. Tasvirin üst kısmında yer alan menzil Derbend-i Kazıklı'dur. Topografik özellikleriyle işlenen menzil, önden arkaya doğru yükselen dağlar ve tepelerle ifade edilmiştir. Karşıdan kuşbakışı olarak görüntülenen dağlar ve tepeler kahverengi tonları ve yeşil ile renklendirilmiştir. Etrafta görülen ağaçlar, bölgenin coğrafyası ve bitki örtüsü hakkında bilgi verici nitelik taşır.

Tasvirin alt kısmında yer alan menzil, Nikomedia'ya (İzmit) giden Roma yolunun üzerinde bulunan dikilitaş'tır. Matrakçı, bu varağı güneyden bakarak çizmiş olmalıdır. Nasuh dikilitaşı, alt kısmında yaprakın merkezine neredeyse simetrik olarak yerleştirmiştir. Önden görüntülenen dikilitaşın sağ tarafında menzil çadırları yer almaktadır. Arkasında Derbend-i Kazıklı'dan kıvrılarak inen akarsu sol tarafa doğru gitmektedir. Etrafta değişik türde ağaçlar ve çiçekler gözlemlenmektedir.

Eserde kahverengi, yeşil, kırmızı ve pembe renkleri kullanılmıştır. Dikilitaşın üzerinde altın varak gözlemlenmiştir.

Matrakçı Nasuh'un aynı adlı eserinde yer alan ve Bursa'yı konu eden diğer bir örnek 14 b, (üstte) Kal'a-i İznik–(ortada) Yenişehir–(altta) Akbıyık (Kat No:2) adlı yapraktır.

Nasuh'un üç bölüm halinde betimlediği 14b numaralı yaprağın üst kısmında sağlam sur duvarlarıyla çevrilmiş İznik ve sağ kenarda ise İznik gölü yer alır. Gölü sağ tarafta işleyen nakkaş İznik'i kuzey yönünden bakarak işlemiş olmalıdır. Bölgenin topografyasının sunulduğu eser kuşbakışı olarak görüntülenmiş olmasına rağmen mimari yapılar tepeden değil karşıdan görüntülenmiştir.

Yaprağın İznik Kalesi bölümünde, sur içinde İznik kenti görülür. Kentte yer alan mimari yapı ve anıtların özenle betimlenmiş olmasına rağmen tüm yapıları tanımlamak olanaksız görülmektedir. Sur içinde yer alan çatılı evler daha çok sur kenarlarına dağıtılmış vaziyette yer almaktadır. “Büyük sur kapısının sağındakini I. Murad Hamamı, sol üstte görünenin de Hacı Hamza Hamamı olduğunu söyleyebiliriz. Ortada, altı sütunlu, kulevari iki yüksek mekânı olan yapı Ayasofya Kilisesi’ne, ters yönde olmasına rağmen göl kıyısında üç kubbeli yapının Nilüfer Hatun İmareti’ne yanındaki caminin Yeşil Camii’ne, sekiz sütunlu uzun yapının bir arastaya veya bir medreseye işaret ediyor olması öngörülebilir” (Tanındı, 2009:9).

Tasvirin orta kısmında topografik özellikleriyle betimlenmiş Yenişehir görülür. Kent planında yer alan önemli yapıların işlendiği görülen tasviri Nasuh, kentin güneyinden bakarak görüntülemiş olmalıdır. Yaprağın sol kenarında üç yuvarlak kemerli revakı ve üzerinde iki katı olan abidevi yapı kentin batısında yer alan Osmanlı yapılarında birisi olan Pustînpûş Baba (Baba Sultan Tekkesi) zaviyesi, tasvirin ortasında yer alan tek kubbeli, tek minareli cami Bâlî Bey Camii olmalıdır. Caminin sağ tarafında görülen yapı ise 14. yüzyıldan kalma bir makam türbesi olan Süleyman Paşa Türbesi olmalıdır. Türbe ve caminin etrafında kümeler halinde dağılan evlerin ikisi çatılı diğerleri ise düz damlı olarak betimlenmiştir. Tasvirin sağ tarafında yoğun olarak gözlemlenen evler günümüzde Yenişehir’in en eski mahallelerinin bulunduğu bölgeyi, alt kenarda girişi aydınlık fenerli, dik çatılı kubbeli hamam Osman Gazi Han’ın yaptırdığı ve bugün yıkık olan Saray Hamamı’nı betimliyor olmalıdır.

Yenişehir tasvirinin altından geçen ve kenti doğu batı yönünde ikiye bölen akarsu Kocası (Göksu/Meseniz) deresidir. Derenin kenarlarındaki sütunlu uzun yapılar Yenişehir’in medresesi ya da büyük olasılıkla çarşısı olabilir.

Yaprağın en altındaki menzil ise Yenişehir’e 15 km uzaklıktaki yüksek tepelerin ardında bulunan Yenişehir’in Akbıyık köyüdür. Menzilde tepenin arkasında iki bölümden oluşan tuğla çatılı tek minareli cami ve caminin önünden geçen bir akarsu gözlemlenir. Akarsuyun üst kenarında sıralanmış ağaçlar ve karşı tarafında sıralanmış düz damlı evler vardır.

Yaprakta görülen ağaçlar, çiçekler ve baharda çiçek açan ağaçlar bölgenin bitki örtüsü ve içinde bulunduğu mevsim hakkında bilgi verici nitelik taşır.

Nakkaş, yaprakta yeşil, kırmızı, kiremit ve kahverengi tonları kullanırken önemli yapılar altın (varak) işleyerek daha belirgin göstermiştir.

2.2. Suluboya

Aguarelle olarak da bilinir. Geniş anlamda, bağlayıcı olarak suda eriyebilen bitkisel kökenli zank ile pigment karışımından elde edilen boya türleridir. Gerçek suluboyanın guvajdan farkı açık renklerin beyaz boya katmak yerine suyla inceltiilerek elde edilmesidir” (Rona, 1997:1790).

Bursa ile ilgili görsel malzemenin 26’sı suluboya tekniğinde yapılmıştır. Bunlardan ilk 20 si asker, diplomat ve sanatçı olan Carl Gustaf Löwenhielm’a (1790-1858) aittir. İsveç elçisi olarak 1824 yılında İstanbul gelen Löwenhielm, 1824 ve 1826 yılları içinde Bursa’ya da ziyarette bulunmuş ve çok sayıda suluboya ve sepya resim yapmıştır. Resimler günümüzde İsveç’teki Uppasala Üniversitesi Kitaplığı ve Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi’nde yer almaktadır. Sanatçı elçiliği süresince, farklı ülkelerin resimlerinin de yer aldığı 16 albüm yapmıştır. Bu albümlerden dördü Türkiye konuludur.

Çalışmada yer alan suluboya eserlerden ilki, “Bursa’da Osman Gazi Türbesi’dir (Kat No:3). Resimde, Bursa Tophane semtinde Gümüşlü Kümbet (Agias Elias) olarak adlandırılan Osman Gazi Türbesi ve kısmen de Orhan Gazi Türbesi’nin bir cephesi görülür.

“Osmanlıların on iki yıl süren Bursa kuşatmasında, kentin doğusundaki bir yere yaptırılan (Mollaarap-Işıklar bölgesinde) Balabancık Kalesi’nden Hisar’ın bulunduğu tepede pırıl pırıl parlayan bir kubbe gören Osman Gazi, “Gümüşlü Kümbet” adını verdiği” (Yenal, 2003:172), bu yapıyı göstererek “Oğul; ben öldüğüm vakit beni Bursa’da Gümüşlü Kubbenin altına koyasın dediği bilinir.” (Eyice, 1962/63:131). Gümüşlü Kubbe, “Bursa’nın yüksekçe bir yerinde (Tophane tepesi) uzaklardan görülen kubbesi kursun kaplı olduğundan güneş altında uzaklardan parıltısı farkedilen bir Bizans yapısıdır” (Eyice, 1962/63:131). “Kent alınmadan ölen Osman Gazi Han geçici olarak Söğüt’e gömülür. 1326’da kenti fetheden Orhan Gazi Han babasının vasiyetini yerine getirir” (Yenal, 2003:172).

Saint Elias Manastırı'nın bölümüne ait olan şapelin "iç çapı 8.30 m. olan ve duvar kalınlığı 1.50 m.yi bulan nartex'li bir yuvarlak bina, fetihten sonra Osman Gazi Han'ın türbesi olmuş ve tarihimize Gümüşlü Kubbe veya Gümüşlü Kümbet olarak geçmiştir" (Eyice, 1962/63:146).

Eyice, bu binanın Bizans döneminde bir vaftiz binası veya bir martyrion/şehitlik olduğunu düşünmektedir (Eyice, 1962/63:143).

Aslı düşünülen çizimle resim arasındaki fark ve benzerlik "V- VI. yüzyıllara ait olan bu binanın planı ve kesidi Texier tarafından çizilerek zamanımıza kadar gelmiştir" (Eyice, 1962/63:146).

"Şapel'in nartex (hol) kısmının olduğu yere gömülen mezarlar, günümüzde batı tarafta açığa kalmıştır" (Yalman, 1984:127).

"1801 yangınından bir hayli harap olan yapının 1827'de Löwenhielm'in ziyaretinde oldukça iyi olduğu görülmektedir" (Yenal, 2003:172). "1801 senesi Kasım ayında (1 Şubat 1216) Salı günü olan bu yangında Bursa'nın üçte ikisi yanarak harab olmuştur" (Baykal, 1948:33). Yangın, Bursa'nın en büyük yangını olarak tarihe geçmiştir. Yangından 54 yıl sonra, 1855 yılında yaşanan depremde yıkılan "türbe 1285/1868 yılında Sultan Abdülaziz Han tarafından eski plana sadık kalınarak yeniden inşa edilmiştir" (Koyunluoğlu, 1935:141).

Konunun dikey olarak işlendiği resim, oval şekil içinde çizilmiştir. "Löwenhielm'in çizimi, yapının yüksek tamburlu kubbesi ve apsist'in kemerli-nişli dokusuyla hayli geç dönemlerde yapılmış olabileceği izlenimini verir!" (Yenal, 2003:172)

Sanatçı resminde figüre yer vermemiş fakat türbeyi ayrıntılı bir şekilde çizmiştir.

Bursa ile ilgili suluboya tabloların ikincisi "Orhan Gazi Türbesi-Bursa" adlı resimdir (Kat No:4). Eser, Orhan Gazi Han'ın günümüzden önceki türbesini göstermektedir. Türbe ve etrafının resmedildiği eserde, sokağın günlük yaşantısı da görülmektedir.

"Orhan Gazi Han'ın Türbesi'nin geçmişi ve yapısal özellikler hakkında Batılı gezgin ve yazarlar hayli bilgi vermişlerse de görsel bir belge bırakmadıklarından; geçerli ve tutarlı sayılabilecek bir yoruma yıllar boyu ulaşamamıştır" (Yenal, 2003:174), görsel bir belge niteliği taşıyan "manastırdan dönüştürülen türbenin Yunan haçı planlı, dört

sütunun taşıdığı yüksek tamburlu kubbesi bulunan, olasılıkla geç Bizans dönemine ait bir kilise olduğu görülüyor! Gezinlerin, Narteks kısmında Orhan Gazi Han'ın yakınlarına ait yirmi sandukanın da bulunduğunu yazdıkları türbe" (Yenal, 2003:174), "XIX yüzyıl başında bir yangında zarar görmüş ve 1855 depreminde yıkılmış yapılar, 1868'de Sultan Abdülaziz Han döneminde zamanın mimari tarzıyla yeniden yapılmıştır" (Gabriel, t.y.:43).

Belge niteliği taşıyan resimde kubbe de dahil olmak üzere dikey formların fazlalığı dikkat çekicidir.

Suluboya etkiği ile işlenen diğer bir örnek, "Bursa'da Tophane'de Bey Sarayı Kapısı" adlı resimdir (Kat No:5). Eserde, Bursa Hisarı'nın iç kalesinde kurulan, Bey Sarayı'nın kapısı görülmektedir. Bey Sarayı, "Bursa'nın 1326'daki fethinden sonra Hisar denilen surlarla çevrili tepe üstündeki kentte, gene surlarla çevrili ve Bizans tekfurlarının sarayının bulunduğu İç Kale aynen korunmuştur" (Yenal, 2003:176). "İç Kale 150 x110 m. boyutlarında olup" (Ayverdi, 1989a:117), "Hisar'ın Güneydoğu ucunda yer alan üç tarafta on yedi yarım daire biçimli kulesi bulunan İç Kale'deki Bey Sarayı, Sultan I. Beyazıt Han ve Sultan I. Murad Han dönemlerinde yeni yapılar eklenmesiyle büyütülür... Önce Edirne sonra da İstanbul başkent olmasıyla, sultanların buralarda yeni saraylar yaptırmaları sonucu kullanılmadığından harab olmuştur"(Yenal, 2003:176).

Çalışmada yer alan bir diğer eser, "Pınarbaşı Civarından Bursa'nın Görünüşü'dür (Kat No:6). Resimde, Pınarbaşı Mezarlığı, Hisar'ın içinden bir bölüm ve Ulu Camii ile çevresi görülür. Hisar, Bursa'nın en eski yerleşmelerindendir. Hisar'ın Keşişdağı (Uludağ) yönündeki güney surlarının dışında uzanan bir bölge olan Pınarbaşı aynı zamanda önemli bir mesire yeridir. "Zindankapı dışında kente su dağıtımını sağlayan maksemelerden biri çevresinde yapılan sedler nedeniyle Pınarbaşı olarak tanınmıştır!" (Yenal, 2003:170). Sol tarafta serviler arasında Üftade Camii 988 H. (1580) ve türbesi 998 H. (1589) sağ tarafta Ulu Cami gösterilmiştir.

Bursa'yı kervanlı bir görüntüyle tanıtan ender örneklerden biri, "Emir Sultan Camii Civarından Bursa'nın Görünüşü" adlı resimdir (Kat No:7). Genel bir görüntü içinde, önde bir kervanbaşı tarafından yürütülen altı deve, kentin doğusuna doğru ilerlemektedir. Sol taraftaki tepede Yeşil Türbe ve Yeşil Cami yer alırken sağ tarafta Bursa Ovası ve Katırlı Dağları, manzara görüntüsü oluşturmaktadır.

Löwenhielm'in çizdiği suluboya resimlerden altıncısı, "Bursa Yıldırım Bayezid Camii" adlı tablodur (Kat No:8). Eserde, Yıldırım Külliyesi kapsamında yer alan Yıldırım Camii ve çevresi görüntülenmiştir. Külliye: merkezde cami olmak üzere, medrese, hamam, kasır, mutfak hizmet odaları, ahır, imaret, türbe, bezzazistan ve darüşşifa olarak tasarlanmıştır. Yıldırım Külliyesi yapılarından cami, günümüzde Yıldırım olarak adlandırılan semtte bulunur. Ancak, bezzazistan ve darüşşifa külliye yapıları dışında inşa edilmiştir. Bezzazistan Ulu Cami'in kuzey doğusunda, ilk Osmanlı hastanesi özelliğini taşıyan darüşşifa ise külliyenin "250- 300 m. güney doğusunda" inşa edilmiştir (Gabriel, t.y.:76). Bugün ise külliye'den günümüze cami, medrese, darüşşifa, türbe ve hamam kalmıştır.

"Sultan I. Murad Hüdavendigâr Han'ın Çekirge'de inşa ettirdiği külliye, şehrin batıya doğru genişlemesini sağlarken; Sultan I. Bayezid Han'ın buna tamamen zıt düşen bir yerde inşa ettirdiği külliye ise Bursa'daki yerleşimi doğuya kaydırmıştır" (Pay, 2005:241).

Bursa'da Sultanlar tarafından inşa ettirilen son külliye tanıtan eser, "Bursa'da Muradiye Semti ve Camii" adlı tablodur (Kat No:9). Bursa'da şehrin kuzeybatısında, 15 yüzyılda kent dışında kalan yüksekçe bir yere Sultan II. Murad Han 1426 sonrasında cami, medrese, imaret, hamam ve 1451'de tamamlanan türbeden oluşan külliyesini yaptırır ve günümüzde çevre onun adıyla tanınır. Hisardan görüntülenen eserin merkezinde Muradiye Külliyesi yer alır. Kentteki son sultan külliyesini oluşturan yapı elemanlarında; Muradiye Camii, orta avlulu medrese (Kanser Tanı Merkezi), imaret ve hamamla Sultan II. Murad Han ve ailesi için yaptırılmış farklı ölçülerde 12 türbe bulunmaktadır, bu türbelerden "dokuzu Osmanlı ailesine ait iken iki tanesi aile dışındadır. Bu iki türbeden ilki (Ebe Hanım Türbesi) Fatih'in ebesi'ne, diğeri ise iki cariye (Cariyeler Türbesi) aittir. Ayrıca türbelerin etrafında dağınık olarak mezarlar mevcuttur. Bunların büyük bölümü kaybolmuş ve toplanan kemikler son dönemde medresenin güneybatısında duvarla korunmuş kemiklerin toplandığı bir mezara konulmuştur." (Gabriel, t.y.:115). Sanatçı, Muradiye semtindeki sivil mimari ve bitki örtüsü hakkında bilgi edinilmesini de sağlamıştır.

Sanatçının Muradiye'yi konu edinen bir diğeri resmi, "Muradiye Semtinden Bursa'nın Görünüşü" adlı eserdir (Kat No:10). "Löwenhielm, bu büyük boyutlu resmini Hisar'la

Muradiye arasındaki vadide akan “Cilimboz” deresi üstündeki köprüden Hisar yönüne bakarak yapmıştır” (Yenal, 2003:182). Cilimboz deresi, “Uludağ’ın kuzey yamaçlarından doğup kent merkezinden geçer, dere civarında bulunan Filiboz’un mezarı nedeniyle Cilimboz’a dönüşmüş olmalıdır. Phillippos/Filiboz’un Bursa’nın kuşatılmasında Türklere yardım eden bir Rum komutan olduğu söylenmektedir” (Kaplanoğlu, 2001:56). Resmin önünde, yokuş aşağı inen bir yol, ortada Hisar ve geride sislerle kaplı Uludağ bir manzara görüntüsü oluşturmaktadır.

Sanatçının, “Bursa Yakınlarında Çekirge (Köyü) Ve Kaplıcaları” (Kat No:11) isimli eserinde, Bursa’nın tepeye hâkim bir bölgesi olan Çekirge Senti ve semtte yer alan Murad Hüdavendigâr Camii’ni (I. Murad) betimlemiştir. Çekirge, Bursa’nın 6 km doğusunda Antik dönemlerden günümüze değin doğal sıcak sularıyla (ve kaplıcalarıyla) ünlenen küçük bir yerleşmedir. Osmanlı döneminde çoğunlukla Çekirge olarak tanınır. Çekirge “adını, Osmanlı döneminin başlarında, söylencelere konu olan ve yaşayıp yaşamadığı kesin olarak bilinmeyen Çekirge Sultan adlı kişiden almıştır. XIV. (1365-1370) yüzyıla tarihlendirilmesine karşın Bizans döneminden kalma olduğu öne sürülen aynı adlı küçük hamam, günümüzde Askeri Hastanenin güneybatı köşesinde bulunur” (Akkılıç, 2002:479). Bir söylenceye göre Çekirge Sultan bu hamamı yaptırırken, “Buraya dolu gelen boş gitsin, boş gelen dolu gitsin, çekirge misali tetik olsun şeklinde dilekte bulunmuş, o nedenle bulunduğu yerin çevresine bu ad verilmiş” (Akkılıç, 2002:479). “1950’lere dek kentten kopuk kalabilen bu yerleşmeyi Bursa’ya bağlayan yol üzerindeki “Dağınık Selviler” (Dokuzselviler/Yoğurtlu Baba Mezarlığı) Mezarlığı’ndan geçilerek ulaşılmaktadır” (Yenal, 2003:188). Dağınık Selviler Mezarlığı “Çekirge yolu üzerinde Yoğurtlu Baba adıyla anılan dergâhın etrafında gelişmiştir. 1922 yılına kadar defin yapıldığı izlenebilen bu mezarlıkta bugün gömülü olduğu tespit edilen kişi sayısı sadece 20 civarındadır. 1950’lere kadar yerinde olduğu halde birdenbire yok olmuştur.” (Mermutlu, 2009:81-82). Eserde, sol köşeden başlayarak geriye doğru uzanan mezarlıkta, mezar taşlarının stilize edilerek çizilmiş olan şahidelerindeki farklı kavuk ve süsleme şekilleri, burada gömülü kimselerin devlet görevlileri ve evlialardan olduklarının ipuçlarını verir. Mevlid yazarı Süleyman Çelebi’nin (1422) kabrinin etrafında bulunan bu mezarlıkta “tereke defterlerine göre birçok evliyanın burada medfun (defnedilmiş) bulunduğu yazılıdır” (Gülgen, 2008:70). Resmin sol tarafında bulunan mezarlık, toprak yol ile ikiye ayrılır. Mezarlığın sonunda gökyüzüne uzanan

servi ağacı bulunmaktadır. Mezarlığın sağından Armutlu ve Eski Kaplıca yönüne sapılmaktadır. Sol tepede I. Murad Külliyesi'nin yer aldığı, çevresinde ahşap ev ve konaklardan oluşan sık ağaçlar içinde kaybolan Çekirge yer alır. Resmin sağ köşesinde de kuzeybatı yönüne devam eden tepeler ve Nilüfer Çayı gözlemlenmektedir.

Löwenhielm'in Çekirge'yi konu ettiği diğer resmi ise Murad Hüdâvendigâr Camii ve türbesinin batı yönünden görüntülediği, "Bursa Yakınlarında Çekirge'de I. Murad Hüdâvendigâr Camii" adlı eseridir (Kat No:12). Resim, Bursa Ovasına bakan tepede Hüdâvendigâr Külliyesi olarak da bilinen Sultan I. Murad Han Külliyesini göstermektedir. "Cami, imaret, türbe, hamam'dan (gusülhâne) çeşmeden oluşan Sultan I. Murad (Hüdâvendigâr) Han Külliyesi'nin, Bursa'daki diğer büyük külliyeler gibi kentten hayli uzakta olan bu yerleşmeyi geliştirmek üzere yaptırıldığı bilinmektedir" (Yenal, 2003:190).

Çekirge'deki bu bölgenin de ismi olan Hüdâvendigâr, "Osmanlılar döneminde; önce Bursa kentine, sonra merkezi genellikle Bursa olan eyalet, vilayet veya sancağa verilen ad'dır. Hüdâvendigâr sözcüğü Farsça olup, Türkçe karşılığı hükümdar/büyük bey, hakan anlamına gelmektedir. Bu sanı ilk kullanan veya kendisine bu sanın verildiği ilk Osmanlı padişahı Sultan I. Murad Han'dır" (Akkılıç, 2002:872).

Çekirge semtinin batısında dik yokuşa sahip bir sokaktan çizildiği görülen eserin sağ tarafında, ağaçlar arasında Hüdâvendigâr Cami görülür.

Külliyenin ana yapısını oluşturan "iki katlı cami, altta ters T planlı bir cami (ve zaviye) ile üst katta 18 hücreli bir medreseden oluşan Osmanlı mimarlığının en ilginç yapılarından biridir. Anıtsal kitlesi, dönemin özellikle Venedik saraylarını çağrıştıran cephe düzeni, yapısal ve mekânsal özellikleri mimarlık tarihçilerinin yıllar boyu ilgisini çekmiştir" (Yenal, 2003:190). Cami aynı zamanda "çok amaçlı camilerin ilk örneklerinden" biri olma özelliğini taşımaktadır. (Kuban, 2003:640).

Caminin solunda, servi ağaçlarının arkasından kubbesi görülen yapı, Hüdâvendigâr (Sultan I. Murad Han) türbesidir. "1366-1386 yılları arasında yapımı süren külliyenin ovaya bakan türbesinde" (Yenal, 2003:190), "1389 yılında 1. Kosova Savaşında şehid edilen III. Osmanlı Padişahı Sultan I. Murad Hüdâvendigâr Han yatmaktadır" (Yalman,

1984:174). Türbeyi Sultan (Yıldırım) Bayezıd Han, babası Sultan Murad Hüdavendigâr Han için yaptırmıştır.

Sanatçının, “Çekirge’de Bir Hanın Yanından Bursa Ovası’na Bakış” (Kat No:13) adlı resmi yine Çekirge’yi ve Çekirge’de yer alan Murad Hüdâvendigâr Türbesi’ni konu almıştır. Önde yamaçtaki türbe, Nilüfer Çayı, Acemler semti ve doğuya uzanan Bursa Ovası geride Filâdar Tepesi görüntülenmiştir.

Bursa’yı konu alan eserlerden diğeri, “Çelik Sulu Kaplıcaların Civarından Bursa’nın Görünüşü” adlı eserdir (Kat No:14). Tablo, Acemler mesire (gezinti) yerinden başlayarak Bursa Ovası, Kükürtlü ve Uludağ eteklerine kurulan kenti betimlemektedir. Löwenhielm, az sayıda çizdiği diğeri figürlü resimlerinde de olduğu gibi, bu resminde de figürleri uzaktan ve küçük olarak belirtmiştir. Kükürtlü, Bursa’dan Çekirge’ye giden yol üstünde bulunan bölgedir. Çevresinde, Yeni Kaplıca, Kaynarca, Kara Mustafa ve Kükürtlü Kaplıcaları bulunmaktadır. Bu kaplıcaların şifalı suları Bizans döneminden beri önemini yitirmemiştir. Eserin sanatçısı bölgenin önemini fark etmiş olmalı ki, kentin içinde yer alan bölgeyi genel bir görüntüyle tanıtmıştır.

Sanatçı sadece kentin merkezinde bulunan eserleri değil, kent merkezi dışında yer alan ve antik değer taşıyan bölgeleri de resmetmiştir. Apollonia’nın Görünüşü (Kat No:15) adlı eserde, Uluabad Gölü’nün kıyısına kurulmuş olan Apollonia ad Rhyndacus antik kenti ile ana karayla bağlantıyı kuran köprü görülür.

Löwenhielm’in çizdiği resmin ön tarafında otlar arasında bir sütun parçası, sağında taş döşemeli yol ve yolun kıyısında bir servi ağacı görülür. Sanatçının resmi çizdiği yıllarda bölgede Rumlar ve Türkler birlikte yaşamaktadır. Eserde görülen sütun parçaları antik bölgedeki anıtsal yapıların kalıntılarının izleri olmalıdır. Adaya giden yolun üzerinde, adayla bağlantıyı kuran köprü bulunur. Çok küçük boyutlarda çizilen eserde, Uluabad Köprüsü’nün yapım malzemesi seçilememiştir.

“Uluabad gölü ayağında bulunan köprü, Orhan Gazi Han devrinde kâgir olarak yapılmış ve bu civarın bu tek geçidini emniyet altında bulundurmak için küçük bir kale içinde tüfekçiler görevlendirmiştir” (Çulpan, 1975:87). Günümüzde ulaşım, modern köprü ile yapılmaktadır.

Köprünün sağındaki kıyıda, saltanat kayığını andıran iki kayık vardır. Aynı türdeki çok sayıda kayık adanın kıyısında sıralanmış beklemektedir. Kayıkların varlığı bölgede ticaretin varlığının da işareti olmalıdır. 1738 yılında bölgeye gelen Poccoke antik kentdeki ticaret ile ilgili şunları yazmıştır:

Gölün kuzeydoğusunda, ufak bir ada üzerinde İstanbul'a ipek ve sirke veren ve Apollonia adı verilen bir kent vardır. O kadar karaya yakın ki, atla ulaşılabilir ve yazın su çekilirken sakinleri yürüyerek geçiyorlar. Göl, güney tarafında Olimpos Dağı'nın eteğine kadar yayılıp Bursa'ya varmadan önce 8. milde bitiyor. Loupad deresinden ve Rhyndakos'tan birçok gemi Marmara denizi ve İstanbul'a geçtiği için, göl civarından her türlü ithalata uygundur" (Poccoke, 1745:117-118).

"XIX. yüzyıla kadar Bursa ve Karacabey ovalarındaki ürünler burada bulunan limanlar aracılığı ile İstanbul'a taşınmaktaydı. 16 Mayıs 1859 tarihinde ise gölde büyük ölçekte gemilerin işlemesine izin verilmiştir" (Kaplanoğlu, 2001:23). 19 yüzyılın ilk yarısını tanıtan resimde, henüz büyük boyutlu gemiler görülmemekte, çok sayıda kayık izlenmektedir.

Ada içinde iki ile üç katlı çatılı evler ve kıyı şeridindeki evlerin bir kısmını çevreleyen sur kalıntıları görülmektedir. Ağaçların da bulunduğu adanın ortasında bir minare yükselir, minare adadaki dini yapıların bulunduğunu işaret etmektedir. Adanın arkasında ise yüksekten alçağa doğru sıralanan dağlar görülür.

Diğer bir çalışma, "İznik'teki Hayreddin Kapısı" adlı tablodur (Kat No:16). Kentin doğu ucunda yer alan Lefke Kapı'yı görüntülemektedir. "Kapı, dışındaki kemerli geçit, boyutları ve ayrıntılarıyla kuzeydeki İstanbul Kapıya benzemektedir" (Abbasoğlu ve Delemen, 2004:190). Sanatçı eseri, Hayreddin Kapısı olarak adlandırmıştır. Lefke kapı olarak bilinen kapı "Çandarlı Hayreddin Paşa türbesine (XIV. yy) giden yol üzerinde bulunmasından dolayı Hayreddin olarak adlandırılmış olmalıdır" (Yenal, 2003:156).

"Hadrianus (117-138) dönemi özelliklerini taşıyan kapı, gösterişli bir zafer takını andırmaktadır" (Eyice, 1988:15-16). Eserde, üzeri kemerle örtülü kapı, dörtgen bir iç avluya ve kemerli bir iç geçide sahiptir. Düzensiz örülen yan duvarlarda, kullanılan pano ve frizler, başka kalınlardan alınarak kullanılmış izlenimi verir. Kapının sol

tarafında yapıyı örten bir ağaç da yer alır. Resimde zemin toprağa gömülmüş taş sıraları ile gösterilmiştir.

İznik'te bulunan önemli antik kalıntılardan diğeri ise "İznik Yakınlarındaki Berbertaş Denilen Anıtı" yansıtan suluboya resimdir (Kat No:17). İznik'in erken döneminden kalan tek eser olan lahit, "kasabanın dışında, doğu tarafında bir tepede bulunan yekpare bir taş kitlesinden yontulmuş dev ölçüde bir mezar odasıdır. Yarısı önceleri parçalanmış olup, genişliği 4.38 m yüksekliği 3.90 m dir" (Eyice, 1996b:82). Üzerinde sade işçilikli bezemeler bulunan eserde silmeler ve kabartma tekniğinde motifler de vardır. "Kral mezarları grubuna giren bu dev ölçülü lahit uzaklarda yapılp getirilirken yollarda çatlamış olabilir. Oğlundan kaçarken İznik'e sığınan ve M.Ö. 149'da burada öldürülen Bithynia kralı II. Prusias için yaptırıldığı sanılır" (Eyice, 1996b:82). Lahit, ne yazık ki "1952-1953 kışında tamamen parçalanmıştır"(Eyice, 1982:544).

Löwenhielm resmettiği antik yerlerin yanı sıra İznik gölü ve kıyısını da görüntülemiştir (Kat No:18). Sanatçılar tarafından çok fazla görüntülenmeyen bölge Löwenhielm, tarafından işlenmeye değer bulunmuş ancak her mevsim yeşilliklerle kaplı olan İznik'i kurak olarak tanıtmıştır. Bursa'nın ilçesi olan İznik, aynı adı taşıyan gölün doğu kesiminde kurulmuş eski bir yerleşmedir. "Tarihsel coğrafyada göl İlk çağın ünlü coğrafyacısı Strabon'a göre Mysia'ya ait Delionide bölgesi içinde sayılmış ve Ascania gölü olarak adlandırılmıştır" (Yenal, 2003:158). "Ascania gölü kıyısındaki bu kentin evvelce adının Helikore olduğu, ancak Mysia'lular tarafından hileyle ele geçirildiği ve yakılıp yıkıldığı belirtilir" (Eyice, 1996b:82). "M.Ö. 4.yy sonlarında Büyük İskender'in komutanlarından Antigona," (Kuruyazıcı, 1997:306) "İlk çağda adı Ascania olan İznik gölü kıyısında bir şehir kurarak şehre kendi adı olan Antigona adını vermiştir. Fakat, pek az sonra Antigonos, M.Ö. 301'de Lysimakhos'a karşı savaşta ölünce, galip gelen hükümdar, şehrin adını Antigoneia'dan, karısı Nike'den esinlenerek Nikaia'ya çevirmiştir" (Eyice, 1996b:82). Mitolojide ise, "kentin Dionysos ve bir göl kızı olan Nicaea tarafından kurulduğuna inanılmaktadır! Nicaea, Bizans döneminde iki kez Konsil denilen Hristiyan dinini yeniden yorumlayan yüksek din danışma kurulunun toplantı yeri olması nedeniyle batılı gezginlerce çok önemsenmiştir!"(Yenal, 2003:158). Türk döneminde İznik adını alan yerleşme, "Nikaia'nın Türkçeleşmiş şeklidir" (Eyice, 1996b:82).

Sanatçı İznik'ten ayrılınca bölgeye en yakın kent olan Yenişehir'i resmetmiştir (Kat No:19). “Bursa'nın 55 km doğusunda bir ovada kurulmuş olan Yenişehir, oldukça eski bir yerleşim yeridir” (Yenal, 2003:160). Bursa'ya bağlı olan ilçenin “Antik Çağ'daki adı “Neapolis'tir” (Kuruyazıcı, 1997:306). “1299'da kurulduğu kabul edilen Osmanlı Beyliği'nin ikinci başkenti 1301'de fetholunan Yenişehir'dir ve Bursa'nın fethi olan 1326'ya dek başkentlik işlevini sürdürdüğünü bazı tarihçilerce ileri sürülmektedir (Yenal, 2003:160). Figürsüz manzara resmi olarak çizilen eserde, ovanın topografyası sunulmuştur. Dikey görünümde konunun işlendiği suluboya resmin ön planında kayalıklar, orta planında ağaçlar, çalılıklar, köyler ve yükseltilerin bulunduğu ova, arka planda sıralı halde beşik görünümünde tepeler, onun da arkasında soldan sağa doğru yükselen tek sıra halindeki dağ görünür.

17 Mart 1555'de Yenişehir'e gelen Hans Dernschwam;

...Latincesi “castrum novum” oluyor. Eskiden burada böyle bir şehir yokmuş, onun için şehir demişler. İznik'e 3 mil mesafede...Yenişehir kasabasının etrafında buğday tarlaları çok. Burası düz bir arazi her tarafta küçük küçük birçok köy var” (Dernschwam, 1992:218) sözleriyle o yıllardaki Yenişehir hakkında bilgi verir.

Löwenhielm, resmin sol tarafında Dernschwam'ın sözünü ettiği köylerden iki tanesini çok belirsiz şekilde çizmiştir. Köylerin arasından geçerek resmin çizildiği yamaca doğru gelen eğri çizginin, dere mi yoksa yol mu olduğu belirgin değildir.

Günümüzde, büyük bir kısmında tarım yapılan Yenişehir ovasında, yer yer ağaçlar ve geniş tarım alanları bulunurken dağlarında; meşe, çam, çınar ağaçları yer alır. Ekilen tarım alanları ile dağlardaki çeşitli ağaçlar ilçeyi neredeyse dört mevsim yeşil kılar fakat sanatçı resmi bu görüntüden uzak işlemiştir.

Diğer bir resim Kestel Kalesi ve çevresinin topografyasını tanıtmaktadır (Kat No:20). “Latince de hisar anlamına gelen Kastela zamanla Kestel'e dönüşmüştür” (Akkılıç, 2002:1048). Resmin ön planında; kırsal bir alan, ağaçlar, sol köşede bir tepe üzerinde kale, kalenin sağında ağaçlar arasında belirsiz halde birkaç ev görülür. Daha çok antik yerleri resmetmeyi seven Löwenhielm, bu eserde de Kestel'in Roma Döneminden kaldığı düşünülen kaleyi resmetmiştir. “Yerleşmeye adını veren kale, Uludağ'ın (Olympos Mysios) yamaçlarına yaslanan bir tepe üzerinde kurulmuştur” (Yenal,

2003:162). Bizans döneminde yerel yöneticilerce (tekfurlarca) yönetilen kalenin doğudan gelecek saldırılara karşı bir savunma noktası olarak belirtildiği anlaşılmaktadır” (Akkılıç, 2002:1050). “Kestel, 1306’da Osmangazi tarafından 1314’te başlatılan Bursa kuşatması öncesi fetholunmuştur” (Yenal, 2003:162). Resmin ikinci planında, soldan sağa doğru sıralanan Uludağ, arka planında ise eserin neredeyse üçte birini kaplayan gökyüzü görülmektedir.

Eserlerden yirmi birincisi Yeşil Türbe’nin içini betimleyen suluboya tablodur (Kat No:21). Lewis’in işlediği resimde Çelebi Mehmed Han’ın sandukası başında dua eden bir kişi görüntülenmiştir. Suluboyada kâğıdın beyazlığından faydalanmak tekniğin özelliklerinden olsa da, tablonun sağ ve sol tarafında yoğun olarak boyanmadan bırakılan bölgeler sanatçının eseri tamamlamadığını düşündürmektedir.

Laurens İznik Kalesi’nin önemli kapılarından olan İstanbul Kapı (Kat No:22) ve Bursa’daki Bey Sarayı Kapısı’nı (Kat No:23) figürlü kompozisyonla betimlemiştir. Laurens’in Bursa Kalesi’nin en önemli kapısı durumunda olan Saltanat Kapı’yı figürsüz olarak betimlemiştir (Kat No:24). Duvarlar, sağ ve solda taş dizileriyle, basık kapı kemerleri ise tuğla dizileriyle örülmüştür. Kemerin üzerinde geniş bir sağır kemer yer alır, kemer tuğlayla örülmüş izlenimi verir. “1855’deki depreme kadar ayakta kalabilmeyi başaran kapı, depremde büyük oranda zarar gördüğü için vilayet idare meclisinin aldığı bir kararla 27 Kasım 1904’de yıktırılmıştır. Kapıda yer alan kitabe de Bursa Müzesi’ne nakledilerek, koruma altına alınmıştır”(Maydaer, 2008:172). Resimde, kapının üzerinde görülebilen kitabede şunlar yazılıdır:

“Emera bi-tecdîdi hâze’l-bâbi li-dâri’s-sultân es-Sultân bin Sultân Mehmed bin Bayezid Han hallede sultânehü fî evâili Cemâziye’s-sânî sene ehad ve `ışrîne ve semânie mie 821/1418.”

“Sultanoglu sultan Mehmed b. Bayezid Han, Allah Saltanatını daim etsin, 1 cemâziye’s-sânî 821’de Sultan Hisar’ının bu kapısının tamirini emretmiştir” (6 Temmuz 1418) (Gabriel, t.y.:27).

Kitabeden anlaşıldığı üzere kapı, Çelebi Sultan Memmed Han tarafından onarılmıştır. “Kapı yıkılmadan önce 4.5 m. yüksekliğinde, 3 m. genişliğinde ve çift kanatlıydı” (Maydaer, 2008:173).

Laurens'in çiziminde; surların, kapının ve kitabenin yanı sıra kapıdan geçen ve surlarla çevrili olan kentin doğudaki kapı ile batıdaki iki ana kapıyı bağlayan ana yol üzerindeki Orta Pazar Caddesi de görülmektedir.

Kapı, günümüzde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir.

Çalışmadaki yirmi beşinci eser Bursa'yı Uludağ'ın güneybatı yamaçlarından geniş mekân duyarlılığı ile betimlemektedir (Kat No:25). Suluboyada kentin en büyük mezarlıklarından Pınarbaşı Mezarlığı, Ulu Cami ve tepelerdeki külliyeler seçilebilmektedir.

Araştırmada yer alan son suluboya resim "Bursa'dan" (Kat No:26) adlı Bursa'daki Muradiye Külliyesinin batısını tanıtan eserdir. "Sultan II. Murad Han'ın yaptırdığı cami, medrese ve türbe şehrin kuzeybatısında yükselmektedir. Bu yapıların hemen yakın çevresinde, XV. ve XVI. yüzyıllarda başka yapıların da inşa edilmiştir. Bütün bu yapılar biçim ve karakterleriyle, öncekilerle uyum halinde anlamlı bir ortam oluşturmaktadır" (Gabriel, t.y.:105). Sonradan eklenen bu yapıların bir kısmı resimde görülmektedir.

2.3. Guvaj Boya

Kapaticı renklere dayanan bir suluboya tekniğidir. Suluboya resimlerde beyaz boya kullanılmazken guvaj boya ile yapılan resimlerde beyaz boya kullanılarak kapaticı özelliğe sahip olan teknik uygulanmaktadır.

Araştırmada Bursa'yı tanıtan görsel belgelerden biri sadece guvaj boya tekniği ikisi guvaj boyanın yanı sıra kalem, lavi, yağlı karakalemin de kullanımıyla yapılmıştır¹. Guvaj tablolarından ilki Uludağ'ın yüksek yamaçlarında Bursa'yı betimleyen Kapıdağlı Kostantin'in "Şehr-i Bursa" (Kat No:27) ismini verdiği resimdir. Osmanlı sarayı ressamlarından olan Kapıdağlı, bu eseri Sultan III. Selim Han için hazırlamıştır. Geniş mekân duyarlılığına sahip olan manzara resmi, kentin genel görünümünü sunmaktadır.

Kalem, lavi, yağlı karakalem ve guvaj boyanın birlikte kullanılarak yapılmış olan eser, Laurens'in Gökdere ırmağı üzerinde yer alan Irgandı Köprüsü'nü yansıtan (Kat No:28)

¹ Guvaj boya tekniği içinde değerlendirilen iki eser (Kat No:28-29), karışık teknik özelliği taşımaktadır, ancak çalışmada guvaj boya tekniği kullanılarak görüntülenen tek eserin (Kat No: 27) olması ve karışık teknik özelliği taşıyan iki eserin yapımında guvaj boyanın da kullanılması nedeniyle eserler bu bölümde ele alınmıştır.

resimdir. 1442 yılında Hoca Muslihiddin tarafından yaptırılan köprü Osmanlı sivil mimarlığının en ilginç ve tek arastalı köprüsü özllğini taşımaktadır. Laurens'in guvaj boya ile birlikte lavi ve kalemi de kullanarak yapmış olduğu resim Bali Bey Han'ını betimlemektedir (Kat No:29). Han, 1450'lerde Sultan II. Murad Han ve Sultan II. Mehmed Han'ın komutanlarında Hamza Bey'in oğlu olan Bali Bey tarafından Yenişehir'deki mescit ve imaretine vakıf olarak yaptırılmıştır”(Ayverdi, 1989b:125-26).

2.4. Sepya Boya

“Sübye denilen mürekkebe balığın kursağında çıkarılan siyah bir maddedir. Suluboyada ve renkli yalama resimlerde kullanılan koyu kahverengine yakın siyah, şeffaf bir boyadır”(Arseven, 1983:1782).

Çalışmada sepya tekniği kullanılarak yapılmış 5 eser yer almaktadır. Bursa'yı tanıtan bu eserlerden ilki Üftade Mahallesi'nde Üftade Tekkesi'ne çıkan yol betimlenmektedir (Kat No:30). Üftade Tekkesi; cami, semahane, selamlık, harem, çilehane ve çeşmeden oluşmakta olup Mehmed Muhyiddin Üftade tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır” (Cengiz, 2009:300). Yapılar topluluğu Külliye olarak da adlandırılabilir.

Bursa'yı tanıtan bir diğer eser kentin en eski yerleşmelerinden olan Hisar'ın batıya açılan Kaplıca Kapısı 1855 yılındaki depremden önceki görünümüyle betimlenmiştir (Kat No:31).

Çalışmada yer alan diğer resim İznik Kalesi'nin kuzeye açılan İstanbul Kapısı tanıtmaktadır (Kat No:32). Kapının sağ ve solunda yer alan frizler dikkat çekicidir.

Araştırmadaki sepya tekniği ile yapılan diğer iki resim Bursa'nın batısında kente 35 km uzaklıkta olan Uluabat'ı betimlemektedir. İlk görüntü Uluabat Gölü ve göl üzerinde yer alan irili ufaklı adaları yansıtmaktadır (Kat No:33). Apollonia (Apolyont) Uluabat gölü içindeki bir adada kurulmuş antik kentdir. Uluabat dışında, Apollonia adına birçok kent kurulmuş ve bu adla anılmıştır. 'Apollonia ad Rhyndacus' olarak anılan kent, büyük olasılıkla diğer “Apollonia'lardan ayırması için, Rhydacum nehri (Orhaneli çayı), üzerindeki Apollonia anlamında gelen 'Apollonia ad Rhyndacus' olarak anılmıştır” (Kaplanoğlu, 2001:23). Uluabat'ı tanıtan diğer resim Uluabat Gölü kıyı şeridinin bir bölümünün tanıtmaktadır (Kat No:34).

2.5. Yağlıboya

Pigmentlerin (renkli toz) bağlayıcı olarak haşhaş tohumu yağı ya da beziryağı gibi havayla temas ettiğinde kuruyan ve saydamlaşan bitkisel kökenli yağlarla karıştırılması sonucu elde edilen boya türüdür” (Rona, 1997:1911).

Bursa’yı yansıtan 125 görsel belgenin 10’u yağlıboya tekniği ile yapılmıştır. Bu eserlerden ilki Muradiye Külliyesi yapılarından olan Muradiye Medresesi’nin avlusunu (Kat No:35) betimlemektedir. “Medrese 15. yüzyılın ikinci yarısında, Sultan II. Murad Han tarafından yaptırılmış olup dershanede 14 oda bulunmaktadır” (Kaplanoğlu, 2003:226). Resimde odalar görülmezken eyvan duvarlarında turkuvaz renkli çiniler dikkat çekmektedir.

Yağlıboya kullanılarak yapılmış olan diğer tablo Çelebi Sultan Mehmed Han’ın sandukasının bulunduğu Yeşil Türbe’nin içini betimlemektedir (Kat No:36). Osman Hamdi Bey’e ait tablo oryantalist resimlerin önemli örneklerindedir. “Oryantalizm; köken olarak Fransızca bir kelime olan ‘orient’ ten yani ‘şark-doğu’ kelimesinden türeyerek, doğuyu her yönüyle incelemek gibi genel bir anlam ifade etmektedir”(Vural, 1999:22). Oryantalist ise, doğuyla ilgilenen kişi anlamına gelmekte olup doğunun kültürü, dili, sanatı, edebiyatı, dini, düşünce yapısı kısaca doğulu insanın tüm hayat tarzını, batılı insanlara tanıtmak için yapılan tüm çalışmaları içine alan geniş bir kavramdır. Çalışmada yer alan diğer oryantalist eser, Osman Hamdi Bey’in bir dönem ders aldığı hocası Gérôme’a ait olan Bursa’da Büyük Havuz adını taşıyan eserdir. Tablo büyük olasılıkla Yeni Kaplıca’nın içini tasvir etmektedir (Kat No:37). Osmanlı döneminde kadınların sosyal bir toplanma ve dinlenme mekânı olan hamam ve kaplıcalar banyo ihtiyacının dışında da kullanılmakta olup doğu kültürünü en güzel şekilde yansıtmaktadır. Sanatçı sadece mekânı değil mekândaki halıyı, nargileyi, renkli kumaşları, takunyayı ve çocuk figürünü tabloda kullanarak doğu kültürünü batılı insanlara tanıtmak istemiş olmalıdır.

Araştırmada yer alan son oryantalist tablo yine Osman Hamdi Bey’e aittir. Resim Yeşil Camii içindeki sağ mahfil betimlenmektedir (Kat No:38). Çelebi Sultan Mehmed Han tarafından 1419 yılında yaptırılmaya başlanan caminin mimarı Hacı İvaz Paşa, nakkaşları ise Ali bin İlyas Ali ve Mehmed el Mecnun’dur. Yeşil Cami’nin “mihrabı, müezzin mahfilleri, hünkâr mahfili, harim ve giriş eyvanı ve yan eyvanlarındaki tek

renk sırlı çinilerin üstlerindeki su izleri ve tabhane mekânlarındaki pencerelerin alınlıkları tamamen renkli sır tekniğiyle bezenmiştir. Kabartmalı ve kazıma tekniklerinin de görüldüğü süslemelerde tekstil karakterli bitkisel ve geometrik süslemeler ve yazı şeritleri de görülmektedir” (Gürhan, 2007: 221). Mahfilin bulunduğu pencere kanatlarındaki süslemeler çok seçilemese de “rumi oymalı, yıldız, hendesi ve çiçek motifleri ile süslü” olup ahşap işçiliğinin en güzel örneklerini oluşturduğu bilinmektedir (Yalman, 1984: 45). Tabloda yukarıdan sarkan kandil ile aydınlanmayı temsil eden sağ tarafındaki şamdan paralellik oluşturmaktadır. Sanatçının farklı elemanları bir araya getirerek bir kompozisyon oluşturduğu bilinmektedir. Bu duruma göre tabloda kullandığı şamdan “yazılı tipte Memlük şamdanı, kandil ise İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi’nde bulunan Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi’nden getirilen kandildir” (Demirsar, 1989:107).

Bursa’yı yansıtan bir diğer tablo Kükürtlü Mahallesi’ndeki Yeni Kaplıca ve civarını betimleyen (Kat No:39) manzara resmi. Geniş bir mekân duyarlılığında görüntülene eser Eser, günümüzde Çelik Palas Otelinin bulunduğu bölgeden çizilmiştir. Çalışmada ağaçlarla kaplı ova dikkat çekmektedir.

Çalışmada yer alan diğer manzara resmi Ahmed Şekûr’e ait olan “Bursa’dan Çekirge” adlı tablodur (Kat No:40). Ancak eser Bursa’dan Çekirge’yi değil Çekirge’den Bursa’yı yansıtmaktadır. Çekirge, Bursa’nın en eski yerleşim alanlarından ve “dünyanın sayılı kaplıca merkezlerinden biridir, Roma ve Bizans dönemlerinde “Pythia” adıyla anılmış, X. yüzyılda bir ara “Soteropolis” denilmiştir (Akkılıç, 2002:479). Bölge, Osmanlı dönemi “1895 yılı salnamesine göre Hüdavendigâr köyü olarak anılmıştır, köy tümüyle Sultan I. Murad’ın vakıf köyüdür” (Kaplanoğlu, 2001:67). Eserin solunda I. Murad Camii sağında Eski Kaplıca ortalarında Çekirge Senti yer almaktadır. Arkada Bursa ovası ve batıdan doğuya uzanan dağlar gözlemlenmektedir.

Araştırmada yer alan diğer resim Ulu Cami’in içini betimlemektedir (Kat No:41). Teneke üzerine işlenen tablonun sanatçısı tanınmış isimlerden olmayıp, çizimdeki orantısızlıklar da uzman bir sanatçı olmadığını düşündürmektedir.

Kenti tanıtan bir diğer tablo Yeşil Türbe ve çevresini betimlemektedir (Kat No:42). Türbe kentin simgesi durumuna gelmiş olup pek çok sanatçı tarafından iç ve dış görünüm olarak tablolara yansımıştır. Yeşil Cami’in kible tarafındaki sokağın

karşısında set üstünde bulunan Yeşil Türbe, "sekiz köşeli, dıştan yüksek bir kasnağı ve çadira benzer sivri kubbesi olan bir yapıdır" (Ülgen, 1978:28). Sekizgen türbede yüzeyler farklı ölçülerdedir. "En dar yüzey 8.45 m. en geniş yüzey ise 8.87 m. dir" (Yalman, 1984:49). Tablonun tek figürü olan Mevlevi dervişi, kentin kuzeyine doğru yürürken görüntülenmiştir.

Bursa çarşılarının bir bölümünün yansıtıldığı tablo Bursa ve Uludağ (Kat No:43) adında olup eserin sanatçısı ve betimlediği yer kesin olarak belirlenememiştir. Çok fazla figürün görüldüğü tablonun arkasında Uludağ gözlemlenmektedir.

Araştırmada yer alan eserlerden diğeri Bursa-Temenyeri'nde bulunan Hüsameddin Dergâhı'nı göstermektedir (Kat No:44). Dergâhın kurucusu Hüsameddin Bursevî'dir. "Hüsameddin Bursevî, Alaüddin Efendinin oğlu Şeyh Mehmed Efendiye intisap etti. Tasavvuf terbiyesini tamamlayıp, irşatla (doğru yolu gösterme) görevlendirildi. Ömrünü vefatına kadar (öl: 1042/1632), Temenye'de (Temenyeri) kurduğu dergâhına hizmet vererek geçirdi" (Akgün, 1999:17). Dergâh, "Hüsameddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. İki katlı yapı, kırma çatı ile örtülüdür. Cephe duvarlarında altlı üstlü pencereleri olan dergâh, çeşitli onarımlar görmüştür. Öldüğünde kendi zaviyesindeki türbesine defnedilmiştir" (Akkılıç, 2002:881-882). Türbede "1632'de vefat eden bilgin, zahit, mütteki Bursalı Hüsameddin ile birkaç zatın mezarı bulunmaktadır" (Baykal, 1993:124). Dergâhta farklı şeyhler Postnişinlik yaparak Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. "Bölgenin adı, burada genellikle Sultanların ağırlandığı ve halkın da Sultana "temenna" ettiği yer olmasından gelmektedir" (Kaplanoğlu, 1996:271). Figürsüz olarak işlenen tablo Bursa'nın yeşilliğini gözler önüne sermektedir.

2.6. Gravür

Ahşap, maden ya da deri (oyma/kazıma resim) gibi sert malzeme üzerine kazılarak yapılan, kalıplardan kâğıda basılan resim. Kazıma resim olarak da bilinen gravür Avrupa kökenli olup çoğaltma tekniği olarak da kullanılmıştır. 15. yüzyılda yaygınlaşmaya 19. Yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 17. ve 19. yüzyıllar arasında gezginler, sanatçılar ve araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan bir teknik olmuştur. Çizilen resimler bazen çizen kişi tarafından gravüre dönüştürülürken bazen de farklı bir gravür sanatçısı tarafından kâğıda basılarak görsel belgeye dönüştürülmüştür.

Osmanlı döneminde Bursa'ya çok sayıda gezgin, araştırmacı ve sanatçı gelmiş kentin önemli yerlerini, olaylarını ve anıtlarını gravür tekniğini kullanarak kitap ve albümlerinde yayınlamışlardır. Çalışmada yer alan 125 görsel belgenin 34'ü gravürdür. Bu eserlerin ilki aynı zamanda Bursa'yı tanıtan en eski tarihli gravürü Uludağ ve yamaçlarındaki yerleşmeyi topografik olarak tanıtmaktadır (Kat No:45). Eserde kentin doğası ve önemli anıtsal yapıları vurgulanmış, yapılar geometrik ve sert çizgilerle betimlenmiştir. En eski tarihli diğer iki resim de Tournefort'a aittir. Ankara yolundan Bursa'yı betimlemiştir (Kat No:46). Gravürde çok sayıda minare ve kubbenin varlığı dikkat çekicidir. Sanatçı diğer resminde hamamlar ve Hisar'ı görüntülenmiştir (Kat No:47).

Araştırmadaki bir diğer gravür Bursa'yı Uludağ'ın yamaçlarında ve eteklerinde iki sıra halde görüntülemiştir (Kat No:48). Kentin mimari yapısından uzak görüntülenen gravürde minareler ve sol taraftan ovaya uzanan Gökdere Irmağı dikkat çeken öğelerdendir.

Çalışmada yer alan bir sonraki eser İznik'in 5 km. kuzeybatısında, Nikomedia'ya (İzmit) giden Roma yolu üzerindeki dikilitaşı betimlemektedir (Kat No:49). Farklı sanatçı ve gezginler tarafından görüntülenen dikilitaşı, 15 Mart 1555'te İznik'e gelen Alman seyyah, Hans Dernschwam şöyle anlatır:

“Yerden itibaren büyük blok taşlardan dörtgen şeklinde bir taban oturtulmuş. Bu tabanın üstünde 1 ¼ kulaç yüksekliğinde ve ½ kulaçtan fazla genişlikte bir başlık var. Bunun üzerinde 5 tane üçgen şeklinde birbiri üzerine muntazam ve ahenkli bir ölçü göz önünde tutularak oturtulmuş bir taban ve yukarıya doğru çıktıkça daralan ve en uçta iyice sivrileşen bir anıttır. Ön yüzünde Yunanca yazı, yazının üstündeki üçgende ise iki delik vardır. Burada eskiden kalma dökme bir levha ve resim bulunmuş olmalı. Levha buradan çıkartılıp alınmış. Levhanın üzerindeki Yunanca yazı şudur:

Ο Τ Κ Α Σ Σ Ι Ο Σ Φ Ι Λ Ι Σ

+ Κ Ο // Τ Κ Α Σ Σ Ι Ο Υ Α Σ

Κ Α Ι Π Π Ο Δ Ο Τ Ο Υ Ι Ο Σ

Σ Η Σ Α Σ Ε Τ Η Π Τ”

(Dernschwam ,1992). Alman seyyah dikilitaşın

şeklini ve boyutlarını kulaç hesabıyla anlatmış, dikilitaşın en tepesindeki sivri ucun

varlığını işaret ederek, anıtta resim levhası ve yazı bulunduğunu belirtmiştir. Ancak üzerindeki sivri uç ve levha resimde de görülmemekte olup günümüze de ulaşmamıştır.

Aynı dikilitaşı, Dernschwam'dan yaklaşık 190 yıl sonra gören İngiliz seyyah Richard Pococke şöyle anlatır:

“...gölün kuzeyine gidip yaklaşık 4 saat yürüdüktan sonra sakinlerin Beştaş dedikleri ve kentin kuzeyine bir millik uzaklıktaki obeliske vardım. Nitekim gerçekten de beş taştan oluşuyor. Gri mermerden üçgen şeklindedir. Onun temeli altı ayaklı ve dokuz parmaklı bir kare oluşturuyor. Yüksekliği de yaklaşık 11 ayaktır. Güney cephesinde, İznik büyüklerinin birisinin onuruna yapılmış bir yazıt var. Yazıtta şu yazıyor: ‘C. Cassius Asclepiodotus’un oğlu C. Cassius Philiscus 80 yaşında öldü’” (Pococke, 1745:123). Pococke, anıtı adım hesabıyla (ing. ölçü birimi 31.5 cm) ölçmüş, mermeri hakkında bilgi vermiştir.

Dikilitaşın güney cephesinin en altındaki bloğun üzerine kazınmış olan yazıt, anıtın Pococke'nin de belirttiği gibi “Gaius Cassius Philiscus için dikildiğini belirtmekte ve MS. 2. yy başına tarihlenmesini sağlamaktadır. Nikaia'nın (İznik) seçkin ailelerinden Cassius'lar başka mezar yazıtlarının yanı sıra, yazılı kaynaklardan tanınmaktadır” (Abbasoğlu ve Delemen, 2004:192).

Bursa'yı yansıtan diğer eser, Osman Gazi Han'ın günümüzden önceki türbesinin içini betimlemektedir (Kat No:50). Gravürde görülen türbe, 1801 yangını ve 1855 depreminden önceki, Gümüşlü Kümbed'in türbeye dönüştürülmüş şekli olmalıdır. “Bizans devrine ait olan bu türbe, plan ve kesidine göre, Bizans mimarisinin erken devirlerinde kullanılan tipik bir yuvarlak bina olup tahminimize göre hol (nartex) kısmı sonradan eklenerek bir şapel haline getirilmiştir. Bu binanın esasında bir vaftiz binası veya bir martyrion (şehitlik) olduğu ihtimal verilebilir” (Eyice, 1962-63:143). Buna göre Osman Gazi Türbesi, “Bizans mimarisinin erken dönemlerinden, muhtemelen M. VI. yüzyıldan kalma tipik yuvarlak bir binaydı. Büyük ihtimalle sonradan bir nartex kısmı eklenerek bir şapel haline getirilmiştir” (Maydaer, 2008:159). Bursa'ya farklı dönemlerde gelen pek çok gezgin binanın eski bir kilise olduğunu doğrularken türbe ile ilgili farklı bilgiler de vermişlerdir.

Kenti tanıtan elli birinci eser Uludağ'dan ovaya uzanan Bursa'nın topografik özellikleriyle harita niteliğinde çizilmiş kent planıdır (Kat No:51). Gravürde kentin önemli yapıları geometrik şekillerle betimlenerek numaralandırılmıştır.

Araştırmadaki bir sonraki eser Irgandı Köprüsü'nü betimlemektedir (Kat No:52). Osmanlının üzeri örtülü (arastalı) tek köprüsü olan taş köprü, "II. Murad devrinde (846 H./1442) yılında Irgandı Ali oğlu tüccar Hoca Muslihuddin tarafından Hacı İvaz Paşa'nın vakfiyesinde şahit gösterdiği Abdullah oğlu Timurtaş'a yaptırıldığı sanılmaktadır"(Dostoğlu, 2001:240). "Hoca Muslihiddin Mustafa, döneminde Bursa'nın uluslararası ticaretle uğraşan büyük tüccarlardan biridir. Bir yandan Azerbaycanlılardan ipek almakla ve onları İtalyan tüccarlara satmaktadır. Bunlar arasında olasılıkla Floransalılar da vardır. Floransa ve Bursa arasında ipek üretim ve ticareti dışında kültürel bağlarında oluşu Irgandı Köprüsü ile İtalya'daki Ponte Vecchio Köprüsü ile benzerliği arasında bağlantı kurulabilir (Yenal, 1996:31). İtalya'da Ponte Vecchio Köprüsü dışında yine arastalı Ponte Rialto Köprüsü Bulgaristan'da da Osma (Lovec) Köprüsü bulunur. Bu dükkânlı köprüler, aynı zamanda "nehirin geçişine bağlı olarak kent dokusunun güçlenmesini" de sağlamıştır (Cerasi, 1999:190).

Bir sonraki eser Nilüfer Çayı üzerinde bulunan ve günümüzde de varlığını koruyan Abdal Köprü'yü betimlemektedir (Kat No:53). Allom'un çizdiği resmin merkezinde kervanlı köprü, arkasında Bursa ve Uludağ gözlemlenmektedir. Allom'un ikinci resmi Emir Sultan Mahallesi'ndeki Emir Sultan Camii ve çevresini yansıtmaktadır (Kat No:54). Camiye çıkan sokağın solundaki kervan ile sağındaki ihtişamlı çeşme ve Bursa ev mimarisinin en güzel ev örnekleri gravürün ilgi çeken elemanlarıdır. Bursa'yı 1837'de ziyaret eden Kitabın yazarı Robert Walsh, Emir Sultan çevresinde gördüğü evleri şöyle anlatmıştır..."cami çevresindeki evler Türk mimarisinin mükemmel örnekleridir. Genellikle taş temel üzerine 8 ila 10 ayak yüksekliğinde yapılmış olan binalar, ahşap kaplamalar ve duvar sanatlarıyla bezenmiştir...pencereler kamaştan yapılmış kafeslerle tamamen kapatılmış, evdeki kadınlar caddeden geçenleri bu kafeslerin arkasından seyredebilirler" (Walsh, 1996:351), cümleleriyle evlerin güzelliğini överken, gelenekler hakkında bilgi vermektedir.

Görsel belgelerden bir diğeri Sultan Çelebi Mehmed Han'ın sandukasının bulunduğu Yeşil Türbe'nin içini yansıtmaktadır (Kat No:55). Leitch'in resmettiği bu eser, pek çok sanatçı tarafından sıklıkla konu edilmiştir.

İznik'in savunması için büyük önem taşıyan surlar ve kapıları sanatçılar, araştırmacılar ve gezginler tarafından sıklıkla görüntülenmiştir. Sıradaki eser kentin güneye açılan kapısı olan Yenişehir Kapı betimlenmiştir (Kat No:56). Figürlü olarak düzenlenen gravürde surların ayrıntılı işlendiği gözlemlenmektedir. Kentte “Bizans dönemine ait eski eserlerinin başında surlar gelmektedir. Helenistik çağ surlarından bir iz bulunamamıştır” (Eyice, 1988:15). Surların “uzunluğu 4.970 m'yi bulan ve yerleşmeyi düzensiz bir çokgen oluşturarak, ana yönlere açılan dört anıtsal kapıya ve birçok kule ile ikincil kapıya sahiptir. İznik surları Roma İmparatorluk Dönemi'nin içlerine kadar çeşitli yenileme ve onarımlar geçirmiştir” (Abbasoğlu ve Delemen, 2004:190). Kentin dört anıtsal kapısı, kuzeyde İstanbul Kapı, güneyde Yenişehir Kapı, doğuda Lefke Kapı ve batıda Göl Kapı olarak adlandırılmaktadır.

Çalışmanın elli yedinci eseri Bursa'nın doğusunu Tophane'den betimleyen Texier'in gravürüdür (Kat No:57). Çok sayıda figürün yer aldığı resimde Ulu Camii ve Uludağ kentin bu yönde görüntülenen manzaralarının değişmez elemanlarıdır.

Elli sekizinci eser, Hisar'daki Bey Sarayı'nı betimlemektedir (Kat No:58). İç kalede yer alan Tekfur Sarayı, Bursa'nın 1326'daki fethinden sonra Bey Sarayı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Saray “Bizans imparatorlarının sayfiye sarayı olmaktan çıkıp, Osmanlı Devleti'nin payitaht sarayı konumuna yükselmiştir. Bu bağlamda, burası için saray kelimesinin yanı sıra darüssaade kavramı da kullanılmıştır”(Maydaer, 2008:177). “I. Murad Han ve I. Bayezid Han dönemlerinde onarılıp, yeni yapılar eklenerek büyütülen saray” (Komite, 1998:100), “1402 yılında Yıldırım Bayezid Han'ın Timur karşısındaki yenilgisinin ardından gelen yağmalamaya kadar sarayda müreffeh (rahat, keyifli) bir hayat sürdürülüyordu. Ancak bu yenilgiden sonra Timur'un askerlerince yağmalanan Bursa'da saray da büyük zarar görmüştür”(Maydaer, 2008:178). Ancak görüntülenen eser “1671'de IV Mehmed Han tarafından divanhane, arz odası, 7-8 oda ve hamamın” eklendiği tarihten çok sonraki zamanı yansıtır olmalıdır. (Ayverdi, 1989a:117).

1832'de Bey Sarayı'nı görme fırsatını yakalayan Texier, geniş bir bahçede birçok köşkten oluşan sarayın harabe olduğunu ve yığınlar arasındaki bölümlerin ayırt edilebileceğini belirtmiştir.

Bursa'nın İznik ilçesinde bulunan Yeşil Camii çalışmada elli dokuzuncu eser olarak yer almaktadır. Gravürde, Osmanlı mimarisinin İznik'teki en önemli ve abidevi yapısı olan Yeşil Camii çevresiyle birlikte işlenmiştir (Kat No:59). Gravürün tek figürü ve camii eserin merkezine yerleştirilmiştir. Cami ilçenin doğusunda Lefke Kapının yakınında bulunmaktadır. Adını yeşil çinili ve tuğlalı minaresinden alan cami "tek kubbeli klasik camilerde mekân genişletmek yolunda ilk araştırmaları işaret eden Osmanlı mimarisinin en önemli yapısı olma özelliğini de taşır" (Aslanapa, 2004:228).

Bursa'yı tanıtan diğer gravür Acemlerden Bursa'nın manzarasını yansıtmaktadır (Kat No:60). O dönemdeki çevre yaşantısını sunan eserin solundaki yivli kubbe ile örtülü yapı ve çeşme dikkat çekmektedir.

Çalışmanın altmış birinci eseri kentin anıtsal yapılarından Yeşil Cami'in kuzeydeki taç kapı ve çevresi betimlenmiştir (Kat No:61). Yeşil Külliye'nin yapılarından biri olan cami, kuzeydeki büyük kapı üzerindeki kitabeye göre Çelebi Sultan Mehmed Han tarafından, Mimar Hacı İvaz Paşa'ya 882 H. 1419/20 tarihinde yaptırılmıştır. Kanatlı ters T plan tipinde olan yapının son cemaat yeri de bulunmamaktadır. Gravürün solunda yer alan ulu ağaç resmin sanatçısı tarafından yapının büyüklüğünü göstermek için işlenmiş olmalıdır. Kapı önündeki figürler dönemin yaşantısını yansıtmaktadır.

Bursa'yı çarşının bir bölümüyle yansıtan eser Şadırvanlı Pazar adını taşımaktadır. Gravür Osmanlı döneminde Bursa'nın en büyük ticaret merkezlerinden olan Bedesten (Bezzazistan) betimlemektedir (Kat No:62). Kavaflar Çarşısı altında bulunan yapı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış ilk bedesten olma özelliğini taşır. Yıldırım Bayezid Külliyesi bünyesinde, külliye'den ayrı olarak Ulu Cami'nin kuzeyinde inşa edilmiştir ancak inşacısının ismi belli değildir. "Yıldırım Bayezid Han, Orhan Gazi Han'ın yaptırdığı çarşı ve dükkânların bir bölümünü bünyesine katarak, merkezi bir hacim ile buraya açılan doğu-batı doğrultusunda sıralanmış mahzenler ve dört cephede dışa açılan 56 dükkândan oluşan bir bedesten gerçekleşmiştir" (Beşbaşı ve Denizli, 1983:344). Bedesten günümüzde kuyumcular çarşısı olarak kullanılmaktadır.

Sıradaki gravür Allom'un "Mount Olympus and Brusa" (Kat No:53) isimli eseriyle büyük benzerlik içermektedir (Kat No:63). Aynı açıdan görüntülenen iki eserin figürlerinde küçük farklılıklar gözlemlenmekte olup aynı desenden iki farklı baskının yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bursa'yı tanıtan eserlerden bir diğeri kentin denize kıyısı olan Gemlik ve körfezini yansıtmaktadır (Kat No:64). Küçük bir kasaba yerleşmesi olan Gemlik'in deniz yaşantısı manzara resmi olarak sunulmuştur.

Bursa'yı yansıtan eserlerden en çok görüntülenen yapısı Ulu Cami olmuştur. Çok kubbeli yapıya sahip olan abidevi yapının tek kubbeli (Kat No:65) olarak işlendiği gözlemlenmektedir. Cami iç mekân olarak (Kat No:66) ve Tophane'den özgün yapısıyla da görüntülenmiştir (Kat No:67).

Bursa'nın yanı sıra İznik'in de önemli yapıları sanatçılar tarafından önemli bulunarak işlenmiştir. İznik Kalesi'nin kuzeye açılan kapısı İstanbul Kapı (Kat No:68), güneye açılan Yenişehir Kapı (Kat No:69), doğuya açılan Lefke Kapı (Kat No:70), figürlü düzenlemeleri ve devşirme malzemeleri ile gravürlere yansımıştır.

Sıklıkla görüntülenen yapılardan bir diğeri de Irgandı Köprüsü'dür. Köprü tek kemeri üzerindeki odacıkları, sağ ve sol tarafındaki Bursa evleriyle betimlenmiştir (Kat No:71).

Çalışmanın diğer gravürü Ulu Cami ve çevresini betimlemektedir (Kat No:72). Eserin sağında görüntülenen Ulu Cami inşasından sonra kent merkezini belirlemiştir. Resmin önünde yıkılmış halde işlenen Piriç Han'ı ve arkada yer alan Uludağ seçilebilen öğelerdir.

Diğer bir gravür Çelebi Mehmed Han ve aile yakınlarının sandukalarını resmetmektedir (Kat No:73). Oldukça yakından görüntülenen gravürde türbenin içindeki ve sandukalardaki çiniler ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

Araştırmada yer alan sıradaki eser İznik'in doğusunda bulunan Berber Kaya adıyla anılan mezar anıtını yansıtmaktadır (Kat No:74). Yüksek bir yerde kırık olarak görüntülenen mezar anıtının sağındaki düzlükte İznik kenti izlenmektedir. A. S. harfleriyle imzalanan gravürde serbest tarama tekniği kullanılmıştır. Aynı sanatçıya ait olan ikinci resimde çok defa işlenen Lefke Kapı görülmektedir (Kat No:75). Sanatçının

aynı serbest tekniklerle işlediği gravürde devşirme malzemeler ve kapının iki yanında heykel yerleştirilebilecek nişler gözlemlenmektedir.

Bursa'yı yansıtan bir diğer resim kentin batısından doğu yönündeki Hisar ve çevresini betimleyen manzara resmidir (Kat No:76). Oldukça koyu lekelerin kullanıldığı gravürün solunda sağına uzanan evlerin çatıları ve kubbeleri görülen Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbeleri gözlemlenmektedir. Birçok resimde olduğu gibi bu resminde arkasında Uludağ yer almaktadır.

Çalışmada yer alan yetmiş yedinci eser kentte kebabçı dükkânının içini tanıtmaktadır (Kat No:77). Fotoğraftan resme dönüştürülen eserdeki kişiler ve kullandıkları malzemeler dönemi yansıtmakta olup günümüze de ışık tutmaktadır. Agâh isimli sanatçı tarafından işlenen resmin tekniği belirlenememiştir. Ancak görüntü tarama resim izlenimi vermektedir.

Araştırmadaki son gravür eser Ulu Cami'in içini betimlemektedir (Kat No:78). Yapı doğudan batı yönüne doğru bakılarak görüntülenmiştir. Camide yer alan farklı görünüme sahip çok sayıdaki kişi, caminin dini yapı olmasının yanı sıra sosyal yaşamın da bir parçası olduğunu göstermektedir.

2.7. Litografi (Taş Baskı)

Bir taş baskı tekniği olup bu yöntemle yapılan resim ve yazılara verilen isimdir. Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başladığı bilinmektedir. Bursa'yı yansıtan 47 taş baskının en erken tarihli Julia Pardoe'e ait olan ve oldukça sık görüntülenen Ulu Camii ve çevresini betimleyen eserdir (Kat No:79). Sanatçı eseri Saint Elias Manastırı'nın bulunduğu Tophane'den görüntülenmiştir. Gravürde kubbeler ve minareler vurgulanmıştır. Julia Pardoe'e ait ikinci resim Bursa'ya defnedilen son Osmanlı Padişahı Sultan II. Murad Han'ın türbesinin içini göstermektedir (Kat No:80). Türbede bir kişi mezarın başında Kuran okurken görüntülenmiştir. Yapı Muradiye Külliyesi içinde bulunmaktadır.

Taş baskı yöntemi ile yapılan üçüncü eser Ulu Cami'in kuzey yönündeki avluya açılan taş kapısını ve yapının batısında yer alan bölgeyi betimlemektedir (Kat No:81). Günümüzde kapı üzerinde saçak bulunmazken gravürde görülen saçak dikkat çekmektedir.

Çalışmanın seksen ikinci eseri Ulu Cami'nin içini tanıtmaktadır (Kat No:82). Taş baskı Reiss'e (Kat No:78) ait olan gravürle yakın bir görüntü oluşturmaktadır. İki eser arasında tekniklerin dışında figürlerin sayılarında ve hareketlerinde küçük farklılıklar gözlemlenmektedir.

Bir sonraki eserde Koza Han avlusunun bir köşesi görülmektedir (Kat No:83). Orhan Camii ile Ulu Camii arasında yer alan Koza Han, "II. Sultan Bayezid Han tarafından İstanbul'daki imaretine (cami, medrese, mektep, imaret) gelir getirmek amacıyla 1491 yılında mimar Abdul-Ulâ bin Pulad Şah tarafından yapılmıştır" (Beşbaş ve Denizli, 1983:340). Tuğla ve taş malzemenin kullanıldığı iki katlı yapının alt katında 45, üst katında ise 50 olmak üzere 95 odası bulunur. Kareye yakın dikdörtgen bir avluya sahip olan hanın doğusunda ahır ve depoların bulunduğu ikinci bir avlu bölümü bulunmaktadır. Taş baskıda hanın bir bölümü ve ticaret hareketliliği yansıtılmıştır. Resimde yer alan figürler dönemin yerel kıyafetleriyle işlenmiştir.

Taş baskı tekniği ile yapılan diğer bir eser Bursa Kalesi'nin en işlek kapısı olan Saltanat Kapı civarından Ulu Camii ve çevresini betimlemektedir (Kat No:84). Resmin arkasında yine Uludağ gözlemlenmektedir.

Katalogdaki seksen beşinci eser Orhan Gazi Han ve aile yakınlarının yer aldığı türbenin içini tanıtmaktadır (Kat No:85). "Bugün yer yer zemin mozaikleri kalmış bulunan, Bizans Kilisesi kalıntısı üzerine yapılmıştır. 1855 yılındaki depremde yıkılan yapı 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmıştır" (Beşbaş ve Denizli, 1983:278). Eserde görülen türbe, 1855 yılındaki depremden önceki görünümünü yansıtıyor olmalıdır.

Diğer bir çalışma İznik'teki mezar anıtının bulunduğu bölgeyi tanıtmaktadır (Kat No:86). Resmin üst kısmında yer alan Berber Kaya mezar anıtı iç görünümüyle yansımıştır. Anıt doğal çevresiyle uzak bir noktadan resmedilmiştir. Aynı anıtı tanıtan bir diğer çalışma (Kat No:87) eseri çok yakından, boyutlarını ve bulunduğu çevreyi hissettirir şekilde betimlemiştir. Eserin sol tarafında işlenen Berber Kaya mezar anıtı "tek bloktan oyulmuş, genişliği 4,38 m. yüksekliği 3.90 m'dir. Uzunluğunun yaklaşık 5 m olabileceği hesaplanmıştır. Dışta, silmeli bir kaide üzerinde alçak kabartma işlenmiş köşe plasterleri yükselir. İnce silmelerle bezenmiş pilaster başlıklarını üç giriş silmeli bir baştaban, bezemesiz bir friz, sıkışık öğelerden oluşmuş bir dış kesimi ve yatay saçak

kornişi izler. İki yana eğimli çatıda eğik geisonlar da dış kesimi ile sınırlanmıştır. Alınlık yüzeyinin merkezinde bir kalkan kabartması yer alır” (Abbasoğlu ve Delemen, 2004:192-193). İznik’i konu eden bir diğer eserde kentin savunmasında büyük rolü olan anıtsal özelliğe sahip İstanbul Kapı (Kat No:88) ve Lefke Kapı betimlenmiştir (Kat No:89). Lefke Kapıyı tanıtan eserde kapı önünde gruplar halinde bekleme ya da sohbet ediyor izlenimi veren çok sayıda kişi bulunmaktadır. Kişilerin giyimleri Hıristiyan din adamları olabileceğini düşündürmektedir. İznik’in tarihte önemli iki konsile ev sahipliği yapmıştır. Sanatçı eseri bu düşünceden yola çıkarak işlemiş olabilir. Roma dönemi İznik’inde “Roma imparatorluk erki, Hırisriyanlığı resmi devlet dini olarak benimsemiş bununla birlikte, dine iktidar ideolojisi konumunu da kazandırmak istemiştir. Hıristiyan halkını aykırı görüşlere, akılcı eleştirilere de kapatmak isteyen Roma imparatorluk erki, bu kurallara bütün imparatorluk halkının uymasını istemiştir” (Akkılıç, 2002:1256). İşte bu nedenle, I. Constantinus devrinde, “Hıristiyanlığın serbest bir inanç olarak devletçe resmen tanınmasıyla İznik önemli bir olaya sahne olmuştur. Kilise hakkında alınacak kararları görüşmek üzere üçyüzden fazla ileri gelen din adamı 325 yılı yaz başında başlarında ilk defa İznik’te toplandılar. Tarihte Birinci ökümenik (evrensel) konsil (Concile) adıyla geçen ve buradaki sarayda yapılan toplantıda, İmparator Constantinus da hazır bulunmuştur. Sayıları üçyüzden fazla olan piskopos önünde, yaymakta olduğu yeni bir Hıristiyan mezhebini savunan Arius’un görüşleri yenilgiye uğrayarak reddedildi” (Eyice, 1996). İkinci konsil ise, “resim düşmanı (İkonoklasma) döneminde, İmparatoriçe Eirene tarafından yeniden resimseverliğe dönülmek üzere düzenlenen biri dini toplantı, 787’de İznik’te yapıldı. İlk oturum 11 Ekim’de Ayasofya’da gerçekleşti ve resimlere dönüşü sağlayan karar alındı” (Eyice, 1988:11). Eserde görülen çok sayıda kişi sanatçının bu toplantılardan birinin yapılmadan önceki anını işlediği izlenimini vermektedir. Kentteki kapıları konu eden diğer eserde (Kat No:90) sırtı dönük duvar ya da ağacın arkasından dolunayı izleyen kişi surlar ile betimlenmiştir. Ancak eserdeki kapı kentteki ana kapılarla benzerlik göstermediğinden, çalışmanın hangi kapıyı tanıttığı belirlenememiştir. Araştırmanın diğer eseri Texier’e aittir ve yine İznik’in önemli kapılarından Lefke Kapıyı yansıtmaktadır (Kat No:91). Texier’e ait diğer resim Çekirge’de yer alan I. Murad Camii ve doğal çevresini betimlemektedir (Kat No:92). Çalışmadaki doksan üçüncü eser yine Çekirgeyi fakat ovaya bakan yönünü taslak

şeklinde çizimiyle göstermektedir (Kat No:93). Eserde kaplıcalar ve I. Murad Camii seçilebilen yapılardır. Çalışma bölgenin yerleşim düzenini de gözler önüne sermektedir.

Katalogda yer alan bir sonraki eser Acemlerden Uludağ'ın yamaçlarına kurulmuş kenti betimlemektedir. (Kat No:94). Doksan beşinci eser şehrin batı yönünde bulunan kaplıcalar bölgesinden Bursa ve Uludağ'ı yansıtmaktadır, sağda Kükürtlü Kaplıcası, solunda Hatice Sultan Türbesi, sol alt köşede Yeni Kaplıca işlenmiştir (Kat No:95).

Çalışmanın devamındaki 23 eser M. Walker'a aittir. Bu eserlerden ilki Tüccar Abdal Çelebi'nin hayır eseri olarak yaptırdığı Abdal Köprü'yü ve çevresini yansıtmaktadır (Kat No:96). Sanatçının ikinci resminde Ulu Camii ve arkasında Uludağ yer almaktadır (Kat No:97), çalışma Ulu Cami'in 1889 yangınından önceki minare külâhlarını belgelemektedir. Walker'ın üçüncü resminde Osman ve Orhan Gazi Türbeleri doğal çevresiyle görülmektedir (Kat No:98). Walker'ın albümünde yer alan dördüncü eserde iki görüntü yer almaktadır (Kat No:99). Solda Yer Kapı'dan Üftade'ye dönülen bölgede yer alan Üftade Tekkesi ve çevresi, sağda Hisar'ın kapılarından olan Yer Kapı betimlenmiştir. Eserde kalenin surları yıkık olarak yansımıştır, yapı "1855 depreminde büyük zarar görmüş, XX. yüzyılda Pınarbaşı ile Kavaklı Caddesini daralttığı için de tamamen kaldırılmıştır" (Maydaer, 2008:174). Sanatçının resmi 1855'den sonra işlediği anlaşılmaktadır. Walker'ın Bursa'yı konu eden eserlerinde üçü ovaya doğru akan Gökdere Irmağı üzerinde inşa edilen üç köprüyü yansıtmaktadır. Sanatçının köprüleri aşağıdan Uludağ yamaçlarına doğru çıkarak görüntülemiştir. Resmedilen köprüler sırasıyla Irgandı Köprüsü (arastalı/çarşılı) (Kat No:100), Maksem Köprüsü (Kat No:101) ve Uludağ'ın yamaçlarına yakın bir yerde olan adı bilinmeyen köprüdür (Kat No:102). Kentin yüksek tepelerinde inşa edilen Yeşil Camii (Kat No:103)ve Emir Sultan Camii (Kat No:104) doğal çevresiyle manzara resmi olarak yansımıştır. Walker'ın resmettiği diğer eserde iki görüntü yer almaktadır. Solda Hisar'ın Saltanat Kapısı sağda Hisar'ın kapısından görüntülenen Bursa sokaklarından küçük bir yansıma izlenmektedir (Kat No:105).

Çalışmada yer alan bir sonraki eserde kentin üç farklı bölgesinde yer alan mimari yapılar işlenmiştir (Kat No:106). Walker resmettiği eserin sağ alt tarafında Hisar'daki Şehadet Camii 1855 depreminden zarar almış şekilde yansımıştır. Cami ilk olarak "I. Murad Han döneminde, 1366-1369 yılları arasında inşa edilmiştir"(Beşbaş ve Denizli,

1983:174). Cami, “1892 yılında Vali Mahmud Celaleddin tarafından deprem yıkıntıları üzerinde farklı bir biçimde yeniden inşa ettirilmiştir” (Dostoğlu, 2001:56). Minare yönündeki sokakta, ikinci katı ahşap ve çatısı zarar görmüş izlenimi veren sokağın görünen tek Bursa evi çizilmiştir. Sağ üst tarafta Osmanlı mimari tarihine ilk revaklı türbe olarak geçen Sultan I. Bayezid Türbesi izlenir. Sol tarafta ise sokağa bahçesi olan Geyikli Baba Türbesi görülmektedir. Geyikli Baba'nın Türbesi bazı kaynaklarda “Ulvî Baba, bazılarında ise Geyikli Baba olarak geçen köyde bulunur. Köyün günümüzdeki adı ise Baba Sultan'dır” (Kara, 1993:40). Köy Uludağ eteklerindedir.

Sanatçının resmettiği diğer eserde iki görüntü yer almakta olup solda Uludağ'ın yamaçlarında kurulan Molla Fenari semti işlenmiştir (Kat No:107). Çalışmada görülen üç minareden biri Molla Fenari Camii'ne ait olmalıdır. Sağda görülen minare, Üç Kuzular semtinde yer alan Üç Kuzular Camii'ne ait olmalıdır.

Çalışmadaki yüz sekizinci eser günümüze gelemeyen Beyazıd Paşa'nın anıt türbesi ile Tümrtaş (Demirtaş) Camii minaresini tanıtmaktadır (Kat No:108). Bir sonraki resim Yıldırım Külliyesi yapılarını betimlemektedir (Kat No:109). Sağ alt köşede yıkık su kemeri dikkat çekmektedir, bu su kemeri Emir Sultan tepesinden suyun gelmesini sağlayıp, cami ve medresenin şadırvanlarını külliyenin çeşitli bölümlerin su ihtiyacını karşılamak için yapılmıştır ancak günümüzde kemerden hiç iz kalmamıştır. Sanatçının bir sonraki resmi Yıldırım Camii'ni daha yakından görüntülemiştir (Kat No:110), cami minaresiz görünümüyle dikkat çekmektedir. Walker, Muradiye Camii'ni manzara resmi olarak doğal görüntüsüyle (Kat No:111), Muradiye Türbelerinden üçünü ve duvar kalıntısını bir eserde yansıtmıştır (Kat No:112).

Bursa'ya konu olan eserlerden diğeri Hisar'daki Ahmet Vefik Paşa hastanesini ve Hisar'ın altındaki dergâhı göstermektedir (Kat No:113). Hastane 1879'da inşa edilmiş hastane “1956'daki bir yangında büyük hasar görmüş ve yıkılmıştır” (Dostoğlu, 2001:332). Hastanenin altında görülen yapı büyük olasılıkla günümüzde kültür merkezi olarak hizmet veren Seyyid Usul Dergâhı olmalıdır.

Sanatçının ondokuzuncu resmi, Uludağ'ın yamaçlarındaki Kayabaşı Mahallesi'nden Muradiye semtini ve ovayı manzara görünümünde betimlemektedir (Kat No:114). Çalışmanın ön planında bir kozaklık fabrikası ve arkasında kubbeleriyle Muradiye Külliyesi seçilen elemanlardır. Walker kentin tanıtılmasında önemli payı olan

Kaplıcalardan Yeni Kaplıca (Kat No:115), Büyük Kükürtlü (Kat No:116), Eski Kaplıca'yı (Kat No:117) çevresiyle birlikte ayrıntılı olarak resmetmiştir.

Konut mimarisi içinde bulunan ev ve otellerin görüntüleri çalışmada çok fazla yansıtılmamıştır, ancak Walker'ın son eseri Bursa'nın az sayıdaki otellerinden ikisini ayrıntılı bir şekilde arka planlarıyla birlikte resmetmiştir (Kat No:118). Soldaki Anadolu Oteli Osmanlı mimari özelliklerini, sağdaki Bellevue Oteli Rönesans mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Araştırmada yer alan diğer eser, Gökdere üzerinde kurulan Setbaşı Köprüsü'nü ve çevresini tanıtmaktadır (Kat No:119). Resimde görülen Setbaşı Köprüsü'nün hangi tarihte kim tarafından hangi mimara yaptırıldığı bilinmemektedir. "Usul-i mimarî-i Osmanî adlı eserde Çelebi Sultan Mehmed Han zamanı Bursa'da Tuz ve Kütahya hanları ile civarı ve Yeşil semti imara başlandı. O zaman Gökdere üzerinde köprüler yapmak zarureti hâsıl oldu Çelebi'nin yaptırdığı Maksem köprüsü ilk köprü olarak yapılmış görünüyor. Setbaşı köprüsü de eski olup Çelebi Mehmed Han zamanında yapılmıştır" (Çulpan, 1975:106) denilmektedir. "Mustafa oğlu Mehmed Çelebi ki, 'Gele' diye meşhur olan bir zatın bu köprü'nün tamiri için vakıfları vardır. 1855 depreminde hafif zararlar gördüğü 'iki taraf dıvarlarının ba'zı mahalli münhedim ve kemerinin tarafeyni münşakk olduğu' ibaresinden anlaşılmaktadır. Köprü, 1851, 1856 yıllarında tamirler geçirmiş, Cumhuriyet döneminde ise betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir" (Yavaş, 2009:44). Günümüzde, şehir merkezi ile Yeşil semtine ulaşım betonarme köprüden yapılmaktadır. Setbaşı mahallesinde bulunan köprü'nün sağında ve solunda ırmağın yamaçlarındaki eğimi kullanarak inşa edilmiş evler görülür. "Şer'ie Sicillerinde 15. yüzyıldan itibaren ismine rastlanan Setbaşı mahallesi Bursa'nın en eski mahallelerinden biridir. Eskiden çoğunlukla Ermenilerin, Levantenlerin ve yabancıların yaşadığı ve genellikle 'Bursa'nın Beyoğlu'su' olarak bilinen bu mahallede çok sayıda meyhane ve bozahanenin bulunduğu bilinmektedir"(Dostoğlu, 2001:266). Osmanlı dönemindeki Setbaşı mahallesinde Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı düşünülürse, Osmanlı gelenekleri dışında görüntü sergileyen teras açıklanabilir. Terasın, meyhane veya bozahane olabileceği de düşünülebilir.

Çalışmadaki diğer eser De Sinety'e ait olup Kaplıcalar bölgesinden kentin bir bölümünün manzarasını görüntülemiştir (Kat No:120). Sanatçı minareleri ve çevredeki

yeşillikleri vurgulamıştır. Sanatçının ikinci resmi Uludağ'ın yamaçlarına yakın bir yerde duvar arkasındaki bir yapı ve camiyi betimlemektedir (Kat No:121). Resimdeki konumu gereği caminin Hisar'daki Manastır Camii olabileceğini düşündürmektedir. Sanatçının diğer iki resmi Yeni Kaplıca'nın (Kat No:122) ve Irgandı Köprüsü'nün (Kat No:123) manzaralarını yansıtmaktadır. Her iki eserin arkasında Uludağ gözlemlenmektedir.

Araştırmada Bursa'yı konu alan bir diğer eser Muradiye civarından Hisar'ın bir bölümünü yansıtmaktadır (Kat No:124), yüksek bir bölgeden resmedilen çalışmada kubbeler ve minareler vurgulanmıştır.

Katalogda yer alan eserlerin sonuncusunun sanatçısı bilinmemektedir. Resim Çekirge civarından kenti yansıtmaktadır (Kat No:124). Ancak eserdeki elemanlar kent dokusunu tanıtmaktan uzak görüntülemiştir. Sanatçı çalışmaya hayali düşüncelerini eklemiştir.

BÖLÜM 3: OSMANLI DÖNEMİ GÖRSEL BELGELERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Mimarlık Tarihi

Bursa, tarih öncesi devirlerden bu yana önemli bir yerleşme yeri olmuştur. Eski uygarlıkları coğrafyasında barındırarak önemli yapılara ev sahipliği yapmış, 1326 yılında Osmanlıların eline geçmesiyle başlayan yeni imar faaliyetleriyle de Türk-Anadolu mimarisinin en eski ve görkemli yapılarını coğrafyasına eklemiştir. Böylelikle kent gerçek değerini bulmuştur.

Kent, Osmanlı'da toplumsal dinamiği, üretimi ve uluslararası ticareti ile ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur.

Matrakçı Nasuh'un fırçasından çıkan iki yaprak 16 yüzyıla ait olup, çalışmada yer alan diğer eserlerin sanatçıları, 17 yy ve sonrasında Osmanlı'da değişimin başladığı ve batı ile ilişkilerin geliştiği dönemi kapsamaktadır. Diplomatik nedenlerle, araştırma amaçlı ve gezi nedeniyle gelen yabancı sanatçılar ziyaretlerinde Roma, Bizans ve Osmanlı dönemi yapılarını konu eden çizimler yapmışlardır. Türk sanatçılara ait olan az sayıda tablo ise resim sanatının gelişmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir.

Antik Yerleşimler ve Anıtlar

Bursa'da Bitinya, Roma, Bizans dönemlerinden kalma kale, burç, hamam ve mezar anıtı kalıntıları büyük önem taşımaktayken, Erken Osmanlı Dönemi yapılarının inşasıyla birlikte kentin değeri de arttırmıştır. Batılıların antik dünyaya ve Osmanlı'ya duyduğu büyük ilgi bu yapıların görüntülenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda kentte gelen sanatçılar, Bursa Hisar'ının ve İznik Kalesi'nin kapılarını (Kat No:5,16,22-24,31-32,56,68-70,75,88- 92,105) yoğun olarak resmetmişlerdir. Ayrıca Antik yerleşmelerde saray (Kat No:58), kaleler (Kat No:2,10,20), kaya mezarları (Kat No:17,74,86,87), dikilitaşlar (Kat No:1,49) işlenen diğer yapılarıdır.

Bursa'nın merkezinde yer alan ve kentin savunmasında büyük önem taşıyan Bursa Hisar'ı günümüzde onarılırken, İznik'te buluna İznik Kalesi harab durumdadır. Saraydan iz kalmazken, kaya mezarı parçalanmış, dikilitaş yerinde bulunmaktadır.

Kiliseler

Hıristiyanların ibadetleri için büyük önem taşıyan kiliseler, Bizans döneminde sıkça görülmektedir. İncelen eserlerden Bursa'da Osman Gazi Türbesi (Saint Elias Manastırı) ve Orhan Gazi Türbesi (Kat No:4) Bizans döneminden kalan ve türbeye çevrilen yapılar olurken, Osman Gazi Han'ın türbesinin içini konu eden, "Mausolée D'Osman I." (Kat No:50) adlı gravür Saint Elias Manastırı'nın içini, "Brousse Tombeaux des Sultans" adlı litografinin de Orhan Gazi Han'ın türbesinin içini kesin olmamakla birlikte yansıttığı izlenir. Bizans döneminden kalan bu dini yapılar, Osmanlı döneminde de dini yapı olarak hizmet vermeye devam etmiştir.

Külliyeler

Külliyeler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlarla kurulmuş yapı topluluklarıdır. Osmanlı'da ilk olarak Orhan Gazi Han tarafından, Orhan Gazi Külliyesi kurulmuş olup, yapı topluluğunu tanıtan eser bulunmamaktadır. Çalışmada yer alan yapılar, Yıldırım Külliyesi (Kat No:8,109,110), Muradiye Külliyesi (Kat No:9,26,35), Hüdavendigâr Külliyesi (12,92), Yeşil Külliye (Kat No:7) ve Emir Sultan Külliyesi'dir (Kat No:54).

Bursa için büyük önem taşıyan külliye yapıları (Yıldırım, Hüdavendigâr, Yeşil, Emir Sultan, Muradiye Külliyesi), her yerden görülebilmesi ve kentin gelişebilmesi için yüksek yerlerde inşa edilmiş olup günümüzde yapıları yerlerinde görmek mümkün olmaktadır.

Camiler

Osmanlı döneminde kentlerin İslamlaştırılmasında önemli yer tutan camiler, çok sayıda çizime konu olmuştur. Camiler yeni bölgelerin oluşmasını sağlarken kentte en büyük gelişme Yıldırım Bayezid döneminde Ulu Camii'in inşası ile gerçekleşmiştir. Değişik tekniklerle çok sayıda resmedilen Ulu Cami, sanatçılar tarafından da en fazla değer verilen cami olmuştur (Kat No:6,41,57,65,66,67,72,78,79,81,82,84,97).Ulu Cami'nin yanı sıra, Yeşil Camii (Kat No:38,61,63), Hüdavendigâr Camii (Kat No:11,40), Emir Sultan Camii (Kat No:54,104), Muradiye Camii (Kat No:111) ve İznik Yeşil Camii (Kat No: 59) kentte görüntülenen diğer önemli yapılarıdır. Kent dokusunun oluşmasına büyük katkıları olan bu önemli yapılar, yapılaşlarından günümüze gelinceye değin çeşitli

onarım lar geçirerek varlıklarını koruyabilmişlerdir. Tüm güzellikleriyle eserlerde yerlerini alan camiler günümüzde işlevlerini sürdürmektedirler.

Hanlar

“Yol  zerindeki durak yerlerinde ve kentlerle kasabalarda yapılmışlardır” (Uzunçarşılı, 1982:544). Osmanlı dönemi Bursa’sında konaklama ve ticaret yapısı olarak inşa edilen hanların görüntüleri resimlere yansımıştır. Kentte ipek böceği kozalarının alınıp satıldığı yer olan Koza Han (Kat No:83), ile önemli ticaret merkezlerinden olan B libey Hanı (Kat No:29) sanatçılar tarafından değerli bulunarak resmedilmiştir. Günümüzde Koza Han onarımlar görürken B libey Hanı yeniden yapılandırılmıştır.

Hamamlar

Osmanlı döneminde kaplıca ve hamamların, banyo ihtiyacının yanında sosyal bir toplanma ve dinlenme yeri olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Sanatçılar kenttin simgesi haline gelmiş olan kaplıcaları (Kat No:37,39,93,115,116,117,122) resmetmişlerdir.

Çalışmada yer alan hamam ve kaplıcalar (Armutlu Hamamı (Eski Kaplıca), Yeni Kaplıca, Kükürtlü Kaplıcası) günümüzde önemini ve varlığını devam ettirmektedir.

Köprüler

Bursa, akarsu yönünden çok zengin bir yerleşme olmuştur. Akarsuların aşılarak iki yakanın birleştirilmesi tüm çağlarda bir uğraş olup, köprülerin önemini ortaya koymuştur.

Uludağ’ın kuzey yamaçlarından inen Gökdere, Cilimboz derelerinin derin vadileri arasında kalan ve Nilüfer deresinin ovaya uzanan bölgelerinde yeni yerleşmelerin olması, köprülerin yapımını gerekli kılmıştır. Kente gelen sanatçılar, akarsular üzerinde yer alan Osmanlı Dönemi köprülerini resmetmeye değer bulmuşlardır. Nilüfer deresi üzerinde bulunan Abdal Köprü (Kat No:53,63,96), Gökdere üzerinde yer alan ve Bursa’nın simgesi durumuna gelen Türkiye’nin tek Arastalı Köprüsü (Çarşılı) Irgandı Köprüsü (Kat No:28,52,71,100,123), aynı dere  zerindeki Setbaşı Köprüsü (Kat No:119) ve adı kesin olarak bilinmeyen bir köprü ile Maksem Köprüsü (Kat No:102,101) izilen diğer köprülerdir.

Çalışmada, bir göl üzerinde yer alan ada ile bağlantıyı gösteren tek eser Ulubat Köprüsü'dür (Kat No:15).

Günümüzde, Irgandı Köprüsü, Abdal Köprüsü onarılmış, Setbaşı, Maksem ve Uluabat Köprüsü betonarme olarak yeniden yapılmış, Gökdere üzerinde yer alan ve adı bilinmeyen köprü ortadan kalkmıştır.

Konutlar

Bursa'yı konu eden sanatçılar eserlerinde, kentin önemli yapılarını resmetmişlerdir. Yapıyı merkeze alan bir uygulamayla işlenen resimlerin etraflarında yer alan evler genellikle küçük ve yarım resmedilmiş olup genellikle ağaçlarla çevrelenmiş iki ya da üç katlı (Bursa'daki yamaçlara uygun olarak bazen dört katlı), cumbalı olarak yansımıştır (Kat No:52,54,71,100,119,123). Yanı sıra bir hastane (Kat No:113), iki otel (Kat No:118), bir dergâh (Kat No:44), iki tekke (Kat No:99,107) görüntülenmeye değer bulunan diğer yapılardır. Çalışmada yer alan bazı resimlerdeki yapılar ise kent dokusunu olduğundan farklı göstermektedir (Kat No:46,47,48).

Bursa evleri Türk mimarisinin önemli örneklerini oluşturmaktadır. Ancak kentte çıkan yangınlar yapı malzemesi olarak kullanılan ahşabın kolay yanmasına neden olarak kent dokusuna zarar vermiş, günümüze evlerin çok az örneği gelebilmiştir. Bugün evler karşımıza betonarme olarak çıkarken, oteller ve hastane yok olmuş dergâh ve tekkeler farklı dönemlerde onarımlar görmüştür.

3.2. Kent Dokusunun Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu'na 1326'dan 1365'e kadar başkentlik yapmış olan Bursa fethedilmeden önce asıl kenti, eski kale oluşturmaktadır. Fetihden sonra han, hamam ve bir cami ile Osmanlı'nın kentsel gelişimi "batıya ve kuzeye doğru (yani Bizans yönünde) genişlerken, önce barışçı yollar denenmiş, sınır ticaretinin koşullarına uygun ortam yaratılmıştır. Bu amaçla önce bir han, yanına bir hamam eklenmiş ve bunu dinsel/siyasal ideoloji gereği bir cami ile desteklenmiştir" (Akkılıç, 2002:370). Böylelikle güvenli bir sınır ortamı yaratılmış olup, "bir bakıma Orta Asya'da Kök-Türk, Anadolu'da da Selçuklu geleneğinin devamı niteliğinde olan han, hamam, cami sacayağı oluşturulmuştur" (Akkılıç, 2002:370).

Orhan Gazi Han'ın Hisar dışına yaptırdığı han ve hamam kenti Hisar dışına taşımaktadır. I. Murad Hüdavendâr Han'ın Çekriğe'de inşa ettirdiği Hüdavendigâr Külliyesi kentin batıya genişlemesini sağlamıştır. Yıldırım Bayezid Han ise Orhan Gazi Han'ın yaptırmış olduğu hanın yanında Ulu Camii ve bedesteni inşa ettirerek kent merkezini belirlemiş, doğu yönünde inşa ettirdiği Yıldırım Külliyesi'yle de kentin sınırları belirlenmiştir. Böylelikle kent dokusu büyük oranda oluşmuştur.

Hanlar bölgesi önemli bir ticaret merkezi haline gelirken, bölgeye yeni ilave edilen yapılar mahallelerin oluşmasına olanak vermiştir. “Küçük duvarlarla çevrilmiş olan mahalleler, genellikle kentin merkezinde bulunan Bedesten ve çevresinde teşekkül etmişlerdir” (Yediyıldız, 1994:181). Ancak 18 ve 19 yüzyılda meydana gelen depremler kentin büyük oranda hasar görmesine neden olurken, çıkan büyük yangınlar yerleşim yerlerini küle çevirmiştir. İktisadi olarak kenti gerileten bu hasarların izleri sanatçıların eserlerinde görülmektedir (Kat No:72,100,106,108).

Bursa 17. 19. yüzyıllar arasında Uludağ'ın yamaçlarında kurulmuş küçük bir yerleşme görünümüne sahip olup görsel belgelere, kent planı (Kat No:45,51) ve kent düzeni (Kat No:48) ile yansımıştır.

Kent 19. yüzyılda hala verimli topraklar üzerindeki ağaçlarla kaplı geniş ova ve akarsular ile görülmektedir (Kat No:6,7,13,25,27,39,40,96,114). Günümüzde ova betonarme yapılarla dolmuş olup çarpık kentleşme görülmektedir.

3.3. Sosyo-Kültürel Tarih

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olmasıyla kazandığı önemi günümüze kadar koruyabilmiş olan Bursa, başkent olduğu dönemde Osmanlı yönetim anlayışının biçimlenmesini sağlayarak Bursa merkezli sosyo-kültürel yapının temellerini belirlemiştir. Kültürel gelişmede büyük önem taşıyan medreseler Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren İmparatorluğun önemli ilim merkezlerinden olmuş çok sayıda alimin yetişmesini sağlamıştır. “Bursa'da çoğu sultanlar tarafından yaptırılan medreseler şehrin hakim noktalarında kurulmuş kentin geneline yayılmıştır. En önemlileri sultanlar tarafından yaptırılan camilerin yanlarında külliye içinde yer almaktadırlar” (Yediyıldız, 1994:182). Kentin batı sınırlarını belirleyen Hüdavendigâr Külliyesi, doğu sınırını belirleyen Yıldırım Külliyesi ve aralarında kalan Yeşil Külliyesi

ile Orhan Gazi Külliyesi içinde yer alan medreseler incelenen eserlerde yer almazken Hisar'ın batısında yer alan Muradiye Külliye yapıları içinde yer alan Muradiye Medresesi'nin iç ve dış görüntüsü (Kat No:35,26) eserlere yansımıştır. Medrese günümüzde yerinde olup, Kanser Tanı Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Bursa, yönetim merkezi olduğu dönemlerde büyük bir üretim ve ticaret merkezi konumuna gelerek iktisadi faaliyetler bakımından da büyük öneme sahip olmuştur. Kente "Tebriz-Erzurum-Tokat güzergahının takip edilerek gelinen ipek yolu, Şam Halep-Bursa yolu ve İskenderiye-Antalya deniz yolu, baharat, şeker, sabun gibi ticaret mallarını taşımaktadır (İnalçık, 1991:448). Önemli ticaret yollarının geçtiği kentin merkezini bedestenler oluşturmaktadır. Çarşının kalbi olan bedestenler ve hanlar Anadolu ticaret merkezinin değişmez unsurlarından olup aynı zamanda günlük yaşantının en yoğun yaşandığı yerlerdir. İpek ticaretinin Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk donanımlı çarşı kültürünün ve tek çarşılı köprünün (Irgandı Köprüsü) bu kentte kurulduğu düşünüldüğünde önemi anlaşılmaktadır. Çalışmada, çarşının bir bölümü (Kat No:43), Bedesten (Kat No:62) ve çarşıda yer alan bir kebabçı dükkânı (Kat No:77) yer almaktadır.

Kentin sosyal yaşamı içinde önemli bir yere sahip olan çarşılar, yaşanan büyük deprem ve yangınlar sonucunda zarar görmüşse de günümüzde büyük bir kısmı onarılmıştır.

Osmanlı'da kent mimarisinin tamamlayıcı unsurları olmasının yanında dinsel yaşamda önemli görevler üstlenen türbe ve mezarlar İslam dininde kabul görmüş, Osmanlı döneminde ayrı bir öneme sahip olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olmasıyla önemli abidevi türbelerin ilk oluşumlarının bu kentte yapılmasını sağlamıştır. Bursa'nın en çok resmedilen türbesi, Çelebi Sultan Mehmed Han'ın çinilerle kaplı sandukasının bulunduğu Yeşil Türbe'dir. (Kat No:21,36,42,55,73). Kente gelen sanatçılar çinilerinin güzelliği ve teknik yapım özelliğinden çok etkilendikleri Yeşil Türbe'nin içini ve dışını yansıtmaya değer bulmuşlardır. Ayrıca, Hüdâvendigar Türbesi (Kat No:13), II. Murad Han Türbesi (Kat No:80), Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbesi (Kat No:98), Geyikli Baba-Yıldırım Bayezid Türbesi (Kat No:106), Beyazıt Paşa Türbesi (Kat No:108) ve Muradiye Türbeleri (Kat No:112) resimlenen diğer türbelerdir. Bu türbelere Beyazıt Paşa Türbesi dışında kalan tüm yapılar günümüzde mevcutken,

Beyazıt Paşa Türbesi tamamen yıkılmış olup, çalışmada yer alan çizim bilinen tek görüntüdür.

Türkler geçmişten itibaren mezarlıklara büyük önem vermişlerdir. Osmanlı döneminde benzeri olmayan bir mezarlık medeniyeti kurulmuştur. Her biri ayrı bir anıt görüntüye sahip olan mezarlar, özellikle yabancı sanatçıların ilgisini çekmiştir. Genellikle camilerin hazirelerinde, dergâhların yakınlarında kurulan mezarlıklar resimlere yansımıştır. Bu mezarlıklardan Pınarbaşı Civarından Bursa'nın Görünüşü (Kat No:6) ve Bursa Yakınlarında Çekirge (Köyü) Ve Kaplıcaları (Kat No:11) kentte belirgin olarak görüntülenen mezarlıklardandır.

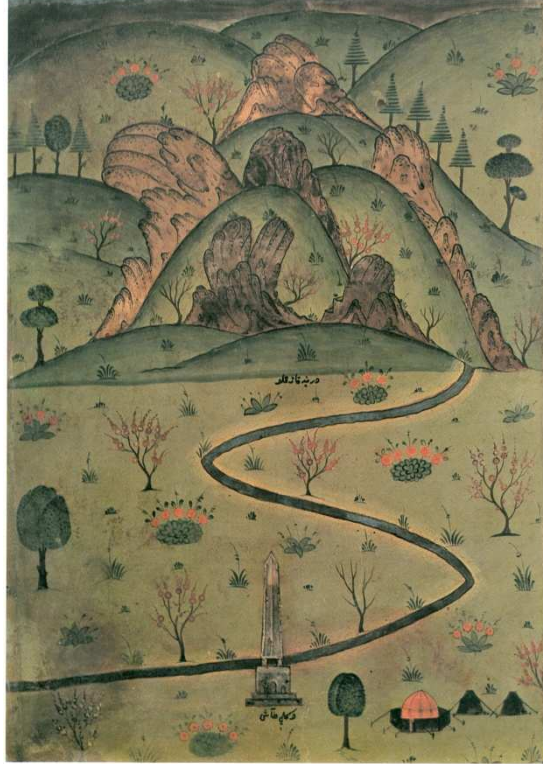
Dergâhların yakınlarında kurulan mezarlıklardan Dağınık Serviler Mezarlığı kentsel yapılaşma nedeniyle kaybolmuş, Pınarbaşı Mezarlığı ise varlığını sürdürmektedir.

Sosyo-kültürel yapının belirlenmesinde önem taşıyan giysinin, kumaş türünün ve renginin tüm toplumlarda sosyolojik açıdan bir anlamı olup, giyen kişinin ve toplum düzeninin de yansması olmuştur. Osmanlı toplumunda da önem taşıyan kıyafetler, kentlerde, dini azınlığın kıyafetlerinde, törenlerde, günlük kıyafetlerde farklılıklar gösterir. Giysiler, Osmanlı topraklarına gelen yabancı sanatçılar için ilgi çekici olsa da Bursa'yı konu eden resimlerde figürler çok uzaktan görüntülenmiş olup eserlerde ikinci derecede bırakılmıştır. İncelenen resimlerdeki kadın figürlerinde beyaz yaşmak (nadiren renkli) ve değişik renklerde feraceler görülmektedir (Kat No:4,7,81,85). Bu kıyafetler, Bursa'da yaşayan kadınların ev dışında kullandığı ayrılmaz kıyafet parçalarından olmuştur. Erkek figürlerin büyük bir kısmında bol pantolon, şalvar, mintan, yelek, cepken ve renkli kuşak görülürken bazı figürlerde sarık ve cübbe (Kat No:21,25,26,36,38,64,80), bir eserde ise mevlevi dervişlerinin kıyafetleri olan sikke ve hırkayla (Kat No:42), bir resimde de Hıristiyan din adamları giysileriyle (Kat No:89) resmedilmiştir. Ayrıca bazı eserlerdeki erkeklerde pantolon-cekete, kısa pantolon-cekete ve kadın figürlerde uzun kabarık elbiseler gözlemlenmiştir (Kat No:46,49,53,56,58,65, 62,66,71,75,78,82,89,90). Kentteki yemek ve mutfak kültürünü tanıtan tek eserde yer alan erkek figürler fes, mintan ve kuşak ile görüntülenmiştir (Kat No:77).

BÖLÜM 4: KATALOG (KİTAP TASVİR SANATI (MİNYATÜR)- SULUBOYA-GUVAJ -SEPYA-YAĞLIBOYA TABLOLAR- GRAVÜR VE LİTOGRAFİLER)

4.1. Kitap Tasvir Sanatı (Minyatür)

Resim 1: y. 14 a, (üstte) Derbend-i Kazıklı–(altta) Dikilitaş

Kaynak: Yurdaydın, 1976

Katalog No: 1

Eserin Adı: y. 14 a, (üstte) Derbend-i Kazıklı–(altta) Dikilitaş

Bulunduğu Yer: Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 5964¹)

Eserin Nakkaşı: Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el Bosnavî (Matrakçı) (d.?-ö.1564?)

Yapım Yılı: 1534

¹ Hüseyin Yurdaydın, Nasuhî's-Silahi (Matrakçı) Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han, Ankara, 1976.

Yapım Tekniği: Osmanlı Kitap Tasvir Sanatı

Ölçüleri: 22.5 x 31.5 cm.

Tanımı: Yaprak, Derbend-i Kazıklı'yu ve dikilitaşı betimlemektedir. Tasvirin üst kısmında yer alan menzil Derbend-i Kazıklı'dur. Topografik özellikleriyle işlenen menzil, önden arkaya doğru yükselen dağlar ve tepelerle ifade edilmiştir. Karşıdan kuşbakışı olarak görüntülenen dağlar ve tepeler kahverengi tonları ve yeşil ile renklendirilmiştir. Etrafta görülen ağaçlar, bölgenin coğrafyası ve bitki örtüsü hakkında bilgi verici nitelik taşır.

Yaprağın alt kısmında yer alan menzil, İzmit'e giden Roma yolunun üzerinde yer alan dikilitaş menzlidir. Nasuh dikilitaşı, alt kısımda yaprakın merkezine neredeyse simetrik olarak yerleştirmiştir. Ön yüzü görüntülenen dikilitaşın sağ tarafında menzil çadırları yer almaktadır. Arkasında Derbend-i Kazıklı'dan kıvrılarak inen akarsu sol tarafa doğru gitmektedir. Etrafta değişik türde ağaçlar ve çiçekler gözlemlenmektedir.

Eserde kahverengi, yeşil, kırmızı ve pembe renkleri kullanılmıştır. Dikilitaşın üzerinde altın varak gözlemlenmiştir.

Resim 2: y. 14 b, (üstte) Kal'a-i İznik–(ortada) Yenişehir–(altta) Akbıyık

Kaynak: Yurdaydın, 1976

Katalog No: 2

Eserin Adı: y. 14 b, (üstte) Kal'a-i İznik–(ortada) Yenişehir–(altta) Akbıyık

Bulunduğu Yer: Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 5964¹)

Eserin Nakkaşı: Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el Bosnavî (Matrakçı)(d.?- ö. 1564?)

Yapım Yılı: 1534

Yapım Tekniği: Osmanlı Kitap Tasvir Sanatı

Ölçüleri: 22.5 x 31.5 cm. (Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i... İÜK, T.5964)

¹ Hüseyin Yurdaydın, Nasuhî's-Silahi (Matrakçı), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han, Ankara, 1976.

Tanımı: Yaprak, üst tarafta İznik Kalesi, ortada Yenişehir, alt tarafta Akbıyık'ı betimlemektedir. Üst tarafta sur duvarlarıyla çevrelenmiş İznik Kalesi ve kale içinde İznik kenti yer almaktadır. Kalenin sağında İznik gölü bulunmaktadır.

Yaprağın ortasında Yenişehir yer alır. İznik, Yenişehir arasında kalan tepe ve dağlar yeşil ve kahverengi tonlarında gösterilmiştir. Tepelerin önünde Yenişehir ovasında konumlanmış Yenişehir kenti ve Kocasu (Göksu/Meseniz) deresi gözlemlenmekte olup Yenişehir ile Yenişehir'in bir köyü olan Akbıyık yer alır.

Yaprakta görülen ağaçlar, çiçekler ve baharda çiçek açan ağaçlar, bölgenin bitki örtüsü ve içinde bulunduğu mevsim hakkında bilgi verici nitelik taşımaktadır.

Nakkaş eserde yeşil, kırmızı, kiremit ve kahverengi tonları ile önemli yapılarda altın varak kullanmıştır.

4.2. Suluboya Tablolar

Resim 3: Bursa'da Osman Gazi Türbesi

Kaynak: Yenal, 2003:173

Katalog No: 3

Eserin Adı: Bursa'da Osman Gazi Türbesi

Bulunduğu Yer: İsveç Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, Env. : 3994.SKB 4-40

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 26 x 21 cm.

Tanımı: Dikey olarak ele alınan resim oval şekil içinde çizilmiştir. Resimde, Bursa'nın Tophane Semtinde Gümüşlü Kümbet olarak adlandırılan Osmangazi Gazi Türbesi ve arkasında bir kısmı görülen Orhan Gazi Türbesi betimlenmiştir.

Eserin merkezinde yer alan Gümüşlü Kümbet, 1801 yılında yaşanan yangında hasar görmüş, 1855 yılındaki depremde yıkılmıştır. Bugünkü türbe 1863 yılında Sultan Abdülaziz Han tarafından eski planına sadık kalınarak yeniden inşa edilmiştir.

Gümüşlü Kümbet'in solunda devam eden duvarın arkasında, ağaçlar sıralanmaktadır. Solundaki duvarın arkasında ise Orhan Gazi Türbesi yer almaktadır. Türbe, 1855 yılında yaşanan depremden yıkılmadan önceki mimarisiyle görölmektedir. Resmin zemininde kayrak taşlarıyla döşenmiş yol gözlemlenmektedir.

Resim 4: Orhan Gazi Türbesi–Bursa

Kaynak: Yenal, 2003:175

Katalog No: 4

Eserin Adı: Orhan Gazi Türbesi - Bursa

Bulunduğu Yer: Uppasala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3992. SKB 2-18.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 18 x 19.5 cm.

Tanımı: Yatay olarak ele alınan resimde, Tophane Semtinde bulunan Orhan Gazi Türbesi ve çevresi betimlenmiştir. Eserin merkezinde, Orhan Gazi Han'ın 1855 yılındaki depremde yıkılan türbesi görülmektedir. 1855 yılında yıkılan türbe 1863 yılında Sultan Abdülaziz Han tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.

Resmin ön planında, toprak yola sahip sokak ve sokakta yedi figür görülmektedir. Eserin sol tarafında, duvar dibinde oturan iki kişi bulunur. Bu kişilerden ilki derviş başlığıyla elinde müzik aleti bulunduruyor hissi vermektedir. Diğer kişi ise nargile içerken görüntülenmiştir. Hemen önlerinde, başında sikkesi üzerinde hırkasıyla arkası dönük bir mevlevi dervişi ve Mevlevi dervişiyle konuşan başında kavuğu, üzerinde

yeleği, kuşağı ve şalvarı bulunan bir kişi daha görülür. Yine aynı hizada yolda yürüyen biri ocuk ikisi kadın üç kişi daha vardır. Kadınlar başlarında beyaz yaşmak üzerlerinde biri yeşil diğerı pembe ferace bulunur. Kadınlar ellerinden tuttıkları bir erkek çocuğu ile yürümektedirler.

Eserin sağ tarafında, kiremitlerle çevrili duvar içerisinde, ağaçlarla çevrili dilimli kubbesinin bir kısmı ve yuvarlak kemerli iki penceresi görünen bir yapı bulunur. Yapının arkasında biri servi ağacı olmak üzere iki ağaç ve ağacın arkasında da çatı örtülü kırmızı renkli bir konak vardır. Zeminde toprak yol gözlemlenmektedir.

Sanatçı, Bizans döneminden kalan ve kiliseden türbeye dönüştürülen Orhan Gazi Türbesi'ni görüntülerken çevrenin günlük yaşantasını da resmetmiştir.

Resim 5: Bursa'da Tophane'de Bey Sarayı Kapısı

Kaynak: Yenal, 2003:177

Katalog No: 5

Eserin Adı: Bursa'da Tophane'de Bey Sarayı Kapısı

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-35.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya¹

Ölçüleri: Çap: 17.5 cm.

Tanımı: Eser Bursa Hisarı'nın iç kalesinde kurulan, Bey Sarayı'nın kapısını betimlemektedir. Resimde görülen kapının önünde sonradan eklendiği anlaşılan özentisiz ahşap sopalar bulunmaktadır. Kapının sağ tarafında figüratif öğelerin olduğu görülen mermer kabartma ve zeminde de bir kaç mermer parçası vardır.

¹ Eserin tekniği, Bir Zamanlar Türkiye: Bir İsveç Elçisi'nin 1820'lerdeki Türkiye Albümü, Carl Gustaf Löwenhielm, Engin Yenal; çev. Robert Bragner, İstanbul 2003, 176. sayfada suluboya olarak belirtilmiştir. Özgün örneği görülemeyen eser, sepya tekniği izlenimi vermektedir.

Kapının üzerindeki kemerin her iki yanında ve kulede ie bakan üç Bizans kartalı görülür. Üç silmeli kapı alınlığının yanlarında yer alan kartallar boyutlarıyla dikkat çeker.

Sultanların yönetimi önce Edirne'ye ardından İstanbul'a taşınmasıyla bu kentlerde saraylar yaptırmışlardır. Bu sebeple kullanılmayan bey sarayı Bey Sarayı ilgisiz kalmıştır. Sanatçı, yapının henüz yıkılmadan önceki görünümünü yansıtmıştır. Saray, 1860 sonrası tamamen yıkılmıştır.

Resim 6: Pınarbaşı Civarından Bursa'nın Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:171

Katalog No: 6

Eserin Adı: Pınarbaşı Civarından Bursa'nın Görünüşü

Bulunduğu Yer: Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Stockholm- İsveç. NMH. 27/1998.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 42.5 x 59 cm.

Tanımı: Resimde Pınarbaşı Mezarlığı, Hisar'ın içinden bir bölüm ve Ulu Camii ile çevresi betimlenmiştir. Sanatçı Bursa'nın görünümünü yamaçtaki İvazpaşa Mahallesi civarından resmetmiştir. Eserin ön tarafında ilk dikkat çeken öge, Bursa'nın en eski mezarlıklarından biri olan Pınarbaşı Mezarlığı'nda otlamakta olan semerli eşektir. Mezarlıktaki değişik şekillerdeki şahide başlıkları, burada yatan kişilerin unvanları hakkında fikir verir. Serviler kümeler halinde göğe yükselmektedir. Sık servi ağaçlarının arasından Üftade Camii ve türbesi görülür. Camii, Yerkapı semtinde, surlarının yanında bulunmaktadır. Sağda iki minaresi ve çok kubbeli yapısıyla Yıldırım Bayezid Han'ın inşa ettirmiş olduğu Ulu Camii gözlemlenmektedir. Geleneksel konut dokusunu oluşturan ahşap evlerin aralarında, minareler yükselmektedir. Minareler kentteki camilerin çokluğunu işaret etmektedir.

Kentin arkasında; bitki örtüsü hissettiren dalga dalga çizilmiş ova görülür. Ovayı solda Filâdar (Gündoğdu köyü), sağda Katırlı Dağları çevreler.

Resim 7: Emir Sultan Camii Civarından Bursa'nın Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:165

Katalog No: 7

Eserin Adı: Emir Sultan Camii Civarından Bursa'nın Görünüşü

Bulunduğu Yer: Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Stockholm- İsveç. NMH. 275/1965.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Mürekkepli kalem ve suluboya

Ölçüleri: 40.1 x 56.3 cm.

Tanımı: Emir Sultan Mezarlığı'nın doğu tarafından bakılarak çizilen eser, Bursa'nın çevre yaşantısı ve doğal görünümünü tanıtmaktadır. Çok figürlü kompozisyonun uygulandığı resmin sol alt köşesinde Uluyol yönüne doğru gitmekte olan kervan görülmektedir. Sırtında yükleri bulunan altı deve, elinde sopa tutan kervanbaşı tarafından yürütülmektedir. Kervanın ortasında ise develerle ilgilenen bir kişi daha vardır. Resmin sağında ağaç altında oturan beyaz sakallı ve başında kavuk bulunan kişi nargile içmektedir. Sağda iki kadın görülür. Beyaz yaşmaklı biri pembe diğeri turuncu renkli ferace giyen kadınlar sohbet eder izlenimi vermektedir. Sağ yanda mezarlığa ait mezar taşları görülmektedir.

Resmin orta bölümünde, sol tarafta Yeşil Türbe ve Yeşil Cami, sağında kayalık tepede Bursa Kalesi yer alır. Yeşil Türbe ve Emir Sultan Mezarlığı'nın arasında, ağaçlar ve minarelerin arasından görülen evler, Bursa'nın en eski mahalleleri olan Veled-i Bezzaz, Bayazıd Paşa, Fazlullah Paşa mahalleleridir. Mahalleler ovaya doğru uzanmaktadır. Ağaçların ve yerleşmenin olmadığı görülen ova, Filâdar tepelerine doğru uzanmaktadır.

Resmin arka planında, solda sağa doğru uzanan Uludağ, Filâdar tepeleri ve resmin büyük bir kısmını kapsayan, yer yer bulutlu gökyüzü bulunur.

Ayrıntılı çizilen eserde dış çevre çizgisi kullanılmamıştır. Ancak servi ağaçlarında, ağaçlar topluluğunun aralarında, resmin ön planındaki gölgeli kısımlarda mürekkep kullanılmıştır. Şekilleri belirginleştirip ön plana da çıkaran mürekkep aynı zamanda derinlik hissini de güçlendirmiştir.

Resim 8: Bursa Yıldırım Bayezid Camii

Kaynak: Yenal, 2003:18

Katalog No: 8

Eserin Adı: Bursa Yıldırım Bayezid Camii

Bulunduğu Yer: Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Stockholm- İsveç. NMH 278/1965.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 34.6 x 46.2 cm.

Tanımı: Oval çerçeve içinde resmedilen eserde, şehrin doğusunda inşa edilmiş olan Yıldırım Camii ve çevresi görüntülenmiştir.

Sanatçı resmi, kuzey doğu yönünden bakarak çizmiştir. Eserin sol tarafında, gökyüzüne uzanan ulu bir çınar altında, taş duvarın yanında oturmuş; biri sarıklı, diğeri külah şeklinde başlığı bulunan kaftanlı iki kişi bulunur. Resmin sağ tarafında, yüksek bir tepe üzerinde cami ve önünde türbe görülür. Caminin sağ yanında görülen turuncu renkli kiremit kaplı yapı ise imaret olmalıdır. Türbe önünde dört tane servi ağacı vardır.

Resmin sağ tarafındaki ınar ile kllyenin bulunduğu kayalık tepe arasında, değişik renk ve boylarda, ağaçlar topluluğu bulunur. Caminin arkasında sağ tarafa doğru yükselen Uludağ yer alır. Resmin arka planını eserin neredeyse yarısını hafif bulutlu gökyüzü kaplar.

Sanatçının, çınarın gövdesini ve taş duvarı ayrıntılı işlemesi resmi gerçekçi çizmeye çalıştığının ipuçlarını verir.

Resim 9: Bursa’da Muradiye Sempti ve Camii

Kaynak: Yenal, 2003:181

Katalog No: 9

Eserin Adı: Bursa’da Muradiye Sempti ve Camii

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-37.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 18.5 x 13 cm.

Tanımı: Sanatçı, Hisar’dan görüntüleyerek çizdiği figürsüz manzara resminde, çapraz kompozisyon şeması uygulamıştır. Resmin ön planında Muradiye semtinin geleneksel konut dokusunu tanıtan evler ve sağ tarafta tek minareli çadır örtüsü çatılı (topuz) cami, merkezinde ise servi ağaçlarıyla çevrili Muradiye Külliyesi görülmektedir.

Resimde Bursa’ya en hakim görüntünün sağlanabildiği bir bölgenin arkasına doğru uzandıkça yeşilin türlü tonlarıyla kaplı olan tepe göze çarpar. Tepe ile çınarlar ağaçları iki kubbe görülür. Görünen kubbeler Hamzabey Külliyesine aittir.

Eserin arka planında (sağ yarı çaprazında); bulutlarla kaplı gökyüzü, dağlar ve Bursa ovası görülür. Yine, sağ kenarda görülen tek servi ağaçlı, üç tane kubbeli yapı kaplıcalar bölgesidir.

Resim 10: Muradiye Semtinden Bursa'nın Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:183

Katalog No: 10

Eserin Adı: Muradiye Semtinden Bursa'nın Görünüşü

Bulunduğu Yer: Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Stockholm- İsveç. NMH. 276/1965.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Mürekkepli kalem ve suluboya

Ölçüleri: 40.2 x 56.3 cm.

Tanımı: Sanatçı resmi, Hisar'la Muradiye arasında yer alan Cilimboz deresi üstündeki köprüden Hisar yönüne bakarak betimlemiştir. Eser, iki figürlü manzara resmidir. Yatay olarak çizilen resimde, sol taraftaki ağacın resmin dışında devam etmesi ve kaldırımın resme girişi sağlaması, kompozisyonu açık kompozisyon yapmaktadır. Sanatçı kompozisyonu soldan sağa uzanan üç çapraz plana bölmüştür. Birinci planda resme girişi sağlayan kaldırım ve bina, orta planda Muradiye semtini oluşturan mimari yapılar, ağaçlar ve kale, arka planda ise sislerle kaplı Uludağ yer almaktadır.

Resmin birinci planında, kaldırımın korkuluklarında, sırtında heybesiyle oturan beyaz sakallı yaşlı bir kişi vardır. Dinlendiği görülen kişi, kırmızı renkli sarığı kırmızı renkli üst giysisi ve kısa şalvarı ile dikkat çeker.

Toprak zemin üzerine kayrak taşlarıyla döşenmiş, yokuş aşağı inen kaldırımında fotografik çizim etkileri mevcuttur. Kaldırım sonunda, tek kubbeli tek minareli etrafı servi ağaçlarıyla çevrili cami bulunmaktadır. İkinci planda, sol köşede büyüklüğüyle dikkati çeken ve resmin dışına taşan ağaç vardır. Ulu ağacın sağında, camilerin varlığını belirten üç minare görülür. Dönemin mimari dokusunu gösteren ve perspektif unsurları gözetilerek çizilmiş çatılı evler, servi ağaçlarının da bulunduğu değişik renk ve boyutta ağaçlarla yoğunlaşarak çevrelenmiştir. Hisar'a doğru çıkan tepede kale duvarları görülmektedir. Kale surlarının en sağında tek minare görülür.

Eserin en sağında resme girişi de sağlayan yolun sağında uzun kapısı ve iki katı görünen yapı bulunur. Yapının birinci katındaki pencerelerde bir kişi görülür. Dışarıyı izlediği görülen kişi çocuk olmalıdır.

Sanatçı bu resminde; ağaçlarda, kaldırım korkuluğunda, figürde, kayalıklarda suluboya tekniğinin yanında mürekkep tekniğini de kullanmıştır. Daha çok ağaçların gövdelerine doğru ve yapraklarında dış çizgi şeklinde kullandığı mürekkep, koyuluk yaratarak derinlik hissi vermiştir. Mürekkep, şekilleri daha belirginleştirerek üç boyutlu görünümü desteklemiştir.

Resim 11: Bursa Yakınlarında Çekirge (Köyü) Ve Kaplıcaları

Kaynak: Yenal, 2003:189

Katalog No: 11

Eserin Adı: Bursa Yakınlarında Çekirge (Köyü) Ve Kaplıcaları

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3992.SKB 2-20.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 18 x19.5 cm.

Tanımı: Resimde, Bursa'nın tepeye hâkim bir bölgesi olan Çekirge Senti betimlemiştir.

Figürsüz manzara resmi olarak çizilen resimde, çapraz kompozisyon şeması uygulanmıştır. Resim çapraz olarak iki eşit parçaya bölündüğünde, kompozisyonun sol yarısında biçim ve renk ağırlığının, sağ üst köşeye kıyasla çok fazla olduğu görülür. Eserde, sol köşeden başlayarak geriye doğru uzanan mezarlıkta, mezar taşlarının stilize edilerek çizilmiş olan şahidelerindeki farklı kavuk ve süsleme şekilleri, burada gömülü kimselerin devlet görevlileri ve evliya olduklarının ipuçlarını verir.

Resmin sol tarafında bulunan mezarlık, toprak yol ile ikiye ayrılır. Mezarlığın sonunda gökyüzüne uzanan servi ağacı bulunmaktadır. Mezarlığın sağından Armutlu ve Eski Kaplıca yönüne sapılmaktadır. Sol tepede I. Murad Külliyesi'nin yer aldığı, çevresinde ahşap ev ve konaklardan oluşan sık ağaçlar içinde kaybolan Çekirge yer alır. Resmin sağ köşesinde de kuzeybatı yönüne devam eden tepeler ve Nilüfer Çayı gözlemlenmektedir.

Resim 12: Bursa Yakınlarında Çekirge’de I. Murad Hüdâvendigâr Camii

Kaynak: Yenal, 2003:191

Katalog No: 12

Eserin Adı: Bursa Yakınlarında Çekirge’de I. Murad Hüdâvendigâr Camii

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-42

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 18.5 x 24.5 cm.

Tanımı: Resim, Bursa Ovası’na bakan tepede Hüdâvendigâr Külliyesi olarak da bilinen Sultan I. Murad Külliyesi’ni göstermektedir.

Çekirge semtinin batısında dik yokuşa sahip bir sokaktan çizildiği görülen eserin sağ tarafında, ağaçlar arasında Hüdâvendigâr Camii görülür. Caminin solunda servi ağaçlarının arkasında kubbesi görülen yapı, Hüdavendigâr Türbesi’dir. Türbede III. Osmanlı Padişahı Sultan I. Murad Hüdavendigâr Han yatmaktadır. Türbeyi Sultan Bayezıd Han (Yıldırım), babası Sultan Murad Hüdavendigâr Han için yaptırmıştır.

Eserde görülen cami, türbe ve geleneksel konut dokusunu yansıtan evler, değişik renk ve türdeki ağaçların arasındadır. Resmin ön tarafında görülen kiremit örtülü duvar,

sokağın sonuna doğru gitmektedir. Sol köşede, üç sıra halde Filâdar tepesi ve altta Filâdar sahrası görülmektedir.

Resim 13: Çekirge'de Bir Hanın Yanından Bursa Ovası'na Bakış

Kaynak: Yenal, 2003:187

Katalog No: 13

Eserin Adı: Çekirge'de Bir Hanın Yanından Bursa Ovası'na Bakış

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3992.SKB 2-16.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

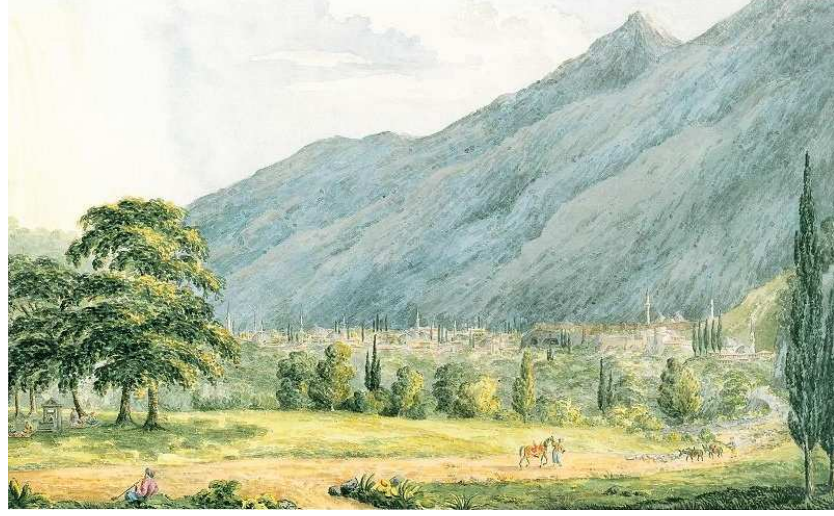
Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: Çap: 12.5 cm.

Tanımı: Figürsüz mimarili manzara resmi olarak hazırlanan eser, yuvarlak çerçeve içerisinde resmedilmiştir. Sanatçı, I. Murad Külliyesi'nin de yer aldığı tepedeki hanın yanından yaptığı bu resimde; önde Murad Hüdavendigâr Türbesi, Nilüfer Çayı ve Acemler Senti ile Bursa Ovası ve arkasında Filâdar Tepesi betimlenmiştir.

Resim 14: Çelik Sulu Kaplıcaların Civarından Bursa'nın Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:185

Katalog No: 14

Eserin Adı: Çelik Sulu Kaplıcaların Civarından Bursa'nın Görünüşü

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi, İsveç, Env. : 3992.SKB 2-17.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 22.5 x 38 cm.

Tanımı: Eser, Acemler mesire (gezinti) yerinden başlayarak Bursa Ovası, Kükürtlü ve Uludağ eteklerine kurulan kenti göstermektedir. Yatay olarak ele alınan eser, çok figürlü manzara resmidir. Resimlerinde genellikle çok fazla figüre yer vermeyen Löwenhielm, az sayıda çizdiği diğer figürlü resimlerinde de olduğu gibi bu resminde de çizdiği figürleri uzaktan ve küçük olarak belirtmiştir.

Resim Kükürtlü civarından çizilmiş olup, birinci planında, resme girişi sağlayan toprak yol ve sağda yol üzerinde oturur görünümde kaval çalan bir kişi, sağa doğru yürüyen atlı ve yanında atını sakinleştirmeye çalışan bir kişi vardır. Atın kırmızı üzerine sarı süslemeli eğeri ve turuncu gömlekli, mavi şalvarlı Arap olduğu görülen kişi giyimiyle dikkat çekicidir. Biraz ilerisinde de belli belirsiz resmedilmiş elinde sopa olan kişi ve semerli iki eşek görülür. Bu kişi sırtlarında küfe olan iki eşeğini yolun soluna doğru

yürütmeye çalışıyor olmalıdır. Sağ köşede iki servi ağacı ve ağaçların arkasındaki yamaçtan süzülen mavi renkli su görülür. Burada görünen su, kaplıca suları olmalıdır.

Eserin sol köşesinde üçgen çatı alınlı, aynalı, yalağı bulunan mermer görünümlü bir çeşme vardır. Çeşmenin önünde bir, arkasında iki kişi siluet halde resmedilmiştir. Çeşmenin arkasında ulu ağaçlar bulunur. İkinci planda, değişik türdeki ağaçlarla kaplı ova ve dağ eteklerine doğru uzanan beyaz renkte sayısız minarelerle Bursa kenti ve sağ taraftaki minarelerin altında açık kahve tonlarıyla resmedilmiş Bursa Kalesi bulunmaktadır. Resmin arka planında ise tüm ihtişamıyla Uludağ görülür. İki sıra halde soldan sağa doğru uzanan Uludağ'ın ilk sıranın zirvesi, olduğundan daha sivri resmedilmiştir. Bursa kenti Uludağ'ın yamacına kurulu olduğu halde ressam Bursa'yı düz ovada kurulu göstermiştir.

Resim 15: Apollonia'nın Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:195

Katalog No: 15

Eserin Adı: Apollonia'nın Görünüşü

Bulunduğu Yer: Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Stockholm- İsveç. NMH. 272/1965.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1826 ya da 1827 yılına ait olmalıdır.

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 30.1 x 38.7 cm.

Tanımı: Eserde, Uluabad Gölü'nün kıyısına kurulmuş olan Apollonia ad Rhyndacus antik kenti ile ana karayla bağlantıyı kuran köprü görülür.

Löwenhielm'in çizdiği resmin ön tarafında otlar arasında bir sütun parçası, sağında taş döşemeli yol ve yolun kıyısında bir servi ağacı görülür. Sanatçının resmi çizdiği yıllarda bölgede Rumlar ve Türkler birlikte yaşamaktadır. Eserde görülen sütun parçaları antik bölgedeki anıtsal yapıların kalıntılarının izleri olmalıdır. Adaya giden yolun üzerinde, adaya bağlantıyı kuran köprü bulunur. Çok küçük boyutlarda çizilen eserde, Uluabad Köprüsü'nün yapım malzemesi seçilememiştir. Ancak, köprünün Orhan Gazi Han döneminde kâgir olarak yapıldığı bilinmektedir. Köprünün sağındaki kıyıda, saltanat kayığını andıran iki kayık vardır. Aynı türdeki çok sayıda kayık adanın kıyısında

sıralanmış beklemektedir. Kayıkların varlığı bölgede ticaretin varlığının da işareti olmalıdır.

Eserde, ada içinde iki ile üç katlı çatılı evler ve kıyı şeridindeki evlerin bir kısmını çevreleyen sur kalıntıları gözlemlenmektedir. Ağaçların da bulunduğu adanın ortasında bir minare yükselir, minare adadaki dini yapıların bulunduğunu işaret etmektedir. Adanın arkasında ise yüksekte alçağa doğru sıralanan dağlar görülür.

Resim 16: Hayreddin Kapısı- İznik

Kaynak: Yenal, 2003:157

Katalog No: 16

Eserin Adı: Hayreddin Kapısı- İznik

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-29

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1827

Yapım Tekniği: Mürekkepli kalem¹

Ölçüleri: Çap: 17.5 cm.

Tanımı: Eser, kentin doğu ucunda yer alan Lefke Kapı'yı görüntülemektedir. Kapı, gösterişli bir zafer takı izlenimi vermektedir. Kapı dışındaki kemerli geçit, boyutları ve ayrıntılarıyla kuzeyde yer alan İstanbul Kapı ile benzerlik göstermektedir.

¹ E. Yenal, Bir Zamanlar Türkiye: Carl Gustaf Löwenhielm bir İsveç Elçisi'nin 1820'lerdeki Türkiye Albümü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 157 yer alan ve özgün örneği görülemeyen eserin tekniği mürekkepli kalem olarak belirtilmektedir. Eser, mürekkepli kelem yerine lavi veya sepya tekniği ile yapılmış izlenimi vermektedir.

Eserde görülen üzeri kemerle örtülü kapı, dörtgen bir iç avluya ve kemerli bir iç geçide sahiptir. Düzensiz örülen yan duvarlarda, kullanılan pano ve frizler, başka kalıntılardan alınarak kullanılmış, (devşirme malzeme) izlenimi verir. Kapının sol tarafında yapıyı örten bir ağaç da yer alır. Resimde zemin toprağa gömülmüş taş sıraları ile gösterilmiştir.

Resim 17: İznik Yakınlarındaki Berbertaş Denilen Anıt

Kaynak: Yenal, 2003:23

Katalog No: 17

Eserin Adı: İznik Yakınlarındaki Berbertaş Denilen Anıt

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-30.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1827

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 11 x11 cm.

Tanımı: Eser, Berbertaş (Berber Kaya) adıyla tanınan Antik lâhiti göstermektedir. Çapraz kompozisyonun kullanıldığı resim, kare çerçeve içerisinde çizilmiştir. Yüksek bir tepenin (Abdülvahap Tepesinin güneybatı yamacı) ortasında duran lahit, resmin merkezinde yer alır. İznik'in erken döneminden kalan tek eser olan lahit, İznik'in dışında, doğu tarafında bir tepede bulunan tek parça bir taş kitesinden yontulmuş büyük boyutlu bir mezar odasıdır. Resmin odak noktasında bulunan ve tek yüzü görünen mezar taşının üçgen alınlığı görülür. Üzerinde sade işçilikli bezemeler bulunan eserde silmeler ve kabartma tekniğinde motifler de vardır. Resimde açık renkler kullanılmış olup ayrıntısız resmedilmiştir.

Resim 18: İznik Gölü'nün Doğu Kıyısı

Kaynak: Yenal, 2003:159

Katalog No: 18

Eserin Adı: İznik Gölü'nün Doğu Kıyısı

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-28.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1827

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 17 x 23 cm.

Tanımı: Resim İznik gölü, İznik ve arkasındaki tepeleri betimlemektedir. Bursa'nın ilçesi olan İznik, aynı adı taşıyan gölün doğu kesiminde kurulmuş eski bir yerleşmedir. Eser, yatay olarak ele alınarak sekiz köşeli çerçevede görüntülenmiştir. Figürsüz manzara resmi olarak yapılan resimde, İznik Gölü'nün doğu kıyısının topografyası sunulmuştur. Yüksek bir yerden görüntülediği anlaşılan resmin ön planında, resme girişi sağlayan kaya parçaları, ağaçlar, çalılıklar yer yer ağaçların bulunduğu kırsal göl kıyısı vardır. Eserin merkezinde hareketsiz duran İznik Gölü, arka planında ise soldan sağa geriye doğru uzanan sıralı dağlar ve dağların orta kısmında belli belirsiz evlerin bulunduğu yerleşme hissedilir. Ayrıntılara yer verilmeyen çalışmada, çorak bir görüntü vardır.

Resim 19: Yenişehir

Kaynak: Yenal, 2003:161

Katalog No: 19

Eserin Adı: Yenişehir

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-33.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1827

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 17 x 23.5 cm.

Tanımı: Löwenhielm, 1826 yılında Bursa'ya İznik üzerinden gelirken Yenişehir'e uğramış, kentin kuzeyindeki tepelerden Yenişehir Ovası'nın güneyini kendine özgü tarzıyla betimlemiştir.

Figürsüz manzara resmi olarak çizilen eserde, ovanın topografyası sunulmuştur. Dikey görünümde konunun işlendiği suluboya resmin ön planında kayalıklar, orta planında ağaçlar, çalılıklar, köyler ve yükseltelerin bulunduğu ova, arka planda sıralı halde beşik

görünümünde tepeler, onun da arkasında soldan sağa doğru yükselen tek sıra haldeki dağ görünür.

Günümüzde, büyük bir kısmında tarım yapılan Yenişehir ovasında, yer yer ağaçlar ve geniş tarım alanları bulunurken dağlarında; meşe, çam, çınar ağaçları bulunur. Ekilen tarım alanları ile dağlardaki çeşitli ağaçlar ilçeyi neredeyse dört mevsim yeşil kılar fakat sanatçı resmi bu görüntüden uzak işlemiştir.

Resim 20: Kestel Köyü ve Yıkıntılar

Kaynak: Yenal, 2003:163

Katalog No: 20

Eserin Adı: Kestel Köyü ve Yıkıntılar

Bulunduğu Yer: Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, İsveç, Env. : 3994.SKB 4-334.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm (1790-1858)

Yapım Yılı: 1827

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 19.5 x 19.5 cm.

Tanımı: Resim, Kestel’de bulunan Kestel Kalesi ve çevresini betimlemektedir. Sanatçı eseri, Yenişehir’den ayrılıp Bursa’ya varmadan çizmiş olmalıdır. Kestel, Bursa’nın 12 km doğusunda, Bursa iline bağlı bir ilçedir. Sanatçı, eserinde Kestel’in topografyasını sunmuştur. Eser, kare çerçeve içinde, figürsüz manzara resmi olarak çizilmiştir. Resmin ön planında; kırsal bir alan, ağaçlar, sol köşede bir tepe üzerinde kale, kalenin sağında ağaçlar arasında belirsiz halde birkaç ev görülür. Daha çok antik yerleri resmetmeyi tercih eden Löwenhielm, bu eserde de Kestel’in Roma Döneminden kaldığı düşünülen kaleyi resmetmiştir. Resmin ikinci planında soldan sağa doğru sıralanan Uludağ, arka planında ise eserin neredeyse üçte birini kaplayan gökyüzü gözlemlenmektedir.

Resim 21: Mausoleum of Sultan Mehmed, Bursa

Kaynak: N. Tromans-R. B. Kıbrıs-G. Güngör, 2008:291

Katalog No: 21

Eserin Adı: Mausoleum of Sultan Mehmed, Bursa

Bulunduğu Yer: Londra, Victoria ve Albert Müzesi

Eserin Ressamı: John Frederick Lewis

Yapım Yılı: 1840/1

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 48.7 x 57.7 cm.

Tanımı: Resim Sultan I. Mehmed'in türbesinin (Yeşil Türbe) içini betimlemektedir. Eserin merkezinde, Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmed'in sekizgen bir set üzerine yerleştirilmiş çinili sandukası yer almaktadır. Sandukanın baş kısmında ayakta Kuran okuyan kişi, başında sarığı ve cübbesi ile görüntülenmiştir. Sandukanın ayakucunda aile bireylerine ait iki sanduka izlenir.

Resmin arkasında çinili mihrap ve üzerinde pencere yer almaktadır. Duvarlarda yarıya kadar firuze çiniler ve aralarında sâlbekli şemseler gözlemlenmektedir.

Sanatçı eserde suluboya tekniğine uygun olarak kâğıdın beyazlığından faydalanmış olup, sağ alt köşede boyanmadan bırakılan bölge, çalışmanın tamamlanmamış olduğunu düşündürmektedir.

Resim 22: Nicaea-Nicée, La Porte D' İstanbul

Kaynak: Katalog (Peltre), 1998:94

Katalog No: 22

Eserin Adı: Nicaea-Nicée, La Porte D' İstanbul

Bulunduğu Yer: Paris, Güzel Sanatlar Okulu Kitaplığı (Ecole Nationale des Beaux Arts, Biblioteque) Env. : EBA 2164

Eserin Ressamı: Jules Joseph Augustin Laurens (1825-1901)

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Ressam Bitinya (Hüdavendigar Eyaleti) gezisini 5–20 Mayıs 1847 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Eser bu tarihlere ait olmalı.

Yapım Tekniği: Mavi kâğıt üstüne kalem ve suluboya, yağlı kalemle hafif açmalar

Ölçüleri: 25.2 x 33.3 cm.

Tanımı: Eserde kentin kuzey yönünde yer alan İstanbul Kapı görülmektedir. İznik'i çevreleyen surlarda üç yönde üç kapı daha bulunmaktadır. Bunlar; doğuda Lefke Kapı, batıda Göl Kapı, güneyde Yenişehir Kapı'dır. Kent surları İstanbul surlarından sonra en önemli savunma surları olma özelliğini taşımaktadır.

İstanbul Kapı aynı eksen üzerindeki üç ayrı kapıdan oluşmaktadır. Kentin dışındaki surlara ait kapı ile en içteki kapı arasında oval bir avlu bulunur. Sanatçı oval avlulu, iki kuleli yapının önünde yapılmış olan ikinci kapıyı dışarıdan görüntülemiştir. Büyük bir

kısmı toprak yığınının altında kalan yapı, ortada yuvarlak kemerli büyük açıklıkla kapı ve Roma devri özelliği gösteren kesme taşlarla örülmüş duvar görülür. Kemerin sol üst kısmında yumurta dizisi şeklinde süslemeler bulunur. Kapının sağ tarafında ağaç dallarının arkasında kalmış, tuğla örgü dizileri örülmüş izlenimi veren kule bulunur.

Eserin sol alt köşesinde, dört kişi vardır. Üstteki kişi, ağacın altında dinlenmektedir. Diğer üç kişiden birincisi zemindeki eğimden faydalanarak uzanmış ve önünde ayakta duran iki kişi ile sohbet ederken görüntülenmişlerdir. Kişiler şalvar, mintan giymiş, beline kuşak ve başlarına yuvarlak sarık sarmışlardır. Eserde bulunan bir kişi de kapının arkasında sıralanmış olan kapılardan geçmek üzere iken silüet halde işlenmiştir.

Sanatçı eseri oldukça ışık alan bir zamanda görüntülemiştir. Yumuşak renklerin resimde dağıtılarak kullanılması, yapının gerçek doğallığının yansıtılmasında etkili olmuştur. Gökyüzündeki mavilik büyük olasılıkla kâğıdın renginden faydalanılarak yapılmış olmalıdır. Sanatçı, sol taraftaki ağacın gölgesinde, figürlerin giysilerinde, zemindeki taş ve topraklarda da açmalar yapmıştır.

Resim 23: La Citadelle Interieure A Bursa - La Porte De Bey Sarayı

Kaynak: Komite (Peltre), 1998:100

Katalog No: 23

Eserin Adı: La Citadelle Interieure A Bursa - La Porte De Bey Sarayı

Bulunduğu Yer: Paris, Güzel Sanatlar Okulu Kitaplığı (Ecole Nationale des Beaux Arts, Biblioteque) Env. : EBA 2325

Eserin Ressamı: Jules Joseph Augustin Laurens

Yapım Yılı: 19 Mayıs 1847

Yapım Tekniği: Soluk sarı kâğıt üstüne kalem ve suluboya

Ölçüleri: 21.1 x 34.9 cm.

Tanımı: Sanatçı, Hisar'ın İçkalesinde kurulan Bey Sarayı'nı tanıtmak istemiştir. Osmanlılar Bursa'yı aldıktan sonra, Osmanlı Beyleri bugün Orduevinin bulunduğu bölgede oturmuşlardır. Bu sebeple bu bölge Bey Sarayı olarak adlandırılmıştır.

Yatay görünümle konunun işlendiği resimde içkale, saray kapısı ve kapının iki yanında yıkılmaya yüz tutmuş kuleler görülür. Sol taraftaki kulenin önünde, duvara dayanmış halde duran biri ayakta diğeri oturan iki kişi görülür. Ayakta duran kişi, beyaz bol gömlek kahverengi yelek ve turuncu şalvar giymiş ve ellerini arkaya bağlamış vaziyettedir. Yanında oturan kişi ise açık renk gömlek ve mavi şalvar ile oturur vaziyettedir. Resmin tek ağacı sağdaki kulenin önündeki ağaçtır.

Saray kapısının üzerindeki kemerin sağında ve solunda Bizans kartal figürleri, duvarlarda ve sağ kulede rozetler dikkat çekicidir. Yine saray kapısının sol üst tarafında ve sağ tarafta kapı hizasında figürlü kabartmalar vardır.

Eserde, kulelerin önünde, saray kapısının sağında ve solunda iki çeşme görülür. Sol taraftaki çeşmenin aynası, saçağı, biri hayvanların su içmesini sağlamak için çeşmenin dışında, diğeri de çeşmenin önünde olmak üzere iki yalağı bulunur. Sağ taraftaki çeşmenin ise sade bir yalağı olup, yalağın hemen üzerinde su oluşu vardır.

Yumuşak renklerin kullanıldığı resimde, tek canlı renkler figürlerin üzerlerindeki şalvarlarda kullanılmıştır. Yoğun ışığın olduğu resimde çeşmelerde ve kapının üzerinde kullanılan beyaz renk mermer görüntüyü verir.

Gerçekçi bir gözle çizilen eser, bugün tamamen yıkılmıştır.

Resim 24: Brousse Acropole, La Forteresse De Bursa-La Porte Du Sultanat

Kaynak: Katalog (Peltre), 1998:102

Katalog No: 24

Eserin Adı: Brousse Acropole, La Forteresse De Bursa-La Porte Du Sultanat

Bulunduğu Yer: Paris, Güzel Sanatlar Okulu Kitaplığı (Ecole Nationale des Beaux Arts, Biblioteque) Env. : EBA 2324

Eserin Ressamı: Jules Joseph Augustin Laurens

Yapım Yılı: 20 Mayıs 1847

Yapım Tekniği: Bej renkli kâğıt üstüne kalem ve suluboya

Ölçüleri: 23.2 x 33.3 cm.

Tanımı: Bursa Hisar'ına, büyük ölçüde bölgenin güvenliğini sağlamak ve giriş çıkışlarda da kullanılmak üzere beş kapı yapılmıştır. Yaklaşık 2 km uzunluğunda olan surların beş kapısı Kaplıca, Zindan (Bâb-ı Sicn), Fetih (Su, Pınarbaşı), Yer (Bab-ı Zemin) ve Hisar (Saltanat, Darphane, Debbağhane, Balıkpazarı) Kapısı olarak adlandırılmıştır.

Eserde, Hisar'ın doğusunda yer alan ve Hisar'ın en önemli kapısı olan Saltanat Kapı ve surları görülmektedir. Basık kemerli bir açıklıktan girilen kapının üzerinde kitabe, kitabe üzerinde basık kemer ve onun da üzerinde sivri kemer bulunmaktadır. Her iki tarafında da burçlar bulunan yapının sağındaki üçgen burç olarak gözlemlenmektedir.

Laurens'in çiziminde surların, kapının ve kitabenin yanı sıra kapıdan geçen ve surlarla çevrili olan kentin doğudaki kapı ile batıdaki iki ana kapıyı bağlayan ana yol üzerindeki Orta Pazar Caddesi de görülür.

Kapı, günümüzde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir.

Resim 25: Bursa

Kaynak: Göncü, 1991:151

Katalog No: 25

Eserin Adı: Bursa

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu

Eserin Ressamı: Emile Henry

Yapım Yılı: 1877

Yapım Tekniği: Suluboya

Ölçüleri: 25.5 x 35.4 cm.

Tanımı: Oval çerçeve içinde resmedilen eser, batıdan doğuya kadar uzanan kentin, genel görünümünü yansıtır niteliktedir. Sanatçı, kenti Pınarbaşı mezarlığının gerisindeki Uludağ'ın güneybatı yönündeki yamacından resmetmiştir.

Resmin ön planında, sağa ve sola doğru yükselen yamaç bulunur. Sağa doğru çıkan toprak yolda; biri, beyaz sarık, yeşil cübbeli diğeri ise koyu renk sarık ve pembe renk cübbe giymiş iki kişi görülür. Sırtı dönük şekilde yürüyen kişiler sohbet eder görünümündedirler. Cübbeli kişiler civarda Celvetiye tarikatının kurucusu olan Üftâde Mehmed Muhiddin'in cami ve türbesinin varlığını işaret ederken, mutasavvıf yaşantısının da varlığını belirler. Yamacın sonunda, yarısı görülen ağaç bulunur. Ön planın sol

kısımında ise tek kubbeli yapı dikkat çeker, yapı türbe izlenimi vermektedir. Bölge, yamaca doğru çalılarla kaplanmıştır.

Resmin orta planında: sol tarafta ağaçlarla kaplı ova, servi ağaçlarıyla kaplı Pınarbaşı mezarlığı ve doğuya doğru uzanan kent görülür. Kentte görülen yapılardan camiler ve minareleri beyaz renk ile işlenmiştir. Pınarbaşı mezarlığının arkasında bulunan çok kubbeli yapı Ulu Cami'dir. Ulu Cami'nin solundaki yapılar hanlar bölgesidir. Resmin sağ tarafındaki yamacın en ucunda görülen yapı Emir Sultan Camisi hemen altındaki yapılar ise Yeşil Türbe ve Yeşil Cami olmalıdır. Yeşil Cami ve Ulu Cami'nin tam ortasında yüksek bir tepede görülen yapı Yıldırım Külliyesi yapılarıdır. Kuzeye doğru uzanan ovada henüz yerleşme görülmemektedir.

Resmin arka planında, batıdan doğuya doğru uzanan katırlı dağları görülmektedir.

Eserde, biçimsel yoğunluk resmin sağ tarafında yoğunlaşırken renk yoğunluğu ise resmin geneline dağılmıştır. Resme batı yönünden gelen ışık, tablonun öğleden sonraki saatleri yansıttığını düşündürür.

Resim 26: Bursa'dan

Kaynak: A. Doğan-M. Özdemir, 2000:27

Katalog No: 26

Eserin Adı: Bursa'dan

Bulunduğu Yer: Bilinmiyor

Eserin Ressamı: Hayri Çizel, (Hasan Hayreddin Çizel) (1891-1950)

Yapım Yılı: Resmin üzerinde tarih yoktur, sağ alt köşede ressamın ismi olan Hayri adıyla imza bulunmaktadır.

Yapım Tekniği: Kâğıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 26 x 18 cm.

Tanımı: Eserde, Muradiye semtinde bulunan Muradiye Külliyesi'nin batı kısmı görülmektedir. Külliye'nin Bursa'daki diğer külliyelerde de olduğu gibi şehre açılımı sağlamak amacıyla yapıldığı bilinmektedir.

Yatay olarak ele alınan resimde tek figürlü bir düzenleme uygulanmıştır. Sol taraftaki türbe, ortadaki servi ağacı ve minarenin resmin dışına taşması, sağ taraftaki dalların resmin içinde kalıp ağacının ise eserin dışında kalması ve medresenin yan duvarlarının resmin dışına taşması resmin açık kompozisyon olarak yapıldığını göstermektedir.

Resmin merkezinde, elinde bastonuyla türbeye doğru yürüyen sarıklı ve cübbeli, beyaz sakallı yaşlı bir zat vardır. Resmin orta planında, resmin 2/3'lik bölümünü kapsayan türbeler bulunmaktadır. Geri planda ise çok az görünen tepe ve gökyüzü uzanmaktadır.

Eser, Şehzade Ahmed Türbesi'nin batı cephesinin yanından çizilmiş olmalıdır.

Resmin sol kenarında yeşil renkli saçakla örtülü, girişi görünen yapı Sultan II. Murad Han Türbesi'dir. Eserde yeşilin tonlarıyla renklendirilen saçak, ayrıntılara girilmeden özgün görünümünden uzaklaşarak resmedilmiştir.

Sultan II. Murad Han türbesinin hemen yanında sarı beden duvarlı, yeşil saçaklı girişi görünen yapı Şehzade Cem Türbesi'dir. Muradiye Türbeleri içinde süslemeleri en zengin olan türbedir.

Şehzade Cem Türbesinin yanında bulunan sarı renkli yapı, Gülruh Sultan Türbesi'dir. Resimde türbenin giriş eyvanının üzerinde saçak kısmının bulunduğu görülmekteyse de günümüzde bu saçığın takıldığı yerlerinin izleri kalmıştır.

Gülruh Sultan Türbesi'nin yanındaki türbe II. Bayezid'in eşi olan Şirin Hatun'a aittir. Gülruh Sultan Türbesiyle büyük benzerlikler içerir.

Şirin Hatun Türbesi'nin arkasında görülen servi ağacı günümüzde bulunmamaktadır. Türbe ile külliye'nin hamamı arasından geçen yol sebebiyle hamam külliye dışında kalmıştır. Bahçe duvarıyla çevrelenen külliye Şirin Hatun Türbesi'nin hemen arkasından geçmektedir. Muhtemelen servi ağacı yol düzenleme sırasında kesilmiş olmalıdır.

Resimde biri servi ağacı, diğeri muhtemelen çınar ağacı olmak üzere iki ağaç görülmektedir. Günümüzde külliye'nin içerisinde bahçe düzenlemeleri yapılmıştır. Külliye'de; çok sayıda servi, çınar, palmye, manolya ağacı bulunur.

Resmin sağ tarafındaki yapı, bugün Kanser Tanı Merkezi olarak kullanılan XI. yüzyıl başlarında Sultan II. Murad Han tarafından yaptırılan Muradiye Medresesi'dir. Medresenin köşesinde mermer havuz bulunmaktadır. Sekiz köşeli havuzun içerisinde çanak ağızlı şadırvan görülür. Şadırvan günümüzde yaz aylarında çalıştırılmaktadır.

Medresenin diğer yanında tek şerefesi görölen minare, günümüzde bulunmamaktadır. Sanatçının büyük ölçüde gerçekçi olarak çizdiği resimde, minare büyük olasılıkla hayali çizilmiş olmalıdır.

Sanatçı resmi ışığın bol olduğu bir zaman da yapmış olmalıdır. Güneşli bir gün olduğu görölen resimde ışık şehrin güneyinden, resmin ise sol üst köşesinden gelmektedir.

Işık ve gölgenin ustalıkla verildiği resimde gölgeler, kullanılan renklerin koyu ton karışımıyla verilmiştir. Renkleri kirletmeden karıştıran sanatçı, boyaları suluboya tekniğine uygun olarak kâğıt üzerinde dağıtmıştır.

4.3. Guvaj Boya Tablolar

Resim 27: Şehr-i Bursa

Kaynak: TSMK A.3689

Katalog No: 27

Eserin Adı: Şehr-i Bursa

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Env. : A. 3689 (iç cilt)¹

Eserin Ressamı: Konstantinos Kyziakenos / Konstantinus Kyzikos

(Kapıdağlı Kostantin) (doğum 18. yy ikinci yarısı- ölüm 19. yy ilk yarısı)

Yapım Yılı: 1793

Yapım Tekniği: Yumuşak fırça yöntemiyle guvaj boya tekniği

Ölçüleri: 39.50 x 25 cm.

Tanımı: Osmanlı sarayı ressamlarından olan Kapıdağlı, bu eseri Sultan III. Selim Han için hazırlamıştır. Hazırlanan bu eserin bulunduğu iç ciltte sıralanmış dört manzara resmi vardır. Manzaralar üstten alta doğru şöyle sıralanmıştır: Rumeli Boğazı Hisarları, Akdeniz Boğazı Hisarları (Çanakkale Boğazı), Şehr-i Bursa, Şehr-i Edirne.

Geniş mekân duyarlılığına sahip olan manzara resmi, genel görünümü sunmaktadır. Sanatçı, eseri kalenin gerisindeki Uludağ'ın yüksek yamaçlarından çizmiş olmalıdır. Eserde, batıdan doğuya doğru uzanan şehrin, topografyası ve mimari yapıları sunulmuştur. Çok yoğun yapılaşmanın görüldüğü şehirde, evler iki ya da üç katlı ve çatılı olarak çizilmiştir.

¹ Eserin fotoğrafı, Topkapı Sarayı Müzesi'ne telif hakkı ödenerek alınan izin belgesi karşılığında kullanılmaktadır.

Resmin ortasında, (Şehr-i Bursa yazısının önünde) Bursa kalesinin duvarları görülür. İki sıra halde gösterilen duvarların içinde, çadır çatı örtülü bir konut dikkati çeker. Kalede görülen ikinci sur, kentin savunmasını güçlendirmek amacıyla eklenmiştir. İç kale duvarlarının iç kısmı, servi ağaçlarıyla çevrelenmiştir.

Kalenin önünde, Ulu Cami ve solunda da kubbelerin çokluğuyla hanlar görülür. Konutların arasında birkaç cami ve minare daha yer alır. Kentin gerisinde ağaçlarla kaplı ova ve ovanın ortasından geçen ırmak vardır. Ova ile kenti ayıran hat üzerindeki ağaçlar daha koyu çizilerek, dış çizgi etkisi yaratılmış bu etki de ova ile kenti ayırmıştır. Bu ağaçlarda kullanılan koyuluk, perspektif etkisi oluşturmak için de yapılmış olabilir.

Resmin sağ tarafında, Uludağ'ın yemyeşil yamaçlarında çadır çatı örtülü iki konut dikkati çeker. Karlı Uludağ, doğuya doğru kıvrılarak uzanırken, ovanın gerisindeki Katırlı Dağlarıyla birleşir.

Sanatçı cildin içinde, önemli bulduğu şehirleri, şehirlerdeki önemli yapıları ayrıntılarıyla çizmiştir.

Resim 28: Setbaşı A Brousse, Le Pont D' Irgandı

Kayak: Katalog (Peltre), 1998:96

Katalog No: 28

Eserin Adı: Setbaşı A Brousse, Le Pont D' Irgandı

Bulunduğu Yer: Paris, Güzel Sanatlar Okulu Kitaplığı (Ecole Nationale des Beaux-Arts Biblioteque) Env. : EBA 2237

Eserin Ressamı: Jules Joseph Augustin Laurens

Yapım Yılı: 17 Mayıs 1847

Yapım Tekniği: Bistre kâğıt üstüne kalem ve lavi; yağlı karakalem ve beyaz guvaşla açmalar.

Ölçüleri: 30.1 x 43.2 cm.

Tanımı: Eserde Setbaşı semtindeki Gökdere üstünde, 1442 yılında Hoca Muslihiddin tarafından yaptırılan, Osmanlı sivil mimarlığının en ilginç ve tek arastalı (çarşılı) köprüsü olan Irgandı Köprüsü ve çevresi görülür.

Köprünün, karşılıklı iki sıra otuz iki dükkânı ve iki ucunda geceleri kapanan iki kapısı vardır. Tek kemerinin iki yanındaki köprü ayakları içinde ahır ve depo bulunmaktadır.

Irgandı köprüsü gibi arastalı köprü grubuna giren üç köprü daha vardır. Köprülerden ikisi İtalya'da biri ise Bulgaristan'da bulunmaktadır.

Köprüyü yaptıran Hoca Muslihiddin Mustafa, Medici'lerle de ticaret yapan uluslararası bir ipek tüccarıdır. Floransa'daki Ponte Vecchio'dan birkaç yıl sonra bu köprüyü yaptırması, köprüden etkilendiğini düşündürmektedir.

Eser, köprünün 1855 depreminden önceki durumunu göstermektedir. Oldukça harab görülen yapının solundaki eğimli yamaca konumlanmış, üç katlı, çatılı, cumbalı ev ve evin arkasında bir minarenin külahı görülür. Minare caminin varlığını işaret eder.

Köprünün sağ tarafındaki yamaçta ağaçlar arasında ayrıntısız olarak çizilen ev vardır. Dere yatağında akarsu görülmemesi ise oldukça ilginçtir. Derenin kenarlarında yer yer çalılar ve ağaçlar bulunur.

Sanatçı eseri gerçekçi olarak çizmiştir. Fransızcada tatlı, sıcak, koyu kahve tonu anlamına gelen bistre ismini Laurens kullandığı aynı renk kâğıda da vermiş, aynı isimle adlandırmıştır. Kalem ve lavi tekniği ile resmi çizgisel olarak işlemiştir. Sanatçı ayrıca köprüde ve gökyüzünde yağlı kalem ve guvaj boya ile beyaz renkli lekelerle açmalar yapmıştır.

Resimde, açık koyu değerleri ve beyaz açmaların yardımıyla da ışık etkili verilmiş olup, çizimdeki bu etkiler sanatçının fırçasının gücünü göstermektedir.

Resim 29: L' Auberge De Bali Bey

Kaynak: Katalog (Peltre), 1998:98

Katalog No: 29

Eserin Adı: L' Auberge De Bali Bey

Bulunduğu Yer: Paris, Güzel Sanatlar Okulu Kitaplığı (Ecole Nationale des Beaux-Arts Biblioteque) Env. : EBA 2323

Eserin Ressamı: Jules Joseph Augustin Laurens

Yapım Yılı: 17 Mayıs 1847

Yapım Tekniği: Gri-mavi kâğıt üstüne kalem ve lavi; beyaz guvajla açmalar.

Ölçüleri: 31.7 x 44.8 cm.

Tanımı: Eserde Hisar'ın güney doğusundaki yamaca yaslanmış, üç katlı (yer yer de dört katlı) Bali Bey Han'ı görüntülenmiştir. Sanatçının çiziminde, güneye ve doğuya uzanan hanın ortasında toprak yığınları bulunur. Toprak yığının üzerinde ayakta duran, sırtı dönük kişinin elinde asası, başında sarığı, üzerinde cübbesiyle yerde oturan kişiyle konuşuyor izlenimi verir. Hemen yanında toprağın içine gömülü halde olan ahşap kapılı oda bulunur.

Çizimin sol tarafında görülen kanatın yerinde günümüzde kırkmerdiven olarak isimlendirilen merdivenler ve ortasına da bir selsebil bulunmaktadır.

Han günümüzde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir.

Laurens'in resmi gerçekçi bir gözle çizdiği anlaşılmaktadır. Kalem ve lavi tekniğinin birlikte kullandığı eserin gökyüzündeki bulutlarında, hanın bazı odalarında ve sağ alt köşedeki ahşap kapılı yapıda beyaz renk guvaj boyayla açmalar yapılmıştır.

4.4. Sepya Tablolar

Resim 30: Bursa'da Üftade Mahallesi

Kaynak: Yenal, 2003:169

Katalog No: 30

Eserin Adı: Bursa'da Üftade Mahallesi

Bulunduğu Yer: Stockholm Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, İsveç. NMH. 279/1965.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Kurşunkalem ve sepya

Ölçüleri: 28 x 41.5 cm.

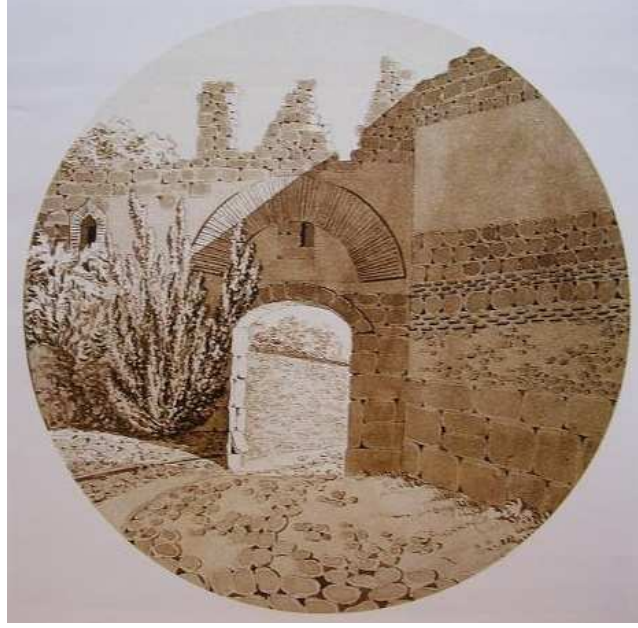
Tanımı: Eserde, Hisar'ın güneybatı ucundaki Pınarbaşı mezarlığından, Üftade Tekkesi'ne doğru çıkan yol görüntülenmiştir.

Eserin girişinde, sokağın ortasına doğru sıralanmış servi ağaçları görülür. Sokağın ucuna ise ağaçlarla kaplı yamaçta evler, serviler ve minare yükselir. Üftade Tekkesi'ne çıkan yolda çok sayıda önemli cami yer alır. Günümüzde varlığını koruyan cami ve tekke yüksek bir yamaçta yer almaktadır. Resimde görülen en yüksek cami, sol taraftaki tek minareli çatı örtülü camidir. Cami olasılıkla Üftade Camii olabilir.

Sanatçı, resimde çapraz kompozisyon uygulamış olup biçimsel yoğunluğu sol tarafta toplamıştır. Sepyanın tonları eserin geneline yayılmıştır.

Sağ alt köşeden yukarıya doğru sıralanan serviler, eserin en koyu öğeleridir, sanatçı servileri derinlik hissi vermek için de vurgulamış olmalıdır.

Resim 31: Hisar'ın Kaplıca Kapısı- Bursa

Kaynak: Yenal, 2003:179

Katalog No: 31

Eserin Adı: Hisar'ın Kaplıca Kapısı- Bursa

Bulunduğu Yer: İsveç Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, Env. : 3994.SKB 4-41.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm

Yapım Yılı: 1824-1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Sepya

Ölçüleri: Çap: 17.5 cm.

Tanımı: Eserde, Hisar ile kentin batı yakasını bağlayan Kaplıca Kapısı görülür. Kapı, Hamamlar Mahallesi'ne giden yolun başladığı yerde, batı bölgesine açılır.

Resimde görülen kapı, düzenli taşlarla örülmüştür. Basık kemer üstünde yuvarlak kemer üzerinde kapı aralığı bulunmaktadır. Kapının üzerinde tuğlayla örülmüş geniş bir sağır kemer yer almaktadır. Kapı yanındaki surun duvar örgüsünün devşirme malzemelerden, yapıldığı gözlemlenmektedir.

Kapının sol tarafında tuğla dizisiyle örülmüş sivri kemerli mazgal ve hemen altında oldukça iri otlar görülür. Zeminde, kayrak taşlarıyla işlenmiş düzgün yol yer alır.

Yuvarlak içinde işlenmiş olan resimde, sepyanın değişik tonları eserin geneline dağıtılarak kullanılmıştır. Resme ışık doğudan gelmektedir. Doğudan gelen ışık, eserin sabah saatlerini yansıttığının izlerini verir.

Resim 32: İznik Eli Belinde (İstanbul) Kapısı

Kaynak: Yenal, 2003:20

Katalog No: 32

Eserin Adı: İznik Eli Belinde (İstanbul) Kapısı

Bulunduğu Yer: İsveç Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, Env. : 3994.SKB 4-31.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm

Yapım Yılı: 1826 ya da 1827 yılına ait olmalı.

Yapım Tekniği: Sepya

Ölçüleri: Çap: 17 cm.

Tanımı: Eserde, İznik'in kuzeyinde yer alan İstanbul Kapısı görülmektedir. İç içe sıralanan ve üç kapıdan oluşan İstanbul Kapı'nın dıştaki kapısı ön sura aittir. Eserde, iki yanında yarım silindirik kulelerin bir kısmı görülmektedir. Özgün duvar örgüsünde bir sıra moloztaş, iki sıra tuğla ile başlayan duvar örgüsü devamında tuğla, kiremit parçaları ve kum harcı ile örülmüşken, sanatçı temeli moloz taş, üzerini bir sıra tuğla bir sıra sıva ile devam etmiş, duvarın üst kısmındaki üç kemeri bulunan duvarda ise kesme taşlar ile göstermiştir. Yan ve üst söveler birbirine bağlanarak işlenmiş, sövelerin üzerindeki büyük kemer köşe duvarları üzerine oturtularak işlenmiştir. Kemer ile söve arası tuğla ile örülerek doldurulmuş izlenimi vermektedir. Kapının sağında ve solunda mermer

olduğu düşünölen figür kabartmalı friz parçaları yer alır. Kapının arkasında diğer kapılar görölebilmektedir.

Her iki kulenin üzerinde yeşillik vardır. Zeminde ise toprak arasına taş yerleştilerek oluşturulan yol gözlemlenir.

Resim 33: Apollonia (Apoliyont) Gölü'nün Görünüşü

Kaynak: Yenal, 2003:193

Katalog No: 33

Eserin Adı: Apollonia (Apoliyont) Gölü'nün Görünüşü

Bulunduğu Yer: İsveç Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, Env. : 3994.SKB 4-46.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm

Yapım Yılı: 1826 ya da 1827 yılına ait olmalıdır.

Yapım Tekniği: Sepya

Ölçüleri: 10 x 13 cm.

Tanımı: Eserde, Uluabat Gölü ve göl üzerinde yer alan irili ufaklı adalar ile çevresi betimlenmiştir. Bursa'nın batısında yer alan Uluabat, kent merkezine 35 km uzaklıktadır. Apollonia (Apoliyont) Uluabat gölü içindeki bir adada kurulmuş antik kentdir.

Löwenhielm'in yüksek bir yerden bakarak çizdiği eserin sol tarafında çatıları görülen evler, evlerin arkasında bir tepe bulunur. Gölün bir bölümünün görüldüğü resimde soldan sağa doğru sıralanan adalar vardır. Adaların üzerlerinde ağaçlar ve çok seçilemeyen yapılar bulunur. Resmin arkasında soldan sağa sıralı şekilde uzanan dağlar görüntülenmiştir.

Sepya tekniği ile işlenen eserde sepyanın tonları uygulanmıştır. Tonlar koyudan açığa doğru gitmektedir. Sanatçı eseri, Bursa'ya ikinci gelişinde kentten ayrılmadan önce çizmiş olmalıdır.

Resim 34: Apollonia

Kaynak: Yenal, 2003:21

Katalog No: 34

Eserin Adı: Apollonia

Bulunduğu Yer: İsveç Uppsala Üniversitesi Kitaplığı, Env. : 3994.SKB 4-47.

Eserin Ressamı: Carl Gustaf Löwenhielm

Yapım Yılı: 1826 ya da 1827 yılına ait olmalıdır.

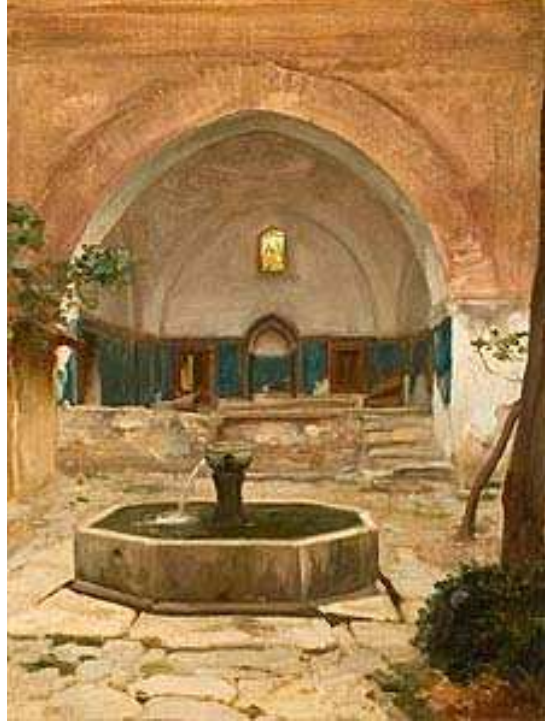
Yapım Tekniği: Sepya

Ölçüleri: 11.5 x 17.5 cm.

Tanımı: Eser, Uluabat Gölü ve çevresini tanıtmaktadır. Resmin ortasında büyük bir çınar ağacı görülmektedir. Çınar günümüzde ağlayan çınar olarak anılan çınar ağacı olabilir. Sol tarafta yarımada şeklinde bir yerleşme görülür. Yerleşme büyük olasılıkla antik dönemde Apollonia adı ile anılan Gölyazı Köyü olmalıdır. Çok küçük olarak çizilen köyde bir minare yükselmektedir. Çınar ağacının sağ tarafında, göl içinde adalar vardır. Resmin arkasında tepeler uzanmaktadır. Antik yerleri çizmeyi tercih eden sanatçı bu resimde de bölgeyi uzaktan görüntülemiş ve esere kentin antik ismini vermiştir. Sanatçı eserde sepya tekniğini fırça vuruşlarıyla renklendirmiştir.

4.5. Yağlıboya Tablolar

Resim 35: Bursa'da Avlu

Kaynak:(http://www.culture24.org.uk/asset_arena/8/59/5958/v0_master.jpg&imgrefurl=http://www.cult-30.08.2010)

Katalog No: 35

Eserin Adı: Bursa'da Avlu

Bulunduğu Yer: Cecil Higgins Sanat Galerisi, Bedford

Eserin Ressamı: Frederic Leighton (1830-1896)

Yapım Yılı: 1867

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 26.4 x 36.3 cm.

Tanımı: Tablo, Muradiye Külliyesi'nin bünyesinde yer alan medresenin avlusunu betimlemektedir. Resmin merkezinde, avlunun ortasında yer alan sekizgen mermer havuz bulunur. Arkada, birkaç basamakla çıkılan sivri kemerli eyvan görülmektedir. Duvarlarda çiniler ve üst kısımda bir pencere açıklığı gözlemlenir. Resmin sağında bir kısmı görülen ağaç yer alır. Zemin taşlarla döşenmiştir.

Muradiye semtinde, Muradiye K llyesi yapılarından olan medrese, günümüzde Kanseri Tanı Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Resim 36: Yeşil Türbe’de Dua

Kaynak: Cezar, 1995:676

Katalog No: 36

Eserin Adı: Yeşil Türbe’de Dua

Bulunduğu Yer: Kudret Türksan Koleksiyonu¹

Sanatçının birden fazla üretmiş olduğu yapıtlarından biri de Yeşil Türbe’de Dua adlı yapıtıdır, bu yapıtlardan 1908 yılında tuval üzerine yağlıboya olarak yapılan eser Amerika’da bulunmaktadır. (<http://www.sanalmuze.org/retrospektif/view.&artid=343> 10.04.2010).

Eserin Ressamı: Osman Hamdi Bey (1842-1910)

Yapım Yılı: 1882

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: Bilinmiyor

Tanımı: İç mekân olarak tanınan tabloda, Bursa’nın Yeşil semtinde aynı adlı caminin güneyinde bulunan türbenin içindeki Çelebi Sultan Mehmed Han’ın sandukası ve çevresi resmedilmiştir. Türbe, 1421 yılında Çelebi Mehmed Han tarafından mimar Hacı İvaz Paşa’ya yaptırılmıştır.

Tablonun merkezinde, bir padişaha yaraşır vakarlıkta olan Çelebi Sultan Mehmed Han’ın sandukası yer alır. Renkli sır tekniği kullanılarak yapılan ve göz alıcı bir

¹ B. Demirsar, Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler, 1989, 58.

güzelliğe sahip olan sanduka, tek renkli sırlı çini plakalarla kaplı sekizgen bir setin üzerinde yer alır. Sandukanın üstü ve geniş kenarları kabartmalı sülüs yazılı kitabeyle dolgulanmıştır.

Sandukanın üzerinde sarı çizgili, kırmızı örtü ve kırmızı örtünün de üzerinde sarı, lacivert ve kırmızı relerden oluşan motifli örtü bulunur. Şahide başında ise motifli örtünün üzerine geçirilmiş beyaz renkli sarık gözlemlenir.

Eserin sağ tarafında, sandukanın başında sarı, firuze, lacivert ve krem renkleriyle işlenmiş oldukça gösterişli halı üzerinde oturarak dua eden kişi vardır. Ellerini açarak dua eden kişi, başında beyaz kumaştan sarığı ve üzerinde sarı renkli entarisiyle görüntülenmiştir.

Sandukanın ön tarafında, üzerinde büyük olasılıkla Kuran-ı Kerim olan iki tane rahle bulunur. Rahlelerden birinin üzerinde oldukça zarif örtü vardır.

Resmin arkasında çinili mihrap yer alır. Mihrap çinilerle bezenmiş, yivli süs sütunçeleri, Rumî, palmet, kıvrık dal motifleri, kalın yazı dizisi kullanılmıştır.

Mihrabın sağında ve solunda iki tane Osmanlı şamdanı bulunur. Şamdanın üzerinde kuşaklar halinde çok seçilemeyen yazı frizleri ya da motifler vardır.

Sandukanın başında, bir tepsi üzerinde ajur tekniğinde (kafes oyma) yapılmış üçayaklı buhurdan bulunur. Üzerindeki hafif sivri kısımdan duman çıkmaktadır. Mihrabın sağ tarafında bir örtünün önünde yukarıdan sarkan turkûvaz renkli cam kandil, sol tarafta ise hat levhası görülür.

Turkûvaz renkli altıgen çinilerle kaplı duvarların ortalarında sâlbekli şemse yer alır. Zemin ile sağ taraftaki halının renklerinin uyum içinde olduğu görülmektedir. Zeminde kiremit renkli deri görünümlü bir çift çarık bulunur.

Osman Hamdi Bey'in sıkça kullandığı türbe temasını, bir dönem resim dersleri aldığı hocası Gérôme'un etkisiyle yaptığı düşünülebilir.

Sanatçının en ince ayrıntılarıyla resmettiği eser, batılılaşma döneminde fotoğraftan bakılarak yapılmış foto-gerçekçi özellikler taşımaktadır. Osman Hamdi Bey'in tabloda kullandığı tüm objeler Türk-İslam sanatının yansımalarını sunmaktadır.

Osman Hamdi Bey, tablolarında kullandığı objeleri beklide batıya göre doğu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamını oryantalizm etkisiyle tanıtmaya ve geleneksel sanatlara sahip çıkma aracı olarak da kullanmış olabilir.

Resim 37: Grande Piscine de Brousse

Kaynak: Ackerman, 1986:139

Katalog No: 37

Eserin Adı: Grande Piscine de Brousse

Bulunduğu Yer: Özel Koleksiyon, Indianapolis (Collection particuliere)¹⁻²

Eserin Ressamı: Jean-Léon Gérôme (1824 Vesoul – 1904 Paris)

Yapım Yılı: 1885

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya.

Ölçüleri: 70 x 96.5 cm.

Tanımı: Tablo Bursa kaplıcalarından birinin kadınlar bölümünü betimlemektedir. Ancak tabloda hangi kaplıca olduğu belirtilmemiştir. Sanatçının açık kompozisyon unsurlarına uygun olarak resmettiği eserde çok sayıda figür gözlemlenmektedir. Sol alt köşede yarısı görülen köşeli havuz ile sağ tarafta gruplar halinde çok sayıda kadın ve bir çocuk yer almaktadır. Kadınların büyük bir kısmında giysi görülmezken ayaklarında takunyalar gözlemlenmektedir. Sanatçı eserdeki figürleri birbirini takip eder görünümde işleyerek tabloya hareket vermek istemiştir. Resmin arka planında sivri kemerli tonozlar ve kemer aralarında rozetler bulunur. Sütun başlıkları, yıkanma kurnalarının bulunduğu

¹ M. Ackerman, Les Orientalistes, 1986, 139.

² B. Demirsar, Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler, 1989, 224.

nişler tek havuzu bulunan Yeni Kaplıca ile büyük benzerlik göstermektedir. Bursa'da büyük havuz ismi ile anılan tablo kentin en büyük kaplıcası olan Eski Kaplıca'yı betimlemiş izlenimi verse de aralarında bir benzerlik gözlemlenmemiştir. Sanatçı büyük olasılıkla Kanuni Sultan Süleyman Han'ın damadı Rüstem Paşa tarafından yaptırılan Yeni Kaplıca'yı resmetmiştir. Gérôme'un kaplıcaların kadınlar bölümüne girme olasılığı bulunmamakta olup figürleri kompozisyon halinde kurgulamış olmalıdır. Ayrıca tablodaki kumaşlar ve halı doğu kültürünün yansıtan ayrıntılar olarak dikkat çekmektedir.

Resim 38: A La Mosquée Verte De Brousse

Kaynak: Cezar, 1995:727

Katalog No: 38

Eserin Adı: A La Mosquée Verte De Brousse

Bulunduğu Yer: Paris'te Antikacı Berko Koleksiyonunda¹⁻²

Eserin Ressamı: Osman Hamdi Bey

Yapım Yılı: 1890

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81 x 59 cm.

Tanımı: Yeşil Cami'in girişte (kuzeyinde) sağ ve sol olmak üzere iki müezzin mahfili vardır. Tabloda sağ mahfil resmedilmiştir.

Renkli sır tekniğiyle yapılmış çinilerle bezenmiş mahfilin önünde, biri ayakta diğeri oturur vaziyette iki kişinin yer aldığı figürlü kompozisyondaki oturan kişi, başındaki örtünün üzerine giydiği beyaz sarığı ve üzerindeki kaftanı ile görüntülenmiştir. Elinde

¹ Adolphe Thalasso, Ed. N. Başgelen, L'art Ottoman: les peintres de Turquie, 1988, 57.

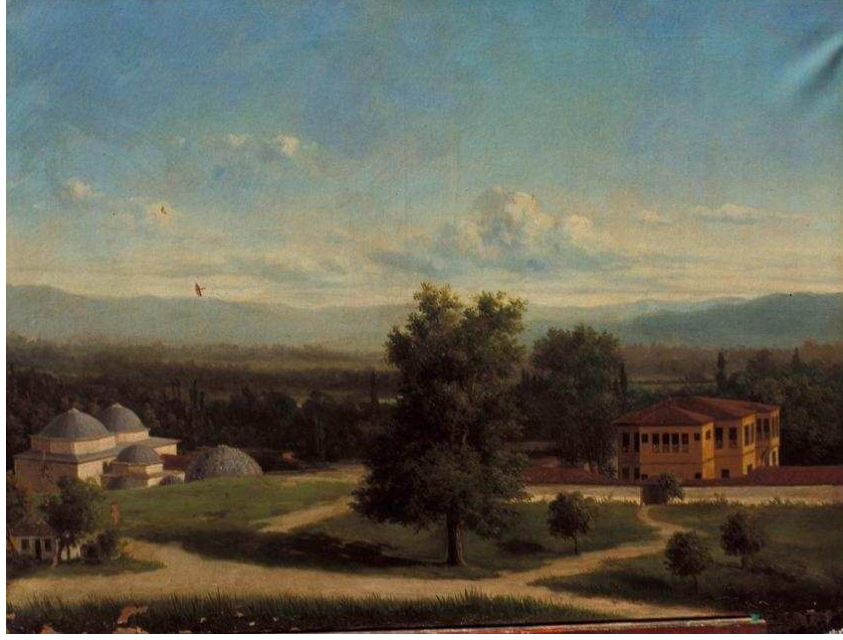
² B. Demirsar, Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler, 1989, 108.

kapalı bir kitap tutarak düşünen kişi, aynı zamanda karşısında ayakta durarak elindeki kitaptan açıklama yapan kişiyi de dinlemektedir. Birçok resmine kendisini de dâhil eden Osman Hamdi Bey'in bu resmindeki oturan kişinin de kendisi olduğu düşünülmektedir.

Osman Hamdi Bey, birçok resminde fotoğrafı araç olarak kullanmış, farklı pozları kullanarak farklı kompozisyonlar meydana getirmiş, zaman ve mekân montajı oluşturmuştur. Resimlerinde kullandığı objeleri de farklı resimlerinde kullanmıştır. Sanatçı bu tabloyu da aynı şekilde yapmış olmalıdır.

Tablonun sol üst köşesinde sarkan bir kandil, sağ alt köşesinde şamdan ve üst köşesinde ise yazı levhası yer alır. Levhada sülüs hatla, iki ayrı renkte iç içe ayet metni yazılıdır. Siyah renkle 'hüvel-gafür zü'l-rahme' yazılıdır, açık renkle yazılan ayet okunamamıştır.

Resim 39: Bursa'dan Yeni Kaplıca Civarı

Kaynak: İ.R.H.M.

Katalog No: 39

Eserin Adı: Bursa'dan Yeni Kaplıca Civarı

Bulunduğu Yer: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu Env. No: 2045-8337.

Tablo Dolmabahçe Saray resimlerindedir. İstanbul Resim ve Heykel Müzesinin yeni 2 numaralı C/2 deposunda muhafaza edilmektedir. Eserle ilgili bilgiler müze katalogundan alınmıştır.

Eserin Ressamı: Koskaloğlu Hayri (Kosovalı Hayri) (1872-1916). Tablonun şasisinde orta kayıta Osmanlı Türkçesiyle imza bulunmaktadır.

Yapım Yılı: 1890

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 75 x 100 cm.

Tanımı: Tabloda, Kükürtlü Mahallesi'ndeki Yeni Kaplıca ve civarı resmedilmiştir. Eser, günümüzde Çelik Palas Oteli'nin bulunduğu bölgeden çizilmiş olmalıdır. Sol alt köşede, ağacın gölgesinde kalmış tek katlı konut ve gerisinde kubbeleri görünen Yeni Kaplıca bulunur. Yüksek bir yerden çizilen eserde, Yeni Kaplıca'nın düzlükte kalmasından dolayı, beden duvarları görüntülenememiştir. Ortadaki ulu çınar ağacı,

Bursa'yı anlatır gibidir. Düzlükten yükselen, günümüzde var olmayan, turuncu renkli kâgir ev, Bursa'nın sivil mimarisinin güzel örneklerinden biridir.

Tabloda, Bursa'nın eşsiz yeşilliğini ve güzelliğini belgeleyen Bursa Ovası, yemyeşil ağaçlarla kaplıdır.

Perspektif kurallarına dikkat edilerek çizilen manzara resminde, batıdan doğuya uzanan Katırlı Dağları, renk perspektifi nedeniyle sisli ve soluk görüntü verirken, resmin yarısını kaplayan gökyüzü, beyaz bulutlardan engin mavilere doğru uzanır.

Doğudan gelerek yansıyan güneşin bıraktığı ışık, beyaz bulutların altındaki ovada buğulu bir görüntü yaratırken, aynı zamanda resmin sabah saatlerini yansıttığının da izlenimini verir.

Resim 40: Bursa'dan Çekirge

Kaynak: İ.R.H.M

Katalog No: 40

Eserin Adı: Bursa'dan Çekirge

Bulunduğu Yer: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu Env. No: 22-435.

Eser Dolmabahçe Sarayından alınmıştır. İstanbul Resim ve Heykel Müzesinin No 3. A/5 deposunda korunmaktadır. 30 Haziran 2009 – 28 Ağustos 2009 tarihleri arasında Serginin Sergisi “Exhibition’s Exhibition” adlı sergide yerinde incelenmiştir.

Eserin Ressamı: Ahmed Şekûr (1856 Nuruosmaniye, İstanbul- ?)

Eser Osmanlı Türkçesiyle imzalıdır. Yağlıboya eserde, sağ alt köşede Yaşar Necati Vidin, Sol alt köşede Hüdâvendigâr yazmaktadır. Hüdâvendigâr tablonun ismi olabilir.

Yapım Yılı: 19. Yüzyıl sonu

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya, serginin sergisi adlı gösterimde yerinde incelenen tablo primitif dönem özelliği taşımaktadır. Tabloda doğadaki özgün renkler kullanılmıştır.

Ölçüleri: 75 x 99.5 cm.

Tanımı: Eserde, Çekirge semtinden Bursa Ovası görüntülenmektedir.

Figürsüz manzara resmi olarak yapılan tablo, yatay olarak ele alınmıştır. Resmin ön planındaki evlerin, çerçevenin dışına doğru taşması resmin açık kompozisyon uygulanarak yapıldığı izlenimini verir. Ön planda dönemin mimari yapısını yansıtan evler bulunmaktadır. Yine resmin sol köşesinde; yüksek bir tepede ağaçların çevrelediği Murad Hüdavendigâr Camii, sağ köşesinde ise sadece kubbeleri görülen Eski Kaplıca, kaplıcanın solunda ovaya doğru inen Çekirge Caddesi görülür.

Resmin orta kısmında; doğu-batı, yönünde devam eden dere, kuzey-güney yönünde Abdal Köprüsü (Acemler Köprüsü) üzerinden Mudanya'ya doğru devam eden yol görülmektedir. Ovada bulunan ağaçlar, arka plandaki Katırlı Dağları'na doğru uzandıkça sayıları artmaktadır. Resmin arka planında, iki sıra halinde dağlar dizilidir. Arkadaki dağlar silüet halde resmedilmiştir.

Resim; koyu ve sıcak yeşilin tonlarıyla başlayıp yumuşak geçişlerle gökyüzünün göz alıcı mavisine ulaşır. Soğuk renklerin hâkim olduğu tabloda, evlerin çatılarındaki kırmızı kahve tonları bir nebze de olsa sıcak-soğuk renk dengesini kurmaya yardımcı olmuştur.

Geniş mekân duyarlılığına sahip olan tablo, panoramik resim özelliği taşımaktadır.

Tabloyu oluşturan elemanların en ince ayrıntılarıyla işlenmesi, etkileyici kompozisyon düzeni ve derinlik anlayışıyla sanatçının çizdiği bu resmin altyapısında fotoğrafların varlığı hissedilmektedir.

Resim 41: Bursa Ulu Camii

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi

Katalog No: 41

Eserin Adı: Bursa Ulu Camii

Bulunduğu Yer: Bursa Büyükşehir Belediye Binası (esere envanter ya da demirbaş numarası verilmemiştir).

Eserin Ressamı: Necati. Eser Osmanlı Türkçesiyle imzalıdır. Sağ alt köşede Necati adında bir ressamın adı ve yapım tarihi olan 1912 yazmaktadır.

Yapım Yılı: 1912

Yapım Tekniği: Teneke üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 51 x 71 cm (eser Belediye'ye bağışlanırken çerçevesizdir).

Tanımı: 2007 yılında, Setbaşı semtindeki bir evin bodrum katında bulunmuş olan eser hurdacıya satılmıştır. Üç tekerlekli el arabasıyla çalışan hurdacı, eseri Kale Antik Restorasyon isimli antika dükkânına satmış, dükkân sahibi Bursa Büyükşehir Belediyesine bağışlamıştır (Kişisel görüşme, 9 Temmuz 2009)¹.

Teneke üzerine yağlıboya tekniği kullanılarak yapılan resmin kenar ve ortalarında kabarmalar ve boya döküntüleri vardır. Nemin etkisi ve iyi korunmamış olması

¹ Bilgi için Kale Antik Restorasyon'un sahibi Hakan Öden'e teşekkürlerimi sunuyorum.

dökülmelere sebep olmuştur. Dökülmelerin diğer sebepleri de; büyük olasılıkla kullanılan tenekenin astarlama ya da taşlama yapılmamış olmasındandır.

Tablo Bursa'nın en büyük camii olan Ulu Camii'nin içini betimlemektedir. 1399 yılında tamamlanan yapı Yıldırım Bayezid Han tarafından yaptırılmıştır.

Yatay görünümle konunun işlendiği resimde; Bursa Ulu Cami'nin içi kuzeyden mihraba doğru bakılarak resmedilmiştir. Figürsüz olarak yapılan resmin merkezine yakın on altı köşeli şadırvanlı havuz ve içinde üç kademeli su akan fıskiye görülmektedir. Ön planda şadırvanın ve arka planda mihrabın sol tarafa yakın olarak çizilmesi resmin ağırlığını sol yana vererek bakışsımsız (asimetrik) bir kompozisyon oluşmasına neden olmuştur. Krem ve kahverenginin tonlarının kullanıldığı resimde koyu renklerin de sol tarafta kullanılmış olması biçimsel yoğunluğun yanı sıra renk yoğunluğunun da sol tarafta arttığını gösterir.

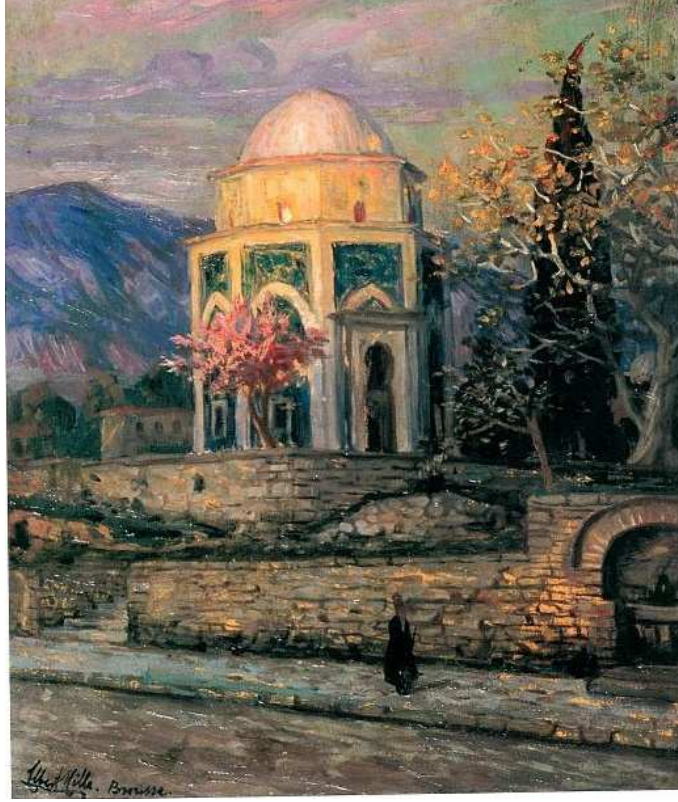
Tavandan şadırvanın üzerine doğru sarkan beyaz renkli kandil ve avizeler şeffaf bir görüntü oluşturur. Mermer şadırvanın dış cephesinde bezemeler; duvarlarda ve taşıyıcı ayaklardaki levhalarda Kur'an ayetlerinin farklı üsluptaki hat yazıları yer alır.

Resimde; direklerde, direklerdeki levhalarda, şadırvanda ve şadırvanlı havuzu çevreleyen korkuluklarda eğri çizimler ve orantısızlıklar dikkati çekmektedir. Bu çizim hataları resim sanatçısının uzman bir sanatçı olmadığı izlenimini verir.

Primitif özellikler taşıyan resim, Pascal Sébah'ın Sébah & Joaillier adlı stüdyosunda 1890 yıllarında Ulu Cami'nin içinden görünüş adlı fotoğrafa çok benzemektedir. Büyük olasılıkla, bu eser dönem özelliği olan fotoğraftan resim yapma geleneği etkisiyle yapılmış olmalıdır.

Resmin fotoğraftan farkları; şadırvanlı havuzu çevreleyen korkulukların mihraba yakın olan yerdeki karşılıklı oturan sarıklı, cübbeli iki kişi ve şadırvanın giriş kısmındaki üç çocuk figürünün resmin dışında bırakılarak figürsüz resmedilmesi, diğeri ise çerçevenin üst ve alt kısmından da daraltılarak resmedilmiş olmasıdır.

Resim 42: Brousse

Kaynak: Giray, 2007:29

Katalog No: 42

Eserin Ad: Brousse

Bulunduğu Yer: Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü, Kıymet Giray, Kadir Has Üniversitesi Rezan Has Müzesi, İstanbul 2007, s. 29.

Eserin Ressamı: Albert Mille (14.03.1872 İstanbul-Beyoğlu – 21.02.1946 İstanbul)

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir.

Yapım Tekniği: Duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 38 cm.

Tanımı: Tek figürlü kompozisyon şeması uygulanan tabloda, çevresi ile birlikte Yeşil Türbe resmedilmiştir. Mille'nin, Brousse adını verdiği eserin sağ tarafında çeşmenin ve ağaçların tablonun dışında devam etmesi ve yolun, resmin sağ alt köşesinden kompozisyona giriyor olması, eserin açık kompozisyon olarak yapıldığı izlenimini verir. Kuzey doğudan resmedilen eserin ön tarafında bir yol ve kaldırımında sağ yöne doğru

yürüyen bir Mevlevi Dervişi bulunmaktadır. Eserde Mevlevi Dervişi'nin görünmesi civarda Mevlevihanelerin varlığını göstermektedir. Resimde görülen en yakın Mevlevihane Karabaş-ı Veli Mevlevihanesi'dir. Günümüzde kültür merkezi işleviyle kullanılmaktadır.

Tabloda görülen Mevlevi'nin üzerinde uzun hırka (ferecî) ve başında uzun külahtan (sikke) oluşan geleneksel Mevlevi dervişlerinin giysisi bulunmaktadır.

Resmin merkezine Yeşil Türbe yerleştirilmiştir. Türbe, Çelebi Sultan Mehmed Han tarafından 1421 yılında yaptırılmıştır. Mimarı Hacı İvaz Paşa'dır. Nakkaşları Ali Bin İlyas Ali, Mehmed el Mecnun ve Ali Bin Hacı Ahmed Tebrizi'dir. Türbe zemin ve bodrum katından meydana gelmiştir. Ve türbenin altında gizli bir kapıdan girilen mezar dairesi bulunmaktadır.

Türbe'de, Edirne'de bir av partisinde atından düşerek ölen Osmanlı Devletinin 5. hükümdarı Sultan Çelebi Mehmed Han, ailesi ve saltanat mensupları yatmaktadır.

Yeşil Cami'nin kible tarafındaki sokağın karşısında set üstünde bulunan Yeşil Türbe, sekiz köşeli, dıştan yüksek bir kasnağı ve çadıra benzer sivri kubbesi olan bir yapıdır.

Yeşil Türbe, adını dış cephesinin yeşile bakan çinilerle kaplı oluşundan almış olmalıdır.

Tablonun sağında, biri servi ağacı olmak üzere üç ağaç, solunda yerleşim yerleri ve arka planda Uludağ vardır. Resimde sanatçı, sarı ve yumuşak renklerin sıcak tonlarına karşın, mor-mavi renklerin soğuk tonlarını kullanarak sıcak-soğuk renk zıtlığını tercih ettiği görülmektedir. Resimde ışık doğudan verilmiş olup bu durum da tablonun tan ağırlıkta ki vakti gösterir. Eser doğal görünümle resmedilmiştir. Sanatçının kullandığı sıcak ve parlak renklerle güneş ışığını ustalıkla yansıtmayı, fırçasının kuvvetini belgeler.

Tablonun sağındaki çeşme, 1894 yılına ait Bursa Büyükşehir Belediye Arşivi'nde bulunan fotoğrafla benzerlikler gösterir. Her ikisinde de çeşmenin mermer gömme bir yalağı, mermer bir aynası olup, tabandan ayna üstüne kadar taş duvar olarak devam eden yan duvarların üstüne tuğla işlenmiştir. Tuğla taş düzeninde bir kemerle üstü örtülmüştür. Daha sonraki dönemlerde duvarlar yükseltilmiş, parmaklıklar eklenmiş, çeşmeye kubbe ilave edilmiştir. İncelenen diğer fotoğraflardan da parmaklıkların

Cumhuriyet döneminden önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Tablonun sözü edilen fotoğrafla benzer görüntüler içermesi, eserin Cumhuriyet öncesi dönemde yapıldığı izlenimini vermektedir.

Resim 43: Bursa ve Uludağ

Kaynak: Librairie de Pera, 2001:152

Katalog No: 43

Eserin Adı: Bursa ve Uludağ

Bulunduğu Yer: Librairie de Pera, Müzayede: Üsküdar I:XXXII. Müzayede, 29 Mart 2001, Türk ve Oryantalist Sanatçılardan Yağlıboya ve Suluboya Resimler, Desenler, Seramikler, Heykeller, Özgün Baskılar, İstanbul 2001, s. 152.

Eserin Ressamı: Sağ alt köşede imza okunamadı. (Yer aldığı kitapta Macar Sanatçı olduğu ve imzanın okunamadığı belirtilir).

Yapım Yılı: Bilinmiyor.

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53 x 31 cm.

Tanımı: Tabloda, Bursa'nın çarşılarından bir bölümü görüntülenmiştir. Eserin girişinde yolun ve sol yandaki dükkânların bir bölümünün resmin dışına taşması, kompozisyonun açık olarak kurgulandığı izlenimini verir. Dikey olarak uygulanan resim figürlü manzara olarak yapılmış, çarşıda gündelik yaşam betimlenmiştir. Çok figürlü düzenleme

uygulanan eserde, birinci planda sağı ve sola ayrılan, kayrak taşlarıyla döşenmiş yol vardır.

Resmin merkezinde tek minareli, kasnak üzerine oturan tek kubbeli bir cami bulunmaktadır. Cami dükkânlarla çevrelenmiştir. Dükkânların üzerlerinde doğal malzemelerle yapılmış izlenimi veren geniş saçaklar bulunmaktadır. Merkezdeki caminin arkasında belirsiz görünen tek minareli bir cami ve yine en arkada dağ yamaçlarında bir cami daha görülmektedir.

Osmanlı kentlerini batı kentlerinden ayıran önemli unsurlardan olan camilerin kubbeleri ve göklere yükselen minareleri simgesel değere sahiptir. Tamamı dini olmayan bu simge kentlere sahip çıkışı sağlar. Böylelikle doğal coğrafya kentleşmiş, kentler Osmanlı kılınmış olmaktadır.

Osmanlı mimarisiyle kentleşen Bursa, minareleri ve çarşılarıyla bir Macar sanatçı tarafından resmedilmiştir. Resmin arka planında tepesi karla kaplı Uludağ yer alır.

Kentte; dağlar, ana yollar ve çarşılar, doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Buradaki çarşı, kuzeyden güneydeki Uludağ yönüne doğrudur. Tablodaki görüntü, çarşının ara yollarında biri olmalıdır. Resmin sol yanında dükkânlar ve önlerinde oturan esnaflar vardır. Caddede görülen kişiler döneminin yerel giysileriyle görülmektedir. Erkekler; fes, yelek, salto, kuşak, şalvar ile kadınlar ise, koyu mavi, erguvani, pembe renkli feraceler (bu renkler genellikle Tanzimat döneminden önce kullanılır) ile resmedilmiştir. Sağ yanda erguvani renkli feracesi ve kırmızı renkli şemsiyesi ile yürüyen kadın figürü vardır. Ve yine arkasında daha küçük işlenmiş bir at bulunmaktadır. Tabloda ışık başarıyla kullanılmıştır. Güneş ışığının dik gelmesi, çalışmanın öğlen saatlerini yansıttığını gösterir. Daha çok yumuşak ve zarif tonların kullanıldığı eser, gerçekçi bir gözle yansıtılmış izlenimi vermektedir.

Resim 44: Bursa'dan Hüsamettin Dergâhı

Kaynak: İ.R.H.M.

Katalog No: 44

Eserin Adı: Bursa'dan Hüsamettin Dergâhı

Bulunduğu Yer: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu Env. No: 555-1516.¹

Eserin Ressamı: Cemal Nadir Güler (1902 Bursa - 1947 İstanbul) Resmin sol alt köşesinde Osmanlı Türkçesiyle imza ve tarih bulunmaktadır.

Yapım Yılı: 1922

Yapım Tekniği: Tuval üzerine yağlıboya (tablonun üst orta kısmında yırtık bulunmaktadır).

Ölçüleri: 40.5 x65 cm.

Tanımı: Tablo, Bursa-Temenyeri'nde bulunan Hüsamettin Dergâhı'nı betimlemektedir.

Tablo, figürsüz mimarili manzara resmidir. Resimde konu olan Dergâhın, etrafındaki ağaçların ve duvarın çerçevenin dışında devam etmesi, eserin açık kompozisyon olarak düşünüldüğü izlenimini verir.

Yatay olarak ele alınan resimde; birinci planda önde bir çayır, resmin sağ tarafında bir duvar üstünde üç servi ağacı ve yeşillik ile sola doğru beş basamaklı merdiveni olan

¹ Eserin fotoğrafı ve katalog bilgileri Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nden alınmıştır.

verandalı Hüsamettin Dergâhı, dergâhın bitişiğinde türbe, türbenin arkasında bir servi ağacı ve önünde bir fidan görülmektedir.

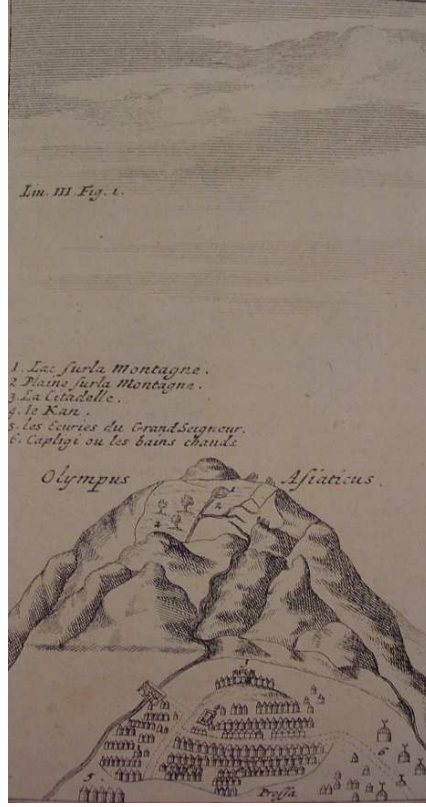
İkinci planda sağda taştan yapılmış sivri kemerli, aynalı çeşme arkasında yeşilliklerle bezenmiş tepe ile gri tonlarda siluet halde dağ görülmektedir.

Resmin sağ tarafında görülen ve günümüzde kullanılmayan çeşmenin özellikleri şöyledir; zeminden 1 m. taş duvar yükseldikten sonra çeşme sivri kemer ile kapanmıştır. Kemer sivrisinin üzerinde üç sıra tuğla işlenmiştir. Kemer kesme taş ve aralarında üç sıra tuğladan yapılmıştır. Kemerin dışı bir sıra tuğla ile çevrelenmiştir. Onunda dışı kesme taş ile kaplanmıştır. Yalağı bulunmayan çeşmenin aynasında iki adet taslık olup çeşme bugün kurudur.

Günümüzde mescit olarak kullanılan yapı, bazı değişikliklere uğrayarak özgün yapısından uzaklaşmıştır; dergâhın verandası teneke ve cam ile (camekân) kapatılmış, verandanın alt katındaki çilehanenin dış duvarları fayans ile kaplanmış, verandaya çıkan merdivenler mermer ile kaplanmıştır. Dergâhın önündeki fidan, yolun asfaltlanmasından dolayı kesilmiştir. Yapı, önünden aşağıya doğru inen, arkasından ise yukarıya doğru çıkan sokakların arasında kalmıştır. Çeşme, önünden yukarı doğru çıkan sokak nedeniyle sağdaki servilerden ayrılarak yolun kenarında, serviler ise dergâhın bahçesinde kalmıştır. Bahçede mevcut olan hazire de zamanla yok olmuştur. Günümüzde birkaç taştan başka bir iz yoktur.

4.6. Gravür Eserler

Resim 45: Bursa

Kaynak: Wheler, 1642

Katalog No: 45

Eserin Adı: Bursa

Bulunduğu Yer: Voyage de Dalmatie, de Grèce et du Levant, Amsterdam 1642, s. 210.

Eserin Ressamı: Bilinmiyor. Gravürün üzerinde sanatçı isim ve imzası yoktur. Kitabın yazarı, George Wheler'dir.

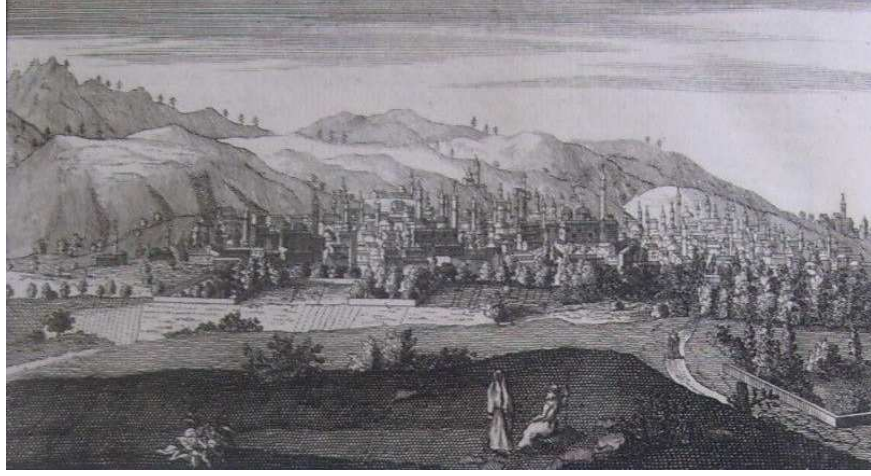
Yapım Yılı: 1642 (basım yılı) Gravür 0,2 mm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 6.6 x 12.3 cm.

Tanımı: Gravür, Olympus Asiaticus olarak adlandırılan (Uludağ) dağ ve dağın yamaçlarında kurulan yerleşmeyi betimlemektedir. Dağda yer alan bölgeler (ormanlık, ovalık alanlar, göller, kale, kaplıcalar) numara verilerek gravürde belirtilmiş olup taslak şeklinde çizimlerle de görüntülenmiştir.

Resim 46: Prusa, du chemin d'Angora

Kaynak: Tournefort, 1718

Katalog No: 46

Eserin Adı: Prusa, du chemin d'Angora

Bulunduğu Yer: Relation d'un Voyage du Levant, Fait Par ordre du Roi, Amsterdam M. DCCXVIII (1718) C. 2, p. 187¹⁻²

Eserin Ressamı: Joseph Pitton de Tournefort (1656 – 1708)

Yapım Yılı: Gravürün üzerinde tarih ve imza yoktur. Yazarın kendi çalışması olabilir. Gravürün yer aldığı iki ayrı baskı kitap 1718 ve 1727 yıllarına aittir. Eser, sanatçının Bursa'ya geliş tarihi olan 1701 ile ölüm tarihi 1708 yılları arasında tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 8.6 x 15.4 cm.

Tanımı: 1701'de Ankara üzerinden Bursa'ya gelen Tournefort, eseri Ankara yolu üzerindeki bir yerden Çekirge semtine doğru bakarak görüntülemiştir. Bursa'dan sonra İzmir'e geçen yazar, İzmir'e gitmeden önce Uludağ'dan Bursa adlı gravürü bu tarihlerde görüntülemiş olmalıdır.

Gravürde Ankara yolundan, kentin batısının genel görünümü işlenmiştir. Önde, bir kaya üzerinde oturan derviş izlenimi veren ve sağ elinde asa tutan kişi karşısındaki feraceli

¹Tournefort, Relation d'un Voyage du Levant, Lyon, M. DCCXXVII (1727) C. 3, 339.

² Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV Anadolu I, Ankara, 1997, 119.

kadın ile konuşur izlenimi vermektedir. Sağda, kente giden yol üzerinde çevreyi izler görünümünde iki kişi daha bulunur.

Yoğun konut mimarisin arasında sayısız minare ve kubbe gözlemlenir. Yapıların hemen hepsi aynı özellikte çizildiğinden ve belirleyici işaretlerin olmayışından dolayı, hangi yapılar olduklarını anlamak olanaksızdır.

Resim 47: Du Mont d' Olympe

Kaynak: Tournefort, 1718

Katalog No: 47

Eserin Adı: Du Mont d' Olympe

Bulunduğu Yer: Relation d'un voyage du Levant, Amsterdam MDCCXVIII (1718) C. 2 p. 187¹⁻²

Eserin Ressamı: Joseph Pitton de Tournefort (1656 – 1708)

Yapım Yılı: Gravürün üzerinde tarih ve imza yoktur. Yazarın kendi çalışması olabilir. Gravürün yer aldığı iki ayrı baskı kitap 1718 ve 1727 yıllarına aittir. Eser, sanatçının Bursa'ya geliş tarihi olan 1701 ile ölüm tarihi 1708 yılları arasında tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 10.7 x 15.4 cm.

Tanımı: Eserde ovaya doğru uzayan bir bölgeden, Bursa'nın en eski yerleşmesi olan kale ve çevresi işlenmiştir. Önde yürüyüş yapan iki kişi görülür. Ortadan ve sağ taraftan kaleye doğru giden yol üzerine biri tek diğerleri ikişerli olmak üzere beş kişi vardır. Yoğun ağaç dokusunun bulunduğu görüntüde kale yüksek bir tepede görüntülenmiştir. Evler dikdörtgen planlı, iki katlı ve dik çatılı olarak Bursa'nın mimari dokusundan uzak

¹Tournefort, Relation d'un Voyage du Levant, Lyon M. DCCXXVII (1727) C. 3, 340.

² Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV Anadolu I, Ankara, 1997, 148.

işlenmiştir. Aynı mimari özelliklerle çizilen yapıların hangileri olduğunu anlamak olanaksızdır.

Sağ taraftaki kubbeli yapılar kaplıca hamamları olmalıdır. Ressam kaplıcaları olduğu bölgeden daha doğuda göstermiştir. Kaplıcaların Kükürtlü kaplıcaları olduğu düşünülürse sağ üst köşedeki tek minareli kubbeli yapı Sulatn I. Murad Camii olmalıdır. Kalenin altında ve solunda yoğun ağaçlar gözlemlenir. Ağaçların arkasında sayısız minareleri ile kentin doğu kısmı izlenir.

Kentin arkasında görülen Uludağ gerçek görüntü boyutlarından küçük resmedilmiştir.

Resim 48: Bursa

Kaynak: Pococke, 1745:114

Katalog No: 48

Eserin Adı: Bursa

Bulunduğu Yer: “A Description of the East and Some Other Countries” written by Richard Pococke, Volume II, Part I, London 1745 (MDCCXLV) 114.

Eserin Ressamı: Bilinmiyor. Gravürün üzerinde sanatçı isim ve imzası yoktur. Kitabın yazarı, Richard Pococke'dir.

Yapım Yılı: 1745 (kitabın yayın yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.3 x 17.7 cm. (yer aldığı kitabın ölçüleri 24 x 44 cm)

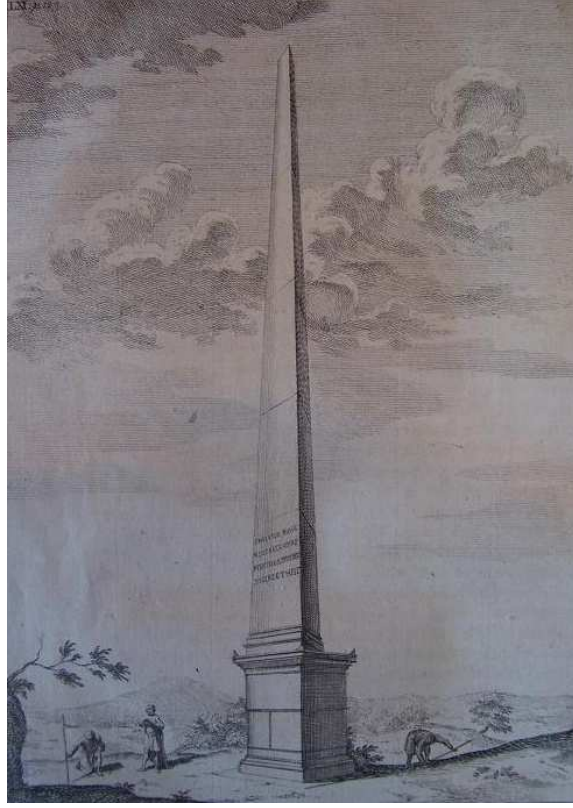
Tanımı: Pococke, Bursa'yı 1738'de ziyaret etmiştir. Seyahatnamesinde, Bursa'nın tarihini ve coğrafyasını mimari yapısını, Uludağ'daki Yörükleri, yer altı kaynaklarını, Rum ve Ermeni yerleşim şekillerini, dokumacılığı, İznik, Gemlik ve Mudanya izlenimlerini anlatır.

Pococke, kentin çevresinin tahmini 6 mil olabileceğini, kalenin yüksek ve dik bir kayalık yerde kurulduğunu, kayaların arasında ağaçların, şahane bir görüntü oluşturduğunu belirtir. Buradaki Bursa gravüründe, Uludağ'ın kayalık yamacında kale ve yerleşmesi, doğudan batıya uzanan kentin genel görüntüsü çizilidir. Kentin batısında henüz yerleşme görülmemektedir. Pococke, kentin kale dışındaki bölümünün ve varoşların daha çok kentin doğusunda, Rumların varoşlarının kalenin batısında

olduğunu ve kuzeyde sadece birkaç evin bulunduğunu belirtir. Eserde bu sözleri doğrular niteliktedir. Kuzeyde birkaç ev doğuda ise kümeler halinde evler görülür. Yine Pococke, Bursa'da çoğu kubbeli ve kurşun kaplı olan 300 caminin varlığını vurgulamış olup gravürde yapıların arasında yükselen çok sayıda minare ve kubbe yazarın sözlerini doğrular niteliktedir.

Gravürdeki yapıların şekillerinin, birbiriyle benzerlik göstermesinden dolayı, gerçekte hangi yapıları tanımladığını anlamak olanaksız gibidir.

Resim 49: a Triangular Obelisk, Near Nice

Kaynak: Pococke, 1745:122

Katalog No: 49

Eserin Adı: a Triangular Obelisk, Near Nice

Bulunduğu Yer : “A Description of the East and Some Other Countries” written by Richard Pococke, Volume II, Part I. London 1745 (MDCCXLV) 122.

Eserin Ressamı: Bilinmiyor. Gravürün üzerinde sanatçı isim ve imzası yoktur. Kitabın yazarı, Richard Pococke’dir.

Yapım Yılı: 1745 (Kitabın yayın tarihi)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 17 x 24.3 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri) Yer aldığı kitabın ölçüleri 24 x 44 cm’dir. Gravür 0,2 cm dıştan tek cetvel ile çevrilidir.

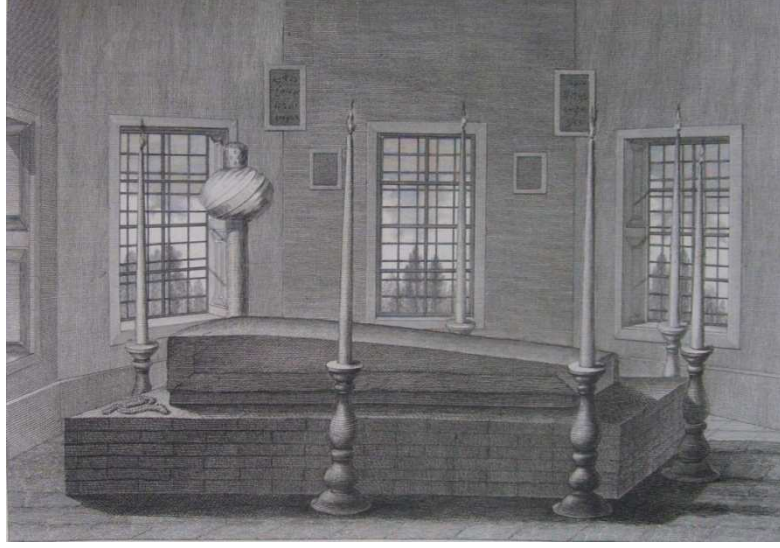
Tanımı: Gravür, ilçenin 5 km. kuzeybatısında, Nikomedia’ya (İzmit) giden Roma yolu üzerindeki dikilitaşı betimlemektedir. Nişantaşı, Beştaş adlarıyla da bilinmektedir.

Dikey görünümle işlenen figürlü gravürün merkezinde, taşıyıcı (kaide) üzerinde beş taştan oluşan dikilitaş (obelisk) yer almaktadır.

Gravürde, çok büyük bir kısmını dalgalar halinde sağa doğru ilerleyen bulutların da olduğu gökyüzü oluşturmaktadır. Dikilitaş neredeyse bir simetri oluşturacak şekilde eserin tam ortasında yer almaktadır. Dikilitaşın en alt bloğunda 4 sıra halde Yunan harfleriyle yazılmış yazıt görülür. Kaidenin üç köşesindeki akroterler görülmektedir. Gravüre ışık soldan, İznik'in ise güneyinden gelir görünümündedir. Anıtın gölgesi sağ arka kısma düşer. Eserin sol kenarında bir dal parçasıyla birlikte yarısı görülen ağaç bulunur. Ağacın gölgesi sağ yanına düşmüştür. Ağaç ile anıt arasında iki kişi görülür. Sağ taraftaki kişi, başında şapka, üzerinde kısa ve bol pantolon, sırtında ise pelerinle görülmekte. Ellerini omuz hizasına kaldıran kişi elindeki anlaşılamayan cisme bakarken, sol taraftaki figür kısa bol pantolon giymiş halde sağ dizi yerde sol dizi bükülmüş olarak sağ elinde bir sopa tutmaktadır. Dikilitaşın sağ tarafında bulunan kısa bol pantolon ve gömlekli kişi ise eğilmiş vaziyette elinde bir sopa görülür. Gravürde yer alan bu kişiler ellerindeki sopalar ile güneş hesabıyla ya da adım hesabıyla ölçü alıyorlar izlenimi verdiği düşünülebilir.

Anıtın sağında ve solunda çalılar, sağ tarafta tek ağaç ve bunlarında gerisinde tepeler görülür.

Resim 50: Mausolée D’Osman I.

Kaynak: d’Ohsson, 1787:304

Katalog No: 50

Eserin Adı: Mausolée D’Osman I.

Bulunduğu Yer: Tableau général de l’Empire Othoman: divisé en deux parties, dont l’une comprend la législation Mahométane, l’autre l’histoire de l’Empire Othoman Paris: Imprimerie De Monsieur M. DCC. LXXXVII. (1787) 304 pl. 38

Eserin Ressamı: Jean-Baptiste Hilaire (Audun-le-Tiche, 1753-Paris, 1822)

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih yoktur. Kitabın yayın yılı olan 1787 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 17 x 24.5 cm. (yer aldığı kitabın ölçüleri 55.5 x 33.5 cm)

Tanımı: 1787 yılında yayınlanan gravür, Osmanlı devletinin kurucularından olan Osman Gazi Han’ın türbesinin içini tanıtmaktadır. Tophane semtinde, parkın solunda yer alan türbe, ilk defa Osman Gazi Han’ın Bursa henüz fethedilmeden gömülmeyi vasiyet ettiği Gümüşlü Kümbed’in oğlu Orhan Gazi Han tarafından babası için Bizans Manastırı’nın değiştirilmesiyle yaptırılmıştır.

Gravürde görülen türbe, 1801 yangını ve 1855 depreminden önceki, Gümüşlü Kümbed’in türbeye dönüştürülmüş şekli olmalıdır. Eserde, sağdan başlayarak dört köşesi yuvarlak dönen yapının ilk üç duvarında dıştan parmaklıklarla kaplı pencereleri

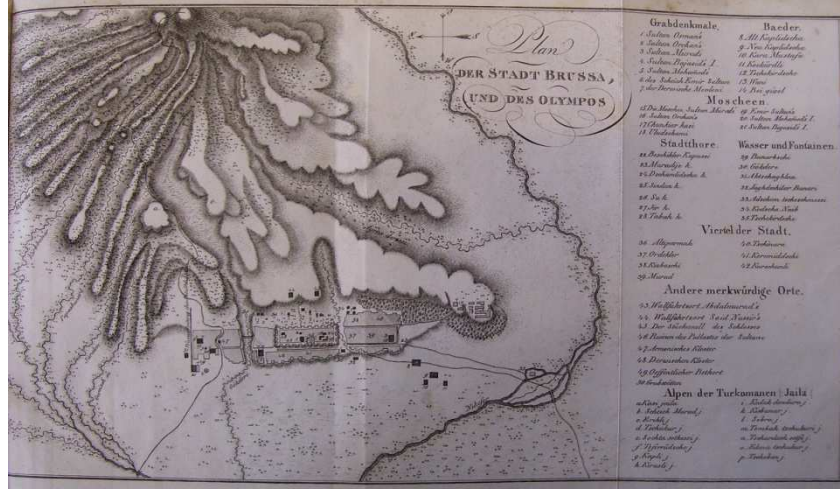
görülür. Pencerelelerin dışında, yarıya kadar ağaç ve üzerinde gökyüzü görülür, ağaç boylarının yarıya kadar gelmesi, türbenin uzakta ya da ağaçların çok uzakta olduğu izlenimini verir. Ortadaki pencerenin iki tarafında, ikisi yukarıda ve büyük, diğer ikisi daha aşağıda ve küçük olarak işlenen yazı levhaları bulunur.

Eserin merkezinde, Osman Gazi Han'ın yüksek bir set üzerindeki sandukası yer alır. Başında ve ayakucunda birer, sağında ve solunda ikişer olmak üzere toplam altı şamdan ile çevrelenmiş sandukayı, şamdanda yanan mumlar aydınlatmaktadır.

Oldukça sade görünen türbedeki sandukanın baş kısmında kavuk ve sol tarafında tesbih görülür.

Sandukanın baş kısmındaki duvarda yer alan çerçeve, pencere görünümünden çok girişi sağlayan pencereden dönüştürülmüş kapı görünümüne sahiptir.

Resim 51: Der Stadt Brussa Und Des Olympos

Kaynak: Hammer, 1818

Katalog No: 51

Eserin Adı: Der Stadt Brussa Und Des Olympos

Bulunduğu Yer: Umblick auf einer Reise von Constantinopel nach Brussa und dem Olympos: und von da zurück über Nicäa und Nicomedien, Pesth 1818

Eserin Ressamı: Gravürde sanatçı imzası yoktur. Kitabın yazarı, Joseph von Hammer'dır.

Yapım Yılı: 1818 (kitabın yayın yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 18 x 32.5 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri) Yer aldığı kitabın ölçüleri 15.5 x 20.5 cm'dir. Gravür 0,2 cm dıştan tek cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Hammer, 1804'de Bursa ve İznik'e gelmiştir. Gözlemlerini, 1818'de "İstanbul'dan Bursa'ya ve Olympos'a (Uludağ) ve buradan İznik ile İzmit üzerinden geriye dönüşte görülenler" başlığı altında 200 sayfalık bir kitap halinde yayınlamıştır. Yazar bu seyahat sırasında, kenti tanıma fırsatını bulmuştur. Hammer, 1818'de yayınladığı turistik kılavuz şeklindeki kitabında, kentin antik kalıntılarının yanında Türk eserlerini, mimarisini, kaplıcalarını, dini öğelerini ve yapılarını, yaşam şekillerini, yaylalarını, ipek ticaretini... anlatır.

Gravürde, Bursa ve Uludağ'ın topografyası işlenmiştir. Eserde, kentin Uludağ'ın zirvesinden ovaya kadar olan bölgesi gösterilmiştir. Harita özelliği gösteren gravürün

üzerinde yerleşme yerleri numaralanarak betimlenmiştir. Haritanın sağ tarafında, kentteki önemli bulunan yerler başlıklar halinde gruplanarak ve rakamlar kullanılarak yazılmıştır. Başlık isimleri şöyledir: Mezar anıtları (türbeler), Banyolar (kaplıcalar), camiler, kent kapıları (sur kapı adları), akarsular, yerleşim yerleri (mahalleler) ve en altta da küçük harflerle Uludağ'da bulunan bölgelerin adları yazılmıştır. Her bir rakam ve numara haritadaki yerini işaret etmektedir. Hammer, haritada 1 numarayı Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu olan Osman Gazi Han'ın türbesini gösteren yere vermiştir. Numaraların sonuncusu olan 50 numara ise mezarlığı işaret etmektedir.

Yazarın kitabı, batılı bir araştırmacının tamamını Bursa'yı tanıtmaya ayırdığı ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır. Uludağ ve Bursa'yı tanıtan gravür ise, kent planı niteliği taşımaktadır.

Resim 52: Roman Bridge At Broussa

Kaynak: Pardoe, 1837:36

Katalog No: 52

Eserin Adı: Roman Bridge At Broussa (Roma Köprüsü ve Bursa)

Bulunduğu Yer: The City of Sultan and Domestic Manners of Turks in 1836. London 1837 C. 2 s. 36¹

Eserin Ressamı: Gravürde sanatçı imzası yoktur. Kitabın yazarı, Julia Pardoe'dir.

Yapım Yılı: 1837

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 5.7 x 7.7 cm. Köşeler çok hafif yuvarlaktır.

Tanımı: Gravür, günümüzde Osmangazi ve Yıldırım ilçeleri arasında sınır durumunda olan Gökdere'nin iki yakasını birleştiren Irgandı Köprüsü'nü tanıtmaktadır. Sanatçı eseri, Setbaşı Köprüsü tarafından yüksek bir bölgeden görüntülemiştir.

1836 yılında Bursa'ya gelen kitabın yazarı Julia Pardoe, Irgandı Köprüsünü, üstündeki dükkânlarda ipekli dokumacılar bulunan Roma devri eseri olarak tanımlar ve harab

¹Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV Anadolu I, Ankara, 1997, 122.

olduğunu belirtmiş olup, kitanında yer alan bu Irgandı Köprüsü gravüründe, köprünün çarşısı 1855 depreminden önceki kâgir duvar yapısıyla görüntülenmiştir.

1442 yılındaki özgün yapısında otuziki dükkân ve bir mescitten oluşan yapı zaman içerisinde deprem, bombalama ve geçirilen onarımlar sonucunda, üst yapısından günümüze özgün bir şey kalmamıştır.

Gravürde, köprünün sağında ve solunda geleneksel Osmanlı evleri yer alır. Evlerin kat sayılarının dere yatağının yamaç eğiminden faydalanılarak daha yükseltilmiş olduğu görülmektedir.

Etrafı ağaçlarla çevrelenmiş olan köprünün sağında ve solunda birer minare, arkasında ise Katırlı Dağları yer almaktadır.

Resim 53: Mount Olympus and Brusa

Kaynak: Walsh, 1838

Katalog No: 53

Eserin Adı : Mount Olympus and Brusa

Bulunduğu Yer : Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor, London 1838, C. 1 s. 28-29 arası p. 13¹

Ressamı : Thomas Allom (13 Şubat 1804, Londra – 21 Ağustos 1872, Barnes)

Gravür Sanatçısı: J. C. Bentley

Yapım Yılı : 1838

Yapım Tekniği : Gravür

Ölçüleri : 12.4 x 18.9 cm. Gravürün yer aldığı kitabın ölçüleri 22.1 x 28.4 cm'dir.

Tanımı: Gravürde, Nilüfer Çayı üzerinde inşa edilmiş olan, Abdal Köprü'den geçmekte olan kervan görülür. Çok fazla figürün bulunduğu eserin solunda, iki mandanın çektiği arabada; biri sarıklı cübbeli, diğeri siyah şapka ve giyimli iki kişi oturur. Şapkalı kişi batılı görünümündedir. Önde mandaları çeken bir kişi geride ise elinde sopa ile mandaların yürümesini sağlamaya çalışan, geleneksel kıyafetli iki kişi görülür.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 124.

Allom'un bulunduğu ekip köprüden geçerken görüntülenmiştir. Ekipte yer alan atlı kişilerden birinin üzerindeki üniforma dikkat çekicidir.

Köprünün sağında, çay içinde serinleyen iki manda görülür. Gerideki çayırda çok sayıdaki mandalar ise otlamaktadırlar.

Tarihi köprünün altından geçerek, şehre doğru uzanarak akan çayın ucunda, gezinti halinde görülen çok sayıda kişi bulunur. Çayın sağında ve solunda sıralanan yoğun ağaçların gerisinde de minareleriyle, kubbeleriyle, Bursa Kenti ve arkada ise karları, ormanları, sarp kayalıklarıyla, engebeli Uludağ sırtları görülüyor.

Gördüklerini, canlı, güzel ve ayrıntıları önemseyerek yansıtan sanatçı, Bursa'yı masalsı bir güzellikte tasvir etmiştir.

Resim 54: Emir Sultan Brusa

Kaynak: Walsh, 1838

Katalog No: 54

Eserin Adı : Emir Sultan Brusa

Bulunduğu Yer : Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor, London 1838, c. 1 s. 30-31 arası p. 14¹

Eserin Ressamı : Thomas Allom Gravür Sanatçısı: W. J. Cook

Yapım Yılı : 1838

Yapım Tekniği : Gravür

Ölçüleri : 12.3 x 19.1 cm. Gravürün yer aldığı kitabın ölçüleri 22.1 x 28.4 cm'dir.

Tanımı: Gravür, Emir Sultan Camii ve çevre yaşantısını tanıtmaktadır. Çok figürlü kompozisyonun kullanıldığı eserin sağında oldukça ihtişamlı bir çeşme bulunur. Çeşmenin yalağından su içen, semeri oldukça süslü bir at ve üzerinde duran bir kişi görülür. Bol şalvar, gömlek ve yelek giydiği görülen kişi testisiyle su doldurmayı bekleyen kişiyle sohbet etmektedir. Çeşmenin aynasında ve saçağında görülen bezemelerin güzelliği hayranlık uyandırmaktadır. Çeşmenin yanından yamaçtaki Emir

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 128.

Sultan Camii'ne kadar uzana sokakta bitişik nizamda sıralanmış biri üç diğerleri iki katlı, oldukça gösterişli, ahşap Osmanlı evleri görülür.

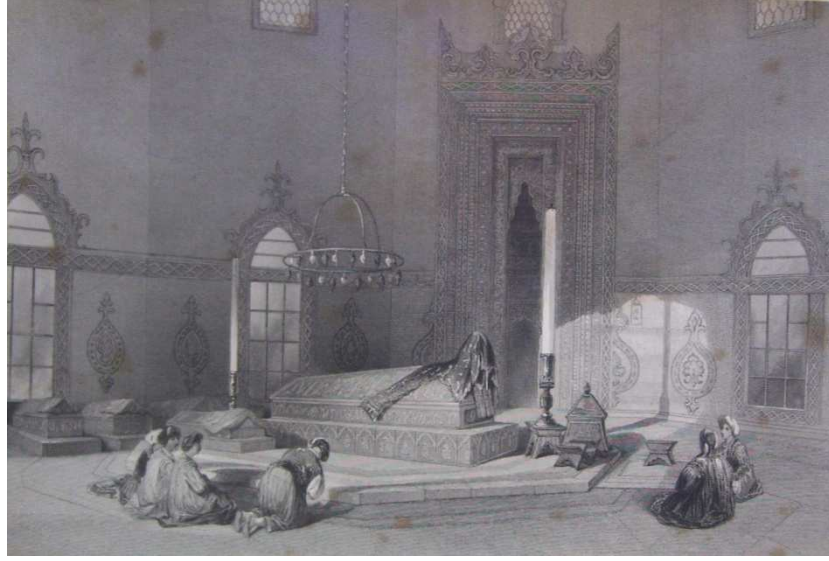
Sokağın sonunda, giriş avlusuna merdivenlerle çıkılan iki minaresi ve kubbesi bulunan Emir Sultan Camii bulunur. Cami'nin solunda servi ağaçlarının arkasında türbe görülür. Türbede, Emir Sultan Hazretleri, zevcesi Hundi Hatun, oğlu Emir Ali ve kızı medfundur.

Kümeler halinde görülen servi ağaçların arasında kalan, dört ayak üzerine oturmuş tek kubbeli yapı türbe olmalıdır.

Gravürün sol tarafında, geride dağlar, önünde kubbeler ve minareler görülür, yoğun ağaçlar arasında sıralanmış atlı kişiler caminin bulunduğu sokağa dönmek üzereler. Servi ağaçlarının önünde ikisi oturmuş biri ayakta sohbet eden üç kişi vardır. Hemen yanında birisi önde ikisi geride üç deve bulunur. Sokak üzerinde sohbet eden ve camiye doğru ilerleyen birçok kişi bulunur. Geleneksel giysilerle görüntülenen kişilerin hepsi erkektir.

Sanatçı gravürü, can alıcı güzellikte ve çok ayrıntılarıyla resmetmişse de mimari yapılar abartılarak işlenmiş olmalıdır. Masalsı bir görüntü yaratılan eserde, Osmanlı kültürü yansıtılmak istenmiş olabilir.

Resim 55: Mausoleum of Sultan Mahomed Brusa

Kaynak: Walsh, 1838

Katalog No: 55

Eser Adı : Mausoleum of Sultan Mahomed Brusa

Bulunduğu Yer :Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, London 1838, c. 2 s. 48-49 arası p. 71¹

Eserin Ressamı : W.H. Leitch Gravürün Sanatçısı: G. Presburg

Yapım Yılı : 1838

Yapım Tekniği : Gravür

Ölçüleri : 12.4 x 18.2 cm. Gravürün yer aldığı kitabın ölçüleri 22.1 x 28.4 cm'dir.

Tanımı: Gravür, Bursa'nın simgesi olmuş yapılardan biri olan Yeşil Türbe'nin içini göstermektedir. Eserin merkezinde, Sultan Çelebi Mehmed Han'ın çinilerle kaplı sandukası vardır. Sandukanın şahidesinde örtü bulunmaktadır. Bir seki üzerinde olan Sultan Çelebi Mehmed Han'ın ayakucunda oğlu Yusuf'un sandukasıdır. Zeminde yer alan setin dışında üç sanduka daha görülmektedir. Sandukalar resmin kenarından

¹Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 133.

başlayarak, Çelebi Mehmed Han'ın kızları Selçuk Hatun, Sittî Hatun (Safiye), Hafsa Hatun'a aittir. Tüm sandukaların şahidelerinde örtü bulunmaktadır.

Çelebi Mehmed Han'ın sandukasının üzerinde, kubbeden sarkan kandilli avize, baş ve ayak kısmında ise aydınlanmayı temsil eden iki şamdan bulunur. Baş kısmındaki şamdanın önünde iki, set dışında bir rahle gözlemlenir.

Gravürün merkezde yer alan sandukanın baş kısmında iki, sol tarafında ise dört kişi bulunur. Dört kişiden biri Sultana hürmet eder şekilde eğilmiş vaziyettedir. Kişiler dönemin geleneksel esvaplarıyla görüntülenmiştir.

Çelebi Mehmed Han'ın sandukasının güneyinde; yivli süs sütunları, üç sıra mukarnas, palmet, rumî, kalın yazı dizileri, kıvrık dal motifleri ve tepeliği bezeli muhteşem mihrap görülür. Mihrabın sağında ve solundaki duvarların yüzlerinde altlı, üstlü iki pencere bulunur. Alt pencerelerin üstünde sivri kemerli kıvrık dal motifleri ile çevrelenmiş pencere görülür. Pencere kenarlarındaki çevre motifleri duvarlarda ve diğer pencerelerde de devam etmektedir. Duvarlarda sâlbekli şemseler gözlemlenmektedir.

Özgün yapısında, alt pencerelerin üzeri sivri kemerli çini panolar bulunur, panoların üzerinde çiçekler arasında ayetler yazılı iken sanatçı pencere kemerlerini çini panolar yerine cam ile kaplı göstermiştir.

Resim 56: Nicée

Kaynak: Texier, 1839

Katalog No: 56

Eserin Adı: Nicée

Bulunduğu Yer: Description de l'Asie Mineure, faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837. Paris 1839 c. 1. Pl. 7.

Eserin Ressamı: Eserin üzerinde imza yoktur. Kitabın yazarı Charles Felix-Marie Texier'dir. Texier, aynı zamanda eserin ressamı olmalıdır.

Charles Felix-Marie Texier (1802-1871)

Yapım Yılı: 1839 (kitabın yayın yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 18.2 x 24.3 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri) Gravürün bulunduğu kitabın ölçüleri 34.5 x 53.4 cm.

Tanımı: İznik surlarının kuzeyde İstanbul Kapı, güneyde Yenişehir Kapı, doğuda Lefke Kapı ve batıda Göl Kapı olarak adlandırılan dört yönde dört ana kapısı vardır.

Gravürde, İznik'in güneyinde yer alan Yenişehir Kapı betimlenmiştir.

Resmin merkezinde yer alan kapı, iki yanda yuvarlak kulelerle sınırlı, üzeri ise kemerle örtülü bir geçide sahip olup, yapının temel kısımlarında büyük blok kesme taşlar ile eski

yapılardan devşirilmiş malzemelerin de işlendiği görülür. Bunlar Roma devrinin kalıntıları olmalıdır. Kapıya doğru eşeğiyle yürüyen kişi giyimiyle yabancı izlenimi verir. Kişi, sağ omuzunda ve eşeğin semerinde kumaşlar taşımaktadır. Hemen sağında, sol kolu şeffaf bir kumaşla örtülü ve omzunun üzerinde bir testi taşıyan kadın resmedilmiştir. Omzuna doladığı kıyafeti car denilen esvap olmalıdır. Kemerli kapının gerisinde ağaçlıklı alan görülmektedir.

Resim 57: Veu De La Grande Mosquée

Kaynak: Texier, 1839

Katalog No: 57

Eserin Adı: Veu De La Grande Mosquée

Bulunduğu Yer: Description de l'Asie Mineure faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837. Paris 1839 c. 1. Pl. 15.

Eserin Ressamı: Charles Felix-Marie Texier

Yapım Yılı: 1839 (kitabın yayın yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 17.3 x 26.3 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri). Gravürün bulunduğu kitabın ölçüleri 34.5 x 53.4 cm.

Tanımı: Araştırma yapmak üzere Bursa'ya gelen Texier, kitaplarında kentin önemli anıtları, dini yaşantısı, sivil mimarisi ve coğrafyasına da değindikten sonra kentin hisarındaki kapıları da belirtir.

Sanatçı, Hisar'dan ve kentin en büyük dini yapısı olan Ulu Cami'den çok etkilenmiş olmalı ki, gravürü Hisar'daki Tophane parkını ve Ulu Camii görüntülemiştir.

Eserin merkezinde, aynı zamanda kentin de merkezinde yer alan Ulu Cami bulunur. Ulu Cami'nin minarelerindeki külahlar 1889 yangınından önceki görüntüsüyle dikkati çeker.

Gravürün sol tarafında ulu bir ağaç ve ağacın altında dinlenen kişiler görülür. Dinlenen kişilere başında sarık, üzerinde gömlek, yelek ve kısa şalvar bulunan bir kişi elindeki tepsiyle ikramda bulunmaktadır. Ağacın sol tarafında geleneksel kıyafetleriyle görüntülenen iki kişi karşılıklı sohbet eder görünümündedir. Çitlerle çevrili tepenin kenarında feraceli kadınlar bir yandan sohbet ederken diğer yandan kentin manzarasını izler görünümünde işlenmiştir. Gravürün sağ tarafında, başında sarık ve üzerinde bol bir gömlekle görüntülenen kişi, tepeye çıkmaya çalışmaktadır. Sağ taraftaki yamacın altında görülen üç katlı yapı Çakır Ağa Hamamı'dır.

Kentin kuzeyinden güneyine doğru görüntülenen eserde çok sayıda cami ve evler görülür. Texier, Bursa evlerinin İstanbul evlerine benzediğini genelde ahşap malzemedен yapıldığını, birinci katlarının tuğla ve horasanla son derece sade inşa edildiğini belirtir. Evlerin asıl mekânlarında Hayat kısmının olduğunu bu bölümün avluya baktığını ve bu evlerin dağa veya ovaya da baksa mutlaka güzel bir manzarasının bulunduğunu anlatır. Texier gravürdeki evleri, anlatımından uzak bir görüntüyle işlenmiştir.

Kentin arkasında görüntülenen Uludağ tek sıra işlenmiştir.

Resim 58: Château de Brousse (Castillo de Brousse)

Kaynak: Jouanin-Gaver, 1840

Katalog No: 58

Eserin Adı : Château de Brousse (Castillo de Brousse)

Bulunduğu Yer: Historia de la Turquía. For M. José Maria Jouanin, Y Por Mr. Julio Van Gaver, Barcelona 1840, s.22-23 arası pl. 2¹

Eserin Ressamı: Vormser Gravür Sanatçısı: Ch. Lataisse

Yapım Yılı: 1840 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 8.9 x 13.7 cm. Yer aldığı kitabın ölçüleri 13.9 x 21.4 cm'dir. Gravür 0,4 mm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravür, Hisar'daki Bey Sarayı'ndan arta kalan yapıları göstermektedir. Gravürün merkezinde, yıkıntılar arasında sarayın bir bölümü görülür. Yuvarlak kemerli kapıdan içeriye girilen yapının üst katında, yuvarlak kemerli pencereler yer almaktadır. Yapının arkasında kubbeli, sol tarafında ise kare planlı, üzeri çatı örtülü bir yapı bulunmaktadır. Yapının her iki tarafında da bulunan bacalardan duman çıkmaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 120.

Çıkan dumanlar yıkıntı haldeki yapıların kullanıldığını göstermektedir. Eserin tek figürü sağ taraftaki taş blokların önünde oturan kişidir.

Yeşilliklerle kaplanmış yapının sol tarafında yapıya bitişik çatılar görülmektedir. Sarayın bulunduğu tepenin altında iki minare hissedilir. Minarelerin arkasında görülen Uludağ'ın oldukça alçak işlenmesi dikkat çekicidir.

Sarayın özgün yapısına ait görüntüye rastlanılmadığından, gravürün gerçek yapıyı tanıttığını söylemek olanaksızdır.

Resim 59: Eglise à Nicée

Kaynak: Jouanin-Gaver, 1840

Katalog No: 59

Eserin Adı: Eglise à Nicée

Bulunduğu Yer: Historia de la Turquia. For M. José Maria Jouanin, Y Por Mr. Julio Van Gaver, Barcelona 1840, s.26-27 arası pl. 60¹

Eserin Ressamı: Sol alt köşede Préaux del yazmaktadır. Préaux isminde ressama rastlanılmadı, Ressam Préaulx olmalıdır. Eserin altına yanlışlıkla Préaux yazılmış olmalıdır. Özgün resimden yola çıkılarak, baskı için çizim hazırlayan desinatörler del şeklinde imzalamaktadırlar. Préaulx gravürün ressamı ve desinatörü olmalıdır.

Gravürün Sanatçısı (oymacısı) : E. Gibert

Yapım Yılı: 1840 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 8.9 x 13.7 cm. Yer aldığı kitabın ölçüleri 13.9 x 21.4 cm'dir. Gravür 0,4 mm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Sanatçı gravürde, Osmanlı mimarisinin İznik'teki en önemli ve abidevi yapısı olan Yeşil Camii'ni çevresiyle birlikte işlemiştir. Sanatçı, sağ tarafa bakarak

¹Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 130.

görsütlelediği caminin önünde, sol tarafa doğru atıyla giden kişiyi resmetmiştir. Atı üzerindeki ilerleyen kişi, dönemin yerel giysileri içinde görüntenmiştir.

Gravürün sol kenarında, caminin kubbesine doğru uzanan yoğun ağaç topluluğu bulunur. Ağaçların önünde, eserin sol alt köşesinde iki parça halinde kırık sütunlar dikkati çeker. Caminin sağ tarafında ise ağaçların arasında uzanan duvar görülmektedir.

Gravürde görülen şebeke biçiminde işlenmiş mermer korkuluklar Yunan işgalinde parçalanmıştır. Günümüzde korkuluklar yeniden yapılmış ve son cemaat yeri kapatılmıştır.

Özgün yapısıyla büyük benzerlik gözlemlenen gravürün kubbelerinde yer alan alemler bugün farklıdır.

Resim 60: Vue générale de la ville de Brousse

Kaynak: L'illustration Journal Universal,1852

Katalog No: 60

Eserin Adı: Vue Générale De La Ville De Brousse

Bulunduğu Yer: L'illustration Journal Universal, Paris 1852 c. 20. 276 (16 October 1852), (16 Ekim 1852).¹

Ressamı: Gravürde sağ alt köşede okunamayan bir imza vardır. Adı geçen süreli yayındaki makalenin yazarı Adalbert de Beaumont'dur.

Yapım Yılı: 1852 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 12.8 x 23 cm. Köşeler hafif yuvarlaktır.

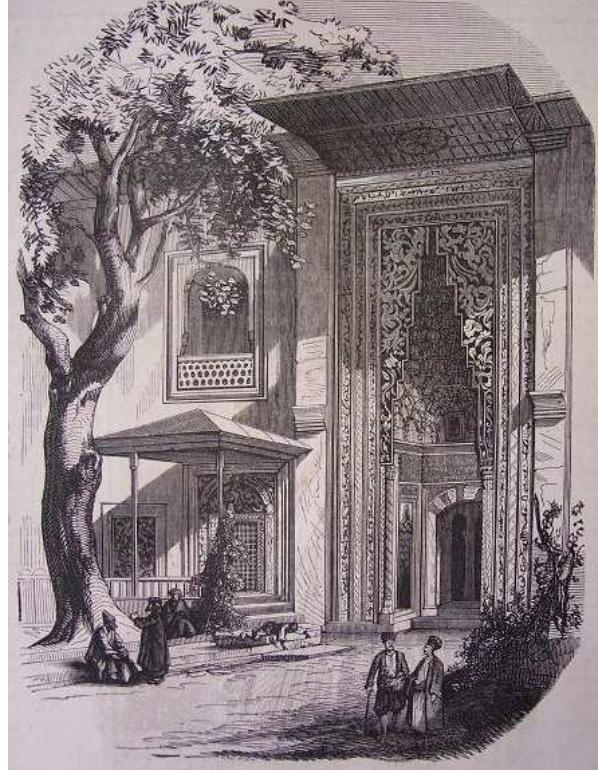
Tanımı: Gravürde sanatçı, Acemler Çeşmesi'nin önünden Bursa'yı betimlemiştir. Eserin ön tarafında yalağı görülen çeşme, çeşmenin yanında ise elindeki asasıyla destek alan öküz arabalı kişi vardır. Yük dolu arabanın üzerinde bir çocuk etrafı izlemektedir. Sağda, diz çökerek oturmuş bir kişi ile konuşan ve şehre doğru binek hayvanı üzerinde giden bir kişi bulunur. Gravürde görüntülenen kişilerin üzerlerinde, mintan, şalvar, kuşak ve başlarında ise sarık vardır. Öküz arabasının gerisindeki

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 114.

düzlükte, dinlenen kişiler izlenir. Düzlüğünde arkasında Bursa Kalesi yer alır. Sol tarafta yivli kubbe ile örtülü türbe gözlemlenir.

Doğudan batıya uzanan şehirde yoğun yapılaşma görülür. Yapıların aralarında çok sayıda kubbe ve minare yükselir. Kentin arkasında ihtişamlı Uludağ yükselir.

Resim 61: Porte principale de la mosquée Verte de Mohammed I er, à Brousse

Kaynak: L'illustration Journal Universal,1852

Katalog No: 61

Eserin Adı: Porte principale de la mosquée Verte de Mohammed I er, à Brousse

Bulunduğu Yer: L'illustration Journal Universal, Paris 1852 c. 20. 277 (16 October 1852). (16 Ekim 1852).¹

Eserin Ressamı: Gravürde sanatçı imzası yoktur. Adı geçen süreli yayındaki makalenin yazarı Adalbert de Beaumont'dur.

Yapım Yılı: 1852 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 11 x 14.7 cm. Köşeler hafif yuvarlaktır.

Tanımı: Gravürde, Yeşil semtinde bulunan ve adını yeşil çinilerinden alan Yeşil Camii'nin ana kapısı görüntülenmiştir.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 134.

Gravürde görülen taç kapı geniş bir çerçeve ortasında, oniki sıra mukarnas kavsarası, basık kemerli girişi ile görkemlidir. Yanlarda kavsarası yedi sıra mukarnaslı olan nişler, bitkisel motiflerle bezelidir.

Tüm güzelliğiyle gözler önüne serilen yapının sol tarafındaki ilk pencerenin üzerindeki saçak dikkat çekicidir. Saçağa üç merdivenle çıkılmaktadır. Saçağın hemen önünde çınar ağacı görülür. Sanatçı çınar ağacını, resimde derinlik etkisi yaratmak ve caminin yüksekliğini hissettirmek amaçlı koymuş olmalıdır.

Çınar ağacıyla saçak arasında dinlenen feraceli bir kişi vardır. Saçağın merdivenlerinde aşağıda yerde yüzüstü uzanmış kişi yerde bulunan bir kilimi düzeltiyor izlenimi vermektedir.

Yine ağacın altındaki sekide oturan, sivri külah şeklinde başlığı ve kaftanı seçilebilen kişi ayakta duran feraceli kadın ile konuşmaktadır. Sağ alt köşede, resmi görevli oldukları izlenimi veren iki kişi sohbet eder görünümündedir.

Resim 62: Chadirvan-li-bazar à Brousse

Kaynak: L'illustration Journal Universal,1852

Katalog No: 62

Eserin Adı: Chadirvan-li-bazar à Brousse

Bulunduğu Yer: L'illustration Journal Universal, Paris 1852 c. 20. 277 (16 October 1852), (16 Ekim 1852).¹

Eserin Ressamı: Gravürde sanatçı imzası yoktur. Adı geçen süreli yayındaki makalenin yazarı Adalbert de Beaumont'dur.

Yapım Yılı: 1852 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 14 x 18 cm. Köşeler hafif yuvarlaktır.

Tanımı: Gravür, Osmanlı döneminde Bursa'nın en büyük ticaret merkezlerinden olan Bedesteni (Bezzazistan) betimlemektedir. Kavafklar Çarşısı altında bulunan yapı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış ilk bedesten olma özelliğini taşır. Eserin merkezinde; kubbe altında yer alan ve sekiz köşesinde de kabartma bulunan fıskiyeli havuz görülür. Fıskiyeli havuz, 1960 yılında yeniden inşa edilen havuz ile farklı bir

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 140.

görüntü oluşturmaktadır. Resmin sağında ve solunda üst kısımdaki kemer hizasında devam eden sedirler uzanır. Desenli kumaş ile örtölmüş olan sedir üzerinde bir kısmı Osmanlı giyim kültürünü yansıtan giysileriyle, bir kısmı ise farklı kültürlerin giyim tarzlarıyla dinleniyor izlenimi vermektedirler. Çok fazla figürün göröldüğü bedestende duvara monte edilmiş çok sayıdaki rafın oymalı ahşap kepenkleri (saçak) yukarıya asılıdır. Depolama ve ticaret için kullanılan bedestende görölen mallar ve çok sayıdaki kemer geçişleri dikkat çekicidir.

Resim 63: Brusa

Kaynak: Vidal, 1854

Katalog No: 63

Eserin Adı: Brusa

Bulunduğu Yer: Historia Contemporanea del Imperio Otomano, ó sea, de la Guerra de Oriente, Madrid 1854, s. 92-93 arası.¹

Eserin Ressamı: Ch. Geoffroy sc imzası ressam ve gravür sanatçısına ait olmalıdır.

Yapım Yılı: 1854 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 10.7 x 15.6 cm. (Yer aldığı kitabın ölçüleri 18.5 x 27.1 cm)

Tanımı: Gravür, Nilüfer Çayı üzerinde inşa edilen Abdal Köprü'yü ve çevresini betimlemektedir. Sağ tarafta, Uludağ'ın yamaçlarına kurulmuş olan Bursa kenti, sağ arafta henüz yerleşmelerin görülmediği kentin batısı gözlemlenmektedir. Eserin merkezinde işlenen Abdal Köprü üzerinde köprüden geçmekte olan bir atlı kişi, iki büyük baş hayvan ve çok sayıda kişi vardır. Bir köpeğinde görüntülediği gravürde yer alan kişiler Osmanlı giyim tarzlarıyla resmedilmiştir. Altı kemer gözü görülen köprü'nün

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 125.

altında Nilüfer Çayı'nın suları izlenmektedir. Eserin arkasında yer yer karlarla kaplı Uludağ yer almaktadır. Gravür, Thomas Allom'un Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor adlı kitabında yer alan Mount Olympus and Brusa isimli gravürle büyük benzerlik göstermektedir.

Resim 64: Gemlik

Kaynak: Dauzats, t.y.:28

Katalog No: 64

Eserin Adı: Gemlik

Bulunduğu Yer: 1855’de Anadolu’nun Bir Köşesi, Çev. R. E. Koçu, İstanbul t.y. s. 28

Eserin Ressamı: Gravürün sağ alt köşesine yakın E. GRANDSIRE imzası vardır. Gravür sanatçısı olmalıdır. Eserin bulunduğu kitap “içinde muharririn tarifine göre yapılmış 9 resim vardır” (Koçu t.y.: 1) Resimler kitabın yazarı J. E. Dauzats’ın tarifleri doğrultusunda E. Grandisire tarafından yapılmış olmalıdır.

Yapım Yılı: Kırım harbi sırasında müttefik Fransız ordusuyla Türkiye’ye gelen M. J. E. Dauzats’ın, Excurs on agricole dans le nord de l’Anatolie en 1855 adını taşıyan ve 1862’de Le Tour du Monde mecmuasında neşredilen seyahatnamesini Reşat Ekrem Koçu, 1855’de Anadolu’nun Bir Köşesi adı altında tercüme etmiştir.

Kitabın yazarı J. E. Dauzats 1855 yılında Gemlik’e gelmiştir. Gravür sanatçısı, eseri 1855 yılından sonra yapmış olmalı.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.2 x 12.2 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri) Köşeler hafif yuvarlaktır.

Tanımı: Gravürde Bursa kentinin denizle bağlantısının sağlandığı Gemlik Körfezi resmedilmiştir. Figürlü manzara resmi olarak yapılan eserde açık kompozisyon unsurları görülmektedir. Gravürün ön planındaki kaya parçası arka plandaki dağ ile

paralellik göstermektedir. Eserin ön planından başlayarak, sağa doğru kıyı boyunca devam eden figürler ve ağaç, resmin ağırlığını sağ tarafa taşımıştır. Sağ alt köşede; fesli, cepkenli ve şalvarlı olduğu görülen iki figür sohbet eder görünümündedir. Karşılarında, kıyıya yanaşmaya çalışan sandal ve sandalın içerisinde biri ayakta olmak üzere üç kişi vardır. Sandaldaki kişilerden ayakta olanı elinde bir sopa tutmakta ve yine giysileri, dönemin yerel kıyafetleridir. Sağda ağacın altında, elinde sopa ile ayakta duran bir figür belirsiz olarak çizilmiştir. Denizin karşı kıyısında, sağda beyaz bir yelkenli gemi, solunda ise daha büyük, siyah yelkenleri olan bir gemi vardır. Sandalın, gemilerin ve kayaların yansımaları denize düşmektedir. Körfezin karşı kıyısında soldan sağa doğru sıralanan evler siluet görünümünde Gemlik'i tanıtır. Evlerin de aralarında dört minare görülmektedir. Bu minareler camilerin varlığını simgeler fakat bu camilerin hangi camiler olduğu belirgin değildir.

Eser J. E. Dauzats'ın tarifleri doğrultusunda E. Grandsire tarafından çizilmiş olsa da gravürün çizilmesinde bir fotoğraftan ya da taslaktan yardım alıp alınmadığı bilinmemektedir. Tamamen tarifler doğrultusunda çizildiyse oldukça başarılı bir çalışma kabul edilebilir.

Resim 65: Bursa Ulu Camii

Kaynak: Lancelot, 1867

Katalog No: 65

Eserin Adı: Brusa Ulu Camii

Bulunduğu Yer: L'exposition universelle de 1867, Paris 1867, c.1 s. 36.¹

Eserin Ressamı: Bilinmiyor. Kitabın yazarı M. Lancelot'dir.

Yapım Yılı: 1867 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 4.2 x 6.1 cm. (yer aldığı mikrofilmdeki ölçüleri)

Tanımı: Gravürde Bursa'nın en büyük camii olan Ulu Cami ve çevresi betimlenmiştir. Eserin merkezinde kuzey ve batı cepheleri görülen Ulu Camii yer almaktadır. Erken dönem Osmanlı mimarisinin en önemli camilerinden olan yapı, özgün yapısında çok

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 142.

kubbeli camilerin önemli örneğini oluşturmaktadır. Ancak, sanatçı camiye sekizgen kasnak üzerine oturan dilimli kubbeye betimlemiştir. Eserde, kuzeyde yer alan taç kapı seçilebilirken, doğu ve batı köşelerinde yer alması gereken iki minarenin yerine, taç kapının batısında işlenen tek minare dikkat çeker. Caminin doğu ve batı köşelerinde, soğan kubbeli iki yapı bulunur.

Caminin çevresinde çok sayıda kişi vardır. Kişiler, Osmanlı geleneksel kıyafetlerinin dışındaki giyim tarzlarıyla dikkat çeker. Kadınlar uzun kabarık elbiselerle, erkekler gömlek ve pantolonla görüntülenmiştir.

Gravürün sol tarafında, yarısı görülen ulu ağaç bulunur. Sanatçı olasılıkla ağacı, caminin boyutunu hissettirmek için işlemiş olmalıdır.

Garvürde görülen Ulu Cami özgün yapısından uzak işlenmiştir. Eserde yer alan figürler de sanatçının kendi ülkesindeki giyim tarzının etkisiyle işlenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 66: Bursa Ulu Camii

Kaynak: Lancelot, 1867

Katalog No: 66

Eserin Adı: Brusa Ulu Camii

Bulunduğu Yer: L'exposition universelle de 1867, Paris 1867, c.1 s. 197.¹

Eserin Ressamı: Bilinmiyor. Kitabın yazarı M. Lancelot'dir.

Yapım Yılı: 1867 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 4.1 x 5.1 cm. (yer aldığı mikrofilmdeki ölçüleri)

Tanımı: Gravür, Ulu Camii'in içini betimlemektedir. Caminin güney duvarında mihrap, sağ ve sol tarafında yer alan pencereler görülür. Sol taraftaki pencerenin önünde uzun zarif elbiseli iki kadın bulunur. Kadınlar giyimleriyle batılı oldukları izlenimi vermektedir. Mihrabın önünde minber yer almaktadır. Batı yönündeki pencerelerden

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 145.

giren ışık camiyi aydınlatmaktadır. Zeminde bir kısmı desenli halılar gözlemlenmektedir. Kubbe yapısı çok seçilemeyen eserde batı duvarı olduğundan yakın işlenmiştir. Eserin özgün yapısından uzak bir görüntüyle işlendiği gözlemlenmiştir.

Resim 67: La Grande Mosquée a Brousse

Kaynak: Texier, 1882:35

Katalog No: 67

Eserin Adı: La Grande Mosquée a Brousse

Bulunduğu Yer: Asie Mineure, Charles Texier, Paris MDCCC LXXXII. (1882) s. 35¹

Eserin Ressamı: Charles Texier Gravürün Sanatçısı: Augustin François Lemaître (1792-1870)

Yapım Yılı: 1882 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.8 x 15 cm. (Asie Mineure, Paris 1882, s. 35) Yayınlandığı kitabın ölçüleri 14.4 x 22 cm'dir. Gravür 0,4 cm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravür Tophane semtindeki tepeden, Ulu Cami ve çevresini betimlemektedir. Sanatçı eseri kentin batısından doğusuna bakarak görüntülemiştir. Gravürün merkezinde, kentin de merkezinde yer alan Ulu Cami yer almaktadır. Caminin etrafında çok sayıda minare, ev ve ağaç gözlemlenir. Eserin arkasında, soldan sağa doğru tek sıra uzanan Uludağ yer almaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 143.

Resim 68: Fortifications de Nicée Porte du Nord

Kaynak: Texier, 1882:38

Katalog No: 68

Eserin Adı: Fortifications de Nicée Porte du Nord

Bulunduğu Yer: Asie Mineure, Charles Texier, Paris MDCCC LXXXII. (1882) s. 38

Eserin Ressamı: Charles Texier Gravür Sanatçısı: Clément

Yapım Yılı: 1882 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.8 x 15 cm. (yer aldığı kitabın ölçüleri 14.4 x 22 cm) Gravür 0,4 cm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravürde, İznik kalesinin kuzeyinde yer alan İstanbul Kapı görülür. Kale bedeninin ortasında yer alan kemerli kapı girişinin sağ ve solunda kuleler yer alır. Sol kulede bir niş ve iç kısımda yarıklar gözlenir. Mermer lentolu kapının iki yanında figürlü kabartmalar vardır. Kapının arkasında geçitli bir kapı daha görülür.

Eserde, kapıdan atıyla giriş yapmakta olan bir kişi görülür. Sağ kulenin önünde şalvar ve mintanıyla görüntülene kişi, karşısındaki kişiyle sohbet eder izlenimi vermektedir. Yüzey oldukça engebelidir.

Kule ve surların üzerinde de çalılıklar gözlenmektedir.

Resim 69: Fortifications de Nicée Porte de Yeni-Cheher

Kaynak: Texier, 1882:39

Katalog No: 69

Eserin Adı: Fortifications de Nicée Porte de Yeni-Cheher

Bulunduğu Yer: Asie Mineure, Charles Texier, Paris MDCCC LXXXII. (1882) s. 39

Eserin Ressamı: Charles Texier Gravür Sanatçısı: Augustin François Lemaître (1792-1870)

Yapım Yılı: 1882 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.5 x 14.8 cm. (yer aldığı kitabın ölçüleri 14.4 x 22 cm) Gravür 0,4 cm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravürde, İznik'in güneye açılan kapısı olan Yenişehir Kapı betimlenmiştir. Kale bedeninin ortasında yer alan kemerli açıklıktan içeri girilmektedir. Kemerli kapının üzerinde bir kemer daha bulunmaktadır. Kemerli kapının yer aldığı beden duvarlarının sağ ve sol tarafında iki kule yer almaktadır. Surların alt kısımlarında devşirme malzemeler gözlemlenmektedir. Gravürün merkezinde bulunan kapının önündeki toprak yolda binek hayvanıyla bir kişi ve kapının önünde çok sayıda kişi olup, sarık, şalvar ve mintanlarıyla görüntülenmişlerdir. Kapının açıklığından yükselen ağaçlar izlenmektedir.

Resim 70: Fortifications de Nicée Porte de Lefkó

Kaynak: Texier, 1882:40

Katalog No: 70

Eserin Adı: Fortifications de Nicée Porte de Lefkó

Bulunduğu Yer: Asie Mineure, Charles Texier, Paris MDCCC LXXXII. (1882) s. 40

Eserin Ressamı: Charles Texier Gravür Sanatçısı: Augustin François Lemaître (1792-1870)

Yapım Yılı: 1882 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9.5 x 14.8 cm. (yer aldığı kitabın ölçüleri 14.4 x 22 cm) Gravür 0,4 cm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravürde Lefke Kapı betimlenmiştir. Kapı, İznik'in doğusunda yer alan ve günümüzde Kılıçarslan Caddesi adıyla bilinen yolun sonundadır. Lefke Kapı, günümüzde Bilecik'in Osmaneli ilçesine açılmasından dolayı, bölgenin antik ismi olan Lefke adıyla anılmaktadır.

Gravürde, kapı iki yanda kuleleriyle görülür. Kuleler bir zafer takı görünümü vermektedir. Yan geçitlerde kurt dişi motifli lentonun üzerinde, beyaz mermerden yapılmış, kaide ve başlıkları akantus yaprakları ile süsülmüş plasterler ve ana giriş, kemerinin ufak benzeri olan kemerlerle çevrili nişler görülmektedir. İki yanı sıralayan ve dikdörtgen kaideli köşe plasterleri üstte arşitravı ve yazı tablasını, kurt dişi motif

dizisi ile list tablayı taşımaktadır. Sağ tarafta, su kemerindeki kiremit örtülü çeşme gözlemlenmektedir.

Eserde, çeşmenin önünde çömelerek dinlenen bir kişi ile kapıdan içeri yürüyen biri kadın diğeri çocuk iki kişi daha görülür. Sol tarafta develeriyle dinlenmekte olan kervan görülür. Kervandaki kişilerin giysileri doğu kültürünü yansıtmaktadır.

Resim 71: Pont couvert á Brousse

Kaynak: Texier, 1882

Katalog No: 71

Eserin Adı: Pont couvert á Brousse (Bursa Kapalı Köprü)

Bulunduğu Yer: Asie Mineure, Charles Texier, Paris MDCCC LXXXII. (1882) p.41¹

Eserin Ressamı: Charles Texier Gravür Sanatçısı: Augustin François Lemaître (1792-1870)

Yapım Yılı: 1882 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 8.9 x 13.5 cm. Yer aldığı kitabın ölçüleri 14.4 x 22 cm'dir. Gravür 0,4 cm dıştan çift cetvel ile çevrilidir.

Tanımı: Gravür, Gökdere Irmağı üzerinde yer alan Irgandı Köprüsü ve çevresini betimlemektedir. Köprü, günümüzde Osmangazi ve Yıldırım ilçeleri arasında sınır oluşturmaktadır. Ülkenin tek arastalı (çarşılı) köprüsü olma özelliğini taşıyan köprünün benzerleri sadece Bulgaristan'ın Lofça, İtalya'nın Venedik ve Floransa kentlerinde bulunur.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 129.

Tek kemer gözü bulunan Irgandı Köprüsü'nün özgün yapısında, üzerinde otuziki dükkan, bir mescit ve ayaklarında iki deponun (ahırın) bulunduğu bilinmektedir.

Gravürün merkezinde yer alan köprünün, sağında ve solunda dere yatağının eğiminden faydalanılarak inşa edilmiş evler, evlerin önlerinde ağaçlar ve dere gözlemlenmektedir.

Genellikle güneyden kuzeye (Bursa ovasına) görüntülenen Irgandı Köprüsü, bu eserde kuzeyden güneye doğru bakılarak görüntülenmiş izlenimi vermektedir.

Eserin sol tarafındaki ulu ağacın altında konuşan iki kişi yer alır. Biri ayakta, diğeri bir kaya üzerinde oturan kişiler, beyaz pantolon ve siyah gömlekleri ve başlarında beyaz şapkaları ile dikkat çeker.

Resim 72: Brousse Vue Générale

Kaynak: Reclus, 1884:587

Katalog No: 72

Eserin Adı: Brousse Vue Générale

Bulunduğu Yer: Nouvelle Géographie Universelle La Terre Et Les Hommes, Élisée Reclus, l'Asie Antérieure, Paris 1884. 587¹

Eserin Ressamı: A. Slom

Yapım Yılı: 1884 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Gravür

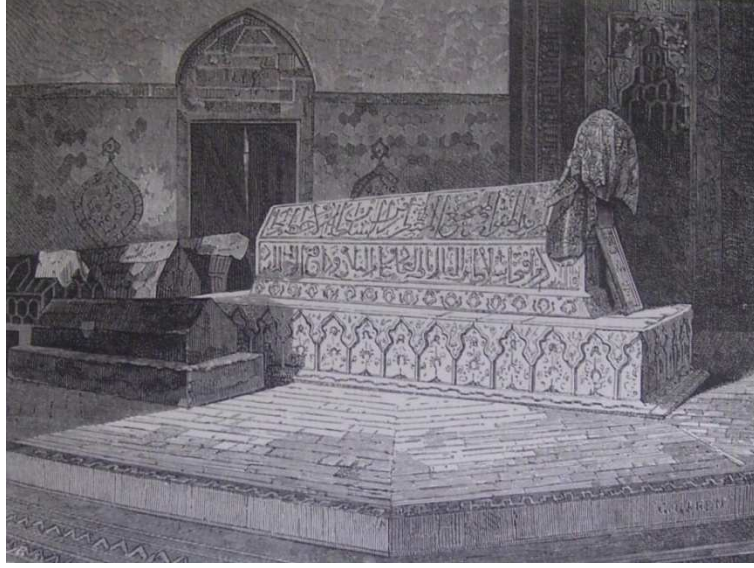
Ölçüleri: 12.6 x 18.6 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Gravür camileriyle, hanlarıyla, bedestenleriyle kentin merkezini oluşturan bölgeyi göstermektedir. Bursa'nın en eski yerleşmelerinden olan Hisar'ın Tophane semtinden görüntülenen eser, kentin mimari ve topografik düzenini yansıtmaktadır. Çok ince işlendiği gözlemlenen gravürün alt yapısında fotoğrafın varlığını düşündürmektedir. Eserin sağ tarafında Bursa'nın en tanınmış ve büyük camii olan Ulu Cami, 1889 yılındaki büyük yangından önceki minare külahlarıyla görülmektedir.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 118.

Gravürün ön tarafında 1855 depreminde hasar görmüş olan Piriñ Han'ı yer alır. Kentte kiremit kaplı evler ve aralarından yükselen minareler, ağaçlar dikkat çekmektedir. Resmin arkasında Uludağ yer almaktadır.

Resim 73: Brousse-Tombeau De Mahomet II Dans La Mosquée Verte

Kaynak: Reclus, 1884:589

Katalog No: 73

Eserin Adı: Brousse-Tombeau De Mahomet II Dans La Mosquée Verte

Bulunduğu Yer: Nouvelle Géographie Universelle La Terre Et Les Hommes, Élisée Reclus, l'Asie Antérieure, Paris 1884, s. 589.

Eserin Ressamı: Eserin içinde sol alt köşede R sc harfleri okunabilmektedir. Sandukanın oturduğu kaidenin (seki) sağ alt köşesinde G. GAREN yazmaktadır. Eserin altında Desing de Garen, d' après une photographie communiquée par M. Héron yazmaktadır. G. Garen deseni çizen tasarımcı, M. Héron fotoğraflayan kişi olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih yoktur. Kitabın yayın yılı olan 1884 yılı ve öncesine tarihlendirilebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 9 x 10.3 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Gravür, Çelebi Mehmed Han ve aile yakınlarının sandukalarını betimlemektedir. Eserin merkezinde, sekizgen bir set üzerinde Çelebi Mehmed Han'ın çinilerle kaplı sandukası ile sol tarafında oğlu Yusuf'un sandukası yer almaktadır. Sandukaların alt kısımlarında aile bireylerine ait üç sanduka daha görülmektedir. Arka planda, aralarında sâlbekli şemselerin bulunduğu çinilerle kaplı duvar ve duvarda yer alan pencere açıklığı gözlemlenmektedir. Duvar sağ tarafta yer alan mihrab ile birleşmektedir.

Resim 74: Nicaea

Kaynak: Nauman, 1893:37

Katalog No: 74

Eserin Adı: Nicaea

Bulunduğu Yer: Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat, München-Leipzig, 1893, s. 37

Ressamı: Gravürün sağ alt köşesinde A S harfleri bulunmaktadır.

Yapım Yılı: 18 Mayıs 1890

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 11.5 x 14 cm.

Tanımı: Gravür İznik'in doğusunda bulunan Berber Kaya adıyla tanınan mezar anıtını betimlemektedir. Çok büyük boyutta, tek parça kayanın oyulmasıyla yapılan anıt gravürün merkezinde ve kırık olarak görüntülenmiştir. Tek yüzü görülen yapıtın kırık parçaları sağ tarafta dağılmış vaziyette durmaktadır. Çok yüksek bir yerde olduğu anlaşılan anıtın arka planında çizgiler halinde işlenmiş İznik ve dağlar yer almaktadır.

Resim 75: Das Lefkethor bon Nicaea

Kaynak: Nauman, 1893:44

Katalog No: 75

Eserin Adı: Das Lefkethor bon Nicaea

Bulunduğu Yer: Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat, Edmund Nauman, München- Leipzig, 1893, s. 44¹

Eserin Ressamı: Gravürün sol alt köşesinde A S harfleri ile imza bulunmaktadır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih verilmemiştir. Eseri basım yılı olan 1893 ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 10.5 x 13.1 cm.

Tanımı: Gravür, kentin doğu ucunda yer alan Lefke Kapı'yı göstermektedir. Kente dışarıdan girişte, iki silindirik kulenin arasında kalın sütunların oluşturduğu üst silmesi ahşap izlenimi veren kapı bulunur. Sağ tarafta yer alan hasar görmüş kulenin alt kısmında yarıklar ve devşirme malzemeler gözlemlenir. Sol taraftaki kulenin çok az kısmı görülür. Kapının sağında devşirme malzemelerden stel, solunda ise stel ve

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 131.

üzerinde kabartmalı friz vardır. Oldukça harab olduğu görülen kulenin üst kısmında tuğla dizisi izlenimi veren örgeler görülür. Zeminde ve duvarların aralarında otlar, bir dönem kentin savunma yapısı olarak kullanılan surların kendi haline bırakılmışlığını gözler önüne sermektedir. Kapının önünde üzerinde ceket, kısa bol pantolonu ve beline doladığı kuşağı ile görüntülenen kişi bulunur. Sağ tarafta ise semeriyle izlenen atı görülür.

Kapının arkasında yuvarlak kemeriyle ikinci kapı gözlemlenir.

Sanatçı gravürü desen görünümünde, serbest çizgiler ile işlemiştir.

Resim 76: Broussa

Kaynak: Ollier, 1896:222

Katalog No: 76

Eserin Adı: Eserin altında (Broussa The Ancient Capital Of Turkey) yazmaktadır.

Bulunduğu Yer: Cassell's illustrated history of the Russo-Turkish, Edmund Ollier, London 1896. c. 1 s. 222¹

Eserin Ressamı: Gravürün sol köşesinde G E T harfleri okunmakta, sağ köşede ise XS harfleri okunabilmekte.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih yoktur. Yayınlandığı kitabın tarihi olan 1896 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 7.8 x 14.5 cm. Kitabın ölçüleri 18.4 x 24.7 cm'dir.

Tanımı: Gravür, Bursa'nın en eski yerleşmelerinden olan Hisar'ın bir bölümü görüntülenmiştir. Sanatçı eseri kentin batısından bakarak işlemiştir. Gravürün sol tarafındaki ilk kubeli yapı Osman Gazi Han'ın, ikinci kubbeli yapı ise Sultan Orhan Gazi Han'ın türbesidir. Türbelerin servi ağaçlarının arasında görüntülenmesi dikkat çekicidir. Kuzeyden güneye doğru görüntülenen kentin bu bölümünde çok sayıda çatılı evler görülmektedir. Resmin ön tarafında kayaların bulunduğu toprak yolun kenarı ağaçlarla sınırlanmış ve kullanılan koyuluk gravürün ön tarafındaki ağaçların ve

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 113.

yapıların ayrıntılarıyla görünmesini engellemiştir. Gravürün arkasında, iki sıra halde uzanan Uludağ yer almaktadır.

Resim 77: Bursa'da Kebapçı Dükkânı

Kaynak: Dauzats, t.y.

Katalog No: 77

Eserin Adı: Bursa'da Kebapçı Dükkânı

Bulunduğu Yer: J. E. Dauzats 1855'de Anadolu'nun Bir Köşesi, Çev. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul t.y. s. 30 (Reşat Ekrem Koçu, 1897'de Bursa'ya gelen Ketebe-i Bahriyeden Nafizade Ahmed Fuad'ın 1317'de (1899) tab edilmiş bir Bursa seyahatnamesinin bir parçasını kitabının sonuna eklemiştir).

Eserin Ressamı: "İçinde Agâh'ın fotoğraftan yaptığı resim...vardır" (Koçu, 19??: 29.)

Eserin sağ alt köşesinde Agâh ismi sanatçı imzası olarak görülmektedir.

Yapım Yılı: Kitabın çevirisini yapan Reşat Ekrem Koçu eserin altına Servet-i Fünun'da çıkmış bir fotoğrafa göre elli sene evvel Bursa da kebabçı dükkânı yazmıştır. Kitabın yazım tarihi yaklaşık 1940 yılları olduğu düşünülürse, fotoğraf 1890 yıllarında yayınlanan dergiden sonra resme dönüştürülmüş olmalıdır.

Yapım Tekniği: Eserin aslı görülemez, çevirisi yapılan kitapta resmin tekniği hakkında bilgi verilmemiştir. Resimde, gravür tekniğinden çok tarama ucu ya da mürekkepli kalemle serbest tarama tekniği etkileri görülmektedir.

Ölçüleri: 12 x 20 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Eserde, cadde üzerinde bir kebabçı dükkânı ve yerel kıyafetlerle esnaf görüntülenmiştir.

Resimde dükkânın duvarlarının, tezgâhın çerçevesinin dışında devam etmesi ve yolun, sol alt kısımdan kompozisyona giriyor olması eserin açık kompozisyon olarak yapıldığını gösterir. Çok figürlü kompozisyon şeması gösteren resmin ortasında, sekiz figür soldan

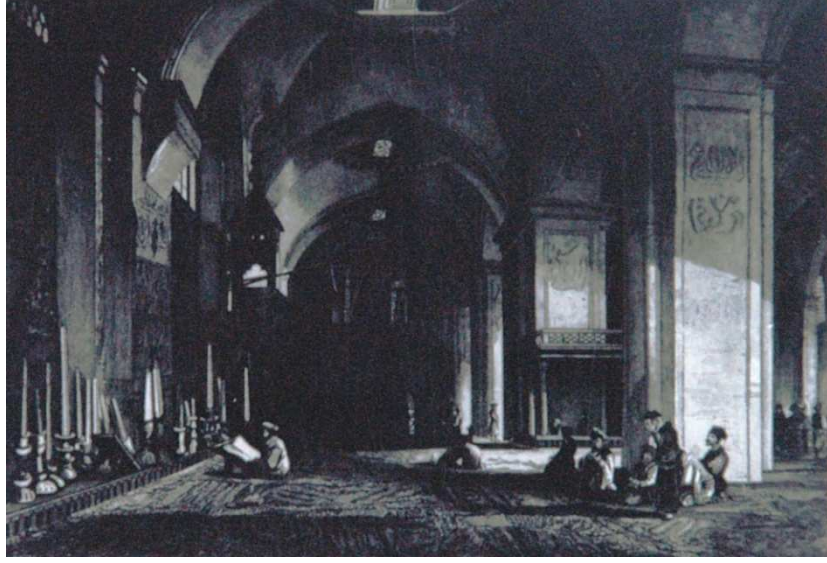
sağa doğru perspektif etkisi ile büyümektedir. Bu etki daha çok fotoğraftan yapılan resimlerde belirgin görülür.

Tezgâhta şişlere dizilmiş etler, arka planda dükkânın kullanım malzemeleri ve raflarda kalaylı kaplar ve sağ tarafta tavandan asmalı narh mühürlü (her yerde geçerli olan fiyat) el kantarı görülmektedir.

Siyah beyaz olduğu görülen resimde ışığın vurduğu yerler beyaz renk bırakılmıştır. Karanlık yerler ise taranarak derinlik etkisi verilmiştir. Tüm figürlerin erkek olduğu resimde, giysiler Osmanlı döneminin giyim tarzını yansıtmaktadır.

Resimle, aynı olan fotoğraf mevcuttur. Fotoğraf, İhtifalci (toplantı/tören) Mehmet Ziya Bey'in Bursa'dan Konya'ya Seyahat adlı kitabında Bursa'da kebabçı dükkânı adıyla yayınlanmış olup dükkânın Tuzpazarı'nda olduğu belirtilmiştir.

Resim 78: Bursa Ulu Camii

Kaynak: M.K.N.E. Bl.

Katalog No: 78

Eserin Adı: Bursa Ulu Camii

Bulunduğu Yer: Mikro film, Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü, Kayıt No:189.¹

Eserin Ressamı: C. Reiss

Yapım Yılı: Bilinmiyor.

Yapım Tekniği: Gravür

Ölçüleri: 4 x 5.3 cm. (yer aldığı mikrofilmdeki ölçüleri)

Tanımı: Gravürde Bursa Ulu Cami'nin içi betimlenmiştir. Bursa'nın en büyük camii olan Ulu Cami her zaman sanatçıların gözde yerlerinden biri olmuştur. Doğu duvarından batı yönüne bakılarak betimlenen gravürde, ibadet eden ve camiye ziyaret eden kişiler gözlemlenmektedir. Çok kubbeli yapısıyla önemli bir yere sahip olan caminin içinde sıralanan taşıyıcı ayaklar ve kubbeler izlenmektedir. Güney duvarında minber görülmektedir.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 146.

Bu gravür, John F. Lewis'in 1837 yılında yayımlanan *Lewis's Illustrations of Constantinople* adlı albümünde yer alan "Gréat Mosque at Brossa" isimli litografi eserle büyük benzerlik göstermektedir. Litografi eser, 1837 yılı öncesine tarihlenirken gravür eserin yapım tarihi belli değildir. Aynı çizimden yola çıkılarak yapıldıkları izlenimi veren eserlerin figür sayılarında ve giyimlerinde küçük farklılıklar dikkat çekerken, ışık gölge zıtlığının her iki resimde aynı şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

4.7. Litografi Eserler (Taş Baskı)

Resim 79: The Roof of Oulou Jame, From The Garden of The Greek Church.

Kaynak: Pardoe, 1837

Katalog No: 79

Eserin Adı: The Roof of Oulou Jame, From The Garden of The Greek Church

Bulunduğu Yer: The City of Sultan and Domestic Manners of Turks in 1836. London 1837 c. 2 s. 40-41 arası.¹

Eserin Ressamı: Eserin sol tarafında Mis Pardoe del imzası yazılıdır. “del” şeklinde imzalar, desinatörlerin özgün resimden yola çıkarak baskı için hazırladıkları ikinci çizimi hazırlayan kişiyi belirtir. Eserin desinatörü, Mis Pardoe (Julia Pardoe) olmalıdır.

Yapım Yılı: 1837

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 9 x 14.2 cm.

Tanımı: Bursa'yı 1836'da ziyaret eden Pardoe kitabında; kentin bitki örtüsüne, Bizans ve Osmanlı anıt ve kalıntlarına, kentte yaşayan azınlıklara, Çingenele, derviş tekkelerine, hamamlara, ipek üretimine, Olimpos Dağı'na, zengin Türk kadınlarına, kent halkının giyim kuşamına değinerek kent yaşamı hakkında önemli ayrıntılar sunmuştur.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 136.

Kentin merkezinde yer alan Ulu Cami'nin bütün camilerden daha büyük ve daha güzel olduğunu düşünen Pardoe, litografinin merkezine de Ulu Cami'yi yerleştirmiştir.

Eser Saint Elias Manastırı'nın bulunduğu Tophane semtinden, Ulu Cami ve çevresini görüntülemektedir. Çok kubbeli yapısıyla önemli bir yere sahip olan caminin kubbelerindeki yükseklik dikkat çekicidir. Ayaklar üzerine oturan kubbeler, dışarıdan sekiz köşeli kasnaklarla çevrilidirler. Ancak sanatçı, kasnakların çapını dar ve yüksek çizdiğinden, kubbelerin olduğundan daha farklı görünmesine neden olmuştur. Caminin batı minaresinde şerefeye doğru dönerek çıkan pencereler dikkati çeker. Minare külahları, 1889 yangınından önceki yapısıyla görülürken, külahların kısalığı da dikkat çekicidir.

Resmin sağ alt köşesinde çatısı görülen ev, arkasında üç katlı ve cumbası eli böğründelerle desteklenen beşik çatılı konak bulunur. Konağın arkasında da iki cami yer alır.

Eserin sol tarafında, tek minare ve değişik boyutlarda altı adet çokgen kubbe ile arkada iki minaresi ve üç kubbesi seçilebilen cami vardır. Gerçekte var olamayan tek minare ve altı adet kubbe sanatçının hayal ürünü olarak ilaveleri olmalıdır. Taş baskıda yer alan yapılar değişik türdeki ağaçların arasından yükselmektedir. Yapılardaki ayrıntıların değiştirilerek işlenmesi esere farklı bir görünüm vermesine neden olmuştur.

Kentin arkasında iki sıra halde uzanan Uludağ'ın ağaçlarla kaplı olduğu görülmektedir.

Resim 80: a Turkish Mausoleum

Kaynak: Pardoe, 1837:127

Katalog No: 80

Eserin Adı: a Turkish Mausoleum

Bulunduğu Yer: The City of Sultan and Domestic Manners of Turks in 1836. London 1837 c. 2 s. 52-53 arası.¹

Eserin Ressamı: Eserin desinatörü, Mis Pardoe (Julia Pardoe) olmalıdır.

Yapım Yılı: 1837

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 8.7 x 13.1 cm.

Tanımı: Taş baskı eser, Bursa'ya defnedilen son Osmanlı Padişahı Sultan II. Murad Han'ın türbesinin içini göstermektedir. Muradiye Külliyesi'nin merkezinde, caminin ise güney batısında kalan türbe, 1451 yılında ölen Sultan II. Murad Han'ın vasiyetine uygun olarak oğlu Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılmıştır.

Özgün yapısında kare planlı olan yapının üzerine imar edilen türbenin ortasında dört köşeye konmuş ayaklar arasında birer sütun bulunmakta, ayaklar ve sütunlar birbirine

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 127.

kemerlerle bağlanmaktadır. Eserde görülen türbenin köşesindeki ayakların yerine, Bizans başlıklı sütunlar işlenerek kemerlerle bağlanmıştır.

Resmin merkezinde, baş kısmında sarık bulunan Sultan II. Murad Han'ın sandukası gözlemlenir. Özgün yapısında üzerinde bir açıklık olan mezarın, taş baskıda üzerinin kapalı olduğu izlenimini vermektedir. Gerçek görünümünden farklı çizilen ögeler, taş baskıya dönüştüren sanatçının kendi ilaveleri olduğunu düşündürmektedir.

Sandukanın baş ve ayak kısmında yanmakta olan iki şamdan yer alırken, sütunların üst kısımlarında da çok sayıda kandil sıralanmıştır. Kubbenin tam ortasında avize görünümünde çok sayıda ışığın yandığı tek kandil sarkmaktadır.

Eserde görülen kare planlı, çevre koridorunun içinde kalan mezarın başında bir hafız Kur'an-ı Kerim okumaktadır.

Sade bir görüntüye sahip olan türbenin karşı duvarında bir levha bulunmaktadır.

Zemin kare plakalarla kaplıdır.

Resim 81: Brussa

Kaynak: Lewis, 1837

Katalog No: 81

Eserin Adı: Brussa

Bulunduğu Yer: Lewis's Illustrations of Constantinople, London, 1837, Pl. XXIV¹

Eserin Ressamı: John F. Lewis (1805 Londra - 1876 Walton-on-Thames)

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1837 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 27.5 x 37 cm.

Tanımı: Taş baskı, Ulu Camii'nin kuzey yönündeki avluya açılan taç kapısını ve yapının batısında kalan bölgeyi göstermektedir. Sultan Bayezid Han tarafından Niğbolu'da elde edilen ganimetlerle inşa edilmeye başlanan yapı, 1399 yılında tamamlanmıştır. Bursa'nın en büyük camisi olan yapıya adına büyük anlamına gelen Cami-i Kebir (Ulu Cami) denilmiştir. Son cemaat yeri bulunmayan caminin ana kapısı (kuzey) avluya açılmaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 141.

Eserde görülen yapının kuzey duvarında, kuzey batı minaresi yer alır. Yıldırım Bayezid Han tarafından yaptırılan minerenin, özgün yapısında minare kaidesi tamamen mermerden olup gövdesi tuğla örgülüdür. Taş baskıda minare tamamen mermer görünümüne sahiptir.

Eserin arkasında, sıralanan kepenkli dükkânlar ve Hisar'ın mahalleleri gözlemlenir.

Caminin karşısındaki kaldırımda yer alan iki katlı kiremit örtülü ev bulunur. Ev, pencereleri örten ahşap kanatlar ve çatı saçağında geometrik örgeler güzelliğiyle dikkat çekicidir. Evin sağında direklerle desteklenen çadır biçiminde kamelyada dinlenen kişiler bulunur.

Çarşılara geçiş olarak da kullanılan caminin avlusunda kadın, erkek, çocuk ve yük taşıyan atlarında olduğu çok sayıda figür bulunur. Kadınlar başlarında ağız ve omuzlarını örten beyaz yaşımları, üstlerinde; ferace ve bol şalvarlarıyla, erkekler; başlarında, yuvarlak çembere sarılan beyaz renkli sarıklarıyla, üstlerinde; gömlek, cepken, bol şalvar ve bellerinde sarılan kuşaklarıyla işlenmiştir. Erkek figürlerden taç kapı önünde oturarak dinlendiği görülen kişi esnaftan farklı olarak başında fesi ve üzerinde ceketiyle görüntülenmiştir.

Taş baskıda, Ulu Camii'in taç kapısında dört paye ile desteklenmiş motif oymalı ahşap saçak ve minare gövdesindeki süslemeler dikkat çekicidir.

Eserin sanatçısı Lewis'in, Londra'da *Illustration of Constantinople, made during a residence in that city in the years 1835-36 Arranged and drawn on Stone from the original sketches of Coke Smyth by John F. Lewis* adlı albümü basılmıştır. Bugün Lewis adıyla bilinen İstanbul çizimlerinin, sanatçının İstanbul'a gelmeden önce Coke Smith'in eskizlerinden düzenlenip taş baskı haline getirmiş olan resimler olduğu bilinmektedir. Aynı albümde yer alan "Brussa" adını verdiği bu taş baskı eser de Coke Smith'in eskizlerinden faydalanılarak yapılmış olmalıdır. 1841 yazında Bursa'ya gelen sanatçı, taş baskı eseri Bursa'ya gelmeden önce yayınlamıştır. Büyük olasılıkla eskizden faydalanılarak yapılan esere, Lewis kendi tarzını ve İslam mimarisinin görkemini de eklemiş görülmektedir.

Eser, doğudan yükselen ışıqla günün öğlen saatlerini yansıtmaktadır. Sanatçı taç kapıda, minarede ve zeminde beyaz açmalar kullanmıştır.

Resim 82: Gréat Mosgue at Brossa

Kaynak: Lewis, 1837

Katalog No: 82

Eserin Adı: Gréat Mosgue at Brossa

Bulunduğu Yer: Lewis's Illustrations of Constantinople, John F. Lewis, London, 1837, Pl. XXV¹

Eserin Ressamı: John F. Lewis

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1837 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 23 x 32 cm.

Tanımı: Eserde, Ulu Camii'in içi ve cami içinde ibadet eden kişiler görülür.

Taş baskı, doğu duvarından bakılarak, güney duvarında yer alan mihrabı, minberi, taşıyıcı ayağın duvarındaki müezzin mahfilini ve batı duvarını tanıtır. Çok belirgin olarak görülemeyen dört köşeli ve hücresi ile yanları renkli motiflerle süslü olan ihtişamlı mihrab 1571 yılında Mehmed Usta tarafından tamamlanmıştır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 144.

Selçuklu üslubundan, Osmanlı üslubuna geçişin bir şaheseri olan minber, Antepli Hacı Mehmed bin Abdulâziz el Dukkî'nin eseridir. Yıldırım Bayezid Han'ın emri ile 1400 yılında tamamlanmıştır. Oyma, kabartma, geometrik, yıldız, çivi başları ve güllerle süslü olan minberin güzelliği eserde görülmektedir.

Minberin karşısında bir bölümü görülen müezzin mahfili yer alır. Mahfil sekiz tane ceviz sütun üzerine oturmuş, sade ve zarif bir görüntü sergiler.

Caminin duvar ve taşıyıcı ayaklarını, meşhur hattatların yazdığı levhalar süslemektedir. Payelerdeki yazılar özgün yazılardan uzak bir görüntü sergilerken, batı duvarındaki tuğra daha ayrıntılı işlenmiş izlenimi vermektedir.

Caminin içinde dağılmış olarak işlenen çok sayıda figür vardır. Zeminde sıralanmış olarak yer alan motifli halılar üzerinde, Kur'an okuyanlar, namaz kılanlar, dua edenler ve batılı giysileriyle camiye ziyaret edenler, Ulu Camii'in günümüzdeki canlılığını yansıtmaktadır.

Lewis'in bu eserinin de Coke Smith'in eskizlerinden yapıldığı düşünülürse çok başarılı olarak nitelendirilebilir.

Sanatçı eserde, pencerelerden süzülen ışık ile beyaz açmaları kullanarak aydınlık bir görüntü vermiştir.

Resim 83: Silk Khan Brussa

Kaynak: Lewis, 1837

Katalog No: 83

Eserin Adı: Silk Khan Brussa

Bulunduğu Yer: Lewis's Illustrations of Constantinople, London, 1837, Pl. XXVI

Eserin Ressamı: John F. Lewis

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1837 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 26 x 34.6 cm.

Tanımı: Eserde, Koza Han'ın avlusunun bir köşesi betimlenmiştir. Resmin sol tarafında yer alan iki katlı bölümün birinci katındaki dükkânların üzerlerinde kiremit örtülü ahşap saçaklar yer alır. Üst katında, üzerinde kaş kemer süslemeleri olan yuvarlak kemer alınlıklı açıklıklar yer almaktadır. Hanın köşesinde, sağ tarafı ahşap direklerle desteklenen asma çardağı, sol taraftaki saçaklara dayanmaktadır. Yapının karşı

tarafındaki dükkânların üzerlerinde, saçak yerine zigzag şeklinde ahşap kabartmalar görülür.

Çardak altında dinlenen çok sayıda esnaf, hanın XIV yüzyılda da önemli bir ticaret merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Han, günümüzde de ipekçiliğin merkezi durumundadır.

Taş baskıda yer alan sol taraftaki atlı kişi, karşısında ayakta duran geleneksel esvapları ve kuşağındaki kılıcıyla işlenen kişiler ile konuşmaktadır. Çardak ve saçak altında oturan, dükkân kapılarında duran kişiler dönemin esvaplarıyla resmedilmiştir. Sosyal yaşamda çok fazla sokağa çıkmayan kadınlar, eserde peçeleri ve feraceleri ile görülmektedir.

Eserin zemininde çuvallar ve yük taşıma araçları göze çarpmaktadır.

Hanın arkasında görülen minare, Koza Han'a en yakın olan Orhan Camii'nin minaresi olmalıdır.

Sanatçı, başarılı bir desen uygulmasının yanında, ışık alan yerlerde beyaz açmalar kullanarak resmi daha çarpıcı hale getirmiştir.

Resim 84: Brousse, Vue de la grande mosquée et d'une partie de la ville

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 84

Eserin Adı: Brousse, Vue de la grande mosquée et d'une partie de la ville

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 20 s. 22-23 arası.¹

Eserin Ressamı: l'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 22.5 x 34 cm.

Tanımı: Taş baskıda, Bursa'nın merkezinde bulunan Ulu Camii ve çevresi görülür. Sanatçı eseri, Tophane semtine çıkan yolun üzerinde yer alan Hisar'ın Saltanat Kapısı'nın aralığından görüntülenmiştir.

Eserin merkezinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dördüncü padişahı Yıldırım Bayezid Han'ın Niğbolu'da elde ettiği ganimetlerle yaptırdığı çok kubeli yapısıyla dikkat çeken Ulu Cami vardır. Caminin çevresindeki yerleşmeyle, Hisar bölgesini ayıran duvar

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 147.

resmin sağından soluna doğru uzanmaktadır. İki bölge arasındaki bağlantı duvarın ortasında yer alan ahşap kapı ile yapılıyor olmalıdır.

Duvarın arkasında kalan kentin bir bölümünün, doğudan batıya uzantısında çok sayıda kubbe ve minare ağaçlar yükselmektedir. Eserin arkasında ağaçlarla kaplı Uludağ gözlemlenmektedir.

Taş baskı olarak işlenen eserde sanatçı, doğudan gelen ışığı göstermek için beyaz açmalar kullanmıştır. Resimde doğudan gelen ışık, eserin sabah saatlerini yansıttığının işaretlerini vermektedir.

Resim 85: Brousse, Tombeaux des Sultans

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 85

Eserin Adı: Brousse, Tombeaux des Sultans

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 21 s. 22-23 arası.¹

Eserin Ressamı: l'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 21.5 x 28 cm.

Tanımı: Taş baskı Hisar'da Tophane parkının girişinde, sağ tarafta bulunan Orhan Gazi Han'ın türbesinin içini göstermektedir. Resimde içi mekânı görülen türbe 1855 yılındaki depremde yıkılmış, günümüzdeki türbe 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmıştır.

¹ Ed. Mustafa Sevim Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 138.

Taş baskıda bir set üzerinde sıralanan sandukalar görülür. Sağında ve solundaki iki ayak hizasında kalan sandukalardan, ortada büyük şekilde ve örtüyle görüntülenen sanduka Sultan Orhan Gazi Han'a aittir. Oldukça sade olarak görülen türbenin tek süslemeleri, iki giriş arasında dağınık halde sıralanan levhalardır.

Sultan Orhan Gazi Han'ın önünde sıralanan büyüklü küçüklü sandukaları, yukarıdan büyük bir çember üzerinde çok sayıda kandil bulunan avize aydınlatır, avize sandukaların da üzerini örten kubbeden sarkmaktadır.

Resmin sağında, cübbeli ve başında bir çembere sarılmış sarığı bulunan kişi dua etmektedir. Tam karşısında iki feraceli kadın ile bir çocuk sandukaları izlerken görüntülenmiştir.

Türbede, ortada Sultan Orhan Gazi Han'ın sandukası olup, çevresinde Orhan Gazi Han'ın eşi Nilüfer Hatun, oğlu Kasım Çelebi, kızı Fatma Sultan, Cem Sultan'ın oğlu Abdullah, II. Bayezid'in oğlu Korkud, Yıldırım Bayezid Han'ın oğlu Musa Çelebi ve isimleri bilinmeyen ondört kişinin sandukaları yer almaktadır.

Türbenin 1863 yılından önceki görünümüne ait görsel belge bulunamadığından, eserin tam anlamıyla özgün yapıyı yansıttığı yargısına varılamamıştır.

Resim 86: Nicée, Vue du Grand sarcophage, prise du pied de la colline

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 86

Eserin Adı: Nicée, Vue du Grand sarcophage, prise du pied de la colline

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 33 s. 36-37 arası.

Eserin Ressamı: l'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 19.3 x 27.3 cm.

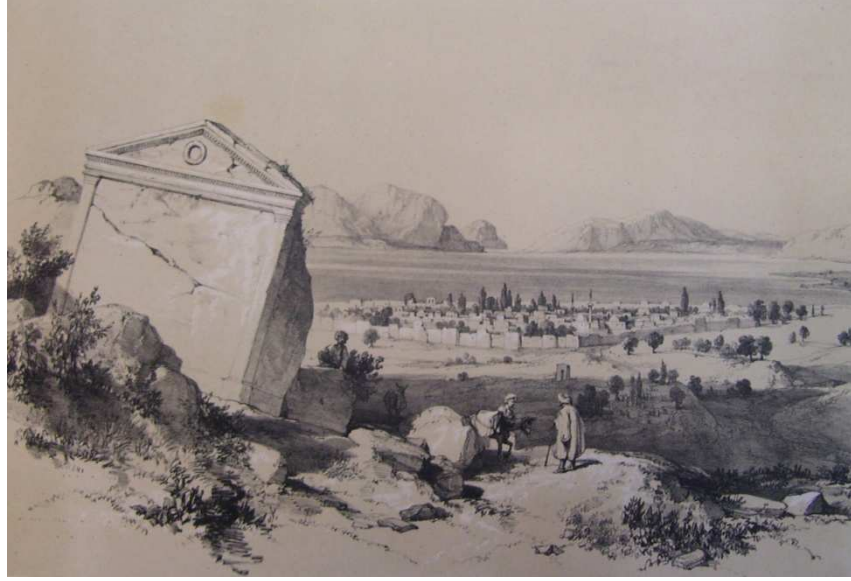
Tanımı: Taş baskı, kentin doğusunda erken dönemden kalan tek eser olan ve halkın Berber Kaya olarak adlandırdığı, tek parça taş kitlesinin oyularak yapıldığı dev boyutdaki lahitin (mezar odası) yamaçtaki iç görünüşü işlenmiştir. Yolun sonundaki yamaçta üçgen alınlıklı kırma çatısıyla mezar odasının, yuvarlak kemer görünümüyle oyulmuş seki görülür.

Eserde yamaçtan aşağıya doğru giden toprak yol üzerinde, biri açık diğeri koyu renkte iki eşek bulunur. Koyu renk eşeğin üzerinde; şapkası, ceketi ve kısa pantolonuyla işlenen kişi, yanında kumaş yüklü eşek ile ilerlemektedir. Eşeklerin sağ tarafındaki

yolun dışında kesme taşlarla örölmüş duvar kalıntısı ve hemen yanında küme halinde ağaçlar yer alır.

Resim günün fazla ışık alan bir saatini yansıtmaktadır. Sanatçı; figürde, açık renk eşeğın üzerindeki kumaşlarda, duvar kalıntısında ve zemindeki kayalarda beyaz açmalar kullanmıştır.

Resim 87: Nicée, Vue générale de la ville

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 87

Eserin Adı: Nicée, Vue générale de la ville

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 32 s. 36-37 arası.

Eserin Ressamı: l'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 24 x 35.2 cm.

Tanımı: Taş baskı, bir cephesi bulunan Berber Kaya mezar anıtını ve İznik'in panoramik görüntüsünü yansıtmaktadır. Eser kentin doğusundaki Elmalıdağ'ın Berber Kayası adlı doruğundan bakılarak görüntülenmiştir. Sol tarafta yer alan ve büyük oranda hasar gören Berber Kaya, tek bloktan oyulmuş olup devasa boyuttadır.

Sağ tarafta Berber Kaya'nın kırık parçası üzerinde oturmuş bir kişi ve sağında yuvarlak başlı ilerleyen eşiği görülür. Yine bu figürlerin sağ tarafında bir eşek ve iki kişi görülür, sohbet ettikleri görülen kişilerden biri elinde asa tutmaktadır. Figürler, başlarında sarıkları ve cübbeleriyle görüntülenmiştir.

Yamacın aşağısındaki düzlükte, surlarla çevrili İznik kenti görölmektedir. Kentin içinde dağılmış olarak evler, ağaçlar, sağ tarafta iki minaresi bulunan tek kubbeli cami ve hemen yanında kubbeli bir yapı gözlemlenir. Surlarla çevrili kentin arkasında tepelere kadar uzanan ova ve arkasında yüksek tepeler yer alır.

Sanatçı eserde görölen Berber Kaya mezar anıtının üzerinde, zemin ve surlarda beyaz açmalar uygulamıştır.

Resim 88: Nicée, Vue de la porte du Nord ou de Constantinople, prise dans la ville

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 88

Eserin Adı: Nicée, Vue de la porte du Nord ou de Constantinople, prise dans la ville

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 34 s. 38-39 arası.

Eserin Ressamı: I'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 21.5 x 29.2 cm.

Tanımı: Eserde, İznik kentinin kuzeye açılan kapısı olan İstanbul Kapı betimlenmiş olup, kale bedeninin ortasındaki kemerli açıklıkla içeriye girilmektedir. Kapının iki yanında iki kule yer almaktadır. Taş baskının merkezindeki kapının içinde de bir iç kapı ve bir kişi gözlemlenmektedir. Kalenin beden duvarlarında ve kulelerin üzerlerinde izlenen bitkiler bir dönem kentin en önemli kapısı konumunda olan yapının terkedilmişliğini belgelemektedir. Sol kulede derin yarıklar, her iki kulede nişler görülmektedir.

Resim 89: Nicée, Vue de la porte de Lefké ou de l'Est

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 89

Eserin Adı: Nicée, Vue de la porte de Lefké ou de l'Est

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 36 s. 42-43 arası.

Eserin Ressamı: I' Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 21.6 x 26.5 cm.

Tanımı: Eserde, İznik'in doğuya açılan kapısı olan Lefke Kapı önünde toplanmış din adamları görülür. İki yanında kulelerle görüntülenen kapı ve duvarlarda devşirme malzemeler dikkati çeker. Birinci kapının arkasında ikinci kapı, ikinci kapının da arkasında iki katlı, iki pencereci ev görülür. Sağ taraftaki su kemerinin önünde günümüzde de hala ayakta kalabilen tarihi çınar bulunur.

Kentte bulunan din adamları, kapı önünde gruplar halinde sohbet halinde işlenmiş olup bir toplantı öncesindeki anın yansıtıldığını düşündürür.

Sanatçı eserin bazı yerlerinde beyaz açmalar kullanmış, daha dikkat çekici ışıklı görünüm yaratmıştır.

Resim 90: Nicée, Porte Ducis, vue prise dans la ville

Kaynak: Laborde, 1838

Katalog No: 90

Eserin Adı: Nicée, Porte Ducis, vue prise dans la ville

Bulunduğu Yer: Voyage de l'Asie Mineure, Léon de Laborde, Paris, Firmin Didot, 1838, pl. 37 s. 42-43 arası.

Eserin Ressamı: l'Auteur Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: Eserin üzerinde tarih belirtilmemiştir. Kitabın basım yılı olan 1838 yılı ve öncesine tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 21 x 29 cm.

Tanımı: Eser, İznik kentini çevreleyen kale duvarlarını ve kentin dışarıya açılmasını sağlayan dört kapıdan birini göstermektedir. Resimde görülen kapı, kentte bulunan kapılarla benzerlik göstermediğinden, eserin kentte tanıttığını bölgeyi tanımlamak olanaksızdır. Duvarlarda yıkıntılar görülürken kapı üzerindeki kemer ve yanındaki haç motifi dikkat çekmektedir. Yapıtın tek figürü olan kişi Hıristiyan din adamlarının giysileriyle sırtı dönük olarak işlenmiştir. Büyük bir çınarın arkasında duran kişi, çınar ile surlar arasında kalan aradan gökyüzünde oluşan dolunayı ya da duvarı izler görünümündedir. Eserin sağında, kalıntıların bulunduğu yüksek tepe yer almaktadır.

Resim 91: La Porte De Lefke

Kaynak: Texier, 1839

Katalog No: 91

Eserin Adı: La Porte De Lefke

Bulunduğu Yer: Description de l'Asie Mineure faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837. Paris 1839 c. 1. Pl. 8.¹

Eserin Ressamı: Charles Texier Litograf Sanatçısı: Freeman

Yapım Yılı: 1839 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 25.3 x 39.6 cm. (yayımlandığı kitabın ölçüleri 34.5 x 53.4 cm'dir.)

Tanımı: Eser, İznik Kalesi'nin doğuya açılan Lefke Kapısı'nı kervanlı görüntüsüyle betimlemektedir. Texier'e ait eser, 1839 yılında taş baskı olarak basılmış olup yine Texier'in 1882 yılında Asie Mineure adlı kitabında *Fortifications de Nicée Porte de Lefkó* adlı gravürle büyük benzerlik göstermektedir. Sadece teknikleri ve figür sayılarında görülen farklılık aynı eserden iki ayrı baskının yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 132.

Resim 92: Brousse Vue De Mosquée Du Sultan Mourad I

Kaynak: Texier, 1839

Katalog No: 92

Eserin Adı: Brousse Vue De Mosquée Du Sultan Mourad I

Bulunduğu Yer: Description de l'Asie Mineure faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837. Paris 1839 c. 1. Pl. 16.¹

Eserin Ressamı: Charles Texier Litograf Sanatçısı: Freemann

Yapım Yılı: 1839 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 24.9 x 39.5 cm. yayınlandığı kitabın ölçüleri 34.5 x 53.4 cm'dir.

Tanımı: Taş baskı, şehrin batısındaki Çekirge semtinde bulunan I. Murad Camii (Hüdavendigâr) ve çevresini tanıtır. Tepenin yamaçlarında işlenen tek minareli yapı I. Murad Camii, yanındaki yapılar da külliyyeye ait yapılar olmalıdır. Caminin sağ tarafında kalan yapı, Cıkcık (Girçık) Hamam'ı olabilir. Yamacın altındaki düzlükte ağaçlar ve evler arasında bulunan iki kubbeli yapı, Eski Hamam'dır.

Resmin ön tarafında ovayı işaret eden kişi, karşısında bulunan iki kişiyle konuşurken görüntülenmiştir. Cami yönüne giden kişi meraklı gözlerle geriye doğru bakarak

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 139.

konuşan kişileri izlemektedir. Eserin sağ tarafındaki ağaç kütüğünün önünde, ite dayanmış kişi, meraklı gözlerle üç kişinin konuşmalarını anlamaya çalışır gibi seyretmektedir.

Eserin sağ ucunda, içinde akarsuyun geçtiği Bursa ovası gerisinde Filâdar sahrası ve Filâdar ovası gözlemlenmektedir.

Resim 93: Bursa Çekirge

Kaynak: Eyice, 1970: 491

Katalog No: 93

Eserin Adı: Bursa Çekirge

Bulunduğu Yer: Bursa Kaplıcalarını ilmi bakımdan ilk olarak inceleyen Dr. Bernard ve Eseri, S. Eyice, İstanbul 1970, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası c. 33. Sayı 3. s. 491¹

Eserin Ressamı: Bilinmiyor

Yapım Yılı: 1841-1842

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 9.6 x16.9 cm. (yer aldığı kitaptaki ölçüleri) (İst. Üniv. Tıp Mecmuası İst. 1970. 491)

Tanımı: Taş baskıda, Çekirge semtinin bir bölümü tanıtılır. Acemler'den bakılarak çizilen eserin sağında, I. Murad Camii görülür. Taş baskıda, caminin solundan başlayarak, ortadaki ilk ağaca kadar görüntülenen yapıların birçoğu hamamdır. Bölge aynı zamanda hamamlar bölgesi olarak da anılır. Bu bölgedeki yapıların yanlarında yukarıdan başlayarak 2, 3, 4, 7 rakamları okunabilmektedir. Rakamlar hamamları işaret ediyor olmalıdır. I. Murad Cami'nin yanından başlayan ve caminin hemen altında

¹ Dr. K.A. Bernard, Çev. Rıza Ruşen Yücer, Bursa Banyoları Kaplıca Risalesi, İstanbul 1943, 491.

bulunan iki kubbesi görülen 2 numaralı yapı, Eski Kaplıca (Armutlu Hamamı)'dır. Solundaki 4 katlı, çatılı, dikdörtgen yapı Kükürtlü Kaplıcası, onunda solundaki iki kubbeli saçaklı yapı Yeni Kaplıca'dır.

Bursa'yı 1840'da ziyaret eden Dr. Bernard'ın gezi sonrası yazdığı "Kaplıca Risalesi" adlı kitabı 1943 yılında R. Yücer Türkçeye çevirmiştir. Bernard, kitapta Bursa'daki kaplıcaları tanıtır ve her kaplıcanın hangi hastalıklara iyi geldiğini belirtir fakat taş baskıda, görülen numaralar Risalede görülmez. Numaralar kaplıcaların yerlerini belli etmek için sonradan verilmiş olabilir.

Eserin sol köşesinde, uzun bir ağaç görülür. Arkasında kümeler halinde beşik çatılı, iki katlı evler ve kenarda da tek kubbeli, tek minareli cami yer alır. Evlerin aralarında sıralar halinde servi ağaçları ve arka görüntü Uludağ ile sonlanır. Ağaçlar ve otlakların bulunduğu çevrede, toprak yollar yapıların önlerinden sağlı sollu uzayarak devam eder.

Resim 94: Bursa'nın Kükürtlü'den Görünüşü

Kaynak: Ünver, t.y.:30

Katalog No: 94

Eserin Adı: Bursa'nın Kükürtlü'den Görünüşü

Bulunduğu Yer: Süheyl Ünver, Bursa 122 Koleksiyon, (t.y.) s. 30¹⁻²

Ressamı: A. J. Manaraky (Manarakis)

Yapım Yılı: 1841-1842 (LIT DE D ECOLE DE LA MÉDECINE tıp okulunun özel litografya atölyesinde basılmıştır).

Yapım Tekniği: Litografi

Ölçüleri: 20 x 29 cm. (eserin özgün ölçüleri)

Tanımı: Eserin altında Osmanlı Türkçesiyle, “Mahrûse-i Bursa'nın Kükürtlü nam kaplıca tarafından görünüşüdür” yazısı bulunur. Belirtildiği gibi litografi, Bursa'nın Kükürtlü'den görünüşünü betimlemektedir. Taş baskının sağında çeşme, sol tarafta biri çocuk iki kişi yer almakta olup kişiler kentin kuzeybatı yönüne doğru yürümektedirler. Sağ köşede semerli bir hayvan ile sırtı dönük olarak işlenen kişi bulunmaktadır.

¹ S. Eyice, Bursa Kaplıcalarını ilmi bakımdan ilk olarak inceleyen Dr. Bernard ve Eseri, İstanbul, 1970, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası C. 33. Sayı 3. 492.

² Dr. K.A. Bernard, Çev. Rıza Ruşen Yücer, Bursa Banyoları Kaplıca Risalesi İstanbul 1943, 49.

Çalışmada görülen kişiler geleneksel Osmanlı kıyafetlerinden olan mintan, kısa bol pantolon ve kuşaklarıyla betimlenmişlerdir. Kentin genel görüntüsünün yansıtıldığı eserde yoğun ağaçlar, gökyüzüne doğru yükselen servi ağaçları ve çok sayıda kubbe ve minare bulunmakta olup aralarında bir ve iki katlı dikdörtgen planlı, çatılı evler sıralanmaktadır. Evlerin arasında yer alan Yeşil Türbe özgün mimarisiyle, yükseklerde yer alan Hisar ise çevrelenmiş surları ve burçlarıyla seçilebilmektedir. Bir manzara resmi olan eserin arkasında Uludağ yer almaktadır.

Resim 95: S. E. View of the city of Brusa and Mount Olympus

Kaynak: Chesney, 1850:325

Katalog No: 95

Eserin Adı: S. E. View of the city of Brusa and Mount Olympus

Bulunduğu Yer: The Expedition for the Survey of Rivers Euphrates and Tigris
London 1850, c. 1 s. 325¹

Eserin Ressamı: Eserin üzerinde sanatçı imzası yoktur. Kitabın yazarı, F. R. Chesney'dir.

Yapım Yılı: 1850 (basım yılı)

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 11.1 x 18 cm.

Tanımı: Eser, şehrin batı yönünde bulunan kaplıcalar bölgesinden Bursa ve Uludağ'ı yansıtmaktadır. Resmin ön tarafında ikisi oturarak nargile içen, diğeri ise ayakta konuşan üç kişi geleneksel esvaplarıyla işlenmiştir. Sağ köşede revaklarıyla göze çarpan yapı Küçük Kaplıcası, yanındaki sivri kemerler üzerine oturan tek kubbeli yapı ise Hatice Sultan Türbesi'dir. Yapıların günümüzdeki mimari görünümünden uzak görüntülediği gözlemlenmektedir. Kaplıcanın avlusunda ikisi sohbet eden üç kişi görülür. Avlunun önünde ise eşeğiyle bir kişi bulunur.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 126.

Taş baskının ortasındaki tepede, Hisar semti ve tepenin aşağısında ovaya doğru ilerleyen Şehir yer alır. Siluet halde işlenen yapıların aralarında çok sayıda kubbe ve minare izlenmektedir.

Ağaçlarla evrili Şehrin arkasında Uludağ yer alır.

Sanatçı, eserin ışık alan bölümlerinde beyaz açmalar kullanmıştır.

Resim 96: Brousse vue de la rounte de Moudania

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 96

Eserin Adı: Brousse vue de la rounte de Moudania

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Mary A.(Mary Adelaide ?) Walker.

Resmin sol alt tarafına doğru M W harfleri vardır. Mary Walker'ın isim ve soyadının baş harfleri olmalıdır.

Yapım Yılı: Yayınlandığı Albümün üzerinde tarih yoktur.¹

Walker, "Bursa'yı 1855 dolaylarında ziyaret etmiştir" (Lowry, 2004:150). Seyahatnamesinde şehir yaşamı hakkında bilgiler vermiş fakat Bursa ile ilgili çizimlere yer vermemiştir. Bu seyahat ile ilgili kitabı 1886 yılında yayınlamıştır²

"Walker Bursa'ya 1866'da ziyaret etmiştir. Bursa'yı kapsayan tarihsel albümde açıklayıcı metinlerle birlikte 24 taş baskı gravür ve bir de şehrin katlamalı panoraması mevcuttur (Walker [circa 1870] olarak geçmiştir)" (Lowry, 2004: 147-148). Bu durumda Walker Bursa'ya 1855 ve 1866 yılları arasında iki kez gelmiştir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı) (Albümdeki resimler, eskiz çizim halinde çizilip taş baskı olarak çoğaltılmış olmalıdır.

¹ Albüm, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'nde incelenmiştir. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Nadir 0017, 13357 kayıt numaralı albümde, kütüphane kayıtlarında belirtildiği gibi 24 taş baskı değil 23 taş baskı, 21 metin levhası bulunmakta olup Lowry'nin belirttiği katlamalı panorama mevcut değildir.

² M. Walker, Eastern Life and Scenery, 1886, 93-197.

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri). Kitabın (albüm) ölçüleri 27 x 17,5 cm'dir.

Tanımı: Eser Bursa'nın en önemli köprülerinden biri olan Abdal Köprü ve çevresini betimlemektedir. Altı kemer gözü görülen köprü Nilüfer Çayı üzerinde yer almaktadır. Eskiden Mudanya'ya gitmek için kullanılan köprü günümüzde Hürriyet ve İstiklal Mahalleleri arasında kalmakta olup trafik geçişine kapatılmıştır.

Sanatçı eseri kentin kuzeybatısından kent planına uygun olarak görüntülemiştir. Eserin sağ tarafında ayrıntılarıyla işlenen Abdal Köprü, üzerindeki yamaçta Hüdavendigâr Camii ve Türbesi ile sağında Çekirge semti görülmektedir. Ayrıca Hüdavendigâr Külliyesinin sol tarafındaki alt yamaçta eski kaplıca, soldaki düzlüğe (Acemler) kaplıcalar bölgesini çizmiştir.

Kentin yüksek bölgelerinde yer alan kayalık bölgede Bursa Kalesi gözlemlenmekte olup arkada Uludağ yer almaktadır.

Resim 97: Oulu Djami

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 97

Eserin Adı: Oulou Djami

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde görülen M. W. harfleri Mary Walker'ın imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskıda, Tophane sırtlarından Ulu Cami'nin kuzeybatı cephesi ve çevresi resmedilmiştir. Tophane, Osman Gazi Han ve Orhan Gazi Han'ın türbelerinin de bulunduğu Bursa Kalesi'nin içerisinde kalır.

Resme baktığımızda, konu olan tepenin ön planda resme giriyor olması ve sağdaki evlerin resmin dışında devam etmesi Walker'ın eseri açık kompozisyon olarak kurguladığını göstermektedir.

Eserin merkezinde Ulu Cami yer almakta olup minare külahlarının günümüzde farklı resmedilmesi dikkat çekmektedir.

Sanatçının resmi çizdiği Tophane (parkı) sırtları çitlerle çevrilidir. Günümüzde çitin yerini demir parmaklıklar almıştır. Resmin sağ tarafında, çitin önünde iki yarım evin bitişik nizamdaki görüntüsü yer almaktadır.

Yüksek bir yerden görüntülenen resimde Ulu Cami'nin çevresinde çok sayıda ev ve ağaçlar görülmektedir.

Taş baskının arka planında yer yer ağaçlarla kaplı Uludağ gözlemlenmektedir.

Resim 98: Tombeau des Sultans Osman et Orkhan

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 98

Resim No: 98

Eserin Adı: Tombeau des Sultans Osman et Orkhan

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W harfi vardır. Mary Walker'ın soyadının baş harfi olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.2 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri). Bu resmin sayfa boyu diğer resimlerin sayfa boyuna göre 0,3 cm. daha kısadır.

Tanımı: Taş baskıda, Orhan Gazi Han ve Osman Gazi Han'ın türbelerinin kuzey cephelerinin görüntüsü işlenmiştir. Tophane semtinde bulunan türbeler Osmanlı mimari karakterini en iyi şekilde yansıtmaktadır.

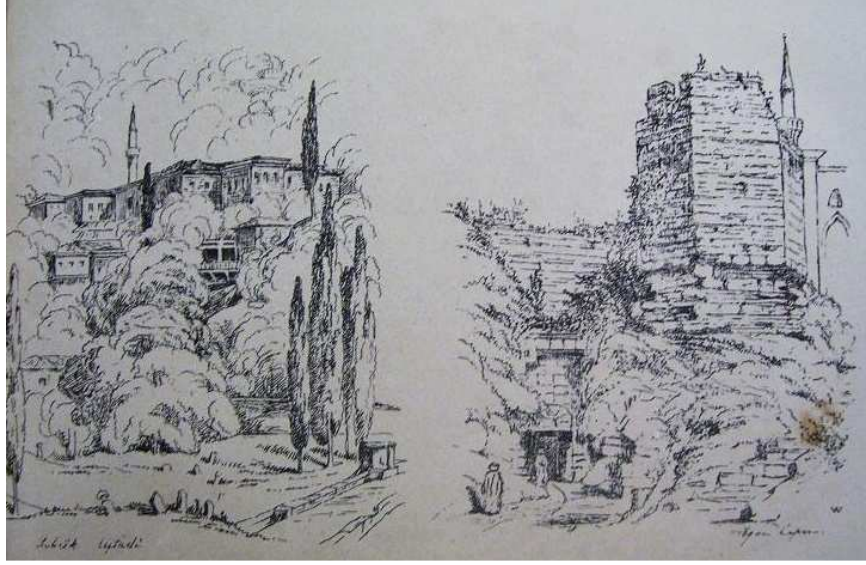
Sol tarafta Orhan Gazi Han'ın türbesinin önünde altı kenarlı havuzun bezemeli üç yüzeyi görülen havuz bulunmaktadır. Havuzun içerisinde üç kademeli, yukarıya doğru

küçülen şadırvan dikkati çekmektedir. Türbelerin aralarında yoğun ağaçlar ve ağaçlarında arkasında geleneksel Bursa ev mimarisini tanıtan örnekler bulunmaktadır.

Arka planda Uludağ yamaçları görülür. Yamaçların alt kısımlarına doğru tek minare ve iki servi ağacı çizilmiştir. Minare, caminin varlığını ve yamaçtaki yerleşmeleri işaret etmektedir.

Taş baskının benzer fotoğraflarına ve yağlıboya resimlerine rastlanılmıştır. Fakat bu eserler, Walker'in Bursa'ya gelişinden sonraki yıllara tarihlenmektedir.

Resim 99: Scheik Uftadé -Yer Capou

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 99

Eserin Adı: Scheik Uftadé -Yer Capou

Bulunduğu Yer: Brouse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W harfi vardır. Mary Walker'ın soyadının baş harfi olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1- Scheik Uftadé (Şeyh Üftade'nin Tekkesi)

Eserde, Pınarbaşı semtinde bulunan Üftade Tekkesi ve çevresi işlenmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru sıralanarak yükselen evler, Bursa'nın geleneksel ahşap ve çatı ile örtülü mimari örneklerini yansıtır. Yamaçta yer alan tekkenin üst katları görülürken, alt katları ağaçlarla çevrelenmiş olduğundan yeterince görülememektedir. Üftade Tekkesi'nin arkasında yer alan tek minare, bölgedeki caminin varlığını işaret etmektedir.

Resmin ön tarafında biri kavuklu olmak üzere, kümeler halinde mezar taşları ve sağda servi ağaçlarının önündeki yol üzerinde, çeşme görülmektedir.

2-Yer Capou (Yer Kapı)

Eserin sağ tarafında, Bursa Kale kapılarından biri olan Yerkapı görüntülenmiştir. Büyük bir kısmı yıkık olan surların sol tarafında kapı, kapıya doğru yürüyen sarıklı ve cübbeli iki kişi görülmektedir. Resmin sağ alt köşesinde yer alan merdivenler, yıkık kale burcunun arkasındaki minaresi görülen camiye çıkıyor olmalıdır.

Yerkapı günümüzde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmektedir.

Resim 100: Vieux Pont sur le Gueuk d r 

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 100

Eserin Adı: Vieux Pont sur le Gueuk d r 

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ köşesine doğru M W. harfleri görülür. Bu harfler Mary Walker'ın isminin ve soyadının baş harfleri olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayımlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

 l leri: 16.5 x 25.5 cm. (yayımlandığı kitaptaki  l leri)

Tanımı: Eserde Bursa'nın ve dünyanın en özgün yapılarından biri olan Irgandı Köprüsü ve  vresi görülmektedir. Köprü Bursa'nın önemli akarsularından olan Gökdere üzerinde inşa edilmiş olup güney-kuzey yönünde akmaktadır. Ayrıca Gökdere  zerinde; Setbaşı, Irgandı, Boyacıkulluğu köprüleri ile Meydancık, Tatarlar ve Demirtaş köprüleri de bulunmaktadır.

Eserin merkezinde tek kemerli yapısıyla Irgandı Köprüsü yer almaktadır. Köprü üzerinde her iki tarafında onaltı adet olmak üzere otuziki dükkân yapılmış olup, kuzeydoğu ucundaki d kk nlardan birinin mescide ayrıldığı, k r y  taşıyan kemerin iki yanında depoların ve iki ahırın bulunduğu bilinmektedir.

Özgün yapısında kâgir olarak inşa edilen yapı 1855 depreminde, İstiklal savaşında büyük zarar görmüştür. Taş baskıda, köprü üzerindeki dükkânların bir kısmının yıkılmış olduğu gözlemlenir. 1855 depreminden sonra Bursa'ya gelen Walker, depremden büyük zarar almış olan köprünün görünümünü çizmiş olmalı.

Köprü Türkiye'de bulunan tek arastalı (çarşısı olan) köprüdür¹. Köprünün sağ ve sol tarafında Bursa'nın sivil mimarisinin en güzel örneklerini oluşturan konaklar sıralanır. Konaklar, konumlandıkları yamacın eğimine göre tasarlanmıştır. Yapıların çevresindeki yoğun ağaçlar kentin mimarisinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

Resimdeki Irgandı Köprüsü'nün arkasındaki iki kubbeli yapı Yeşil Cami'dir. Caminin de arkasında Katırlı Dağları'na kadar uzanan Bursa Ovası yer alır. Arkadaki Katırlı Dağları kentin batısından doğusuna doğru uzanmaktadır.

Irgandı Köprüsü, 2005-2006'da Osmangazi Belediyesi tarafından yeniden işlevlendirme amacıyla onarılmış, köprü üzerinde bulunan dükkânlar sanat köprüsü oluşturması için kullanıma açılmıştır.

¹ Dünya üzerinde üç tane daha arastalı köprü vardır. Bunlar; İtalya: Ponte Vecchio, Ponte Rialto ve Bulgaristan: Osm Köprüsü'dür.

Resim 101: Gueuk déré

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 101

Eserin Adı: Gueuk déré

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde M W. harfleri görülür. Bu harfler Mary Walker'ın isim ve soyadının baş harflerinden oluşan imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Eser, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerini birbirine bağlayan Demiroluk olarak da bilinen Maksem Köprüsü ve çevresini göstermektedir.

Sanatçı resmi, kentin yüksek bölgelerinden olan Maksem Köprüsü'nün güneyinden ovaya bakarak işlemiştir. Eserde, görülen köprü ahşap izlenimi vermektedir.

Eserin sol tarafındaki ağacın önünde, alt kısmı geçit şeklinde olan ve üst kısmı da ahşap balkon görünümündeki çatılı yapı bulunur. Yapının altından yukarıya uzanan taş duvar görülür. Ağacın hemen altında biri sarık şeklinde olmak üzere iki şahide bulunur. şahideler civarda bir mezarlığın ya da bir hazirenin varlığını düşündürmektedir.

Yapının arkasında iki yapı daha vardır. Köprünün kuzey kısmında ovaya bakan iki minare bulunur. Minareler camilerin varlığını işaret etmektedir.

Köprünün sağ tarafında ulu bir ağaç bulunur ve henüz yapılaşma görülmemektedir.

Kentin yüksek bir menzilden çizilen resmin, arkasında Bursa Ovası ve Katırlı Dağları yer almaktadır.

Resim 102: Gueuk d r 

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 102

Eserin Adı: Gueuk d r 

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde W harfi vardır. Mary Walker'in soyadının baş harfi olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

 l leri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki  l leri)

Tanımı: Eserde, Uludağ'dan inen ve kenti ikiye bölen Gökdere'nin kayalıkları görülmektedir. Sanatçı resmi güneye bakarak, Uludağ'ın yamaçlarına yakın bir bölgeden çizmiştir. Kayalıkların çevresinde ağaçlar ve köprü korkulukları gözlemlenmektedir. Net olarak anlaşılamayan eserde kesin olan kayaların arasından

Gökdere'nin geçmesi ve çizilen bölgenin güneydeki Uludağ'a çok yakın bir bölgede olmasıdır.

Sanatçı Gökdere üzerindeki köprüleri çizerken kentin aşağısından başlamış, yukarıya doğru ilerleyerek gökdere üzerindeki köprüleri sırayla çizmiştir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Gökdere Vadisi üzerinde görüntülenen son Gökdere resminin, Maksem Mahallesi'nde yer alan Çalıkyeri (Çalık Piri) Köprüsü olmalıdır. Sicillerde bu köprünün 1572 yılında tamir edildiği anlaşılmakta, fakat bu köprünün Maksem köprüsü mü yoksa yukarıda resmi görülen harap yermi olduğu belirlenememiştir.

Resim 103: Yeshil Djami

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 103

Eserin Adı: Yeshil Djami

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

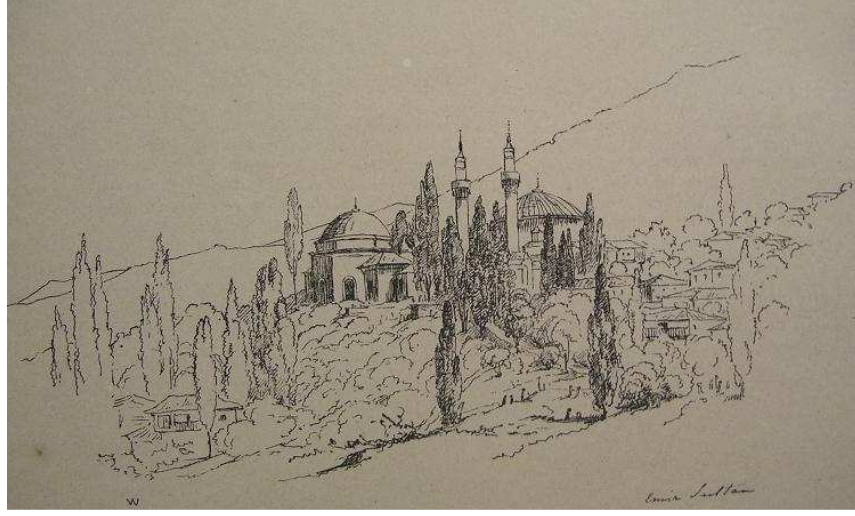
Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Eser, Bursa ovasına bakan sırtta yer alan Yeşil Cami ve çevresini betimlemektedir. Yeşil Cami sağ tarafta gösterilmiştir. Caminin önündeki serviler ve yan taraftaki evler ayrıntılarıyla işlenirken, caminin önündeki yapılar ve gerideki serviler ayrıntısız olarak resmedilmiştir. Sanatçı, önemli bulduğu formlarda, koyuluklar kullanarak camiyi ön plana çıkarmıştır. Siluet halde çizilen evler ve gerideki dağ, sanatçının resimde hava perspektifini kullandığını da göstermektedir.

Resim 104: Mosquée d'Emir Sultan

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 104

Eserin Adı: Mosquée d'Emir Sultan

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde W harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskı Bursa'nın doğusunda Emir Sultan Mezarlığı'nın yanındaki yamaçta yer alan Emir Sultan Camii ve türbesini betimlemektedir. Sanatçı eseri batı yönünden doğuya bakarak çizmiştir. Doğu batı yönünde iki minaresi ve tek kubbesi görülen Emir Sultan Camii güneyde, türbe ise kuzeyde yer almaktadır. Cami ve türbe yoğun servi ve çınar ağaçlarının arasında bulunmaktadır. Yapıların arasından aşağıya doğru inen toprak yolun sağında ve solunda kümeler halinde mezar taşları görülmekte olup taşlar ayrıntısız çizildiğinden şahideleri hakkında bilgi vermek olanaksızdır. Emir Sultan Mezarlığı günümüze kadar korunarak gelebilmiş nadir mazarlıklardandır. Mezarlığın sağında ve solunda ise taslak şeklinde çizilen evler bulunmaktadır. Eserin arkasında ise doğudan batıya yükselerek uzayan Uludağ görülmektedir.

Resim 105: Hissar Capou-Vue prise de Hissar Capou

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 105

Eserin Adı: Hissar Capou-Vue prise de Hissar Capou

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde M W. harfleri bulunmaktadır. Mary Walker'ın isminin ve soyadının baş harflerini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayımlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayımlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1- Hissar Capou (Hisar Kapı)

Eserde, Hisar Kenti'nin doğusunda bulunan Hisar Kapı (Saltanat Kapı) görülmektedir. İpek ve Baharat Yolu'na da açılan bu kapı, Kale Kapısı ve Cihangir olarak da bilinmektedir.

Taş baskıda görülen basık kemerli kapının üzerinde kitabe, onun da üzerinde iki sıra tuğla dizisi ile örülmüş sağır kemer, kemerin üzerinde yine tuğla dizisiyle örülmüş sivri kemerli niş (mazgal) yer alır. Düzgün tuğla örgüsünün üzerinde basık bir kemer

bulunur. Duvarlar, alt sırada devşirme izlenimi veren üç sıra kesme taş dizisi üzerlerinde iki sıra tuğla bir sıra taş örgü dizisi görülür. Kapının sağ tarafında, süslü muhtemelen kabartmalı, aynası ve derin bir yalağı olan çeşme bulunur. Çeşmenin sağında kapıya doğru yürüyen yaşmaklı ve feraceli kadın Hisar'a girmek üzeredir. İki kanatlı olduğu bilinen kapının sağ kanadı eserde görülmemektedir. Orta Pazar Caddesi olarak adlandırılan cadde Hisar'ın içine devam etmektedir. Kapı boşluğundan Hisar'ın içindeki cumbalı evler siluet halde görülebilmektedir. Evlerin önlerinde görülen üç kişi Hisar dışına doğru yürüyor izlenimi vermektedir.

2-Vue prise de Hissar Capou (Hisar Kapısından Bir Görünüş)

Eserde, Hisar Kapı'nın duvar kalıntılarının yanındaki bir sokak görüntülenmiştir.

Aşağıya doğru inen yol ve arkada görülen dağ, sanatçının büyük ihtimalle eseri kapının yanından Hisar dışına bakarak, Hisar'ın dışındaki bir sokağın görüntülediğinin izlenimini verir.

Resmin sağ tarafında Hisar'ın duvar kalıntıları görülür. Duvarın sağından aşağıya inen sokakta karşılıklı sıralanmış iki ve üç katlı, cumbalı, çatılı Bursa evleri vardır. Bursa evlerinde genellikle üst katta üç oda, alt katta; bir oda, bir sofa ve fırın bulunur. Ayrıca evler konumlandıkları yerin eğimine göre özel tasarlanır ve genellikle çeşmeli bahçeleri bulunur.

Eserde, sokağın ortasında iki minare vardır. Minareler caminin varlığını işaret eder. Özgün Bursa evleri, kentin sivil mimari dokusunu hissettirmektedir. Sol taraftaki ağaçların önünde çit yer alır. Resmin arkasında dağ ve dağın yamaçlarında siluet halde iki kare şekil dikkat çeker. Büyük ihtimalle yamaçlarda kurulmuş evlerdir. Evler, günümüzde Uludağ'ın yamaçlarında bulunan evlerin ilk oluşum izlerinin etkilerini verir niteliktedir.

Resim 106: Mesdjidi Chehadet-Gheikli Baba-Tombeau du Sultan Bayezid I.

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 106

Eserin Adı: Mesdjidi Chehadet-Gheikli Baba-Tombeau du Sultan Bayezid I.

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1-Mesdjidi Chehadet (Şehadet Mescidi) (Sağ alt resim)

Eserde minaresi yıkılmış, kubbesi ve beden duvarları hasar görmüş olan Şehadet Camii ve yakın çevresi görülmektedir. Taş baskıda görülen Şehadet Cami, 1855 depreminden büyük hasar görmüş haliyle görüntülenmiş olup cami kalıntılarının üzerlerindeki otlar, depremin üzerinden uzun zaman geçtiğini de göstermektedir. Minarenin bulunduğu

sokakta, ikinci katı ahşap ve çatısı zarar görmüş izlenimi veren, sokağın görünen tek Bursa evi çizilmiştir.

2- Tombeau du Sultan Bayezid I. (Sultan I. Bayezid Türbesi) (Sağ üst resim)

Eserde, Yıldırım semtindeki Yıldırım Külliyesi içinde yer alan Yıldırım Bayezid Han'ın türbesinin revakları görülür.

Eserde, kayalık bir zemin üzerinde olduğu görülen türbenin sağında ve solunda ağaçlar karşısında ise bir servi ağacı görülmektedir. Servi ağacının altında dağınık görünümde mezar taşları bulunmakta olup arkasında sıralı dağlar görülmektedir.

3- Gheikli Baba (Geyikli Baba) (Sol üst resim)

Taş baskının sol üst köşesinde yer alan çizimde, avlu içinde yer alan Geyikli Baba Türbesi ve çevresi görülmektedir. Avlu içinde ağaçlarla çevrelenmiş türbenin önündeki sokakta, eşiğiyle ilerleyen bir kişi ile ters yöne giden feraceli kadın yer almaktadır. Türbenin arkasında görülen sokak ve dağlar taslak olarak çizilmiştir.

Resim 107: Mollah Fenâri-Utch Couzoular

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 107

Eserin Adı: Mollah Fenâri-Utch Couzoular

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Sol tarafta Molla Fenari Tekkesini gösteren resmin sağ alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Sağ tarafta Üç Kuzen adlı resmin sol alt köşesinde M W harfleri bulunmaktadır. Mary T. Walker'ın isminin ve soyadının baş harflerini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1- Mollah Fenâri (Molla Fenari Tekkesi)

Sanatçı eserde Bursa'nın yamaçlarında bulunan Molla Fenâri Camii'ni tanıtmak istemiş olmalıdır.

Resmin sağ tarafında ulu bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın sol tarafında beşik çatı örtülü, iki katı görülebilen bir ev, arkasında tek kubbeli tek minareli cami hemen sağında da tek minare görülmektedir. Tek minare bölgede bir caminin daha bulunduğunu işaret etmektedir. Camilerin çevresinde servi ağaçları yükselmektedir. İki minarenin de solundaki yamaçta dikdörtgen planlı çatı örtülü, iki katlı yapılar ve yapıların arkasında bir minare bulunur. Sol köşede de dikdörtgen planlı, üç kemerli, çatılı yapı görülmektedir. Eserde yer alan camilerden biri Molla Fenari Camii olmalıdır.

2-Utch Couzoular (Üç Kuzular)

Eserde taş blok üzerinde görülen tek minare Üç Kuzular semtinde bulunan Üç Kuzular Camii'ne ait olmalıdır. Cami 1950'de yıkılmış sadece minaresi ayakta kalmış olup günümüzde yıkılan caminin yerine yenisi inşa edilmiştir. Resimde görülen minare ayrıntılı çizilmediğinden yeni yapılan caminin yanında ayakta kalan eski minere ile karşılaştırmak olanaksız görünmektedir. Minarenin önündeki iki katlı kiremit çatılı yapı Üç Kuzular Camii ya da tekkesi olabilir. Caminin günümüze gelen görüntüsü bulunamamıştır. Minarenin sağında ve solunda iki servi ağacı, sol tarafta aşağıya doğru kademeli olarak inen çatılı, iki katı görülen yapılar gözlemlenmektedir. Yapıların alt tarafında ağaçlar arasında kalmış taş bloklar bulunmaktadır. Eserin arkasında ağaçlarla kaplı Uludağ'ın güney yamaçları yer almaktadır.

Resim 108: Bayezid Pasha-Timour Tasche

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 108

Eserin Adı: Bayezid Pasha-Timour Tasche

Bulunduğu Yer: Brouse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1-Bayezid Pasha (Bayezid Paşa'nın Anıtı)

Sal taraftaki taşbaskıda, Bayezid Paşa'nın kare planlı, sivri kubbeli anıt türbesi görülmektedir. Üç cephede ikişer kemerle içeri açılan türbenin sol cephesinde bir kemer açıklığı ve bir çeşme yer almaktadır. Türbenin etrafında otlar ve arkasında dağların varlığını işaret eden dağ dizisinin bir kısmı görülmektedir.

2- Timour Tasche (Timurtaş Paşa Camii Minaresi)

Eserde görülen yapı Demirtaş (Timurtaş) Külliyesi'nin bünyesinde olan, Demirtaş Camii minaresidir. Demirtaş Mahallesi'nde bulunan minare, yapıdan ayrı ve caminin kuzey yönünde yer almaktadır. Kemerlerle birbirine bağlı olan altı tuğla ayağın üzerinde minare yükselmekte olup kaidesini oluşturan ayakların ortasında şadırvan yer almaktadır. Kaide üzerinde kesme taş örgülü altıgen kısımdan sonra gövde yükselmektedir. Resimde iki ayağı görülen yapının, minare külâhı bulunmayıp etrafı çalılarla çevrilidir.

Resim 109: Mosquée du Sultan Bayezid I (vue générale)

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 109

Eserin Adı: Mosquée du Sultan Bayezid I (vue générale)

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin ortalarına doğru alt kısımda M W harfleri görülmektedir, Mary Walker'ın İsminin ve soyadının baş harflerini belirten imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 15.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki sayfa ölçüleri). Bu resmin bulunduğu sayfanın boyu diğer resimlerin bulunduğu sayfalara oranla 1 cm daha kısadır.

Tanımı: Yatay olarak işlenen eserin, biçimsel ağırlığı sağ tarafta yoğunlaşmıştır. Sanatçı eseri kuzeydeki ovadan bakarak çizmiş olmalıdır. Eserin sağ tarafında, yüksek bir tepe üzerinde inşa edilmiş Yıldırım Külliyesi'ne ait; türbe, cami ve medrese çizilmiştir. Caminin solunda, temel duvarlarının üzerinde görülen beşik çatı örtüsüne sahip yapı, imaret olmalıdır. Walker, fakirler için yapılan imarethanenin, ramazan ayında fakirler için çok büyük yardımlar yaptığını belirtir.

Caminin sağında ve solunda iki servi ağacı görülmektedir. Caminin minaresiz resmedilmesi oldukça dikkat çekicidir. Özgün yapısında İki minaresi olan caminin, minareleri deprem ve lodos yüzünden defalarca yıkılmış, betondan yeni bir minare ilave

edilmiştir. Walker camiyi bu afetlerden birinin yaşanmasından sonra görüntülemiş olmalıdır.

Tepenin aşağısında ise iki adet çınar ağacı ve çevreye dağılmış değişik büyüklüklerdeki ağaç ve çalıklar bulunmaktadır.

Eserin sanatçısı Walker, külliye; cami, türbe, medrese, büyük hastane ve bir imarethaneden oluştuğunu ve çok yakınlarında su kemeri kalıntılarının bulunduğunu belirtir. Eserin sağ tarafında iki parça halinde görülen yapı kalıntısı Walker'in belirttiği su kemeri olmalıdır. Bugün kemerden hiç iz kalmamıştır.

Taş baskı eserin arka planında doğudan batıya uzanan Uludağ görülür.

Resim 110: Mosquée du Sultan Bayezid I.

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 110

Eserin Adı: Mosquée du Sultan Bayezid I.

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Ressamı: Resmin sol alt köşesine doğru M W. harfleri bulunmaktadır. Mary Walker'ın isminin ve soyadının baş harflerini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Yatay olarak işlenen eserin merkezinde, Yıldırım Camii yer almaktadır. Yüksek bir tepede olduğu görülen caminin önünde kırma çatı ile örtülü evler, evlerin sağında türbe bulunur. Türbenin sağında iki servi ağacı görülür. Yeşilliklerle çevrili caminin arkasında Uludağ yer almaktadır.

Resim 111: Mosquée du Sultan Mourad II.

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 111

Eserin Adı: Mosquée du Sultan Mourad II.

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary T. Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

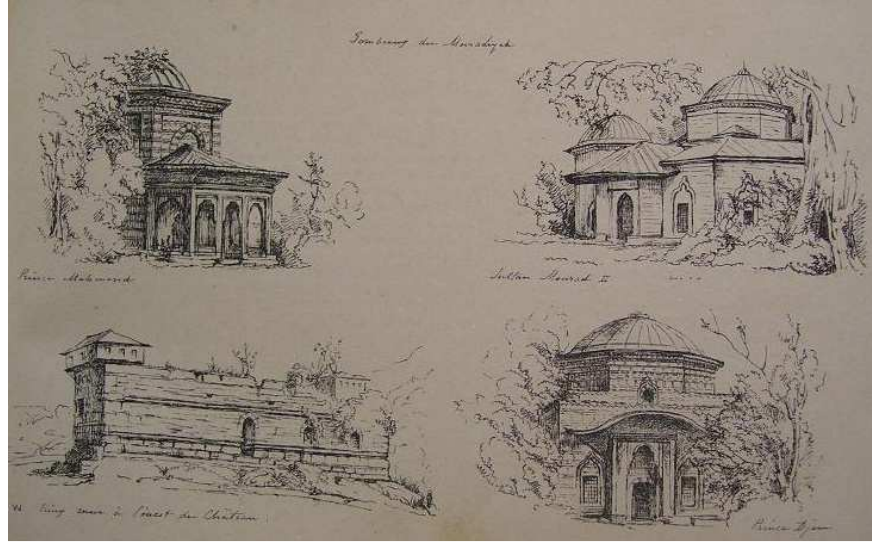
Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskıda, Bursa'nın Muradiye semtinde bulunan II. Murad Camii (Muradiye) ve çevresi resmedilmiştir. Eserin merkezinde, dört yığma ayak ve orta sütun ile birbirlerine sivri kemerle bağlanmış olan caminin girişini de oluşturan beş gözlü son cemaat yeri ile Muradiye Camii görülmektedir.

Yoğun servi ağaçlarının arasında yer alan caminin solunda, taslak halde çizilmiş evler, sağında ise sivri kemer ve tek kubbesiyle Muradiye türbelerinden bir tanesi görülür. Eserin arkasında ise çizgi halde çizilmiş tepeler yer almaktadır.

Resim 112: Tombeaux du Mouradiyeh

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 112

Eserin Adı: Tombeaux du Mouradiyeh

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1-Sol üst köşedeki yapı, Sultan Mahmud'un Türbesi:

Eserde, Muradiye semtinde yer alan Şehzade Mahmud Türbesi'nin ön cephesi, yoğun ağaçlar arasında görüntülenmiştir. Taş baskıda, türbenin giriş kısmında, dört ayağı birleştiren Bursa tipi kemerli revakı ile görülmektedir.

2-Sağ üst köşedeki yapı, Sultan II. Murad'ın Türbesi:

Taş baskının sağ üst köşesinde, ağaçlar arasında Sultan II. Murad Han'ın Türbesi görülmekte olup Muradiye Türbelerinin bulunduğu bahçede girişin karşısında yer almaktadır. Eserde türbe yoğun ağaçlar ve çalılıklar arasında görüntülenmiştir.

3-Sağ alt köşedeki yapı, Şehzade Cem'in Türbesi:

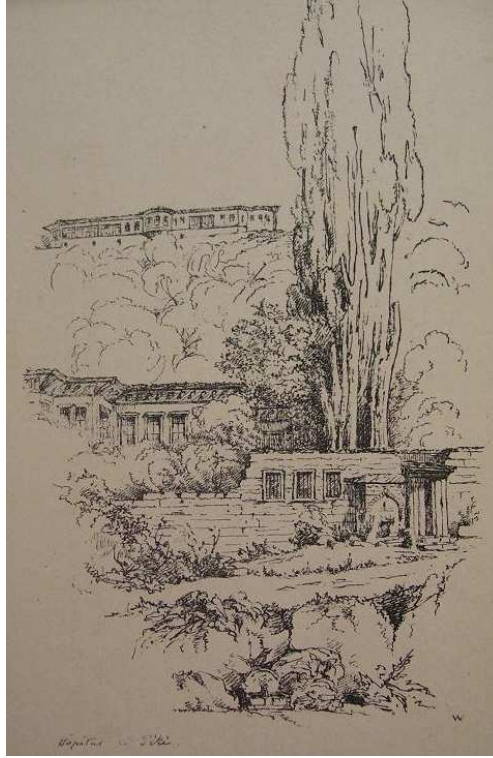
Taş baskının sağ alt köşesinde ağaçlar arasında Şehzade Cem Türbesi'nin ön cephesi görülmektedir.

4-Sol alt köşedeki yapı, Çok Eski Duvarın Kalıntıları:

Sol alt köşedeki yapı ile ilgili Walker'in tek açıklaması, "kale tepenin batı tarafında" olmuştur.

Taş baskıda görülen yapı, günümüzde Muradiye'nin Hastavurdu Caddesi yakınlarındaki kale duvarları üzerinde inşa edilmiş evler olmalıdır.

Resim 113: L'Hôpital

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 113

Eserin Adı: L'Hôpital

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde W. harfi bulunmaktadır. Mary Walker'ın soyadının baş harfini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki sayfa ölçüleri)

Tanımı: Taş baskı, Hisar'daki Ahmet Vefik Paşa Hastanesini ve Hisar'ın altındaki dergâhı göstermektedir. Resmin sağ tarafında bir servi ağacı ve yanında Seyyid Usul Dergâhı yer almakta olup üzerindeki yüksek tepede ise günümüzde tamamen yıkılmış olan Ahmet Vefik Paşa Hastanesi gözlemlenmektedir. Eserde dergâh ve hastane arasındaki yamaçları kaplayan yoğun ağaçlar bulunmaktadır.

Resim 114: Vue prise de Kaya Bashi

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 114

Eserin Adı: Vue prise de Kaya Bashi

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde görülen M W. harfleri Mary Walker'ın imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskı, Muradiye ile Hisar arasında kalan Kayabaşı semtinin yüksek bir yerinden Bursa'yı betimlemektedir. Eserin sağ ve sol tarafında ağaçlarla kaplı yüksek kayalıklar yer alır. Sağ taraftaki yamaçta Bursa'nın geleneksel evlerinden iki tanesi görülür. Çatı örtülü ve cumbalı evler, Bursa'ya has bir şekilde konumlandıkları yamaca uygun olarak inşa edilmiştir.

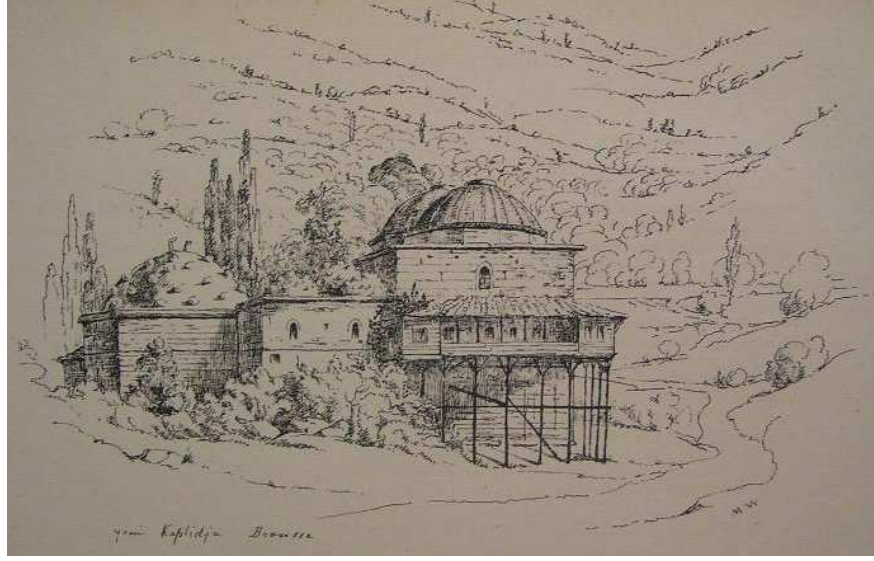
İki yamacın arasında, aşağıda iki katı görülen büyük yapı, büyük olasılıkla kozaklık fabrikalarından biri olmalıdır (Kişisel görüşme, 7 Mayıs 2010)¹. Kozaklık fabrikasının

¹ Bilgi için Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

aşāğısında, servi ağaçlarının arasında görülen kubbeler topluluğu Muradiye Külliyesi'ne ait türbelerdir. Türbelerin sağ tarafında Muradiye Camii görülür.

Muradiye Külliyesi'nin arkasında soldan sağa uzanan Bursa Ovası görülür. Ovada yerleşme görülmemektedir. Eserin arkasında kentin batısından doğusuna sıra dağlar şeklinde uzanan Katırlı Dağları yer alır.

Resim 115: Yeni Kaplidja

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 115

Eserin Adı: Yeni Kaplidja

Bulunduğu Yer: Brouse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sağ alt köşesinde M W. harfleri bulunmaktadır. Mary Walker'ın isminin ve soyadının baş harflerini gösteren imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Eserde, Kükürtlü semtinde bulunan Yeni Kaplıca ve çevresi betimlenmiştir. Sanatçı resmi kuzeyden görüntülemiştir. Resmin merkezinde Yeni Kaplıca bulunmaktadır.

Yeni Kaplıca'nın tam arkasında yer alan diğer ağaç türleri daha da küçülerek çizgiler şeklinde dağdaki bitki örtüsünü gözler önüne sermektedir.

Resim 116: Buyuk Kukurdlu

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 116

Eserin Adı: Buyuk Kukurdlu

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde görülen M W. harfleri Mary Walker'ın imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskıda, Çekirge yolu üzerindeki Kükürtlü semtinde bulunan Kükürtlü Kaplıcası görülür. Batı yönünden bakılarak çizilmiş olan eserin sağ tarafında, yamaçta görüntülenen kaplıcanın önündeki toprak yol üzerinde, iki tekerleği görülen araç, yolun sol tarafında ise ağaçlar arasında kazıklarla tutturulmuş iplere asılmış çarşaf ya da havlular görülür. Ağaçların arkasında Katırlı Dağları ve gökyüzünde de kuşlar görüntülenmiştir. Kaplıca, günümüzde Uludağ Üniversitesi'nin fizik tedavi ünitesi ve araştırma merkezi olarak kullanılmaktadır.

Resim 117: Eski Kaplidja

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 117

Eser Adı: Eski Kaplidja

Bulunduğu Yer: Brousse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Resmin sol alt köşesinde görülen M W. harfleri Mary Walker'ın imzası olmalıdır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı: Taş baskıda, Çekirge'den Acemlere doğru inen yolun üzerinde bulunan Eski Kaplıca görülmektedir. Armutlu Hamamı da olarak bilinen kaplıca Bursa'nın en eski ve en büyük kaplıcasıdır.

Kaplıca resmin sağ tarafında yer almaktadır. Kaplıcanın sol tarafında ağaçlarında bulunduğu arazi arkasında da soldan sağa doğru uzanan dağlar görülmektedir.

Resim 118: Les Hôtels (Hotel d'Anatolie - Hotel Bellevue)

Kaynak: Walker, t.y.

Katalog No: 118

Eserin Adı:

Bulunduğu Yer: Brouse: Album Historique, Constantinople, t.y.

Eserin Ressamı: Soldaki Hotel d'Anatolia'nın bulunduğu bölümde, imza sol alt köşede ve sağ orta kısımda olmak üzere iki tanedir. M W. harfleri Mary Walker'ın isminin ve soyadının baş harflerini gösteren imzası olmalıdır. Sağ taraftaki Hotel Bellevue'nin resminin bulunduğu bölümde ise imza sağ taraftadır.

Yapım Yılı: Eserin üzerinde ve yayınlandığı kitapta tarih yoktur. Ressam Bursa'yı 1866 yılında ziyaret etmiştir, Eser ressamın Bursa'ya geliş yılı olan 1866 ve sonrasına tarihlenebilir.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 16.5 x 25.5 cm. (yayınlandığı kitaptaki ölçüleri)

Tanımı:

1-Hotel d'Anatolie – Brouse (Anadolu Oteli - Bursa)

Taş baskının sol tarafında, Anadolu (d'Anatolie) Oteli ve çevresi görüntülenmiştir. Taş baskının merkezinde, servi ve çınar ağaçları arasında bulunan Hotel d'Anatolie (Anadolu Oteli) vardır. Kâgir olduğu görünen yapının giriş kapısına beş sıra merdivenle çıkılmaktadır. Kapı önünde siluet halde uzun elbiseli bir kadın figürü görülmektedir. Sol köşedeki fidanın önünden otele doğru giden toprak yol üzerinde, ceket ve pantolonlu

erkek figürü, batılı giyim tarzıyla dikkat çekmektedir. Yahudilik Mahallesi'nde (Altıparmak) bulunan bu otelde görüntülenenler, büyük ihtimalle kentte yaşayan azınlıklar ya da otele turist olarak gelen yabancı uyruklu kişiler olmalıdır.

Eserin giriş kısmını oluşturan otelin ön tarafı, yeni büyüdüğü görülen ağaçlarla, taş baskının arka kısmı ise ulu ağaçlarla kaplıdır.

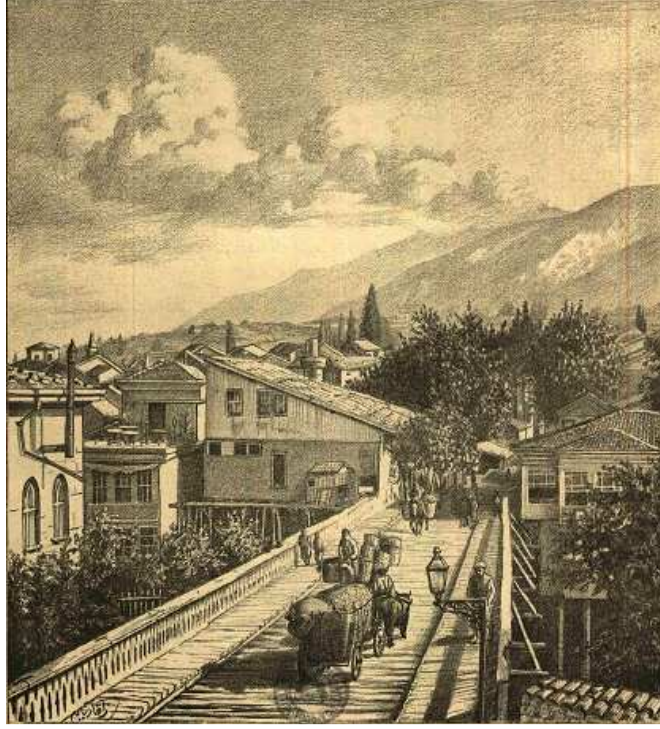
2- Hotel Bellevue – Brousse (Bellevue Oteli - Bursa)

Walker, çizdiği bu iki otelin dışında Bursa'da Olympus Hotel (Uludağ Oteli), Bursa Oteli, Hotel d'Europe (Avrupa Oteli), Hotel Vasilaki adlarında dört otelin varlığını belirtir fakat bir oteli Sedbaşı'ndaki otel olarak adlandırır ama ismini vermez, ismini belirtmediği bu otel ünlü Nuriye Oteli olmalıdır. Ayrıca önemsiz bularak ismini vermediği üç otelin daha varlığını belirtir.

Taş baskıda, Hotel Bellevue ve çevresi görülmektedir. Eserin girişinde, sağ ve sol taraftaki ulu ağaçların arasından geçen yol, merkezde ise zemin kata merdivenlerle çıkılan üç katlı ve Rönesans tipi alınlıklarıyla dikkati çeken Bellevue Oteli görülmektedir. Otelin giriş merdivenlerinin sol tarafında, sırtı dönük ayakta duran ve elinde bastonu olan bir kişi bulunur. Pantolon giydiği görülen kişi erkek olmalıdır. Merdivenin sağ tarafındaki duvar dibinde üçü yan yana oturur vaziyette biri ise ayakta duran dört kişi daha bulunur. Sohbet eder gibi görünen figürler siluet halde belirsiz çizilmiştir.

Ağaçlarla çevrili otelin arkasında, taslak halde çizilmiş Bursa ev mimarisinden örnekler görülür. İki sıra tepenin görüldüğü eserde, sağdaki tepede arka arkaya sıralı taslak halde çizilmiş evler görülmektedir.

Resim 119: Bursa – Setbaşı Köprüsü

Kaynak: Servet-i Fünun, 1308

Katalog No: 119

Eserin Adı: Le pont set-bachi à Brousse / Osmanlı Türkçesiyle, Bursa’da Sedbaşı köprüsüyle civarının manzarası yazılıdır.

Bulunduğu Yer: Servet-i Fünun, İstanbul, 1308 (1892) c. 4, No: 99 (Sürelî yayının kapak sayfasında)¹

Eserin Ressamı: Eserin sol alt köşesinde Osmanlı Türkçesiyle Zaka... harfleri okunabilmektedir. Tam olarak okunamayan kelime, taşbaskı eserin ressamı olabilir.

Yapım Yılı: 1892 Yayınlandığı yıl (Pençşenbe-21 Kânûn-i Sâni sene 1308 / İkinci sene-Dördüncü cild)

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 22.8 x 20.6 cm. (Servet-i Fünun, İstanbul, 1308 C.4, 9) (yayınlandığı süreli yayındaki ölçüleri)

Tanımı: Eserde, Bursa’nın merkezi ile Yeşil semtini bağlayan ahşap yapıda olan Setbaşı Köprüsü görülür. Gökdere Irmağı üzerinde kurulan köprünün, şehir merkezi yönündeki girişi, resmin de girişini oluşturmaktadır. Resimde, köprünün sağ ve solunda

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 137.

yayaların, ortada ise dönemin araçlarının geçişine ayrılan ahşap bölümler yer almaktadır. Köprünün sağında ve solunda muntazam ağaç işçiliği ile yapılmış korkulukları, resmin sağ tarafında görülen ahşap direkler desteklemektedir. Eserde görülemese de köprünün biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki kemeri vardır.

Resmin merkezinde görülen ahşap köprü üzerinde, Yeşil semtine doğru yüküyle giden öküz arabası, karşı yönde ise atlarında küfelerle yük taşıyarak gelen kişiler ve yaya olarak şehir merkezine doğru yürüyen kişiler vardır. Köprünün sağ köşesinde, oldukça süslü direği olan sokak aydınlatma lambası, günümüzdeki örnekleriyle benzerlik göstermektedir.

Setbaşı mahallesinde bulunan köprünün sağında ve solunda ırmağın yamaçlarındaki eğimi kullanarak inşa edilmiş evler görülmektedir. Oldukça gerçekçi bir gözle ve yakından işlen çatı örtülü evlerde pencereler, cumbalar ve bacalar dikkat çekmektedir.

Köprünün sol ucundaki evin arkasında görülen yıkık minare, etrafta bir caminin varlığını işaret ederken, 1855 yılındaki depremden dolayı yıkılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Setbaşı köprüsünün etrafında ve şehrin doğusuna uzanan bölgelerinde değişik türdeki ağaçlar bulunurken, resmin arkasında da doğuya doğru uzayan Uludağ yer almaktadır.

Resim 120: Vue Générale de Brousse

Kaynak: Bertrant, t.y.

Katalog No: 120

Eserin Adı: Vue Générale de Brousse

Bulunduğu Yer: Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Editör: Arthus Bertrant, Paris t.y.¹

Eserin Ressamı: De Sinety Litograf Sanatçısı: L. Sabatier

Yapım Yılı: Bilinmiyor

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 26.8 x 42,6 cm. (Yer aldığı kitabın ölçüleri: 38 x 54 cm)

Tanımı: Eser Yeni Kaplıca önlerinden geçen yol üzerindeki bir noktadan Uludağ'ın yamaçlarında kurulmuş kentin bir bölümünü betimlemektedir. Resmin ön tarafında ikisi iki kır at üzerinde dördü yürümekte olan altı kişi kente doğru ilerlemektedirler. Sağ üst köşede kayaların üzerinde görüntülenen yerleşme Hisar olabilir. Taş baskının soluna doğru uzanan kentteki diğer yapılar yoğun ağaçların bulunduğu tepeler üzerinde görüntülenmiştir. Dikdörtgen planlı evlerin, kubbe ve minarelerin vurgulandığı eserin arkasında Uludağ yer almaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 115.

Resim 121: Mosquée de la Princesse Hélene a Brousse

Kaynak: Bertrant, t.y.

Katalog No: 121

Eserin Adı: Mosquée de la Princesse Hélene a Brousse

Bulunduğu Yer: Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Editör: Arthur Bertrant, Paris t.y.¹

Eserin Ressamı: De Sinety Litograf Sanatçısı: Guiaud

Yapım Yılı: Bilinmiyor

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 26.2 x 38,6 cm.

Tanımı: Eserde önde iki ahşap yapı, arkasında sivri kemerli açıklıkların bulunduğu duvar, duvarında arkasında çatısı görülen bir bina, binanın da arkasında iki kubbeli tek minareli cami görülmektedir. Cami, Hisar'daki Manastır Camii olabilir (Kişisel görüşme, 23 Ağustos 2010)². Engebeli toprak zemin üzerinde Osmanlı giyim tarzını yansıtan giysileri ile işlenen üç kişi gözlemlenmektedir. Resmin solunda, bir kayalık üzerinde iki kubbeli tek minareli cami ağaçlar arasında siluet şeklinde görüntülenmiştir. Taş baskının arkasında ağaçlarla kaplı Uludağ yer almaktadır. Sanatçı, ışıklı bölgelerde beyaz açmalar kullanmıştır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 135.

² Bu bilgi için Raif Kaplanoğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Resim 122: Bains D'eaux Minérales a Brousse

Kaynak: Bertrant, t.y.

Katalog No: 122

Eserin Adı: Bains D'eaux Minérales a Brousse

Bulunduğu Yer: Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Editör: Arthus Bertrant, Paris t.y.¹

Eserin Ressamı: De Sinety Litograf Sanatçısı: Guiaud

Yapım Yılı: Bilinmiyor

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 26.4 x 38,2 cm.

Tanımı: Taş baskıda Kükürtlü'de bulunan Yeni Kaplıca ve çevresi betimlenmiştir. Ön tarafta kaplıca yönüne giden dört kişi bulunmaktadır. Kaplıca yanında yer alan ahşap yapı ile karşıdaki ağaca aşılımış beyaz çamaşırlar gözlemlenmektedir. Kayalık ve çalıkların bulunduğu eserin sağ tarafında bir bina görülmekte olup arkadaki yüksek tepelerde kubbe ve minareler görülmektedir. Camiler kentin doğusunda yer alan külliyesi işaret ediyor olabilir. Eserin arkasında üç sıra olarak işlenmiş Uludağ yer almaktadır. Resmin ışık alan bölgelerinde beyaz açmalar yapılmıştır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 121.

Resim 123: Pont de Brousse

Kaynak: Bertrant, t.y.

Katalog No: 123

Eserin Adı: Pont de Brousse

Bulunduğu Yer: Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Editör: Arthus Bertrant, Paris t.y.¹

Eserin Ressamı: De Sinety Litograf Sanatçısı: Guiaud

Yapım Yılı: Bilinmiyor

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 20.5 x 33 cm.

Tanımı: Eserde tek kemer gözü bulunan Irgandı Köprüsü ve çevresi betimlenmiştir. Resmin merkezinde arastalı köprülerin en güzel örneklerinden olan Irgandı Köprüsü yer almaktadır. Büyük olasılıkla güneyden kuzeye doğru bakılarak görüntülenen yapının sağ ve solundaki yamaçlara konularak inşa edilmiş iki ve üç katlı konaklar görülmekte olup sağ taraftaki yapılar ahşap görünüme sahiptir. Eğimli toprak ve kayaların bulunduğu köprünün altından geçen Gökdere Irmağı'nın suyu görülmemektedir. Eserin arkasında, tek kemer açıklığından görülen evler ve iki sıra halde dağ yer almaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 123.

Resim 124: Bursa

Kaynak: M.K.N.E. Bl.

Katalog No: 124

Eserin Adı: Bursa

Bulunduğu Yer: Mikro film, Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü, Kayıt No:160¹

Eserin Ressamı: Geyer Litograf Sanatçısı: W. French

Yapım Yılı: Bilinmiyor.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 4.3 x 6 cm. (yer aldığı mikrofilmdeki ölçüleri)

Tanımı: Eser Muradiye semtindeki Demirkapı civarından Hisar'ı betimlemektedir. Çok sayıda kubbe ve minarenin vurgulandığı resimde yapıları tanımlamak olanaksız görülmekte olup sadece öndeki büyük caminin Şehadet Camii olduğu söylenebilir. Kentte yer alan evler çok katlı ve çatı örtülü olarak görülmektedir. Camilerin kubbe kasnaklarının yüksek çizilmesi kilise görünümü verilmesine neden olmuştur. Eserin arka planında soldan sağa doğru iki sıra uzanan tepeler kentin batısında yer almaktadır.

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 117.

Resim 125: Bursa

Kaynak: M.K.N.E. Bl.

Katalog No: 125

Eserin Adı: Bursa

Bulunduğu Yer: Mikro film, Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü, Kayıt No:164¹

Eserin Ressamı: Bilinmiyor.

Yapım Yılı: Bilinmiyor.

Yapım Tekniği: Litografi (Taş baskı)

Ölçüleri: 4.1 x 5.8 cm. (yer aldığı mikrofilmdeki ölçüleri)

Tanımı: Eser Çekirge civarından kenti betimlemektedir. Ön tarafta ağaç ve çiçekler arasında çok sayıda kişi ve iki yağız at bulunmakta olup kişiler kaftanlarıyla görülmektedir. Resmin sol tarafında görülen gölün üzerindeki yamaçta sarmaşıklarla kaplı büyük bir kapı yer almaktadır. Kapının Hisar'ın kapılarından biri olması ihtimali ilk akla gelen düşünce olsa da Hisar'dan uzak olarak işlenmiş olması Hisar'ın kapılarından biri olamayacağını göstermektedir. Kapının Çekirge'de bir konak kapısı olabileceği de düşünülebilir ancak resmin genelinde bulunan farklı öğeler sanatçının esere hayal ürünü düşüncelerini eklediğini göstermektedir. Kentte görülen kubbeler Bursa tarzı olmayıp, sağ köşedeki palmiyeler, değişik bitki ve çiçekler de Bursa'nın

¹ Ed. Mustafa Sevim, Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I, Ankara, 1997, 116.

bitki örtüsüyle örtüşmemektedir. Eserin arkasında Uludağ yamaçlarına kurulmuş Hisar ve özgün görüntüsünden uzaklaşarak işlenmiş Uludağ yer almaktadır.

BÖLÜM 5: KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. Karşılaştırma

Farklı sanatçıların Osmanlı Döneminde yaptığı Bursa'yı tanıtan görsel belgelerin karşılaştırılması, aynı konuyu işleyen eserlerin benzer ve farklı yönleri ile ilgili bilgiler verecektir. Bursa'yı ziyaret eden sanatçıların yoğun olarak görüntülediği bölgeler, kent coğrafyası ve dokusunun oluşum sürecinde geçirdiği evreleri gözler önüne serecek, eserlere yansıyan görüntüler ise toplumun kültürel oluşumu hakkında bilgiler vererek bölgenin sosyo-kültürel durumu saptanacaktır. Ayrıca eserlerin yapımında kullanılan malzeme ve teknikler, dönemin sanatsal gelişimini de ortaya çıkarabilecektir.

Bursa'yı tanıtan çizimler incelendiğinde, çoğunlukla yapıların genel görünümü yansıtan eserleri görmekteyiz. Sanatçıların görüntülemeye değer bulduğu kent “Doğu atmosferine sahip olması kadar, Klasik mitolojide sahip olduğu yer de önemlidir. Antik dönemde Olympos Mysios (Mysia Olimposu) adıyla bilinen Uludağ, güzellik ve zenginlikleriyle adeta kutsal bir yerdir” (Sevin, 2006:93). Bu nedenle sanatçılar Bursa manzaralarını Uludağ'ın yamaçlarından kentin değişik bölgelerine ya da kentin farklı yerlerinden (çoğunlukla ovoiden) Uludağ'a bakarak resmetmişlerdir. Uludağ'ın yamaçlarından kenti görüntüleyen eserler (Kat No:6,25,27,39,40,114,124), Bursa'dan Uludağ'ı yansıtan eserler (Kat No:7,14,30,47,48,57,60,72,76,94,120,125) ve Uludağ ile Bursa'nın kent planını tanıtan (Kat No:51) eser yer almaktadır. Ayrıca çalışmada Bursa'nın farklı ilçelerinin görüntüleri de yer almaktadır, kentin batısında bulunan Uluabat (Apollonia) gölü ve çevresi (Kat No:15,33,34), kuzeyde yer alan İznik gölü ve çevresi (Kat No:18), kuzeydoğuda bulunan Yenişehir Ovası (Kat No:19) ile İznik ve Yenişehir'i topografya olarak birlikte tanıtan (Kat No:2) eser ve kuzeybatıdaki Gemlik Körfezi (Kat No:64) görüntülenmiş diğer manzaralardır.

İncelenen eserler arasında yapıları tek olarak gösteren çalışmalar yoğunluktadır. Bu çalışmada yer alan eserler, Saint Elias Manastırı/Gümüşlü Kümbet (Kat No:3), Osman Gazi Türbesi (Kat No:50), Orhan Gazi Türbesi (Kat No:4 (Bizans Yapısı), (Kat No:85), Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbelerinin birlikte görüntüleri (Kat No:98), Hüdavendigâr Camii (Kat No:11,12,92), Hüdavendigâr Türbesi (Kat No:13), Ulu Camii (Kat No:41,65,66,67,78,79,81,82,84,97), Muradiye Camii (Kat No:111), Muradiye Türbeleri (Kat No:26,80,112), Muradiye Medresesi (Kat No:35), Yeşil Camii (Kat No:38,61,103),

Yeşil Türbe (Kat No:21,36,42,55,73), Yıldırım Camii (Kat No:8,109,110), Sultan I. Bayezid Türbesi (Kat No:106), Şehadet Camii (Kat No:106), Emir Sultan Camii (Kat No:54,104), Manastır Camii (Kat No:121),Üç Kuzular Camii (Kat No:107), Geyikli Baba Türbesi (Kat No:106), İznik Yeşil Camii (Kat No:59), Beyazid Paşa Türbesi (Kat No:108), Timurtaş (Demirtaş) Camii Minaresi (Kat No:108), Bey Sarayı (Kat No:58), Bursa Kale Kapıları (Kat No:5,23,24,31,99,105), İznik Kale Kapıları (Kat No:16,22,32,56,68,69,70,75,88-91), Kestel Kalesi (Kat No:20), Balibey Hanı (Kat No:29), Koza Han (Kat No:83), Irgandı Köprüsü (Kat No:28,52,71,100,123), Abdal Köprüsü (Kat No:53,63,96), Setbaşı Köprüsü (Kat No:119), Maksem Köprüsü (Kat No:101) Adı Bilinmeyen Bir Köprü (Kat No:102), Çarşı (Kat No:43), Çarşı-Bedesten (Kat No:62) Çarşı Kebapçı Dükkanı (Kat No:77), Kaplıcalar (Kat No:93), Yeni Kaplıca (Kat No:37,115,122), Kükürtlü Kaplıcası (Kat No:95, 116), Eski Kaplıca (Kat No:117), Hastane (Kat No:113), Oteller (Kat No:118), Hüsamettin Dergâhı (Kat No:44), Üftade Tekkesi (Kat No:99), Molla Fenari Tekkesi (Kat No:107), İznik Dikilitaş (Kat No:1,49), İznik Berber Kaya Mezar Anıtı (Kat No:17,74,86,87) adlarıyla gruplanmaktadır. Bu çalışmalardan onbeşi iç mekân (Kat No:21,36-38,41,50,55,62,66,73,77,78,80,82,85), altmış üçü figürlü (Kat No:4,7,8,10,14,21-23,25,26,29,36-38,42,43,46,47,49,53-66,68-71,75,77,78,80-83,85-92,94,95,99,105,106,118-122,125) olarak işlenmiştir.

Tanıtmış olduğumuz eserlerden iki minyatür (Kat No:1,2), yirmi suluboya (Kat No:3-6,8,9,11-15,17-21,23-26), bir suluboya ve yağlı kalemle açmalar (Kat No:22) bir mürekkepli kalem (Kat No:16), iki mürekkepli kalem ve suluboya tekniği (Kat No:7,10), bir guvaj boya (Kat No:27), bir yağlı karakalem ve guvaj boya (Kat No:28), bir kalem, lavi ve guvaj boya ile açmalar (Kat No:29), beş sepya (Kat No:30-34), on yağlıboya (35-44), otuz dört gravür (Kat No:45-78), kırk yedi taş baskı (litografi) (Kat No:79-125) tekniği olmak üzere toplam yüzyirmibeş eser yapılmış olup bir eserin tekniği kesin olarak belirlenememiştir (Kat No:77).

Eserlerde kullanılan malzeme ve teknik tamamlayıcı unsur olduğundan ayrı düşünülememektedir. Çalışmada suluboya-guvaj-sepya tekniği ile yapılan eserler kâğıt üzerine işlenirken, yağlıboya tekniği kullanılarak resmedilen eserlerden sekizi (Kat No:35-40,43,44) tuval üzerine yağlıboya, diğer iki yağlıboya eser ise (Kat No:41) teneke üzerine yağlıboya ve duralit üzerine yağlıboya (Kat No:42) olarak

resmedilmiştir. Gravür ve taş baskı (litografi) tekniği ile işlenen eserler kâğıt üzerine görüntülenmiştir.

Çalışmada yer alan eserlerden birinin boyutları bilinmezken sekiz eserin de özgün ölçülerine ulaşılamamıştır (Kat No:64-66,77,78,93,124,125). Diğer eserlerin boyutları 5.7x7.7 cm. ile 75x100 cm. arasında değişmektedir.

Katalogda bulunan yüzyirmibeş eserden ondördünün sanatçısı bilinmemekte (Kat No:43,45,48,49,51,52,60,61,62,65,66,93,95,125), dört tanesinin üzerinde sadece harfler okunmaktadır. Bunlar, (Kat No:74,75)'te A S harfleri, (Kat No:76)'da G E T harfleri, (Kat No:119)'da zaka harfleri okunabilmektedir.

Araştırmada yer alan eserlerin en erken tarihli olanı 1534 yılına ait Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el Bosnavî (Matrakçı)'nin Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han adlı eserinde yer alan iki çalışma (Kat No:1,2) olup en geç tarihli olanı 1922 yılına ait Cemal Nadir Güler'in Hüsametdin Dergâhı (Kat No:44) adlı eserdir.

5.2. Değerlendirme

Resimleriyle Bursa'yı yansıtmaya çabası içinde olan sanatçılar kent ve çevresini genel görünümünü ya da anıtsal yapılarıyla tek tek değerlendirmişlerdir.

Araştırılan eserlerin yapılışında minyatür, suluboya, mürekkepli kalem, yağlı (kara) kalem, guaj boya, sepya, yağlıboya gibi ana tekniklerin yanı sıra gravür (oyma baskı), litografi (taş baskı) tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir.

Aynı eserin bazı farklarla tekrar baskısının yapıldığı anlaşılmıştır. T. Allom'un Mount Olympus and Brusa (Kat No:53) ve Ch. Geoffroy'un Bursa (Kat No:63) adlı gravür eserlerin basılmalarında bazı değişikliklerin yapıldığı, Texier'in Vue De La Grande Mosquée (Kat No:57) ile La Grande Mosquée a Brouse (Kat No:67) ve Nicée (Kat No:56) ile Fortifications de Nicée Porte de Yeni-Cheher (Kat No:69) adlı gravür baskılarının aynı açıdan fakat bazı değişiklikler yapılarak basıldığı belirlenmiştir. Texier'in Fortifications de Nicée Porte de Lefkó (Kat No:70) ve La Porte De Lefke (Kat No:91) adlı eserleri aynı desenden yola çıkılarak farklı teknikle basılmıştır. C. Reiss'in Bursa Ulu Camii (Kat No:78) adlı gravür baskının Lewis'in Gréat Mosque at Brossa (Kat No:82) adlı litografi eserle büyük benzerlikler içerdiği ve baskıya

dönüştürülürken tekniği ile birlikte küçük değişikliklerin de yapılarak basıldığı izlenmektedir. I' Auteur'un Nicée, Vue de la porte du Nord ou de Constantinople, prise dans la ville (Kat No:88) adlı taş baskı eseri ile Texier'in Fortifications de Nicée Porte du Nord (Kat No:68) adlı gravürü de küçük değişiklikler yapılarak farklı baskı tekniği ile basılmıştır.

Aynı görüntüyü yansıtan farklı özellikler sergileyen eserlerin özgün örneğini yapan sanatçı ile litografi ve gravür örneklerini yapan sanatçının farklı olması nedeniyle baskı eserlerde çift imza ile karşılaşılmaktadır. Sol taraftaki imza asıl eseri yapan sanatçının (ressam/desinatör), sağ taraftaki imza baskıyı yapan sanatçının (oymacı) imzasıdır.

Çalışmada Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el Bosnavî (Matrakçı), Carl Gustaf Löwenhielm, Jules Joseph Augustin Laurens, Emile Henry, Hayri Çizel, Konstantionos Kyziakenos, Osman Hamdi Bey, Jean-Léon Gérôme, Koskalı Hayri, Ahmet Şekür, Necati, Albert Mille, Cemal Nadir Güler, Joseph Pitton de Tournefort, J.B. Hilaire, Charles Texier, John Frederick Lewis, Frederic Leighton, Jean-Baptiste Hilair, Julia Pardoe, Ch. Geoffroy, Thomas Allom, W.H. Leitch, Vormser, Préaulx, E. Grandsire, Ağâh, A. J. Manaraky (Manarakis), I' Auteur, Mary Walker, C. Reiss, De Sinety, Geyer adlı ressamilar ile Augustin François Lemaître, J. C. Bentley, W. J. Cook, Pieguet, G. Presburg, Ch. Lataisse, E. Gibert, Clément gravür ve Freeman, L. Sabatier, Guiaud W. French adlı litograf sanatçıların isimleriyle karşılaşıldı. Çoğu yabancı olan sanatçılardan sadece sekiz tanesi Türk sanatçıdır.

Sanatçıların eserlerinde yansıttığı yerler çoğunlukla, Ulu Cami, Bursa Kale Kapıları, Irgandı Köprüsü, Yeşil Türbe, Muradiye Külliyesi, Hüdavendigâr Külliyesi, Kaplıcalar, İznik sur ve kapılarıdır.

Görünüm olarak ovadan kente ve yapılara bakış, Uludağ'ın yamaçlarından ovaya bakış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserlere görüntüsü yansıyan Bizans Dönemi dini yapılarının (Saint Elias Manastırı), Osmanlı döneminde yine dini yapı olarak kullanıldığı (Osman Gazi-Orhan Gazi Türbesi), Osmanlı Döneminde yapılmış dini yapıların temellerinden olan cami ve türbelerin yanı sıra tekke ve dergâhların da önemli bulunarak işlendiği görülmüştür.

Araştırmada yer alan kentin denize kıyılarını yansıtan tek eser, Pierre Eugéne Grandsire'nin Gemlik ve Körfezini (Kat No:64) tanıtan gravürüdür. Sanatçı eseri, Gemlik'i ziyaret eden J. E. Dauzats adlı yazarın tarifleri doğrultusunda işlemiştir.

Bursa Kebabının zamanla ünleneceğinin işaretlerini veren Bursa'da Kebabçı Dükkânı (Kat No: 77) adlı eser fotoğraftan bakılarak işlenmiştir. Agâh adlı sanatçının görüntülediği eserin özgün örneği görülemediğinden, tekniği hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır. Gravürlerin arasında tanıtılan resmin daha çok tarama ucuyla yapıldığı izlenimine varılmıştır.

Kentin yüzyıllar içinde geçirdiği doğal afetlerin (büyük olasılıkla 1855 depremi,) (Kat No:72,100,106) yansımaları sanatçıların resimlerinde yıkılmış yapılar olarak gözlemlenmiştir.

Çalışmada yer alan eserlerin görüntülediği yerler ve anıtlar, özgün yapıları büyük ölçüde yansıtmaktadır. Ancak incelenen eserlerden dördü (Kat No:37,65,95,125) sanatçının hayali öğeleri çok fazla kullandığını göstermektedir.

Araştırmada yer alan 125 eserden dördü (Kat No:3,4,107,108 (Bayezid Paşa)) yapıların ilk görünümünü yansıttığı düşünülebilir. Çalışmalardan ikisi (Kat No:50,58) yapıları temsili olarak tanıtan tek örnek, onbiri (Kat No:5,17,29,31,74,84, 86,87,102,113,118,119) günümüzde yıkılmış olan yapıları gösteren özgün örnek, biri (Kat No:11) kentteki yol genişletme nedeniyle yok olan Dağınık Selviler Mezarlığı'nın özgün görünümünü yansıtan tek örnek olma özelliğini taşımaktadır.

Araştırılan 125 eser Osmanlı Dönemindeki Bursa kentini görsel olarak tanıtan belgelerdir.

SONUÇ

Hisar, Bursa'da Osmanlıların ilk yerleşim yeri olmuştur. Kent tahrip edici muharebelere girilmeden alındığından Osmanlıların eline büyük ölçüde sağlam olarak geçmiştir. Bursa'nın alınmasından sonra ilk yapılaşma hareketleri Hisar'ın dışında özellikle doğusunda başlamış, ancak Hisar içinde de imar faaliyetleri devam etmiştir. Bizans döneminden kalan dini yapılardan bazıları örneğin, Saint Elie Manastırı İslam dini yapılarına (Osman-Orhan Gazi Türbesi) dönüştürülmüştür. Bizansın bahçelerine Osmanlı saltanatının yönetim merkezi olacak köşkler ve Bey Sarayı yapıları inşa edilmiştir. Yönetimdeki sultanlar kenti batı ve doğu yönüne doğru genişletecek önemli külliye (Hüdavendigâr/Yıldırım) inşa ettirmişlerdir. Külliye kent dokusunun büyük oranda oluşmasını sağlamışlardır. Hisar dışında yapılan Ulu Camii ve Bedesten ise kentin merkezini belirlemiş, ancak İstanbul'un başkent olmasıyla sultanlar tarafından inşa ettirilen anıtsal yapıların inşası durmuş bu tarihten sonra Bursa'da küçük mimari yapıların inşası devam etmiştir. Fakat imar edilen küçük yapılar kentin şehircilik ve mimari alanında büyük etkiler yaratmamış daha çok sosyo-kültürel anlamda varlığını hissettirmiştir.

Yönetim merkezi durumunda olan Bey Sarayı 17. yüzyıla kadar asıl sarayla bağlantısını kesmemiş ancak bu yüzyıldan sonra varlığını devam ettirememiştir. Bütün bu gelişmeler sürecinde inşa edilen anıtsal yapılar ilk Osmanlı başkentinin Türk-İslam kenti kimliğine bürünmesini ve Erken Osmanlı Mimarisi'nin en güzel örneklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu tarihi süreçte İstanbul'a gelen gezgin, araştırmacı, arkeolog ve sanatçılar Osmanlıya başkentlik yapmış bu önemli yerleşim yerine uğramadan gitmemişlerdir. Bizans ve Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerini barındıran kent doğal güzellikleri ve sosyo-kültürel yapıları ile ilgi çekmeyi başarmış, Türk ve Avrupalı sanatçıların eserlerinde yerlerini almıştır.

Sanatçılar kentteki ve kente bağlı önemli yerleşmelerdeki (İznik, Yenişehir, Kestel, Uluabat, Gemlik), Bizans ve Osmanlı yapılarını büyük oranda tek, bazen de çevresiyle resmetmişlerdir.

Araştırmaya genel görünüm olarak yansıyan eserlerde, Bursa'nın yüzyıllar içinde geçirdiği evreler, özellikle kent dokusu izlenebilir. Tek tek yapıların incelendiği

eserlerde ise yapılardaki değişkenlik ile yıkılan yapıların çevresiyle birlikte özgün örneklerini tanımak mümkün olmaktadır.

Bursa'nın geçirdiği tarihi süreçte yaşanan (1855 depremi, 1801 ve 1889 yangını, Yunan İşgali) afetler ketin önemli anıtsal yapılarında özellikle Şehadet Camii, Ulu Camii, Yıldırım Camii, Pirinç Han, Irgandı Köprüsü'nde büyük hasarların meydana gelmesine neden olmuş ancak afetlerin yaşandığı dönemin yöneticileri tarafından onarılmışlardır. Aralıklar içinde onarımlar geçiren yapılar günümüzde varlığını korumaktadır. Fakat toplumun o dönemki geleneksel yapısına uygun olarak şekillenen ahşap evlerin, yaşanan depremler ile sıklıkla meydana gelen lodos ve yangınlara karşı direnemeyerek varlıklarını koruyamadıkları izlenmiştir.

Çalışmada yer alan çok sayıda cami, türbe, dergâh ve tekke resimleri, yapıların dini hayatın yanında sosyal yaşantının da bir parçası olarak varlığını devam ettirdiğini, Türk İslam kültüründe çok fazla söz sahibi olmayan kadınların toplumdaki sosyal ilişkilerini kentteki bu dini yapılarda, çarşı pazarda ve hamamlarda sürdürebildiklerini göstermiştir.

Yüzyıllar boyunca işlenen görsel belgeler araştırmacılara, sanat tarihçilere, kent dokusunu inceleyen bilim insanlarına ve çevre sorunlarıyla ilgilenenlere kaynak eser olabilir. Eserler karşılaştırıldıklarında, yapıtların özgün konumlarına, kent dokusuna ve doğal dokuya gerçeğe bağlı kalarak çizip çizmedikleri anlaşılabilir. Bu konuyu anlaşılır kılmak için 19. yüzyıl ikinci yarısında bölgeyi tanıtan fotoğraflarla çizimler karşılaştırılabilir.

Hayali öğelerin eklendiği ve temsili olarak görüntülenen çizimlerin dışındaki çalışmaların tarihi belge olarak değerlendirmeye layık olabileceği, incelemeler sonucu doğrulanabilir.

Bursa'nın günümüze gelene kadar yoğun göç alması, çıkan yangınlar ve ovanın imara açılması kent dokusunu tamamen değerştirmiştir. Kapıdağlı Kostantin'in 1793 tarihli Şehr-i Bursa Panoraması doğal dokudaki değerşimi gözler önüne sermektedir. Yüzyıllar boyunca Yeşil Bursa olarak anılan kentin neden bu unvanla anıldığını tanıttığımız görsel belgelerde daha iyi anlıyoruz. Tüm bu değerişimlere rağmen Bursa, tarihi anıtlarıyla, kültürel yapısıyla önemli kentlerden biri olma özelliğini sürdürmektedir.

Çalışma kentin tarihsel ve geleneksel kimliğini tanımanın ve korumanın önemini vurgulamayı amaçlamıştır.

KAYNAKLAR

- ABBASOĞLU, Haluk ve İnci Delemen (2004), “Antik Nikaia’dan Günümüze Kalanlar”, *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, s. 189-194.
- ACKERMAN, M. Gerald (1986), *Les Orientalistes Jean-Léon Gérôme*, Acr Edition Internationale, Paris.
- AKGÜN, Mürşid (1999), *Bursa Tekke Vakfiyeleri (XVII-XX. Yüzyıllar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Bursa”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 1, s. 278-378.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Çekirge”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 1, s. 479-480.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Hudavendigâr”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 3, s. 872-874.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Hüsamettin Tekkesi”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 3, s. 881-882.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Kestel”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 3, s. 1048-1051.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Nikaia Konsilleri”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 3, s. 1256-1257.
- AKKILIÇ, Yılmaz (2002), “Osmanlı”, *Bursa Ansiklopedisi*, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 4, s.1323-1382.
- ANONİM (1953), *İstanbul Fethinin 500. cü Yılı Münasebetiyle Ressam Hayri Çizel’in Hayatı ve Eserleri*, M. Sıralar Matbaası.
- ANONİM, (1982), “Bursa”, *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, s. 1611-1797.
- ARSEVEN, Celâl Esat (1966), “Minyatür”, *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt 3, s. 1415-1426

- ARSEVEN, Celâl Esat (1983), “Sepya”, *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt 4, s. 1782.
- ASLANAPA, Oktay (2004), “İznik’te Türk Mimari Eserler”, *Tarih Boyunca İznik*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 223-232.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1989a), *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, Cilt 1, İstanbul.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1989b), *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481) III*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- BAYKAL, Kazım (1948), *Tarihte Bursa Yangınları*, Emek Basımevi, Bursa.
- BAYKAL, Kazım (1993), *Bursa ve Anıtları*, Hâkimiyet Basım, Bursa.
- BEAUMONT, de Adalbert (1852), “Brousse”, *L’Illustration Journal Universal*, Cilt 20, 276-277, Paris.
- BENEZIT, E (1999), *Dictionnaire Des Peintres Sculpteurs Dessinateurs et Graveurs*, Libraire Gründ, Cilt 6, France.
- BERTRAND, Arthus (t.y.), *Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier*, Paris.
- BEŞBAŞ, Nermin ve Hikmet Denizli (1983), *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III. (Bursa İl Merkezi)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- BUTLER, E. Lawrence (1996), “Charles Texier”, *The Dictionary of Art*, C. 30 New York.
- CENGİZ, İsmail (2009), *Bir İmparatorluğun İzi Osmangazi*, İstanbul.
- CERASI, Mauricé M. (1999), *Osmanlı Kenti: Osmanlı İmparatorluğu’ndan 18. Ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Çev. Aslı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- CEZAR, Mustafa (1995), *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Erol Kerim Aksoy Vakfı, İstanbul.

- CHESNEY, Francis Rawdon (1850), *The Expedition for the Survey of Rivers Euphrates and Tigris*, Cilt 1, London.
- ÇAĞMAN, Filiz (2003), “Minyatür”, *Osmanlı Uygarlığı*, Yay. Haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Kültür Bakanlığı, Cilt 2, Ankara.
- ÇEVİKER, T. (1997), “Güler, Cemal Nadir”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 724.
- ÇULPAN, Cevdet (1975), *Türk Taş Köprüleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- DAUZATS, J. E. (t.y.), *1855’de Anadolunun Bir Köşesi*, Çev. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Yayınları, İstanbul.
- DEMİRSAR, V. Belgin (1989), *Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- DERNSCHWAM, Hans (1992), *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- DOĞAN, Ahmet ve Mustafa ÖZDEMİR (2000), *Librairie de Pera, Güzel Sanatlar Müzayedesini; 15 Kasım 2000, Türk ve Oryantalist Sanatçılarda Yağlıboya ve Suluboya Resimler, Desenler, Seramikler, Heykeller, Özgün Baskılar*, Librairie de Pera, İstanbul.
- D’OHSSON, Ignace Mouradgea (1787), *Tableau général de l’Empire Othoman: divisé en deux parties, dont l’une comprend la législation Mahométane, l’autre l’histoire de l’Empire Othoman* Paris: Imprimerie De Monsieur M. DCC. LXXXVII.
- DOSTOĞLU, Türkün Neslihan (2001), *Osmanlı Döneminde Bursa: 19 Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıla Bursa Fotoğrafları*, Suna İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Cilt 1-2, Antalya.
- EYİCE, Semavi (1962-63), “Bursa’da Osman ve Orhan Gazi Türbeleri”, Vakıflar Dergisi, Sayı: V, s. 131-147.
- EYİCE, Semavi (1970), “Bursa Kaplıcalarını İlmi Bakımdan İlk Olarak İnceleyenlerden Dr. Bernard ve Eseri”, İst. Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 33, Sayı 3, s. 485-495.

- EYİCE, Semavi (1982), “J. Von Hammer-Purgstall ve Seyahatnameleri”, *Belleten*, TTK, Ankara, Temmuz C. XLVI, Sayı 183, s. 535-550.
- EYİCE, Semavi (1988), *(Nicaea) İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri*, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları, İstanbul.
- EYİCE, Semavi (1994), “Thomas Allom”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, s. 206-207.
- EYİCE, Semavi (1996a), “19. Yüzyıl’da İstanbul’da Batılı Yazarlar, Ressamlar, Mimarlar, Edebiyatçılar ve Müzisyenler” *19 yüzyıl İstanbul’unda Sanat Ortamı Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, s. 9-46.
- EYİCE, Semavi (1996b), “İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri”, *Bursa*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, s. 82-105.
- GABRIEL, Albert (t.y.), *Bir Türk Başkenti Bursa*, Haz. Neslihan Er, Hamit Er, Aykut Kazancıgil, Editör: Bilge Akay, Cilt. 1, Osmangazi.
- GERMANER, Semra ve Zeynep İnankur (1989), *Oryantalizm ve Türkiye*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul.
- GERMANER, Semra (1997), “Osman Hamdi”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, s.1392-1393.
- GİRAY, Kıymet (2007), *Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü*, Çev. Nora Sirman, Leon Keribar, Hande Altuğ Sangar, Kadir Has Üniversitesi Rezan Has Müzesi, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (t.y.), *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu’ndan Örneklerle Manzara*, Türkiye İş Bankası Sanat Yayınları, Ankara.
- GÖNCÜ, Barika (1991), *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları; 4, İstanbul.
- GÖREN, Ahmet Kamil (1996), “Türk Sanatçıların Paris’teki Hocalarından Jean-Leon Gerome”, *Antik Dekor Antika Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Sayı 34, s. 102-107.

- GÜLGEN, Hicabi (2008), “Kentin Bir Sınır Alanı Olarak Bursa Mezarlıkları”, *Bursa Şehri'nin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, İstanbul, s. 67-71.
- GÜRHAN, Sevinç Gök (2007), “Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış”, Editörler: Gönül Öney ve Zehra Çobanlı, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 203-211.
- HAMMER, Joseph von (1818), *Umblick auf einer Reise von Constantinopel nach Brussa und dem Olympos: und von da zurück über Nicäa und Nicomedien*, Pesth.
- HÜDAVENDİGAR SALNAME-İ RESMİSİ, (1325/1907).
- İNALCIK, Halil (1991), “Bursa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 445-449.
- İNANKUR, Z. (1997), “Allom, Thomas”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 67.
- İNANKUR, Z. (1997), “Gérôme, Jean-Léon”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 672.
- İNANKUR, Z. (1997), “Lewis, John Frederick”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, s.1109.
- İNANKUR, Z. (1997), “Préaulx, Michel François” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 1512.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1967), “Çizel, Hayri” *Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 127.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1967), “Güler, Cemal Nadir” *Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 228-229.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1971), “Hayri Koskalkı” *Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 279.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (2005), *Suluboya Resim Sanatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- JOUANIN José Maria, Gaver Van Julio (1840), *Historia de la Turquia*, Barcelona.

- KAPLANOĞLU, Raif (1996), *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, Bursa Ticaret Borsası Yayınları, Bursa.
- KAPLANOĞLU, Raif (2001), *Bursa Ansiklopedisi I: Yer Adları*, Avrasya Etnografya Vakfı, Bursa.
- KAPLANOĞLU, Raif (2003), *Doğal ve Anıtsal Eserleri ile Bursa*, İstanbul.
- KARA, Mustafa (1993), *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yayınları, Cilt 2. Bursa.
- KESKİNER, Cahide (2004), *Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KOMİTE (Katalog), (1998), *Jules Joseph Augustin Laurens'in Türkiye Yolculuğu*, İstanbul.
- KOYUNLUOĞLU, A. Memduh Turgut (1935), *İznik ve Bursa Tarihi*, Vilayet Matbaası, Bursa.
- KUBAN, Doğan (2003), "Osmanlı Mimarlığı", *Osmanlı Uygarlığı*, Yay. Haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Kültür Bakanlığı, Cilt 2, Ankara.
- KURUYAZICI, H. (1997), "Bursa", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 304-307.
- LABORDE, Léon de (1838), *Voyage de l'Asie Mineure, par Mrs. Alexandre Delaborde, Becker, Hall, et Leon Delaborde*, Paris.
- LANCELOT, D. (1867), *L'exposition Universelle de 1867*, Paris.
- LEWIS, John F. (1838), *Lewis's Illustrations of Constantinople*, London.
- LIBRAIRIE DE PERA, (2001), *Müzayede: Üsküdar I: XXXII. Müzayede, 29 Mart 2001, Türk ve Oryantalist sanatçılardan yağlıboya ve suluboya resimler, desenler, seramikler, heykeller, özgün baskılar*, Librairie de Pera, İstanbul.
- LOWRY, Heath W. (2004), *Seyyahların Gözüyle Bursa (1326-1923)*, Çev. Serdar Alper, Eren Yayınları, İstanbul.
- MAHİR, Banu (2005), *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- MAYDAER, Saadet (2008), *Klasik Dönemde Bursa'da Bir Semt: Hisar*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MERMUTLU, Bedri (2009), "Kaybolan Bursa Mezarlıkları", *Bursa'da Yaşam*, Temmuz, s. 78-90.
- NAUMANN, Edmund (1893), *Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat*, München-Leipzig.
- NEMLİOĞLU, Candan (2005), *Görsel Belgelerde Trabzon*, Trabzon Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- OĞUZOĞLU, Yusuf (1996), "Osmanlı Döneminde Bursa" *Bursa*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, s. 36-45.
- OLLIER, Edmund (1896), *Cassell's illustrated history of the Russo-Turkish*, Cilt 1, London.
- ÖZGAN, Ramazan (2008), "Antik Devirde Bursa", *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Gaye Kitabevi, s. 19-25, İstanbul.
- PARDOE, Miss (Julia) (1837), *The City of the Sultans and Domestic Maners of the Turks in 1836*, Cilt 2, London.
- PAY, Salih (2005), "Osmanlı Toplumuna Etkileri Bakımından Kuruluş Dönemi Osmanlı Külliyesi" *04-05 Nisan 2005 Osmangazi ve Bursa Sempozyumu "Payitaht Bursa'nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri"*, İstanbul, s. 237-244.
- POCOCKE, Richard (1745), *A Description of the East, and Some Other Countries*, Volume II, Part I. London (MDCCXLV).
- RECLUS, Élisée (1884), *Nouvelle Géographie Universelle La Terre Et Les Hommes, l'Asie Antérieure*, Paris.
- RENDA G. (1997), "Matrakçı Nasuh", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 1184-1185.

- RENDA, Günsel (2002), “Tableau Général de l’Empire Othoman’ın Resimlendirilmesi”, *İmparatorluğun Meşalesi, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Genel Görünümü ve Ignatius Mouradgea d’Ohsson*, İstanbul.
- RENDA, Günsel, (2009), “Konstantin Kapıdağlı’nın Fırçasından Bursa”, *Bursa Araştırmaları*, Sayı 24, s. 3-5.
- RONA Z. (1997), “Suluboya”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 1709.
- RONA Z. (1997), “Yağlıboya”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 1911.
- SANAL Müze, (2010), “Ressam Osman Hamdi Bey’in Gizleri”,
(<http://www.sanalmuze.org/retrospektif/view.&artid=343>) 10.04.2010
- SERVET-İ Fünûn (1308/1892), *Kapak Sayfası*, Cilt 4, No: 99, İstanbul.
- SEVİM, Mustafa (Der) (1997), *Gravürlerle Türkiye IV, Anadolu I*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- SEVİN, Necla Arslan (2006), *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TANINDI, Zeren (1996), *Türk Minyatür Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- TANINDI, Zeren (2009), “Matrakçı Nasuh’un Fırçasından Yenişehir”, *Bursa Araştırmaları*, Yıl 7, Sayı 25, s. 7-10.
- TANSUĞ, Sezer (1999), *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TEXIER, Charles (1839), *Description de l’Asie Mineure faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837*. Cilt 1, Paris.
- TEXIER, Charles (1882), *Asie Mineure*, MDCCC LXXXII, Paris.
- TOROS, Taha (1989), *Albert Mille*, Beymen.
- TOURNEFORT, P. de Joseph (1718), *Relation d’un Voyage du Levant, fait par ordre du Roi*, (M. DCCXVIII), Vol. 2., Amsterdam.

- TOURNEFORT, P. de Joseph (1727), *Relation d'un Voyage du Levant, fait par ordre du Roy*, (M. DCCXXVII) Vol. 3., Lyon.
- TROMANS, Nicholas, R. Barış Kıbrıs, G. Güngör (2008), *Doğu'nun Cazibesi Britanya Oryantalist Resmi*, Çev. Kemal Atakay, Melis Seyhun, Pera Müzesi, İstanbul.
- UĞURLU, Veysel (1995), *Hayri Çizel*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982), *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara.
- ÜLGEN, Ali Sami (1978), "Bursa'nın Mimari İncileri", *Sanat Dünyamız*, Yıl 5, Sayı 13, Mayıs, s. 23-28.
- ÜNVER, Süheyl (t.y.), *122 Koleksiyon*, s. 30.
- VİDAL, Don Francisco de Paula (1854), *Historia Contemporanea del Imperio Otomano, ó sea, de la Guerra de Oriente*, Madrid.
- VURAL Didem, (1999), *Oryantalist Dönemde Avrupa'dan Türkiye'ye Gelen Yabancı Ressamlar ve Türk Resim Sanatına Etkileri*, Ankara.
- W. (WALKER?), M. (Mary?) (t.y.), *Brousse: album historique*, Constantinople (İstanbul).
- WALKER, Mrs. (1886), *Eastern Life and Scenery*, Cilt 1-2, London.
- WALSH, Robert ve Thomas Allom (1838), *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, Cilt 1, London.
- WALSH, Robert (1996), "Bursa, Uludağ ve Emir Sultan", *Bir Masaldı Bursa*, Çev. Süha Sertabiboğlu, Haz. Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 347-351.
- WHEELER, George (1642), *Voyage de Dalmatie, de Gréce et du Levant*, Amsterdam.
- YALMAN, Bedri (1984), *Bursa*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- YAVAŞ, Doğan (2009), "Bursa'nın Köprüleri", *Bursa'da Yaşam*, Temmuz, s. 40-45.

- YEDİYİLDIZ, M. Asım (1994), “Şer’iye Sicillerine Göre Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1656-1658)”, *Vakıflar Dergisi XXIII*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- YENAL, Engin (2003), *Bir Zamanlar Türkiye: Carl Gustaf Löwenhielm bir İsveç Elçisi’nin 1820’lerdeki Türkiye Albümü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- YETİK, Sami (1940), *Ressamlarımız*, Marifet Basımevi, İstanbul.
- YERASİMOS, Stefanos (1994), “Lewis, John Frederick”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul.
- YERASİMOS, Stefanos (1994), “Texier, Charles”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul.
- YERASİMOS, Stefanos (1994), “Tournefort, Joseph Pitton De” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul.
- YURDARDIN, Hüseyin G. (1976), *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- YURDARDIN, Hüseyin G. (1999), “Mana ve Marifet Sahibi Bir Üstad: Matrakçı Nasuh”, *Sanat Dünyamız*, Sayı 73, s. 135-139.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (t.y.), *Bütün Cepheleriyle Cemal Nadir*.
- YÜKSEL, İ. Aydın (1996), “XV. Yüzyıl Ortasına Kadar Osmanlı-Türk Dönemi Bursa Mimarisi”, *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 159-176.

EKLER

Ek A: Sanatkârlar Hakkında Bilgi

Thomas Allom

1804-1872 yıllarında yaşayan Allom, mimar ve ressamdır. “Kraliyet akademisini bitirmiştir. II. Mahmud döneminde (1808-1839) İstanbul’a gelmiş ve Osmanlı İmparatorluğu’nda geziler yaparak birçok taslak çizmiştir” (İnankur, 1997:67). 1839 yılında metinlerini İngiliz rahip Robert Walsh’ın yazarak aside yedirme baskı olarak yayınlanan *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor* adlı eserin içinde İstanbul’un değişik görüntüleri dışında Bursa, Manisa, Bergama, Efes ve Pamukkale’den resimler bulunur. Allom ayrıca, “*Leon Galibert’in yazdığı Constatinople Ancienne et Moderne ve Character and Costume in Turkey and Italy* adlı kitapları da resimlemiştir” (İnankur, 1997:67). “Bunlarda da İstanbul’un tarihi atmosferini ve günlük hayatını aksettiren gravürler yer alır” (Eyice, 1994:207).

Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el Bosnavî (Matrakçı)

(d.?- ö. 1564?)

Osmanlı Hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman Han devrinin (1520-1566) silahşoru, nakkaşı, hattatı, tarih bilgini ve matematikçisi.

Doğum tarihi bilinmeyen Nasuh’un Bosnalı olduğu düşünülmektedir. “II. Bayezid Han döneminde saray okulu Enderun’da öğrenim gören Nasuh’un yazı hayatına I. Selim (1512-1520) döneminde girdiği anlaşılmaktadır. İlk eseri I. Selim Han’a 923/1517 yılında sunduğu, Cemal el-Küttab ve Kemal el-Hüssab adını taşıyan matematik alanındaki eseridir.” (Yurdaydın, 1999:136). Ünlü bir hattat olan Nasuh yazı alanında yenilikler yapmıştır. Tarih alanında da çalışan Nasuh, Taberî Tarihini Mecma’el-Tevarih adıyla Arapça aslından Türkçeye çevirmiştir. “Kanuni’nin ilk İran seferini içeren (1537) *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i*, Karaboğdan seferini anlatan (1538) *Fetih-nâme-i Karabuğdan*, Osmanlı donanmasının Akdeniz seferini kapsayan (1542-43) *Tarih-i Feth-i Şikloş, Estergon ve İstunibelgrad*, Kanuni’nin ikinci İran seferini içeren *Süleymanname*, Kanuni’nin 1543-51 arasındaki etkinliklerini içeren eserleri mevcuttur” (Renda, 1997:1185). Nasuh’un ayrıca, *Tarih-i Sultan Bayezid* ve *Sultan Selim, Tarih-i Sultan Bayezid* adlı eserleri de bulunmaktadır.

Hayri Çizel, (Hasan Hayreddin Çizel)

Türk resim sanatında önemli bir yeri olan Hasan Hayreddin (Hayri Çizel), “1891 yılında Edirne ilinin kazalarından Dimetoka (Bugün Yunanistan’ın ilçesidir) kasabasında doğdu” (Uğurlu, 1995:2). “İlk, orta, lise öğrenimini Edirne’de tamamladıktan sonra Sanayi-i Nefise Mektebine girmiş ve 1918’de buradan mezun olmuştur” (İslimyeli, 1967:127). “Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi’nde hocaları Adil Bey, Hern Warniya ve Valeri’den ders alan, Akademiyi birincilikle bitiren Hayri Çizel Münih’e yollanmış, orada da Hoffman atölyesinde bilimsel tahsilini tamamlamıştır” (Uğurlu, 1995:2). “Bu özel akademiye ilk giden sanatçımız Çizel olmuştur” (İslimyeli, 2005:120).

“Yurda dönünce, önce Sanayi-i Nefise fotoğraf atölyesinde görevlendirildi. Bundan sonra kırk yıl süren resim öğretmenliği görevinde bulunmuştur” (İslimyeli, 2005:120-121). Genellikle “Portre ve kompozisyon’da başarılı” (İslimyeli, 1967:127) olan sanatçı “çok sayıda yağlıboya, suluboya çalışmıştır. Suluboyada resimde daha başarılı olan sanatçının yedibini aşkın desen ve karakalem çalışmaları bulunur (İslimyeli, 2005:121).

“62 yıl ömür süren ve 40 yılını öğretmen olarak hizmet veren sanatçı, 13 Ekim 1950 tarihinde ölmüştür” (Anonim,1953:3).

Jean-Léon Gérôme

“11 Mayıs 1824 yılında Vesoul’da doğmuş ve burjuva bir aile çevresinde yetişmiştir. Doğduğu kentte klasik bir eğitim alan sanatçı, Yunanca, Latince ve desen öğrenmiştir. On altı yaşında bakalorya sahibi olması, ailesinin, onun, Paris’de Paul Delaroche’un atölyesinde çalışmasına izin vermesine imkân sağlamıştır” (Germaner ve İnankur, 1989:119). “Delaroche’un atölyesi kapanınca bir yıl için İtalya’ya giden sanatçı, 1844’ün sonunda Paris’e dönünce çalışmalarını bir süre Charles Gleyre ile (1806-74) sürdürmüştür. 1847 Salon Sergisi’ne katıldığı Horoz Dövüştüren Genç Yunanlılar adlı tablosuyla dikkat çekmiştir” (İnankur, 1997:672). “1848 Devrimi’nde, Milis Teşkilatı’nın bir üyesi ve Ecole des Beaux-Arts’ın Kurmay Başkanı seçilmiştir” (Gören, 1996:103). Sanatçı, “1854’de Almanya ve Macaristan üstünden İstanbul’a gezi yapmıştır” (Germaner ve İnankur, 1989:119). “1856’da Mısır’a gitmiş, Mısır gezisini 1862-74 arasında çeşitli zamanlarda yaptığı Yakındoğu gezileri izlemiştir. 1864’de devlet tarafından Paris Güzel Sanatlar Yüksekokulu’nda yeni açılan bir atölyede

hocalığa atanmış, 1865'te Fransız Enstitüsü'ne üye seçilmiştir" (İnankur, 1997:672). İstanbul'a dört kez gelen "Gérôme, Türk resim tarihi açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa ve Halil Paşa gibi XIX. Yüzyıl sonu Türk resminde yer alan sanatçıların, Fransa'ya resim öğrenimi için gittiklerinde sanatçının atölyesinde çalıştıkları bilinmektedir" (Germaner ve İnankur, 1989:120).

"Türkiye, Gérôme'un pek çok resmine esin kaynağı olmuş; özellikle Bursa'yı seven sanatçı Bursa'da Büyük Havuz, Bursa'da Halifelerin Mezarı (1878; kayıp), Akbar'ın Acısı (1878, Robert A. Isaacson Kol., New York) gibi resimler yapmıştır" (İnankur, 1997:672).

"Gérôme, tarihsel temalar ele alan yapıtları gerçekleştirmesine karşın Oryantalizm'in temsilcisi olarak tanınmıştır. 1864'ten başlayarak ölüm tarihi olan 1904'e değin 40 yıla yakın l'Ecole des Beaux-Arts'da hocalık yapmıştır (Gören, 1996:102). "Sanatçı son yıllarında resmi bırakıp kendin heykel çalışmalarına vermiştir" (Germaner ve İnankur, 1989:120).

Pierre Eugène Grandsire

"18 Mart 1825'de Orléans'de (Loiret) doğmuş ve Mart 1905'te Paris'de ölmüştür. XIX yüzyıl Fransız manzara ressamıdır. Suluboya ve pastel boya manzara resimleri çalışmıştır. 1850 yılından itibaren Salon Paris'de sergiler açmıştır. Bu sergileri sayesinde 1889 ve 1900 yıllarında bronz madalyalar kazanmıştır" (Benezit, 1999:373).

Cemal Nadir Güler

Bulgaristan göçmeni bir ailenin çocuğu olarak 1902'de Bursa'da doğmuş, 1947'de İstanbul'da ölmüştür.

"İlköğrenimini Bursa'da, orta öğrenimini Bilecik'te tamamlamıştır" (Yücebaş, t.y.: s.y).

"1920'de ilk resimleri Diken mecmuasında yayınlandı. İki yıl Bursa'da Kazgani, Hisar Nümune, Hoca Alizade ilkokullarında resim öğretmenliği yapmış, 1926'dan itibaren Akbaba, Akşam, Cumhuriyet dergi ve gazetelerinde en güçlü karikatürlerini yayınlamıştır" (İslimyeli, 1967:228-229).

“1928’de Akşam gazetesinin başyazarı Necmeddin Sadak’tan aldığı çağrıyla İstanbul’a gelen Cemal Nadir, bu gazetede günlük karikatür çizmek için anlaşma yapmıştır. Türk basınında günlük karikatür ilk kez Akşam’ın ön sayfasında Cemal Nadir’le süreklilik kazanmış ve toplum böylece her gün çizen bir karikatürcüyle tanışmıştır” (Çeviker, 1997:724).

“Amcabey, Akla Kara gibi yarattığı tipleri, güçlü çizgisi ve esprileri ile ütün ve güçlü bir karikatürist olduğunu kabul ettirmiştir. Viyana’da Milletlerarası bir karikatür yarışmasında birincilik alan Güler, yağlıboya çalışmalarında da başarılı eserler vermiştir. Sanatçı bu alanda realist ve rahat bir teknikle çalışmış ve Galatasaray sergilerine eserler vermiştir. 1933’deki Sergide, Emirsultan Camii adlı peyzajı çok ilgi görmüştür” (İslimyeli, 1967:229).

Osman Hamdi Bey

1842-1910 yılları arasında yaşayan Hamdi Bey, “kariyeri boyunca, ressamlık arkeologluk ve müze kütetörlüğü de dahil olmak üzere, çeşitli uğraşları bir arada yürüttü. Hamdi Bey önce İstanbul’da daha sonra Paris’te hukuk öğrenimi gördü; Paris’teki sanat yaşamıyla yakından ilgilendi ve sonraki on iki yıl boyunca tarih ressamları Gustave Boulanger ve Léon Gérôme’dan resim derleri aldı, başarılı bir sanatçı olarak İstanbul’a döndü” (Tromans ve diğ. 2009:333). Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra “1881’de Müze-i Hümayun’un müdürlüğüne atandı” (Germaner,1997:1392). “1883’te Sanayi-i Nefise Mektebi-i Âli’sini (Güzel Sanatlar Akademisi) ve İstanbul Arkeoloji Müzesi’ni kurdu ve müdürlüklerini üstlendi (Tansuğ, 1999:369). Sanatçı ayrıca eserlerin yurt dışına çıkışını engellemek amacıyla Asar-ı Atika Nizamnamesi yarasının çıkarılmasını sağlamıştır.

Koskallı Hayri (Kosovalı Hayri)

Koskallı Hayri, “Kosova’da dünyaya gelir” (Giray, t.y.:104). “Harbiye’de Hoca Ali Rıza’dan ders alır. Harbiye 5. Sınıf öğrencisiyken 5. Derecede Mecidiye Nişanı ile taltif edilir. 1893’de Mekteb-i Hayriye’den teğmen olarak mezun olur. 1896 yılında Toptaşı Rüştüyesi’ne (Ortaokul) resim öğretmeni olarak atanır” (İslimyeli, 1965:65). Hayri, “mesleğinde binbaşılığa dek yükselir” (İslimyeli, 2005:109).

“Lisanı gibi kalemi seri, fırçası serbest bir manzara ressamı olarak şöhret olan Hayri, sanat yolunda genç dimağları bilgilendiren ve sanat yolunda çalışmaya başlayanları teşvik edici güzel nasihatleri ile tanınan asker ressamlardan olduğu belirtilir. (Yetik, 1940:52).

Hayri, yağlıboya, özellikle suluboya tekniği kuvvetli bir sanatçıdır. Renkleri temiz ve aydınlık, fırçası rahat olan sanatçı 1916’da öğretmenliği sırasında henüz 44 yaşındayken ölmüştür” (İslimyeli, 1971:279).

Jean-Baptiste Hilair (Audun-le-Tiche, 1753-Paris, 1822)

1753-1822 yılları arasında yaşamış Fransız ressamıdır. “1784’te İstanbul’a elçi olarak atanmıştır. I.Abdülhamid ve Nakşidil Sultan’ın portrelerini gerçekleştirmiştir. M.D’Hosson’un 1787’de yayınlanan *Tableau Général de l’Empire Ottoman* adlı Osmanlıyı konu alan kitabı bezemiştir” (Sevin, 2006:440).

Konstantionos Kyziakenos / Konstantinus Kyzikos (Kapıdağlı Kostantin)

Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinemeyen sanatçı, “on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde ve on dokuzuncu yüzyılların başlarında, Sultan I. Abdülhamid Han ve Sultan III. Selim Han dönemlerinde, Osmanlı sarayı için çalışan tanınmış bir Rum ressamıdır” (Renda, 2002:66). Başarılı bir portre ressamı olan sanatçı, Sultan III. Selim Han Portreleriyle tanınır. “Sanatçı hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte batı resim tekniklerini çok iyi bilen bir usta olduğu, belki de İtalya’da eğitim gördüğü düşünülür. Özellikle portrecilikteki başarısı, pastel renkleri ve yumuşak fırça tekniği dikkat çeker” (Renda, 2009:4).

Jules Joseph Augustin Laurens

1825-1901 yılları arasında yaşayan Laurens, ressam, gravür ve litografi sanatçısıdır. Sanatçı bir ailenin oğludur. “1842’de Paris’te Montpellier Güzel Sanatlar Okulu’nda resim eğitimi almıştır. Fransız Hükümeti tarafından inceleme ve araştırma yapmak üzere mimar Hommaire de Hell’in başkanlığında Anadolu ve İran’a gönderilen ekibin ikinci gezisine katılmıştır. Ekip, 5 Mayıs 1847’de İzmit’e gitmek üzere İstanbul’dan ayrılır. Sapanca üzerinden İznik ve Bursa’ya gelir. 19 Mayıs günü gemiyle Gemlik’ten ayrılarak İstanbul’a varır” (Komite, 1998: 12-14).

Frederic Leighton

1830-1896 yılları arasında yaşayan ressam “Viktorya dönemi sanatının en ünlü ve en başarılı sanatçılarından biridir. 1855-1858 yılları arasında Paris’te öğrenim görmüştür” (Tromans ve diğ., 2008). Yakınoğu ve Kuzey Afrika’ya geziler yapan Leighton, buralarda çizdiği eskizler yardımıyla oryantalist resimler yapmıştır. Sanatçı 1867’de Bursa’yı ziyaret etmiştir.

John F. Lewis

1805-1876 yılları arasında yaşayan İngiliz ressam, Gravürcü Frederick Christian Lewis’in oğludur. “15 yaşında resim yapmaya başlar ve hayvan ressamı olarak ünlenir. 1829’da Kraliyet suluboya Ressamları Cemiyeti’ne kabul edilir” (Yerasimos, 1994:212). “Yaşamının büyük bir bölümünü İngiltere dışında geçirmiştir. 1832-34’te İspanya ve Fas’ta yaşamıştır. İslam mimarlığını tanımış, resimlerinde kullandığı renkleri değiştirmiştir” (İnankur, 1997:1109). “1835ve 1836’da İspanya çizimlerinin taş baskılarını yayımlamıştır. Bundan bir yıl sonra Londra’da *Illustration of Constantinople, made during a residence in that city in the years 1835-36 Arranged and drawn on Stone from the original sketches of Coke Smyth by John F. Lewis* adlı albümü basılmıştır. Bugün Lewis adıyla bilinen İstanbul çizimleri, ressamın İstanbul’a gelmeden önce Coke Smith’in eskizlerinden düzenleyip taş baskı haline getirmiş olduğu resimlerdir” (Yerasimos, 1994:212). Lewis, “Sultan II. Mahmud Han döneminin (1808-39) sonunda İstanbul’a gelmiş, burada camileri ve değişik etnik gruplardan insanları yansıtan çok sayıda eser gerçekleştirmiştir. 1841 yazında Bursa’ya giden sanatçı aynı yıl Mısır’a doğru yola çıkmış Kahire’ye yerleşmiştir. 1851’de İngiltere’ye döndükten sonra yağlıboya resme de dönmüştür” (İnankur, 1997:1109).

Carl Gustaf Löwenhielm

1790-1858 yılları arasında yaşayan Löwenhielm, asker, diplomat ve sanatçıdır. “1824 yılında İstanbul’da üç yıl boyunca sürdüreceği İsveç elçiliğine ve Yakın Doğu başkonsolosluğuna atandı. 1824-27 yılları arasında iki kez Bursa’ya geldi. Dört tanesi Türkiye konulu, diğerleri ise Avusturya, Macaristan, Bavyera ve Danimarka’da görevli olduğu zamanlarda yaptığı eserlerden oluşan onaltı albüm hazırlamıştır”(Yenal, 2003:9-11).

A. J. Manaraky (Manarakis)

İstanbulu, Rum ressam.

Albert Mille

1872-1946 yılları arasında yaşayan İstanbul’lu sanatçı, “oniki yaşındayken yakalandığı kızıl hastalığı sonunda sağır oldu. 18 yaşında Paris’te Güzel Sanatlar Akademisi’ne başladı. Atölyesinde ilk resim dersi aldığı hocası Fransız ressamı Maisonier’dir. Daha sonraki hocaları arasında Gerômé da bulunuyordu. 1909’da İstanbul’a dönen sanatçı Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi’nde kısa süre görev yaptı”(Toros, 1989: s.y.).

Albert Mille,“50 yaşından sonra ahşap oymacılığına ilgi duydu ve bu konuda sarayın mefruşatçıbaşısı Kalinikos’la birlikte çok sayıda eser meydana getirdi”(Giray, 2007:28).

“Bursa’daki Sultan Osman Han ve Sultan Orhan Han türbelerinin bezemeleri ve sanduka örtüleri onarım için Osmanlı sarayının mefruşatçıbaşısına verildi. Albert Mille bu konuda yardımcı oldu” (Toros, 1989: s.y.). Sanatçı Yeşil Türbe resmini bu dönemde yapmış olmalıdır.

A. Mille, eserlerinde pastel boya ve yağlıboya tekniğini kullanan sanatçı suluboya tekniğini nadir kullanmıştır. Konu olarak portre, nü, natürmort ve manzarayı tercih etmiştir. “Anatomi bilgisinin fazla olmasından dolayı başarılı bir portre ressamı olmuştur”(Toros, 1989: s.y.).

Mis Julia Pardoe

1806-1862 yıllarında yaşayan Pardoe, babası Thomas Pardoe ile 30 Aralık 1835’te İstanbul’a gelmiştir. Dokuz ay kaldığı süre içinde kısa bir Bursa seyahatinde bulunmuştur. İstanbul ve Bursa’da gördüğü doğa güzelliklerini, anıtları, camileri, çarşıları, halk eğlencelerini, düğün bayram alaylarını, Türk aile yaşamını ve kadınlar hakkında gözlemlerini kendine has üslubu ile *The City of Sultan and Domestic Manners of Turks* (Sultan’ın Şehri ve Türklerin Aile Hayatındaki Gelenekleri) adlı kitabında ele almıştır. Kitap, 1837 yılında iki cilt olarak yayınlanmıştır. Ülkemiz hakkında yazdığı ikinci eseri de *The Beauties of The Bosphorus* (Boğaz’ın Güzellikleri)’dir.

Préaulx (Michel François Préaulx)

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmeyen Préaulx, Fransız mimar, desinatör, ressamdır. “Sultan III. Selim döneminde (1789-1807) Osmanlı ordu ve donanmasının atölyelerini düzenlemek için 1796’da Fransa’dan çağrılan bir sanatçı ve işçi kuruluşunun mimarı olarak İstanbul’a geldi. II. Mahmud döneminin (1808-39) ortalarına, 1827’ye kadar burada sürdürmüştür (İnankur, 1997:1512).

19. yy’ın başlarında yayımlanan birçok yapıtta çizimlerinden yapılmış oymabaskıları bulunmaktadır. Çizdiği resimlerin bir kısmı, *General Andréossy’nin Constanttinople et le Bosphore de Tharece pendant les années 1812, 1813, 1814 et pendant l’année 1826*, *M. Charles Pertusier’in Atlas des promenades pittoresques dans Constanttinople et sur les rives du Bosphore 1817* ve *Jauber’in Voyage en Arménie et en Perse* adlı eserlerinde yayınlanmıştır.

Ahmed Şekûr

1856 Nuruosmaniye’de doğan sanatçının ölüm tarihi bilinmemektedir.

“Ahmed Şekûr, (1291) 1875 tarihinde Mekteb-i Hayriye’den mezun olur ve aynı yıl bu okula tarama ve meç (süngü/kılıç) muallimi olarak atanır. 1888 tarihli askeri salnamede Şekûr’ün binbaşı olarak ve 1894 tarihli Mirat-ı Harbiye’de Kaymakam olarak harbiyenin meç ve harita hocası olduğu belirtilir (Giray, t.y.:77).

Şekûr,“Hoca Ali Rıza’nın çok güçlü ve kendisine büyük ümitler bağladığı öğrencilerinden biri olmuştur. 1895’de Altın ve gümüş imtiyaz madalyaları, 1898’de Osmanî ve Mecidî altın ve gümüş sanayi madalyaları ile değerlendirilen sanatçı, Meclis-i Maarifî Askeri azalığına atandı. Yarbaylığa kadar yükselir” (İslimyeli, 1971:715).

Charles Felix-Marie Texier

1802-1871 yılları arasında yaşamış olan Fransız sanatçı, arkeolog ve gezgindir. 1923 Paris Güzel Sanatlar Okulu’ndan (Paris Ecole des Beaux Arts) mezun oldu.

”Mezun olduktan sonra Fransa’daki eski eserlerin çizimleri ile görevlendirildi” (Yerasimos, 1994:260). “1824’de Paris’te Bayındırlık Bakanlığı’nda müfettişlik görevinde bulundu. En başarılı araştırma ve inceleme çalışmasını 1833-37 yılları arasında Ön Asya, Ermenistan, Mezopotamya ve İran’da yaptı. Doğu’ya 1839-40 yaptığı ikinci gezisinde Bursa ve İznik’e uğrayan Texier bu gezide yörenin doğal ve

tarihsel yapıtlarının resimlerini yaptı. İkinci gezisi ile ilgili çalışmaları, Bursa'nın ve İznik'in kısaca tarihine, doğal yapısına ve tarihi yapıtlarına değinerek *Description de l'Armenie, la Perse et la Mesopotami, Paris 1842-1852 2 vols.* başlıklı kitabında yayınladı. Eser önce Osmanlı Türkçesine (Ali Suad "Küçük Asya", İstanbul 1339) III cilt olarak sonra Latin harfleriyle günümüz Türkçesine (Hasan Duman "Küçük Asya" Ank. 2000) çevrildi. Çalışmaları Chamber de Deputies (Vekiller Odası) tarafından çok beğenildi. 1840'ta Collage de France'a profesör tayin edildi. 1842'de tekrar Anadolu'ya gönderildi. 1867'de çizimlerinin büyük bir kısmını Royal Institute of British Architects (İngiliz Mimarlık Kraliyet Enstitüsü)'ne armağan etti" (Butler,1996).

Joseph Pitton de Tournefort

"Fransız doğabilimci. 1656'da Aix-en-Provence (Fransa) de doğdu ve 1708'de Paris'de öldü. Montpellier Üniversitesi çerçevesinde botanikte uzmanlaşarak 1683'te Paris Kraliyet Botanik Bahçesi'ne profesör olarak atanır" (Yerasimos, 1994:297). "1701-2 yılları arasında görevlendirilen Tournefort Anadolu'da ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde inceleme ve araştırma gezileri yaptı" (Nemlioğlu, 2005:47).

"Tournefort, Anadolu gezisinde denizyoluyla Trabzon'a gider, oradan 15 Haziran'da Erzurum'a gelerek Tiflis ve Erivan'a kadar uzanır. Ağustos sonunda Erzurum'a döndükten sonra Ankara üzerinden Bursa'ya, oradan da İzmir'e gelir. Haziran 1702'de Marsilya'ya döner (Yerasimos, 1994:297). Aynı yıl Collége de France'a tıp (biyokimya) profesörü olarak atanır.

Mary A. (Mary Adelaide ?) Walker

1855-1866 yılları arasında iki kez Bursa'ya gelmiştir. Bursa'yı çizimlerle tanıttığı *Brousse: album historique* adlı albümü vardır. Yazarın, *Restes de la reine des villes par C. G. Curtis, Constantinople (1872?)* ve *Eastern Life and Scenery: with excursions in Asia Minor (I-II, Londra, 1886)* adlı kitapları da mevcuttur.

Ek B: Hûdavidigâr Vilayet Sancağı (19. yüzyıl)

Ek C: Bursa Sancağı (1325 / 1907)

Ek D: Sözlük

Ajur: Mermer, tahta vb. malzemeyi kafes gibi delikli olarak oyup süsleme. Kafes oyma. Şebeke.

Bedesten: İçinde değerli eşyaların satıldığı yer, kapalı çarşı.

Bistre: Fransızcada koyu kahverengi anlamına gelir. Odun kömürü kurumunun kaynatılmasıyla elde edilir.

Cumba: Eski Türk evlerinde çoğu kafesle çevrili çıkma.

Cüppe: Elbise üstüne giyilen uzun, yenleri geniş, düğmesiz giysi.

Darü's-saâde: Saadet, mutluluk evi anlamına gelip, Osmanlı sarayları için kullanılan bir tabirdir.

Divanhane: Osmanlı sarayında devlet büyüklerinin yönetime ilişkin konuları tartışmak için toplandığı bölüm.

Esnaf: Bir sanatla veya dükkâncılıkla geçinen kimse.

Figür: Resim ve heykel sanatlarında betimlenmiş, gerçek ya da hayal ürünü her tür varlık veya nesne.

Friz: 1- Çok çeşitli yerlerde kullanılan her türlü yatay bezeme bandı. 2- Saçaklarda baştabanla korniş arasında bulunan ve yapının enince uzanıp giden bölüm.

Han: Eskiden kent ve kasabalarda ya da ticaret yolları üzerinde yolcuların hayvanları, eşyaları ile birlikte konakladıkları yapılar.

Harabe: Eski yapı veya kent yıkıntısı. Kalıntı.

Hisar: Kentlerin uygun yerlerinde yapılan surlar ve kulelerle çevrili kalelere verilen isimdir.

Hüdâvendigâr: Hükümdar, büyük bey, hakan anlamına gelmektedir.

İmaret: Geniş anlamda 'dinsel yapı' olarak kullanılan bu sözcük eskiden cami, kale, misafirhane, medrese, türbe, aşhane, hastane ve bunun gibi birçok binalar için kullanılmıştır. Günümüzde fakirlere yemek verilen binalar için kullanılmaktadır.

Kadraj: Her türlü resimsel düzenin çerçeve sınırlarının belirlenmesi işlemi.

Kagir: Taş ve tuğladan yapılmış olan yapı.

Kaide: Taşıyıcı bir yapı ögesinin veya bir heykelin oturduğu alt kısım. Taban, ayaklık, altlık.

Kavuk: Sarık sarılan başlık.

Kemer: Çeşitli parçalardan kavisli olarak örülen, iki duvar ya da ayağı birbirlerine bağlayarak kapı, pencere gibi açıklıkların üstündeki ayaklara bindiren mimari öğeye verilen isim.

Kompozisyon: Bir sanat eserinde, sanatın elemanlarının sanatın ilkelerine göre düzenlenmesi.

Külliyeye: Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, bir cami ile birlikte kurulmuş medrese, muvakkithane, türbe, aşhane, darüşşifa, hamam, sebil, çeşme, çarşı ve benzeri yapıların oluşturdukları dinsel ve toplumsal merkez.

Lahit: Taş, kil, ağaç ya da bronz ile kurşundan örnekleri görülen, içine ölülerin konulduğu mezar sandukası.

Litograf: Litografiyi yapan kimse.

Manastır: 1- Bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapı.

2- Hıristiyan din adamlarının tapınma amacıyla kent hayatından uzakta, kırlık ve dağlık yerlerde yaptıkları dinsel yapı.

Medrese: Ders verilen yer. İslam ülkelerinde, özellikle din ve hukuk adamı yetiştiren, çoğu camilerin yanında bulunan ve bir avlu içinde birçok odalardan oluşan bir okul. Osmanlı medreselerinde, ilahiyat ve dine ilişkin bilgilerle birlikte, hukuk, felsefe, matematik, tıp ve benzeri bilimlerin öğretimini yapmaktaydı.

Mekân: Yer, bulunulan yer, (Ev, yurt).

Mihrap: Camilerde kible yönünde imamın cemaate namaz kıldırıldığı, cami duvarında girintisi olan hücre biçimindeki yer.

Mintan: 1- Yakasız uzun kollu erkek gömleği. 2- Gömlek yerine giyilen kollu yelek.

Oryantalizm: Köken olarak Fransızca bir kelime olan ‘orient’ ten yani ‘şark-doğu’ kelimesinden türeyerek, doğuyu her yönüyle incelemek gibi genel bir anlam ifade etmektedir.

Pendantif: Bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidesinin arasını kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmeyi sağlayan küresel üçgen; bingi.

Panorama: Yüksek bir yerden bakıldığında göz önüne serilen engin görünüş. Genel görünüm.

Pitoresk resim: Doğa parçalarının katı bir biçimde anlatılmamış ancak artistik bir heyecanla yapılmış olan resimlere denir. Yani boyanın kendi güzelliğinin görünüşüne önem vererek yapılmış doğa resmi.

Primitif: İlkel. Geniş anlamda ilkel resim. 14., 15. Yüzyıl İtalyan, Flaman, Fransız, Alman ve İspanyol ressamlarını betimleyen terim.

Siluet: Bir cisimi yalnız kenar çizgileriyle gösteren resim.

Sur: Eskiden kentleri kuşatan, kuleli ve mazgallı savunma (kale) duvarı.

Sütun: Taşıyıcı direk, düşey destek, kolon.

Şadırvan: Camilerde, genel olarak avlularda abdest almak için yapılan üstü çadır ya da kubbe biçiminde örtülü, havuz biçimindeki haznesinin etrafında çepeçevre musluklar olan çeşme.

Şahide: Mezara dikine dikilen ve üzerinde yazı ve bezeme bulunan baş ve ayak taşı.

Tonoz: 1- Biçimi alttan içbükey olmak üzere taş ya da tuğla ve harçla örülmüş yarım silindirik biçiminde tavan. 2- Bir kemerin aralıksız devam etmesiyle oluşan örtü biçimi.

Topografya: Bir yerin engebelerini belirtecek biçimde bir kara parçasını, kâğıt üzerinde çizgilerle belirtme işi.

Tuval: Üzerine resim yapılan, gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş, bu kumaşın üzerine yapılmış tablo.

Türbe: Üstüne kubbe inşa edilmiş mezar anlamındadır. Türbe, kutsallığı ve büyüklüğü kabul edilmiş olan kimselerin mezar yapılarına denir.

Varak: 1- Altın, gümüş veya başka madenler dövülerek oluşturulan ince, parlak yaprak.
2- Yazılı kâğıt.

ÖZGEÇMİŞ

08.07.1978 yılında Kırcalı'da doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra yine Bursa'da Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim Ana Sanat Dalı'nda eğitimine devam etti. 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Resim-İş Öğretmeni olarak atandı. Halen Atatürk Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak çalışmaktadır.